

Tarsus Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Tarsus University
Journal of The Faculty of Economics
and Administrative Sciences

Cilt / Vol: 2 Sayı / Issue: 2

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

e-ISSN: 2757-5357

TARSUS ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Sahibi / Owner

Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına / On Behalf of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences

Dekan V. Prof. Dr. Ali DERAN
alideran@tarsus.edu.tr

Editör / Editor

Doç. Dr. Orhan Veli ALICI
orhanvelialici@tarsus.edu.tr

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Dr. Öğretim Üyesi Pınar ÖZKURT
pinarmic@tarsus.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi Halil KANADIKIRIK
halilkanadikirik@tarsus.edu.tr

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Öğr. Gör. Dr. Cumali URİ
cumaliuri@tarsus.edu.tr

Sekretarya / Secretariat

Arş. Gör. Başak İŞILDAKLI
basakisildakli@tarsus.edu.tr

Arş. Gör. Sezer SEVEN
sezerseven@tarsus.edu.tr

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ali DERAN
Tarsus Üniversitesi

Dr. Tehseen NİSAR
LUISS Guido Carli University

Doç. Dr. Orhan Veli ALICI
Tarsus Üniversitesi

Dr. Mohammad Rahim UDDIN
International Islamic University Chittagong

Doç. Dr. Tuğba YOLCU
Tarsus Üniversitesi

Dr. Seil NAZHIMUDINOVA
Kyrgyz Turkish Manas University

Dr. Öğretim Üyesi Pınar ÖZKURT
Tarsus Üniversitesi

e-ISSN: 2757-5357

Bu Sayının Hakemleri / Academic Referees of This Issue

Prof. Dr. Ali TÜRK

Prof. Dr. Murat ŞEKER

Doç. Dr. Ayşe Nilgün ERTUĞRUL

Doç. Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK

Doç. Dr. Serkan ŞAHİN

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YAMAN

Dr. Öğr. Üyesi Cansu TOR KADIOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Kısmet CİNGÖZ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KENDİRCİ

Dr. Öğr. Üyesi Özlem TOPLU YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi Sami ZARİÇ

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba AYDIN HALİSOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz ACUNGİL

Öğr. Gör. Dr. Serkan ALKAN

Öğr. Gör. Dr. Sevil ZENGİN

Dr. Ertuğrul Selçuk GÜLDÜLER

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Adem ESEN.....	<i>İstanbul Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Barış ÖZDAL.....	<i>Bursa Uludağ Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Cem KARADELİ.....	<i>Ufuk Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Cemal ALTAN.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Derda KÜÇÜKALP	<i>Bursa Uludağ Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Ganite KURT	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Hacı KURT	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Haydar AKYAZI.....	<i>Karadeniz Teknik Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Hüseyin Kamil BÜYÜKMİRZA	<i>Atılım Üniversitesi</i>
Prof. Dr. İlhan EGE.....	<i>Mersin Üniversitesi</i>
Prof. Dr. M. Fatih Bilal ALODALI	<i>Necmettin Erbakan Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ.....	<i>Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Murat TEK	<i>Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN.....	<i>Başkent Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Uğur YAVUZ.....	<i>Atatürk Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Yakup BULUT.....	<i>Gaziantep Üniversitesi</i>
Prof. Dr. Zeki DOĞAN.....	<i>Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi</i>

İletişim / Contact

iibfdergisi@tarsus.edu.tr

<http://iibfdergisi.tarsus.edu.tr/tr>

*Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi aşağıdaki indeksler tarafından taranmaktadır.
Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences is indexed by the following
indexing services.*

ESJI
Eurasian Scientific Journal Index

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

EuroPub
Directory of Academic and Scientific Journals

DRJI Directory of
Research Journal
Indexing

JOURNALSDIRECTORY

ASOS
indeks

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

COVID-19 KÜRESEL SALGINININ
BORSA İSTANBUL'UN ÇEŞİTLENDİRME POTANSİYELİNE ETKİSİ:
BİST 100 ve BİST 30'DAKİ PAY SENETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Sayfa: 1-16
Serkan NAS, Gamze VURAL

TÜM CANLILAR İÇİN SOSYAL BELEDİYECİLİK
Sayfa: 17-40
Ahmet GÜVEN, Batuhan YAZAR

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ İÇİN ÖRNEK BİR LİDER: ANGELA MERKEL
Sayfa: 41-59
Yeşim HAFIZOĞLU, Cemal ALTAN

THE EFFECTS OF RATIONAL IGNORANCE FOR VOTERS,
REGULATORS AND SPECIAL INTEREST GROUPS
Sayfa: 60-69
Adil ALKAN

BİST ŞİRKETLERİNİN DİJİTAL KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ÇALIŞMALARININ
KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ
Sayfa: 70-81
Ayşe Gözde İYİCİL

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ULUSLARARASI LOJİSTİK VE SINIR ÖTESİ E-TİCARET TİCARETİ: E-
TİCARET GELECEĞİN EN ÖNEMLİ TİCARET YÖNTEMİ MİDİR?
Sayfa: 82-97
Suna ŞAHİN

COVID-19 PANDEMİSİ: ÇALIŞMA MEKÂNLARININ KENTSEL VE MİMARİ ÖLÇEKTE
DÖNÜŞÜMÜ
Sayfa: 98-109
Esengül DANIŞAN

SURİYELİ MÜLTECİLERİN SOSYAL DIŞLANMA SORUNSALININ "KAPSAYICI KENT"
YAKLAŞIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ; TARSUS (MERSİN) KENTİ ÖRNEĞİ
Sayfa: 110-141
Harika TOS, Duygu GÖKCE

Makale Türü: Araştırma

COVID-19 KÜRESEL SALGINININ BORSA İSTANBUL'UN ÇEŞİTLENDİRME POTANSİYELİNE ETKİSİ: BİST 100 ve BİST 30'DAKİ PAY SENETLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

¹Serkan NAS, ²Gamze VURAL

Özet

COVID-19 küresel salgını tüm dünyada birçok alanda önemli etkiler yaratmıştır. Finansal piyasalar üzerindeki ilk etkileri, tüm dünya borsalarında çöküşler şeklinde ortaya çıkmıştır. Borsa İstanbul'da da 2020 yılı başlarında ani düşüş yaşanmıştır. 2020 Mart ayının son haftasından itibaren ise endekste toparlanma başlamış, işlem hacmi ve borsaya yeni giren yatırımcı sayısı dikkat çekici ölçüde artmıştır. Bu çalışmada Mart 2020 sonrası dönem, işlem hacminin ve yatırımcı sayısının büyük oranda arttığı özel bir dönem olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde BİST 30 ve BİST 100 pay senetlerinden oluşan optimum portföylerde çeşitliliğin artıp artmadığı incelenmiştir. Bunun için 2016-2020 dönemi birer yıllık yatırım dönemlerine ayrılmıştır. Her bir yatırım dönemi için Markowitz ortalama varyans modeli çerçevesinde BİST30 ve BİST100'deki hisse senetlerinden oluşan optimum portföyler belirlenmiştir. Salgın öncesi ve salgın sonrası dönem için, BİST 100 ve BİST 30 pay senetlerinin dâhil edildiği 2000 adet olası portföy, Python programlama dili ile rastgele oluşturulmuş ve karşılaştırılmıştır. Salgın sonrası dönemde BİST 30 için oluşturulan portföylerde, yayılım alanının arttığı gözlemlenmiştir. Küresel salgın sonrası Mart 2020-Mart 2021 döneminde BİST 30'da yer alan pay senetlerinden oluşan optimum portföyde de çeşitliliğin arttığı belirlendi. BİST 100 içinde yer alan pay senetlerinden oluşan optimum portföylerin ise oldukça az sayıda pay senedinden oluştuğu ve küresel salgın döneminde de çeşitliliğin artmadığı görülmüştür. Çeşitlendirme stratejisini benimseyen yatırımcılar için BİST 30'un daha uygun bir yatırım alanı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Küresel Salgını, BİST, Çeşitlendirme, Portföy Optimizasyonu

The Impact of The COVID-19 Pandemic on The Diversification Potential of Borsa Istanbul: A Study on Shares in BIST 100 and BIST 30

Abstract

The global outbreak of COVID-19 has had significant effects in many fields around the World. The first effects on financial markets have appeared in the form of collapses in all world stock markets. In Borsa Istanbul, there was also a sudden decrease at the beginning of 2020. As of the last week of March 2020, the index started to recover, the trading volume and the number of new investors entering the stock market increased remarkably. In this study, the period after March 2020 was evaluated as a special period in which the trading volume and the number of investors greatly increased. In this period, it was examined whether the diversity increased in the optimum portfolios consisting of BIST 30 and BIST 100 stocks. For this, the 2016-2020 period is divided into one-year investment periods. For each investment period, the optimum portfolios consisting of stocks in BIST30 and BIST100 were determined within the framework of the Markowitz mean-variance model. For the pre-epidemic and post-epidemic periods, 2000 possible portfolios which include BIST 100 and BIST 30 stocks, were randomly generated and compared with the Python programming language. It has been observed that the spread area has increased in the portfolios created for BIST 30 in the post-pandemic period. After the global epidemic, it was determined that the diversity increased in the optimal portfolio consisting of stocks in BIST 30 in the period of March 2020-March 2021. It has been observed that the optimum portfolios consisting of stocks in the BIST 100 consist of a very small number of stocks and the diversity did not increase during the global epidemic period. It can be said that BIST 30 is a more suitable investment area for investors who adopt a diversification strategy.

Key words: Covid-19 Pandemic, BIST, Diversification, Portfolio Optimization

¹ Dr., Tarsus Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, serkannas@tarsus.edu.tr, ORCID-iD: 0000-0002-0010-3091

² Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, gvural@cu.edu.tr, ORCID-iD: 0000-0002-1385-7551

1. GİRİŞ

2019 sonlarında Çin'de ortaya çıkan COVID-19 salgını, çok kısa sürede dünyaya yayılmış ve halk sağlığı yanında birçok alanda tüm dünyada büyük ölçüde olumsuz etkiler yaratmıştır. Finansal piyasalardaki ilk etkisi, dünya borsalarında büyük düşüşler şeklinde gözlemlenmiştir. 2020 yılı başından 23 Mart 2020 tarihine kadar, BİST 30 Endeksinde %31 (Şekil 1), DAX Endeksinde %35 (Şekil 2), BİST 100 Endeksinde %29 (Şekil 3), S&P 500 Endeksinde %31 (Şekil 4), Dow Jones Endeksinde %34, FTSE 100 Endeksinde %34, NIKKEI 225 Endeksinde %27, Shanghai Endeksinde %14 düzeylerinde kayıp yaşanmıştır. Bu süreçte yatırımcıların risk algısı büyük ölçüde yükselmiş ve borsalarda oynaklık artmıştır. COVID-19 küresel salgınının ortaya çıkardığı getiri oynaklığının 2008 küresel krizinden kaynaklanan oynaklığa yakın düzeyde olduğu söylenebilir. Küresel risk algısını gösteren ve ortalaması yaklaşık 28 olan VIX endeksi, salgının dünyaya yayılması ile 50 düzeylerine yükselmiş, 2020 Mart ortalarında da 82'ye kadar çıkmıştır. VIX endeksinin 2008 küresel kriz döneminde 81'e kadar yükseldiği dikkate alınırsa, COVID-19 küresel salgının piyasalarda yarattığı belirsizlik ve risk algısının, en az 2008 krizi düzeylerinde olduğu görülmektedir (Şenol, 2020).

Şekil 1. BİST 30 Grafiği

Şekil 2. DAX Grafiği

Şekil 3. Bist 100 Grafiği

Şekil 4. SPX 500 Grafiği

De Bondt ve Thaler (1985)'in pay fiyatlarındaki aşırı hareketlerin ters yöndeki fiyat hareketleriyle takip edileceği yönündeki hipotezini doğrular şekilde, borsalarda yaşanan sert düşüşlerin ardından toparlanma başlamıştır. Küresel salgın devam etse de özellikle aşı çalışmalarının hızlanması ile yatırımcılar aşırı derecede düşük fiyatlardan tepki alımları yapmaya başlamış ve piyasalarda düzeltme yaşanmıştır.

BİST'de de 2020 Şubat ayından itibaren ani düşüşler yaşanmış, ancak 2020 Mart ayından itibaren işlem hacminde artışlar başlamıştır. Şekil 1.5'te görüldüğü işlem hacminde önemli düzeyde artışlarla birlikte, BİST de yükseliş eğilimine girmiştir. Mart 2021 itibarıyla işlem hacmi, COVID-19 öncesi dönemin yaklaşık üç katına çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde borsaya giren yeni yatırımcı sayısı da dikkate değer oranlarda artmıştır. BİST'deki yerli gerçek yatırımcı sayısı 2020 yılının tamamında 782 bin kişi artarak yaklaşık 1 milyon 970 bine yükselmiştir. Endeksteki yükselişle beraber borsa yatırımcıları genel olarak kazanmaya başlamış ve hatta 2020 Kasım ayından itibaren BİST işlem hacminde tarihteki en belirgin artışlar kayda geçmiştir. Sermaye piyasalarına fon akışı arttıkça diğer bir deyişle hisse senetlerine talep arttıkça, getiri oranları da yükselmeye devam etmiştir.

Şekil 5. 2015-2020 BİST Tüm Endeksi ve İşlem Hacmi

Bu çalışmada, küresel salgının BİST üzerindeki etkisi, düzeltme dönemini kapsayacak şekilde ele alınarak, borsa işlem hacmi ve yatırımcı sayısındaki artışın, BİST 30 ve BİST 100 endeksinin çeşitlendirme potansiyelinde bir değişim yaratıp yaratmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çeşitlendirme potansiyeli hisse senedi yatırımlarında da risk yönetimi için çok önemlidir. Getirileri arasındaki ilişki zayıf olan hisse senetlerinin portföye dâhil edilmesi, portföyün aşırı dalgalanmalara karşı korunması sağlanmaktadır. Hisse senetleri arasında korelasyon düşük ise çeşitlendirme için fırsatlar artmaktadır. BİST 100 ve BİST 30 endeksindeki çeşitlendirme fırsatlarının artıp artmadığını görebilmek için bu endekslerde yer alan hisse senetleri küresel salgın öncesi ve sonrası olarak iki grupta incelenmiştir. İki dönem için de varyasyon katsayısının (risk/getiri) minimum olduğu portföyler

belirlenmeye çalışılmıştır. Markowitz ortalama-varyans modeli çerçevesinde belirlenen optimum portföylerin yapısının değerlendirilmesi sonucunda, işlem hacminin ve yatırımcı sayısının önemli ölçüde artmış olduğu Mart 2020 sonrasında (covid-19 döneminde) çeşitlendirme potansiyelinde bir değişim olup olmadığının belirlenmesi hedeflenmiştir. Küresel salgın başladıktan sonraki dönemde portföylerde hisse senedi sayısının salgın öncesi döneme göre fazla olması ve portföydeki hisse senedinin ağırlıklarının birbirine daha yakın olması, çeşitlendirme imkânının BİST 100 ve BİST 30 endeksinde arttığını göstermiş olacaktır. Çeşitlendirme imkânının artması, borsadaki derinliğin artması şeklinde değerlendirilecek ve BİST 100 ve BİST 30 içindeki pay senetlerinin yatırımcılar açısından daha güvenli ve cazip bir yatırım alanı oluşturması anlamına gelecektir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Covid-19 küresel salgının borsalar üzerine etkilerini konu alan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların bir kısmının küresel salgından sonra, borsadaki kayıplara ve bu kayıpların hangi sektörlerde daha fazla yaşandığı konusuna yoğunlaştığı görülmektedir. Bir grup çalışma ise, salgın döneminde hasta sayısı ve ölüm oranlarının borsa üzerindeki etkilerini ele almıştır. Borsa İstanbul üzerine yapılan çalışmalar da bu alanlarda yoğunlaşmıştır.

Küresel salgının çıkış noktası olan Çin üzerinde, Al-Awadhi ve diğerleri (2020) salgının borsa üzerine etkilerini araştırmış, Çin HSI (Hang Seng Index) ve SSEC (Shanghai Stock Exchange Composite Index), 10 Ocak-16 Mart 2020 dönemi verilerini incelemişlerdir. Çalışmada, COVID-19 salgını sırasında, bilgi teknolojisi ve ilaç sektörlerinin piyasadan daha iyi, içecek ve taşımacılık sektörlerinin ise piyasadan daha kötü performans gösterdiğini saptanmıştır. Ayrıca yabancı yatırımcıların sahipliğindeki pay senetlerinde daha sert düşüşler olduğu, piyasa değeri yüksek olan pay senetlerinin getirilerinde piyasa değeri düşük olanlara göre, negatif etkinin daha fazla yaşandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Günlük vaka sayısındaki artışların ve COVID-19'un neden olduğu toplam ölüm sayısının tüm hisse senedi getirileri üzerinde önemli olumsuz etkileri olduğu belirtilmiştir. Gümüş ve Evliyagil (2020) COVID-19 salgınının, turizm ve ulaşım sektörleri endekslerine etkisini 2 Mart-17 Temmuz 2020 dönemi için incelemiştir. Çalışmada vaka sayılarının etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanırken, ölüm sayıları ile endeks serilerinin uzun dönemde eş bütünleşik olarak %5 anlamlılık düzeyinde negatif yönde hareket ettiği bulunmuştur. Özdemir (2020) 12 Mart-31 Ağustos 2020 dönemini kapsayan çalışmasında, nedensellik analizi yapmış ve COVID-19'un BİST sektörleri üzerinde asimetrik etkiler yarattığı bulgusuna ulaşmıştır. Vaka sayılarındaki pozitif şokların mali endekste negatif, hizmet endeksinde bazı dönemlerde negatif, bazı dönemlerde pozitif şoklara neden olduğunu ifade etmiştir. Vaka ve vefat sayılarındaki pozitif (negatif) şokların, sını endeksinde bazen pozitif bazen negatif şoklar yarattığı belirlenmiştir. Küresel salgının mali sektörü olumsuz, teknoloji sektörünü olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Ünlü ve diğerleri (2020) Türkiye'deki vaka ve ölüm sayılarının, finansallar sektör endeksini daha fazla etkilediğini, VIX korku endeksinin de endeks hacmini negatif yönde etkilediğini belirtmektedir. Tayar ve diğerleri (2020) de Türkiye'de elektrik,

ulaştırma, mali, sanayi ve teknoloji sektör endekslerinin salgından daha olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Özcan (2021) BİST'deki turizm ve ulaştırma sektörlerinde yer alan firmaların Mart 2019-Eylül 2020 dönemi mali tablo verileri ile Veri Zarflama Analizi yapmış, salgının işletmelerin etkinliği üzerinde önemli bir değişim yaratmadığını tespit etmiştir. Ancak TobinQ açısından bakıldığında salgının ulaştırma ve turizm sektörlerindeki işletmelerin etkinliğini olumsuz etkilediği saptanmıştır.

Ilgın ve Sarı (2020), 18 Şubat-30 Eylül 2020 dönemini kapsayan çalışmada, salgına bağlı vaka sayısı ve ölüm sayısı en yüksek rakamlara ulaşan başlıca ülkeler olan ABD, Hindistan, Brezilya, Rusya, Kolombiya ve Türkiye için, vaka ve ölüm sayılarından hisse senedi piyasalarına doğru nedensellik ilişkisi saptamıştır. Ashraf (2020) 64 ülke borsasını dâhil ettiği çalışmada, onaylanmış vaka sayısındaki artışın, borsa getirisini negatif etkilediği bu etkinin ilk günlerde daha güçlü olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Liu ve diğerleri (2020a), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ait 21 borsa üzerinde yaptığı çalışmada, COVID-19 salgının tüm ülke borsalarının getirileri üzerinde önemli düzeyde negatif etkiler yarattığını, bu etkilerin Asya borsalarında daha hızlı olduğunu ve Asya borsalarının sonraki dönemlerde kısmen toparlandığını belirtmektedir. VIX endeksine bağlı olarak yaptığı analizlerle, yatırımcıların korku duyarlılığının, COVID-19 salgının menkul kıymetler piyasası üzerindeki etkisi konusunda, aktarım kanalı olduğunu göstermiştir. Albulescu (2020a) COVID-19 ölüm oranlarının VIX korku endeksi üzerinde anlamlı pozitif etkisi olduğunu tespit etmiştir. Sarı ve Kartal (2020), COVID-19 salgının, finansal oynaklıkta artışa neden olduğuna, VIX Korku endeksini çok yüksek düzeylere yükselttiğine vurgu yapmış, vaka sayıları ile VIX endeksi arasında aynı yönlü ilişki tespit etmiştir. Liu ve diğerleri (2020b), çalışmalarına 77 ülkeyi dâhil etmiş ve bu ülkeleri kişi başına GSYİH bakımından üç gruba ayırmıştır. Bu ülke borsalarının COVID-19 salgınına tepkisini, gruplar bazında değerlendirmiştir. Salgının tüm ülke borsalarında dikkate değer negatif şoklara sebep olduğunu, başlangıçta yüksek gelirli ülkelerin daha aşırı tepki verdiğini, ancak yüksek gelirli ülke borsalarının düşük gelirli ülke borsalarına göre daha çabuk toparlandığını saptamıştır.

Barut ve Kaygın (2020) yaptığı çalışmada Covid-19 hastalığının en fazla yaşandığı 11 ülkeyi ele alarak salgının finansal piyasalara etkisini araştırmıştır. Analizlerde Bayer ve Hanck eş bütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya 11 ülke endeksi (Çin (Shangai), ABD (DOW 30), İngiltere (FTSE 100), İtalya (FTSE MIB), İspanya (IBEX 35), Almanya (DAX), Fransa (CAC 40), Belçika (BEL 20), Hollanda (AEX), İsviçre (SMI) ve Türkiye (BİST 100)) dâhil edilmiştir. Covid-19 toplam vaka sayısı ile BİST100, FTSE MIB, IBEX35, AEX ve Shangai endeksleri arasında eş bütünleşme olduğu, DAX, CAC 40, BEL 20, SMI, FTSE 100 ve DOW 30 endeksleri arasında ise eş bütünleşme olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Keleş (2020) Mart-Nisan 2020 dönemi, BİST 30 endeksinde yer alan pay senetleri günlük verileri ile yaptığı çalışmada, pay senedi getirilerinin günlük vaka ve ölüm sayılarına negatif tepki verdiği bulgusuna ulaşmıştır. Yetgin (2020), regresyon analizi ile 10 Mart -21 Nisan 2020 dönemi için, vaka sayılarının BİST100 endeksi üzerinde anlamlı açıklama gücü olduğunu tespit etmiştir. Akıncı ve diğerleri (2020) Covid-19 vakalarındaki artışların, kısa vadede borsada fiyatları istatistiksel olarak

anlamli düzeyde düşürdüğü, ancak vaka sayılarındaki azalışın fiyatlardaki artış üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak önemsiz düzeyde olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Uzun vadede ise vaka sayılarındaki azalışın, fiyatları istatistiksel olarak anlamli düzeyde arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Tan (2021) Çalışmasında RavenPack veri platformu tarafından oluşturulan panik endeksi, medyatiklik endeksi, sahte haber endeksi, ülke duyarlılık endeksi, infodemi endeksi ve medya ilgi endeksini kullanarak COVID-19 ile ilgili haberlerin Borsa İstanbul üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmada 10 Mart 2020-17 Nisan 2020 dönemi için, panel kantil regresyon yöntemi uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına bakıldığında BİST getirileri ile COVID-19 üzerine yapılan haberler arasında asimetrik bir ilişki olduğu ve COVID-19 ile bağlantılı finansal çalkantıyı hafifletmek için daha verimli iletişim kanallarının kullanılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Contuk (2021), 11 Mart-16 Haziran 2020 dönemi verileri ile ARDL sınır testi yöntemiyle, COVID-19 doğrulanmış vaka sayıları ile BİST işlem hacmi arasındaki ilişkiyi incelemiş, kısa dönemde negatif anlamli ilişki gözlemlerken, uzun dönemde bu iki değişken arasında pozitif anlamli ilişki saptamıştır.

Bu çalışmada, salgın sonrasında büyük ölçüde artan işlem hacmi ve yatırımcı sayısı nedeniyle Mart 2020 sonrasında, Borsa İstanbul açısından özel bir dönem olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşünden yola çıkılmış ve bu durumun optimum portföylerde çeşitliliğe katkısını değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmanın bu yönüyle, literatüre farklı ve önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

2020 yılı başlarında Covid-19 salgının başlaması ile BİST'de de yaşanan çöküşün hemen ardından, düşen varlık fiyatlarının alım için cazip düzeylere inmesi, Mart ayından itibaren BİST'de toparlanmayı başlatmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Mart 2020 sonrası, işlem hacminin ve yatırımcı sayısının belirgin şekilde arttığı ve bu nedenle ayrıca incelenmesi gereken bir dönem olarak değerlendirilmiştir. İşlem hacminin ve yatırımcı sayısının yüksek olması, istenen gelişmiş piyasa özelliklerdendir. Çalışmada bu dönemin BİST'in çeşitlendirme imkânı yaratma potansiyelini de artırıp arttırmadığı, optimum portföylerin yapısı gözlemlenerek belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ilk kısmında öncelikle BİST 100 ve BİST30'daki pay senetleri risk ve getiri açısından genel olarak değerlendirilmiş, Python programlama dili kullanılarak, rastgele oluşturulan 2000 adet olası portföyün dağılımı, Covid -19 öncesi ve sonrası karşılaştırılarak gözlemlenmiştir. Daha sonra 2016-2020 dönemi için, yıllık olarak, ortalama-varyans modeli çerçevesinde BİST30 ve BİST 100 pay senetlerinden oluşan optimum portföyler belirlenmiştir. Pay senetlerinin haftalık getiri verileri kullanılmış, bir yıllık yatırım dönemleri için belirlenen optimum portföyler, içerdikleri hisse senedi sayısı ve ağırlıkları bakımından karşılaştırılmıştır. Türkiye'de Covid-19 salgının başlamadığı, Mart 2020 sonrasında dönemde BİST 30 ve BİST 100 paylarından oluşturulan optimum portföylerin daha çeşitlenmiş bir yapıda olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Yatırımcıların risklerini akılcı ve pratik bir şekilde yönetebilmesi, büyük ölçüde piyasanın çeşitlendirme imkânı yaratmasına bağlıdır. Yatırım stratejisi açısından getiri ve riski birlikte

değerlendirmek daha doğru bir yaklaşımdır. Risk, beklenenden sapma olarak tanımlanmakta ve bir finansal varlığın riski, getirisinin standart sapması olarak hesaplanabilmektedir. Portföy oluşturma stratejileri belirli bir risk düzeyinde daha yüksek getiri elde etmeyi veya belirli bir getiriyi daha düşük risk düzeyinde elde etmeyi mümkün kılmaktadır. Belirli bir getiri düzeyindeki riski azaltmak, portföyde çeşitlendirme ile mümkündür. Çeşitlendirmedeki etkinlik ise varlıkların getirileri arasındaki korelasyonun negatif veya zayıf olmasına bağlıdır. Markowitz 1952-1959 yılları arasında geliştirmiş olduğu optimum portföy kuramı ile modern portföy teorisinin temellerini atmış, ortalama-varyans yöntemi ile portföy seçim probleminin çözüm yolunu açmıştır. Teori, belirsizlik durumunda olasılık ve optimizasyon tekniklerini bir araya getirmektedir. Portföy seçimi problemini, menkul kıymetlerin tercihi ile başlatıp portföyün bütünüyle sonlandırmaktadır. Markowitz'in ortalama varyans modeli matematiksel olarak; belirli bir getiri düzeyinde riski minimize ederek veya belirli bir risk düzeyinde getiriyi maksimize ederek, optimum portföyde hangi varlıkların ne oranda yer alması gerektiğini göstermektedir. 2020 yılında, Borsa İstanbul'da yatırımcı sayısının ve işlem hacminin önemli ölçüde artması bu çalışmaya motivasyon oluşturmuştur. Çalışmada 2020 yılında BİST 100 ve BİST 30 hisse senetlerinden seçilen ve getiriye göre riskin minimize edildiği optimum portföyün özelliğinin, önceki dönemlere göre nasıl bir değişim gösterdiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için BİST 100 ve BİST 30 içinde yer alan hisse senetlerinin 2016-2021 dönemi haftalık getiri verileri kullanılmış, Ortalama-Varyans Modeli temelinde birer yıllık yatırım dönemleri için, kısa satışın olmadığı, varyasyon katsayısının (portföy riski/portföy getirisi) minimize edildiği optimum portföy ağırlıkları (w_i) belirlenmiştir.

Optimizasyon modeli;

$$\begin{aligned} \text{Min} \theta &= \frac{\sigma_p}{R_p} \\ \sum_{i=1}^N w_i &= 1 \\ w_i &\geq 0 \quad i=1, \dots, N \end{aligned}$$

Portföyün getirisi;

$$R_p = \sum_{i=1}^N w_i \cdot R_i$$

Portföy getirisinin varyansı;

$$\sigma_p^2 = \sum_{j=1}^n (W_j^2 \sigma_j^2) + \sum_{j=1}^n \sum_{\substack{i=1 \\ i \neq j}}^n (W_j W_i \text{Cov}_{ij})$$

σ_p : Portföyün standart sapması,

R_p : Portföyün getirisini

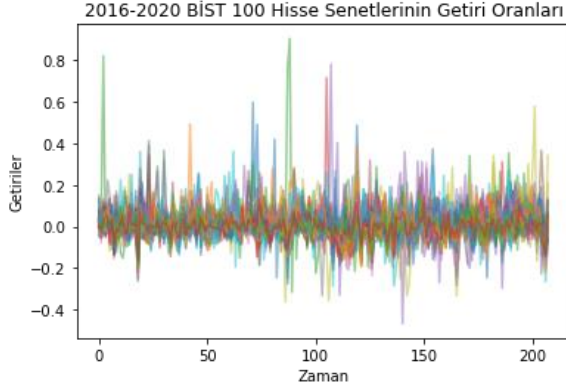
R_i : Portföydeki her bir hisse senedinin getirisi

w_i : i'inci hisse senedinin portföy içerisindeki ağırlığı

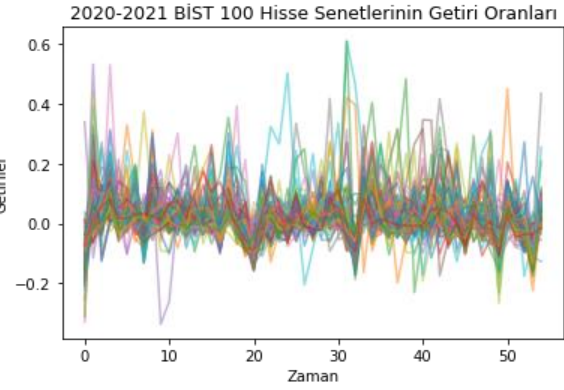
w_j : j'inci hisse senedinin portföy içerisindeki ağırlığı

$\text{Cov}_{i,j}$: i ve j'inci hisse senetleri arasındaki kovaryans

BİST 100'deki hisse senetlerinin getirileri 2016-2020 salgın öncesi (Şekil 6) ve 2020-2021 salgın sonrası (Şekil 7) dönem karşılaştırıldığında, salgın öncesinde getirilerin çok sayıda pay senedi için belirli bir aralıkta yoğunlaştığı ve az sayıda hisse senedinin yüksek veya düşük getiri oluşturduğu gözlemlenmiştir. Ancak salgın sonrası döneme bakıldığında, getiri oranlarının belli bir aralığa sıkışmış olanlarının azaldığı, ortalamadan daha fazla kazanç veya kayıp getiren pay sayısının ise fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, salgın sonrasındaki şartların optimal portföy oluşturmada çeşitliliğe imkân verebileceğini göstermektedir.

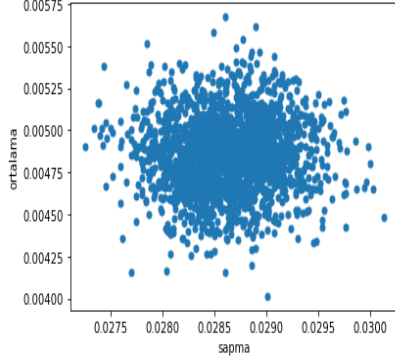
**Şekil 6. 2016-2020 BİST 100
Hisse senedi getirileri**

**Şekil 7. 2020-2021 BİST 100
Hisse senedi getirileri**

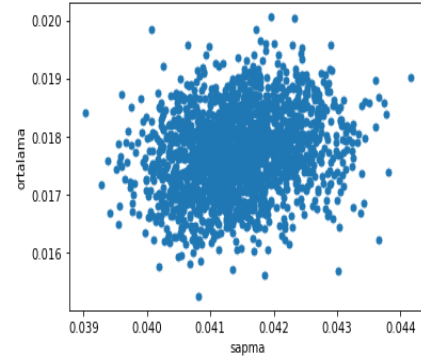
Python programlama dili kullanılarak, BİST 100'deki hisse senetlerinin ağırlıkları rastgele değiştirilmiş ve salgın öncesi için (2016-2020) oluşturulan olası 2000 adet portföy Şekil 8'de ve salgın dönemi (2020-2021) için oluşturulan olası 2000 adet portföy Şekil 9'da gösterilmiştir. Bu grafiklerde, küresel salgın öncesinde sapma ve getiriler arasında belli bir yakınlık gözlemlenirken, salgın başladıktan sonraki dönemde çok daha fazla alana dağılmış portföyler gözlemlenmektedir. 2000 adet portföyün risk-getiri grafikleri ile hisse senetlerinin getiri grafikleri, küresel salgın dönemi sonrasında BİST 100 hisse senetleri ile oluşturulacak optimal portföylerde çeşitliliğin artmayacağı beklentisini güçlendirmektedir.

2016-2020 BİST 100 Ortalama ve standart sapmalarla rastgele ağırlıklara göre olası portföyler

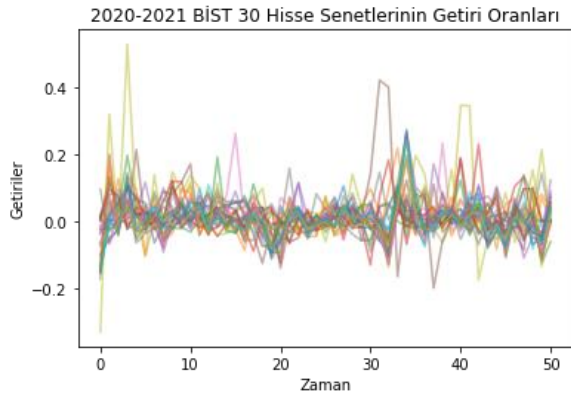
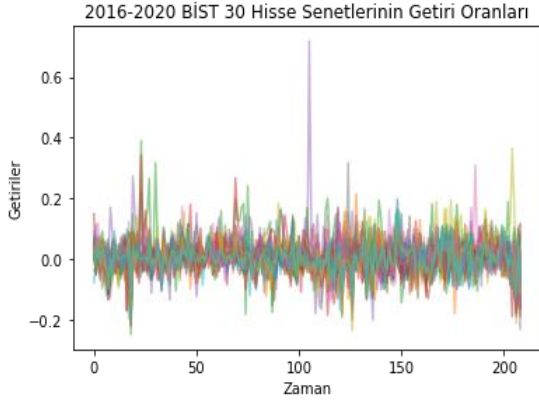
Şekil 8. 2016-2020 BİST 100 Portföy Dağılımı

2020-2021 BİST 100 Ortalama ve standart sapmalarla rastgele ağırlıklara göre olası portföyler

Şekil 9. 2020-2021 BİST 100 Portföy Dağılımı

BİST 30'daki hisse senetlerinin salgın öncesi getirileri Şekil 10'da ve salgın dönemi getirileri ise Şekil 11'de verilmiştir. BİST30 ve BİST 100 hisse senetlerinin getiri grafiği salgın öncesi dönemi birbirine benzemektedir. Salgın dönemleri karşılaştırıldığında, BİST30'daki hisse senetlerinin ortalamadan sapma gösteren hisse senetlerinin, BİST 100'den daha fazla oranda olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum salgın döneminde BİST30'un optimal portföy oluşumunda çeşitliliğe daha fazla imkân verebileceğini düşündürmektedir.

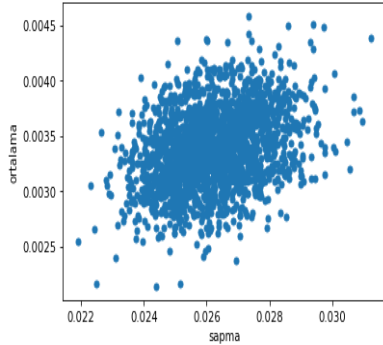

Şekil 10. 2016-2020 BİST 30 Hisse senedi getirileri

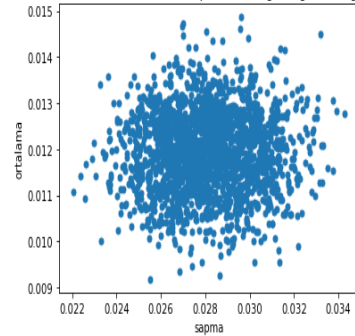
Şekil 11. 2020-2021 BİST 30 Hisse senedi getirileri

Python programlama dili kullanılarak, BİST 30'daki hisse senetlerinin ağırlıkları da rastgele değiştirilmiş, salgın öncesi için oluşturulan olası 2000 adet portföyün dağılımı Şekil 12'de ve salgın dönemi için oluşturulan 2000 adet olası portföyün dağılımı Şekil 13'de gösterilmiştir. Bu dağılımlarda, küresel salgın öncesinde portföylerin risk-getiri düzeyleri arasında belli bir yakınlık olduğu görülürken, küresel salgın başladıktan sonra, çok daha fazla alana dağılmış, risk-getiri düzeyleri daha fazla farklılık gösteren portföyler gözlemlenmektedir. Bu durum BİST 30 hisse senetleri ile oluşturulacak optimal portföylerde, salgın döneminde çeşitliliğin artacağını beklentisini güçlendirmektedir.

2016-2020 BİST 30 Ortalama ve standart sapmalarla ratgele ağırlıklara göre olası portföyler

2020-2021 BİST 30 Ortalama ve standart sapmalarla ratgele ağırlıklara göre olası portföyler

Şekil 12: 2016-2020 BİST 30 Portföy Dağılımı

Şekil 13: 2020-2021 BİST 30 Portföy Dağılımı

BİST 100 ve BİST 30 hisse senetlerinden oluşturulan optimal portföylerin çeşitliliğinin küresel salgın döneminde nasıl değiştiğini belirlemek için, Markowitz ortalama-varyans modeli temelinde kısa

satışın olmadığı, varyasyon katsayısının (portföy riski/portföy getirisi) minimize edildiği optimum portföy ağırlıkları (w_i) belirlenmiştir.

4.BULGULAR

Küresel salgın sonrası artan işlem hacmi ile beraber BİST'de çeşitlendirme imkânının artıp artmadığını test edebilmek için, 2016-2021 yılları arası, birer yıllık yatırım dönemleri için, ortalama-varyans modeli çerçevesinde BİST 100 ve BİST 30'da yer alan paylardan oluşan optimum portföyler belirlenmiştir. Bu endekslerde yer alan pay senetlerinin haftalık verileri kullanılmıştır. Birer yıllık yatırım dönemleri için, BİST 100 endeksinde yer alan pay senetlerinden oluşan optimum portföy kombinasyonları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Her bir yatırım dönemi için BİST 100 pay senetlerinden oluşan optimum portföylerin yapısı incelendiğinde (Tablo 1), 2018 yılı hariç 100 pay senedinin en fazla 16 tanesinin optimum portföylere girdiği görülmektedir. Ortalama olarak bakıldığında BİST 100 içinde yer alan pay senetlerinin yaklaşık %12'si optimum portföylerde kendine yer bulmuştur. Bu düzey oldukça düşüktür. Portföyde çeşitlendirme yaklaşımı gözetilmesi durumunda dahi, geriye kalan 88 senede yatırım önerilmemiştir. Optimum portföylerde yer bulan ve ağırlığı en yüksek üç pay senedinin toplam ağırlığı, yine 2018 yılı hariç, %46 ile %72 arasında değişmektedir. Optimum portföylere az sayıda hisse senedin dâhil olmasının yanında, portföyün en büyük üç senet üzerinde de yoğunlaştığı söylenebilir. 2018 yılında ise ağırlığı en yüksek pay optimum portföyde %2,2 ağırlıkla yer almış, optimum portföydeki 77 pay senedine % 1-1,5 düzeylerinde ağırlık atanmış ve optimum portföy oldukça homojen bir yapı sergilemiştir. 2018 yılı kur krizinden dolayı borsada önemli düşüşlerin yaşandığı ve çoğu hisse senedinin getirisinin negatif olduğu bir yıl olmuştur. Riskin ve kaybın yüksek olduğu kur krizinin yaşandığı bu yılda borsanın genelinde kayıp yaşanırken, çeşitlendirmenin önemi dikkat çekici bir şekilde ortaya çıkmış ve optimum portföyde %0'a yakın bir kayıp olmuştur. Salgın sonrası 2020 dönemine bakıldığında optimum portföye giren hisse senedi sayısı 8 olup, ilk üç hisselerin toplam ağırlığı portföyde %72 olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, BİST 100'de yer alan pay senetlerinin, çeşitlendirmeye imkân vermediği söylenebilir.

Tablo 1. BİST 100 2016-2020 yıllarında birer yıllık yatırım dönemleri için optimum portföy kombinasyonları

BİST100	2016	2017	2018	2019	2020
	ağırlık	ağırlık	ağırlık	ağırlık	ağırlık
AEFES	0	0	0.001	0	0
AKBNK	0	0	0.010	0	0
AKSA	0	0	0.010	0	0
AKSEN	0	0	0.009	0	0
AKSGY	0	0	0.011	0.0467	0
ALARK	0	0.0364	0.011	0	0
ALBRK	0	0	0.011	0	0
ALGYO	0	0	0.011	0	0
ALKIM	0.0852	0	0.012	0.2213	0.0005
ARCLK	0	0	0.012	0	0
ASELS	0	0	0.010	0	0
BAGFS	0	0	0.009	0	0
BERA	0	0.0348	0.011	0	0
BIMAS	0	0.1504	0.012	0	0
BRISA	0	0	0.012	0	0
BRSAN	0	0	0.011	0	0
BUCIM	0	0	0.011	0	0
CCOLA	0	0	0.011	0	0
CEMAS	0.1681	0.0206	0.005	0	0
CEMTS	0	0	0.012	0	0
CIMSA	0	0	0.008	0	0
DEVA	0	0	0.011	0.0749	0
DOAS	0	0	0.010	0	0
DOHOL	0	0	0.014	0	0
ECILC	0	0	0.010	0	0
EGEEN	0	0	0.013	0	0
EGGUB	0	0	0.011	0.0239	0
EKGYO	0	0	0.009	0	0
EREGL	0	0	0.011	0	0
FENER	0	0	0.007	0	0.0339
FROTO	0	0	0.011	0.0136	0
GARAN	0	0	0.011	0	0
GOODY	0	0	0.011	0	0
GOZDE	0	0	0.010	0	0
GSDHO	0	0	0.012	0	0
GUBRF	0	0	0.010	0.1252	0.0499
HALKB	0	0	0.011	0	0
HEKTS	0	0.1127	0.013	0.0936	0
HLGYO	0	0	0.010	0.0007	0
IHLAS	0	0	0.011	0	0
IHLGM	0	0.0045	0.010	0.0113	0

İNDES	0	0.0056	0.009	0	0
IPEKE	0	0	0.012	0.0017	0
ISCTR	0	0	0.011	0	0
ISFIN	0	0	0.022	0	0
ISGYO	0	0	0.010	0	0
ISMEN	0.3557	0.1740	0.012	0.1183	0.2736
JANTS	0	0.0192	0.011	0.0333	0.1517
KARSN	0	0	0.010	0	0
KARTN	0	0	0.012	0	0.0438
KCHOL	0	0	0.012	0	0
KERVT	0	0	0.009	0.0197	0
KONYA	0	0	0.011	0	0
KORDS	0	0	0.013	0	0
KOZAA	0.0059	0	0.012	0.0659	0
KOZAL	0	0	0.013	0	0
KRDMD	0	0.0602	0.010	0	0
MGROS	0	0	0.010	0	0
NETAS	0	0	0.009	0	0
NTHOL	0	0	0.010	0	0
NUHCM	0	0	0.010	0	0.2864
ODAS	0	0	0.007	0	0
OTKAR	0	0	0.012	0	0
OYAKC	0	0	0.011	0.1071	0
PARSN	0	0.1362	0.011	0	0
PETKM	0	0	0.010	0	0.1602
PGSUS	0	0	0.011	0	0
POLHO	0.2030	0.0884	0.011	0	0
SAHOL	0	0	0.011	0	0
SASA	0.0468	0	0.013	0	0
SELEC	0	0	0.012	0	0
SISE	0	0	0.013	0	0
SKBNK	0	0	0.010	0	0
TATGD	0	0	0.010	0	0
TAVHL	0	0	0.012	0	0
TCELL	0	0	0.012	0	0
THYAO	0	0	0.010	0	0
TKFEN	0.0364	0	0.013	0	0
TKNSA	0	0	0.010	0	0
TOASO	0	0	0.010	0	0
TRGYO	0	0	0.009	0	0
TSKB	0	0	0.009	0	0
TTKOM	0	0	0.010	0	0
TTRAK	0	0	0.008	0	0
TUKAS	0	0.0052	0.014	0.0430	0
TUPRS	0	0	0.013	0	0
TURSG	0	0.0196	0.011	0	0

ULKER	0	0	0.011	0	0
VAKBN	0	0	0.010	0	0
VERUS	0	0.0450	0.010	0	0
VESTL	0	0	0.013	0	0
YATAS	0.0989	0.0873	0.009	0	0
YKBNK	0	0	0.010	0	0
ZOREN	0	0	0.000	0	0
	1	1	1	1	1

Optimum Portföydeki					
Senet Sayısı	8	16	95 (wi>%1 olan 77 adet pay)	16	8
İlk Üç Senedin Toplam Ağırlığı	72.7%	46.1%	5.1%	46.5%	72.0%

BİST 30 içinde bulunan pay senetlerinden oluşan, her bir yatırım dönemi için oluşturulan optimum portföylerin yapısı incelendiğinde (Tablo 2), 2016-2019 döneminde, optimum portföylerin az sayıda hisse senedinden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca çözümleme bu pay senetlerinden birkaç tanesine de yüksek ağırlık vermektedir. 2016 yılında optimum portföy, 30 pay senedinden sadece 8 tanesini içermektedir. Ağırlığı en yüksek üç senet yatırımda %83 paya sahiptir. 2017 yılında optimum portföy 11 senetle oluşmuş, ağırlığı en yüksek üç senet toplam %63, dört senet ise %74 paya sahip olmuştur. 2018 yılında 30 pay senedinin 6 tanesi optimum portföye dâhil olabilmış, tercihte ilk üç pay senedinin ağırlığının %77 olduğu görülmüştür. 2019 yılında BİST 30'un çeşitlendirme imkânı yaratma açısından daha kısıtlı durumda olduğu görülmektedir. Optimum portföy sadece dört pay senedinden oluşmuş ve ağırlığı en yüksek iki pay senedi yatırımda %81 paya sahip olmuştur. 2020 yılında ise 30 pay senedinin 16 tanesi optimum portföyde yer almıştır. Ayrıca, 2020 yılında önceki yılların aksine, optimum portföyde birkaç pay senedi üzerinde yoğunlaşma olmadığı görülmektedir. En yüksek ağırlığa sahip pay senedinin portföyde %15 paya sahip olduğu, ilk üç senedin toplam ağırlığının %38 düzeylerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, BİST 30 endeksinde yer alan pay senetlerinin, 2020 yılında daha geniş bir çeşitlendirme imkânı sunduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 2. BİST 30 2016-2020 yıllarında birer yıllık yatırım dönemleri için optimum portföy kombinasyonları

BİST30	2016	2017	2018	2019	2020
	ağırlık	ağırlık	ağırlık	ağırlık	ağırlık
AKBANK	0	0	0	0	0
ARÇELİK	0	0	0	0	0.0907
ASELS	0.3632	0.1095	0	0.0942	0.1043
BIMAS	0	0	0.2208	0	0
DOHOL	0	0	0.0918	0	0.1551
EKGYO	0.0049	0	0	0	0.0215
EREĞL	0.0805	0	0	0	0.0361
GARAN	0	0	0	0	0

GUBRF	0	0	0	0.4575	0.0490
HALKB	0.0217	0	0	0	0
İSCTR	0	0	0	0	0
KCHOL	0	0	0.1845	0	0.0003
KOZAA	0.0286	0.0300	0	0.0954	0
KOZOL	0	0.0137	0	0	0.0275
KRDMD	0	0.0571	0	0	0.0788
MGROS	0	0	0	0	0.0165
OYAKC	0	0	0	0.3529	0
PETKM	0.3111	0.2205	0	0	0.1193
PGSUS	0	0.0402	0	0	0
SAHOL	0	0	0	0	0
ŞİŞE	0	0.0016	0.0526	0	0.0507
TAHVL	0	0	0	0	0
TCELL	0	0	0	0	0.0136
THYAO	0	0.2753	0	0	0.0812
TKFEN	0.1535	0.0350	0.2211	0	0
TSKB	0	0.0813	0	0	0.0488
TTKOM	0	0	0	0	0
TUPRS	0.0365	0.1359	0.2292	0	0.1067
VAKBN	0	0	0	0	0
YKBNK	0	0	0	0	0
	1	1	1	1	1

Optimum Portföydeki					
Senet Sayısı	8	11	6	4	16
İlk Üç Senedin Toplam Ağırlığı	82.8%	63.2%	67.1%	90.5%	38.1%

2020 Mart ayı sonrasında, BİST işlem hacminde ve yatırımcı sayısında artışın yaşanması borsa açısından olumlu gelişmelerdir. Bu durumun, BİST30'daki paylar arasından seçim yapan yatırımcı açısından çeşitlendirme imkânını arttırdığı söylenebilir. Ancak BİST 100'de yer alan paylar için bunu söylemek mümkün olmamıştır. 2020 Mart sonrasında, BİST 100'de yer alan pay senetlerinden oluşan optimum portföyde, önceki yıllara göre daha az sayıda payın yer alması ve ilk üç paydaki yoğunlaşmanın da en yüksek düzeyde olması dikkat çekicidir.

5. SONUÇ

Küresel salgın döneminde BİST işlem hacminde yaklaşık 3 katına varan bir artış ve 2020 yılının tamamında ise yatırımcı sayısında 782 bin kişilik bir artışla, yatırımcı sayısı yaklaşık 2 milyon kişiye yükselmiştir. İşlem hacminin ve yatırımcı sayısının artmasının, borsanın derinliğine de katkı yapacağı ve BİST'de çeşitlendirme imkânını genişleteceği düşünülmüştür. Bunun için BİST 30 ve BİST 100 hisse senetlerinin getirileri ve olası portföy grafikleri incelenmiştir. Bu grafiklerin analizi sonucunda, BİST 30'da yer alan pay senetlerinden oluşturulacak portföylerde çeşitliliğin artışının mümkün olacağı düşünülmüştür. Bu hipotezi test edebilmek amacıyla, 2016 ve 2020 yılları arasındaki yıllar için,

Markowitz ortalama-varyans modeli temelinde oluşturulan optimum portföylerde çeşitliliğin artıp artmadığı belirlenmiştir. BİST 100 açısından bakıldığında çeşitlendirme imkânının yeterli olmadığını, hatta salgın sonrası bu imkânın daraldığı gözlemlenmektedir. BİST 30 açısından bakıldığında, BİST 30'da yer alan pay senetlerinin %53'ünün, Mart 2020-Mart 2021 aralığını kapsayan bir yıllık yatırım dönemi için belirlenen optimum portföyde yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu BİST 30'da çeşitlendirme imkânının arttığını göstermektedir. İşlem hacminde ve yatırımcı sayısındaki artışa bağlı olarak, BİST'de çeşitlendirme olanaklarının genişleyeceği ve bu etkinin hem BİST 30'da hem de BİST 100'de ortaya çıkması beklenirken, çeşitlendirme imkânının BİST 30'da yer alan pay senetlerinde arttığı belirlenmiştir. Her iki grupta da bu sonucu vermemesinden dolayı BİST 100 ve BİST 30'daki işlem hacminin artışı incelenmiştir. BİST 30'da 2020 döneminde işlem hacmi 2019 yılındaki işlem hacminin yaklaşık 2,5 katı olmuştur. Buradaki işlem hacmindeki artışın tamamının BİST 30 senetlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Tüm bu sonuçlar, BİST 30'da yer alan pay senetlerinden oluşan optimum portföylerde çeşitlilik imkânının artış sebebinin de işlem hacminin artması olduğunu göstermektedir.

Küresel salgın şoku ile ilk aşamada düşen varlık fiyatları, hisse senedi yatırımcıyı cazip hale getirmiştir. Özellikle salgın döneminde iş dışında kalan zamanın artması ile bireylerin hisse senetleri yatırıma zaman ayırdıkları da gözlemlenmiştir. BİST 30'daki hisse senetlerinin kriz döneminde daha güvenli olmasından dolayı, yeni yatırımcıların ve borsaya aktarılan fonların BİST 30 hisse senetlerine yönelmesinde etkili olduğu söylenebilir. 2020 yılında özellikle ikinci yarıdan sonra işlem hacminde ve yeni yatırımcı sayısında yaşanan artışın Borsa İstanbul'u olumlu etkilemiş ama bu etki BİST 30'da kendini göstermiştir. Bu durumun geçici olmaması, piyasadaki çeşitlendirme imkânının genişlemesinin sürekliliğini sağlayacaktır. Piyasanın çeşitlendirmeye olanak vermesi, optimum portföylerin çok sayıda pay senedinden oluşması ve pay senetlerinin portföydeki ağırlıklarının daha homojen bir yapı sergilemesi, portföy yönetiminde etkinliği arttıracak ve portföy yatırımcıyı sektörel ve ekonomik dalgalanmalara sonuç olarak fiyat dalgalanmalarına karşı daha güçlü kılacaktır. Küresel salgın sonrasında, BİST 30'da yer alan pay senetlerinin, çeşitlendirme stratejisini benimseyen yatırımcılar için daha cazip hale geldiği, BİST 30'un iyi bir piyasa özelliğine nispeten daha yakın olduğu söylenebilir.

Finansal Destek:	Yok
Çıkar Çatışması:	Yok
Etik Kurul Onayı:	Yok

KAYNAKÇA

Akıncı, M., Eroğlu Sevinç, D., & Yüce Akıncı, G. (2020). Finansal Piyasaların Kara Mart'ı: Covid-19 Pandemisinin Borsa İstanbul Üzerindeki Etkilerinin Lineer Olmayan ARDL Analizi Yardımıyla İncelenmesi. *Igdir University Journal of Social Sciences*, 215–243.

- Al-Awadhi, A.M. Alsaifi, K., Al-Awadhi, A.M., & Alhammadi, S. (2020). Death and contagious infectious diseases: Impact of the COVID-19 virus on stock market returns. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 27, 100326 - 100326.
- Albulescu, C., (2020a). Corona Virus And Financial Volatility: 40 Days Of Fasting And Fear. SSRN Accessed April 18, 2020. <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2003/2003.04005.pdf> (Erişim tarihi 16.05.2021)
- Albulescu, C.(2020b). Coronavirus and Financial Volatility: 40 Days of Fasting and Fear. <https://arxiv.org/abs/2003.04005>, (Erişim tarihi: 11.10.2020).
- Ashraf, B. N. (2020). Stock markets' reaction to COVID-19: Cases or fatalities? *Research in International Business and Finance*, 54, 101249.
- Barut, A, Yerdelen Kaygın, C. (2020). Covid-19 pandemisinin seçilmiş borsa endeksleri üzerine etkisinin incelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, Cilt 19 COVID-19 Özel Sayısı, 59-70. doi: 10,21547/jss.773237.
- Contuk, F. (2021). Covid -19'un Borsa İstanbul üzerindeki etkisi: Bir ARDL sınır testi modeli. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (89), 101-112. doi: 10.25095/mufad.852088
- De Bondt, W. F. M & Thaler, R. (1985). Does the stock market overreact? *The Journal of Finance*, 40(3), 793-805.
- Gümüş, A , Hacıevliyagil, N . (2020). Covid-19 salgın hastalığının borsaya etkisi: Turizm ve ulaştırma endeksleri üzerine bir uygulama. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 11(1), 76-97.
- Keleş, E. (2020). Covid-19 ve BİST-30 endeksi üzerine kısa dönemli etkileri . *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* , 42 (1) , 91-105. doi: 10.14780/muiibd.763962
- Liu, H., Manzoor, A., Wang, C., Zhang, L. ve Manzoor, Z. (2020a). The COVID-19 outbreak and affected countries stock markets response. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(8), 2800. doi:10,3390/ijerph17082800
- Min Liu, Wei-Chong Choo & Chien-Chiang Lee (2020b) The Response of the Stock Market to the Announcement of Global Pandemic, *Emerging Markets Finance and Trade*, 56(15), 3562-3577. doi: 10.1080/1540496X.2020.1850441.
- Özcan, M. (2021). Covid 19 Pandemisinin Turizm ve Ulaştırma İşletmelerinin Finansal Performansına Etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Pandemi Özel Sayısı, 3542-3567. doi: 10,26466/opus.879224
- Özdemir, L . (2020). Covid-19 pandemisinin Bist sektör endeksleri üzerine asimetric etkisi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3) , 546-556. doi: 10.29106/fesa.797658
- Sarı, S. S., & Kartal, T. (2020). Covid-19 salgınının altın fiyatları, petrol fiyatları ve VIX endeksi ile arasındaki ilişki. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 93-109.
- Şenol, Z. (2020). COVID-19 krizi ve finansal piyasalar. *Para ve finans*, 75-124.
- Tan, Ö. (2021). The impact of news about pandemic on Borsa İstanbul during the covid-19 financial turmoil. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (37), 1-1 . doi: 10,17829/turcom.859299
- Tayar, T, Gümüştekin, E , Dayan, K , Mandi, E. (2020). Covid-19 Krizinin Türkiye'deki Sektörler Üzerinde Etkileri: Borsa İstanbul Sektör Endeksleri Araştırması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 293-320 .
- Ünlü, A , Kabak, S , Tuğlu Dur, D . (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisinin Türkiye'nin Bist finansallar sektör endeksi üzerindeki etkisi. *Journal of Economics and Research*, 1(2), 26-41.
- Yetgin, M. (2020). Koronavirüsün Borsa İstanbul'a etkisi üzerine bir araştırma ve stratejik pandemi yönetimi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 324-335. doi: 10.29106/fesa.736419

Makale Türü: Araştırma

TÜM CANLILAR İÇİN SOSYAL BELEDİYECİLİK

¹Ahmet GÜVEN, ²Batuhan YAZAR

Özet

Sosyal belediyeciliğe yönelik çalışmalar son yıllarda belediyeler tarafından üzerinde yoğun bir şekilde durulan günümüzün popüler olgularından biridir. Sosyal belediyecilik alanında yapılan/yapılmaya çalışılan pek çok uygulama hem belediyeler tarafından hem de bu hizmetleri alan yerel halk tarafından yoğun bir ilgi ve destek görmektedir. İnsan odaklı bir anlayış olan sosyal belediyecilik olgusu, belediyelerin ekonomik güçleri yanı sıra halkın talep ve beklentilerine göre belediyeler tarafından sunulmaya çalışılırken, insanlar dışında kalan canlılar içinde özellikle günümüzde birçok belediyenin ayrıca üzerinde durduğu ve özellikle bu alanda farklı uygulamalarla hizmet vermeye çalıştığı bir hizmet alanı haline geldiği görülmektedir. Bu canlılara yönelik gerçekleştirilen sosyal belediyecilik uygulamalarının sayısında her geçen gün bir artış eğilimi olması olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Hazırlanan bu çalışma ile sosyal belediyecilik konusunun önemli bir ayağını oluşturan insanlar dışında kalan canlıların da sosyal belediyecilik anlayışından aldıkları payı hukuksal, toplumsal ve belediyeler tarafından sunulan hizmetler açısından değerlendirerek, bu alanda belediyeler tarafından ortaya konulan iyi örneklerle değinmek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Belediyecilik, Belediyeler, Sokak Hayvanları

Social Municipality For All Living

Abstract

Studies on social municipality is one of the popular phenomena of today, which has been heavily emphasized by municipalities in recent years. Many practices that are made/try to be made in the field of social municipality are receiving intense interest and support from both the municipalities and the people who receive the service. While the concept of social municipality, which is a human-oriented understanding, is tried to be presented by the municipalities according to the demands and expectations of the people, as well as the economic power of the municipalities, it has become a service area that many municipalities also emphasize and try to serve with different applications in this area, especially today is seen. It is seen as a positive development that there is an increasing trend in the number of social municipality practices carried out for these creatures. With this study, the main purpose of the study is to evaluate the share of living things other than humans, which constitute an important pillar of the subject of social municipality, from the understanding of social municipality in terms of legal, social and services provided by the municipalities, and to touch on the good examples put forward by the municipalities in this field.

Keywords: Social Municipalism, Municipalities, Street Animals

¹ Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ahmetguven@gmail.com, ORCID-iD: 0000-0002-5073-6345

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, batuhanyazar@gmail.com, ORCID-iD: 0000-0001-9137-5059

GİRİŞ

İnsanların yerel düzeyde temel ihtiyaçlarını karşılayan birimler olan belediyeler, alt yapıdan ulaşım, çevreden ekonomiye kadar pek çok alanda hizmet sunan yerel yönetim birimleridir. İnsan odaklı hizmet sunan bu birimlerin yerel nitelikteki hizmet sunumları belediyelerin sosyoekonomik yapısına göre değişmekle birlikte temel görevleri ilgili yasal mevzuatta yazan görevlerle ve ekonomik güçleri oranında farklılaşabilmektedir. Ekonomik gücü ne olursa olsun tüm belediyelerin asli görevi hizmet sunduğu yerel coğrafyada yaşayan insanların yerel düzeydeki ihtiyaçlarının öncelikli olarak karşılanmasından ibarettir. İnsani memnuniyeti kendine ilke edinen bu birimlerin sosyal belediyeçilik anlamında bu görevleri daha fazla insan odaklı bir anlayışla hayata geçirmeye çalıştıkları görülmektedir. Belediye sınırları içinde yaşayan insanlara bu kapsamda sunulan hizmetlerin yanı sıra son yıllarda insanlar dışında kalan canlıların da sosyal belediyeçilik anlayışından nasibini almaya başladığı belediyelerin politika ve faaliyetlerinde görülmeye başlanmıştır. Özellikle büyük ölçekli belediyelerin üzerinde daha fazla durduğu bu konunun bazı orta ve küçük ölçekli belediyeler tarafından da uygulanmaya başlanması oldukça güzel bir gelişmedir. Sokak hayvanlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik geliştirilen tüm çabaların yerel halk ve ulusal çapta takdir edilmesi, birçok belediyenin bu konuya eğilmelerine neden olmuştur. Bu çerçevede hazırlanan çalışmada, sosyal belediyeçilik alanında belediyelerin gerçekleştirdikleri faaliyetler içinde insanlar dışında kalan canlılara yönelik hizmetlerin hukuksal, toplumsal ve belediyeler tarafından sunulan hizmetler açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle sosyal belediyeçilik kavramı kavramsal açıdan ele alınmakta ardından sokak hayvanlarına yönelik hizmetlerin sosyal belediyeçilikle olan ilişkisinin hukuki, toplumsal dayanağına değinilmekte, son olarak da sokak hayvanlarına yönelik belediyelerin yürüttükleri faaliyetlerden örnekler verilmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal belediyeçilik anlayışı, sosyal devlet anlayışının bir getirisi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle öncelikle sosyal devlet olgusu üzerinde durmakta fayda vardır. Kavramla alakalı literatürde pek çok tanım yapıldığı görülmektedir. Sosyal devlet, halk içerisinde iktisadi açıdan düşkün durumda olan kimseleri korumayı, farklı toplumların dengeli, barışçıl ve düzenli bir yaşam sürmesini görev edinmiş bir devlet anlayışını ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır (Güven, 1991: 1-3).

Gümüş'e göre sosyal devlet (2010: 122); "Bireylere, insan onuruna yaraşır asgari yaşam standartlarını sunmaya yönelmiş, bu amaçla milli gelirin daha adil dağıtılmasını ve böylelikle sosyal adaletin temin edilmesini sağlayan, bu bağlamda devletin, ekonomik ve sosyal hayata aktif müdahalelerde bulunmasını hedefleyen ve bireylere; kişisel ve siyasal haklar yanında, sosyal ve ekonomik hakların da tanınmasını öngören bir anlayışı olarak ifade edilmektedir."

Yine Özbek, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet" adlı makalesinde sosyal devlet kavramının refah devlet kavramına göre daha geniş bir anlamı olduğunu, refah devleti kavramının II. Dünya Savaşı sonrası sosyal devlet kavramına ikame olarak kullanıldığını ileri sürdüğü görülmektedir

(2002:9). Bazı araştırmacılar her iki kavram arasında farklılıklar olduğunu iddia etseler de bu kavramla ilgili literatür taramalarında her iki kavramın da aynı olguyu nitelendirdiği üzerinde fikir birliği bulunduğu görülmektedir (Özdemir, 2007: 11). Bir Avrupa terimi olan “social state” yani sosyal devlet, Almanca kökenli bir kavramdır. Anglo-Amerikan coğrafyasında ise daha çok sosyal adaleti sağlamak amaçlı “welfare state” yani refah devleti kavramı kullanılmaktadır. Ülkemizde ise tüm bunları kapsayan “sosyal devlet” kavramı kullanılmaktadır (Erdoğan, 2003: 161). Oldukça yakın bir zamana kadar refah devletini değerlendiren akademisyenler, genellikle refah programı cömertliğinin bir göstergesi olarak, kamu refahı programlarına ayrılan GSYİH yüzdesi gibi toplam refah harcamaları üzerinden kavramı ele aldıkları görülmektedir (Pacek ve Freeman, 2015: 7). Refah devleti ya da ülkemizde karşılık olarak kendine yer edinen sosyal devlet kavramının hem ülkeden ülkeye değişen çeşitli modelleri bulunmakta hem de birçok alanda kendine bir takım görevler yüklediği görülmektedir. Bu görevler arasında ağırlıklı olarak “eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal refah, gelirin yeniden dağıtım ve konut hizmetleri” gibi hizmetlerin devlet tarafından ağırlıklı olarak yüklenildiği görülmektedir (Özdemir, 2006).

Modern manada sosyal devlet kendini ilk kez 1883 yılında Almanya’da Bismark’ın hayata geçirdiği sosyal sigorta uygulamaları ile göstermiştir (Özdemir, 2007: 34). Almanya’nın ardından Danimarka, İtalya, Yeni Zelanda, İsveç, İngiltere, Fransa gibi ülkelerde de çeşitli sosyal uygulamalarla sosyal devlet anlayışı benimsenmeye başlanmıştır (Ersöz, 2004: 28).

Sosyal devletin ortaya çıkmasıyla ilgili ortaya pek çok fikir ve düşünce ortaya atılmıştır. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi şüphesiz Amerika’da patlak veren ve sonra tüm dünyada etkisini gösteren 1929 Ekonomik Buhranı ve sonrasında meydana gelen işsizlik ve yoksulluk sorunlarına çözüm bulma fikridir (Özdemir, 2006). Buhran sonrası devleti piyasayı kontrol ve müdahale eden bir yapıya büründürmeyi amaçlayan, J. Keynes tarafından ortaya atılan ve 1970’li yılların ikinci yarısına kadar da başarılı olan Keynesyen Teori ortaya çıkmıştır (Kara, 2013: 81-82; Özdemir, 2006). Artık Keynesyen Teori ile şekillenen sosyal devlet, liberal düşünce yapısına karşı çıkan, mal ve hizmet üleştirilmesinde devletin müdahaleci tutumunu benimseyen, bir sistem olmuştur. Bu sayede 1929 Buhranı aşılmış ve sosyal devletin büyümesi yeni bir ivme kazanmıştır (Şaylan, 2003: 60-68). Keynesyen Teori’nin uygulandığı ve 1973-74 Petrol Krizlerine kadar Altın Çağ olarak nitelendirilen dönemde birçok ülkede yerel yönetim kurumları, mahalli düzeyde yerine getirilmesi gereken hizmetler için başvuru ilk merci haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı’ndan Petrol Krizi’ne kadar kamu harcamaları merkezi yönetim ve yerel yönetimin ortak görev bilinciyle sürekli artmıştır (Ersöz, 2000:140).

II. Dünya Savaşı’nın bitim yılı 1945’ten 1976 senesine kadarki dönem “Sosyal Devletin Altın Çağı” olarak tanımlanmıştır. Bu dönemin getirileri şu şekilde özetlenmiştir (Pierson, 2011: 121-122).

Halkın paylaşımcı görüşlere açık, yerelden ziyade evrensel yapıda refah/sosyal devleti kurmak için yenilikçi hareketler, Artan kaynakları, bu genişletilmiş sistemdeki faydaların ve kapsamın hızla genişlemesine yönlendirme taahhüdü, karma bir ekonomi ve genişletilmiş bir sosyal refah sistemi lehine çok geniş tabanlı bir siyasi fikir birliği, ekonomik büyümeye bağlılık ve tam istihdam.

II. Dünya Savaşı ile 1973-74 yılları arası Altın Çağ olarak nitelendirilmesine karşın aynı zamanda uygulanan siyasal sermaye birikim modeli, dünyayı yeni bir buhrana sokabilecek faktörleri de bulundurmaktadır. Yapılan aşırı üretim ve sosyal harcamaların sürekli artmasından kaynaklı bütçe açıkları bu dönemin temel sorunlarını oluşturmuştur (Kara, 2013: 102). 1973-74 yıllarında patlak veren Petrol Krizi sonrası piyasaya müdahale eden devlet modeli Keynesyen Teori terk edilip yerine devleti sadece denetim mekanizması olarak gören anlayış benimsenmeye başlanmıştır (Ökmen ve Parlak, 2008: 344). 70'lerin ilk yarısında sosyal devlet düşüşe geçmiş ve bu dönemden itibaren sosyal devleti güçlü bir biçimde eleştiren ve karşısında duran bir düşünce sistemi olarak Neoliberalizm ortaya çıkmıştır. (Aydın ve Çakmak, 2017: 15). Bu dönemde sağlık, emeklilik vb. hizmetlerin harcamalarının gün geçtikçe artması ülke içerisinde belirlenen sosyal harcamaların yetersiz kalmasına ve ülkenin iktisadi açıdan sıkıntılar çekmesine neden olmuştur. Bu gibi sorunlara yönelik çözüm için kamu harcamalarında tasarrufa gidilip, sosyal yardımların bir kısmı kesintiye uğratılmıştır. Bu döneme kadar sosyal devlet görevlerini merkezi yönetim ve yerinden yönetim beraber yaparken; bu dönemle birlikte yerel yönetimler ve kâr amacı olmayan kurumlar daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır (Özdemir, 2006). 70'lerin ilk yarısının bitmesiyle birlikte sosyal devletin de altın çağı devri kapanmış, “gümüş çağı” başlamıştır (Aydın ve Çakmak, 2017: 16). Bir devirden diğer bir devire geçişin nedenleri temel olarak; küreselleşme olgusunun getirmiş olduğu en iyi olma yarışı ve merkezi yönetimin sosyal politikalarının maliyetleri kaldıramaz duruma gelmesi olarak nitelendirilmiştir (Taylor- Gooby, 2002: 599 akt. Aydın ve Çakmak, 2017 16).

Yeni Kamu Yönetimi Yaklaşımı (YKYY) ve ilk kez Dünya Bankası (DB) tarafından 90'lı yıllarda kamu yönetimine kazandırılan devletin asli yönetim birimleri olan merkezi ve yerel yönetimlerin yanına özel sektörün gelmesini hedefleyen “yönetişim” kavramı, 1970'lerden itibaren neoliberalizmin savunduğu devletin uygulama alanının kanuni açıdan sınırlandırılması, devletin küçültülmesi fikri üzerine kurulmuşlardır. Yönetişim, devletin fonksiyonlarının küçültülmesi temelinde kurulurken bazı ilkeleri de içinde barındırmıştır. Bunlardan bazıları; insan haklarına saygılı, şeffaf, hesap verebilir, verimli yönetim yapısı (Eryılmaz, 2015: 50-61) olarak sıralanabilir. Yönetişimle yönetime özel sektörün katılmasının yanı sıra merkezi yönetim bazı görevlerini iş yükünün artması, yapılan işlerin daha etkin ve verimli olabilmesi için yerel yönetimlere desantralize etmektedir (Eryılmaz, 2015: 122). Bu gelişmeler çerçevesinde Türkiye’de YKYY reformu kapsamında 2004 ve 2005 senelerinde köy dışında kalan diğer mahalli idare birimleri için birtakım yeni yasal düzenlemeler çıkarıldığı görülmektedir (Selek Öz, 2010: 24). Bu yasal düzenlemelerle önceden yalnızca büyükşehir belediye kanununda olan “yapar, yaptırır/ işletir, işletirir” ibareleri yeni kanunlarla tüm yerel yönetim birimlerinde de kullanılmaya başlanmıştır. Böylece özel sektörü de kapsayacak şekilde kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde etkili bir aktör olarak paydaş haline getiren anlayış ortaya çıkmıştır (Arıkboğa, 2007: 59-60). Çok aktörlü yapılarla ilişkilerini artıran yerel yönetimlerin başında gelen belediyeler bu çerçevede hizmet sunumlarını yönetişimi esas alan bir anlayışla gerçekleştirmeye çalışmakta, bu amaç doğrultusunda da hem merkezi idare tarafından hem de toplum tarafından yasal ve toplumsal bir

dönüşüm içerisinde. Anayasal olarak yerel düzeyde yaşayan insanların yerel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı kurulduğuna vurgu yapılan bu birimler (Bölükbaşı ve Yıldıztan, 2010: 227), yerel düzeyde yaşayan insanların ortak ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikteki kamu hizmetlerinin büyük çoğunluğunu üzerlerine alarak bu alanlarda faaliyetlerini sürdüren yapıları oluşturmaktadır (Duman ve Yüksel, 2008: 43). Diğer bir ifade ile belediyeler, kırsalda değil kent niteliği taşıyan mekânlarda yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılayan, kamu tüzel kişiliğine haiz, karar organlarını halkın seçimle belirlediği yerel birimler olarak aktif bir şekilde yerel hizmetleri sunmaya çalışan, devletin asli unsurları arasında yer alan, önemi her geçen gün artan yönetsel birimlerdir (Bozkurt ve Ergun, 2008: 31).

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarından farklı olarak belediye sınırları içerisinde yaşayanlar ile daha yakın bir ilişki içerisinde olan bu yapılar; bu özelliğinden ötürü belediyelere birtakım yeni görevler yüklemektedir (Gümüšoğlu vd. 2003). Bu görev artışının nedenleri arasında hızını her geçen gün daha da arttıran bilim ve teknolojiye bağlı değişim, bu değişimin neden olduğu toplum içerisindeki hareketlenme, kültür, sanat, spor vb. faaliyetler, yerel nüfustaki sürekli artış gibi olaylar önemli etkenler olarak kabul edilmektedir (Yücel vd., 2012: 151). Bu süreç belediyelerin görev yükünün daha da artmasına neden olmaktadır. Belediyelerin görevleri yasalarda ayrıntılı bir şekilde sıralanmaktadır. Bu görevler Belediye Kanunu'nun 14. Maddesinde özetle şu şekildedir (5393 Belediye Kanunu, Mad. 14):

- Çevre ve çevre sağlığı ile ilgili hizmetleri yapar.
- Ağaçlandırma yaparak park, bahçe gibi yerlerin sayısını çoğaltabilir.
- Zabıta, itfaiye, acil yardım gibi hizmetleri yürütür.
- Sosyal hizmet yardımları yapar.
- Canlı sağlığı ile ilgili her türlü tesis açabilir.
- İbadethane, mezarlık gibi yerlerin bakım, onarımını yapar.
- Kent tarihi için önemli yapıtların bakım, onarımını yapar.

Belediyelere yüklenen görevlerin yıllar içerisindeki gelişimi belediyecilik tarihinin gelişimine paralel bir seyir izlemiştir. Osmanlıdan günümüze belediyelerin görevleri sürekli bir gelişim göstermiştir. İlk dönemlerde, Osmanlı belediyeciliği klasik dönem ve Tanzimat sonrası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Deniz vd., 2017: 314). Klasik dönemde belediyecilik işleri temel olarak kaza, günümüz anlamıyla ilçelere atanan kadılar eliyle yürütülmüştür (Ortaylı, 2000: 12). Kazaların temizlik ve altyapı işleri, çarşı, pazarların kontrolü, okul, cami gibi yerlerin yapım ve bakımı gibi görevler klasik dönemde kadıların eliyle yürütülmüştür (Ortaylı, 1976: 100). Klasik dönemde vakıfların da kentte hizmetlerin hazırlanıp uygulanmasında payı büyük olmuştur. Devlet, yönetim ve ülke savunmasına yönelik yatırımları asli görevi olarak görmüş bu yüzden de eğitim, sağlık, sosyal hizmet gibi konulardaki boşlukları vakıflar doldurmuştur (Taşkesen, 2017: 57). Lonca teşkilatı da klasik dönemde çarşı ve pazarların temizliğinden, düzeninden kendilerini sorumlu atfetmişlerdir (Çelik, 1995: 589).

Osmanlı'da modernleşmenin miladı olarak kabul edilen Tanzimat Fermanıyla birlikte her alanda batıya yönelme olmuştur. Bu yönelmelerin içerisinde yerel yönetimler de kendine yer bulmuştur. Kanuni açıdan Osmanlı'nın ilk belediyesinin kurulması 1854 senesinde kurulan İstanbul Şehremaneti

ile olmuştur (Es, 2008: 33). Klasik dönemde olduğu gibi pazarda satılan malların fiyatlarının belirlenmesi ve denetlenmesi, şehrin yollarının bakım ve onarımı, şehrin temizliği, merkezi yönetimin belirlediği vergileri tahsil etme görevleri belediye içerisinde devam etmekte bunun yanında İstanbul’da yaşayan tebaanın zorunlu ihtiyaç mallarını temin etmek görevini de Şehremaneti üstlenmiştir (Ergin, 1995: 1272). Şehremaneti istenilen düzeyde bir başarı sergileyememiştir. Bu durum karşısında 1857 yılında İntizam-ı Şehir Komisyonu kurulmuştur. Komisyon bazı önemli konulara değinmiştir. Örneğin, İstanbul’un on dört daireye ayrılarak her bir daireye özgü belediye kurulmasını istemiştir. 1858 yılında Beyoğlu-Galata semtlerinde doğrudan merkeze bağlı Altıncı Daire-i Belediye kurulmuştur (Es, 2008: 33-34). Kurulan belediye ilk olarak semtlerin kadastro haritasını çizmiş, hastane kurmuş ve sokakların aydınlatılmasını sağlamıştır. (Beyoğlu Belediyesi Tarihçesi, beyoglu.bel.tr). Bu girişim ve çalışmalara rağmen yine istenilen başarı elde edilememiş ve 1877 Belediye Kanunu ile Altıncı Daire de Şehremaneti’ye bağlanmıştır (Es, 2008: 34).

Türkiye Devleti’nin belediyecilik anlayışı ise Osmanlı Devleti’nden kalan bir mirastır (Oktay, 2020: 171). Yeni Türk Devletinin ilk anayasası olma unvanını taşıyan 1921 Teşkilat-ı Esasiye olağanüstü şartlar altında hazırlanmasından dolayı kısa bir metin ve belediye yönetimine yer vermemiş olsa da il yönetimi ile ilgili hükümler yer almıştır. İdari ve mali özerkliğe sahip, üyelerini halkın seçtiği “vilayet şurası” meclisleri kurulması hükmü il yönetimi açısından önemlidir (Oktay, 2020: 174). Bu meclislerin kurulmasının başlıca nedeni; TBMM’nin yerelde oluşabilecek otorite boşluklarını doldurma çabası olmuştur (Oktay, 2010: 45).

Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci anayasası olan 1924 Anayasası, 1921 Anayasası’na göre daha sert, kazuistik ve merkeziyetçi yapıya sahip bir anayasa olmuştur. Bu anayasada yerel yönetimlerle ilgili düzenleme yapılmamış sadece yerel yönetimlerin tüzel kişiliklerine vurgu yapılmakla yetinilmiştir. Ankara’nın başkent olmasından dolayı da İstanbul Şehremaneti’ne benzer nitelikte Ankara Şehremaneti kurulmuştur. 1930 yılına gelindiğinde yürürlüğe giren yeni belediye yasasında yapılan düzenlemeyle şehremanetiler kaldırılmıştır (Oktay, 2020: 176-179). Bu yeni belediye kanununun batılı ülkelerden özellikle Fransız Belediye Kanunu’ndan etkilenilerek hazırlandığı görülmektedir (Gözler, 2019).

Darbe sonucu hazırlanan anayasalarımızdan biri olan 1961 Anayasası’nda yerel yönetimlerle ilgili birçok düzenleme yapılmış, yine anayasada düzenlenen sosyal devlet ilkesi gereği mülkiyet ve konut hakları ile ilgili hükümler yerel yönetimlerde belediye özelinde bir çerçeve oluşturmuştur (Oktay, 2020: 184).

1961 Anayasası’na benzer olarak darbe sonucu hazırlanmış, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin mevcut anayasası olan 1982 Anayasası’nda yerel yönetimle ilgili hükümler daha geniş bir perspektifte ele alınmıştır. Büyükşehir belediyesi modeli yerel yönetimlerle ilgili en önemli hükmü oluşturmuştur. Temmuz 2005’te 1580 sayılı Belediye Kanunu yerine 5393 sayılı Belediye Kanunu, Temmuz 2004 yılında ise 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu yerine 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. 5393 sayılı kanunla birlikte 1580 sayılı kanunda sayılmadığı için görev alanına girip girmediği ile ilgili soru işaretlerinin olduğu eğitim, sağlık, kültür, sanat, iktisadi gibi birçok alanda

verilecek hizmetler de sayılmaya başlanmıştır. Son olarak 2012 senesinde 6360 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle, büyükşehir belediyesinin olduğu yerlerde il özel idareleri ve köyler kaldırılmıştır (Oktay, 2020: 199-205). Tüm bu süre zarfında belediyelerin görevleri, kaynakları, faaliyetleri de bu sürecin etkisi altında değişikliklere uğramakla birlikte temel hedef olan yerel halkın ortak ihtiyaçlarının karşılanması çizgisinde bir gelişim izlemiştir.

2. SOSYAL DEVLETİN BİR YANSIMASI OLARAK SOSYAL BELEDİYESİCİLİK

Endüstri Devrimi sonrası insanların sosyal yaşamını düzenleme amacıyla ortaya çıkmış olan sosyal/ refah devleti politikaları birçok farklı topluluğa hitap etmekte ve birçok kavramdan da etkilenerek oluşmuştur. Sosyal politika, ilk bakışta sadece yoksul, düşkün, engelli ve yanında kimsesi olmayan insanlara yardım elinin uzatıldığı politikalar gibi bir görünümde olsa da bu sosyal politika kavramının dar anlamda yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal politika, tam manasıyla yorumlandığında ortaya insanlara; insan onuruna yaraşır, eşit, adil, paylaşımcı bir tavırla yaklaştığı anlaşılmaktadır. Bu yüzden de sosyal politikalar hem bu farklı, sosyal açıdan aşağı seviyede görünen kesime yardım etmeyi hem de görünürde bu topluluğa ait olmasa da eşit ve adil bir yaşam isteyenlere el uzatmaktadır (Çakmak ve Kayalidere, 2018: 948). Devletler, sosyal politikalarla toplumun tüm kesimlerine yardım ederken bir taraftan da kendini piyasa ve ekonomiye müdahale eden bir konumda bulmuştur. Son zamanlarda neoliberal düşüncelerin tüm dünyada etkili olması artık devletlerin konumlarının değişmeye başlamasına ve sosyal politika neticesindeki yapılan yatırımların azalmasına neden olmuştur. Küreselleşme olgusu da bu gelişmelerin oluşmasında etkili olmuştur. Neoliberal düşünceler ve küreselleşme, istihdam sorunu, gelir dağılımındaki adaletsizlik, sosyal ve ekonomik krizler gibi küresel bir dizi sorunların oluşmasına da neden olmuştur. Devletin piyasaya artık müdahale etmemesi ve bu sorunların giderek artması sosyal politikaların yerel yönetimler tarafından yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiştir (Zencirkıran, 2017: 407; Balcılar ve Çınarlı, 2020: 123). Yerel yönetimlerin sosyal politikalar kapsamında yaptığı harcamalar ve yatırımlar, siyasal açıdan birçok güç ve otoritenin merkezden taşraya doğru geçmesini yani “yerelleşme süreci”ni başlatmıştır (Ekici ve Toker, 2005: 5). Bilindiği gibi kamu yönetiminde iki ana yönetim biçimi bulunmaktadır. İki yönetim biçiminden biri siyasi ve ekonomik tüm otoritenin merkezde olduğu merkezden yönetim, diğeri ise bu otoritenin yerel yönetimler eliyle kullanıldığı yerel yerinden yönetim biçimidir. (Eren, 1994: 145). Ülkemizde yerel yerinden yönetimler “il özel idareleri”, “belediye” ve “köy” olarak üç birimlerinden oluşmasına rağmen yerelleşme süreciyle birlikte sosyal politikalar yerel yönetimlerde “sosyal belediyecilik” adıyla yapılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni; Türkiye’de yerel yönetimler kavramı denildiğinde ilk olarak belediye kavramının akla gelmesi ve belediyelerin diğer yerel yönetim birimlerine nazaran daha fazla bütçeye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (Öz ve Yıldırım, 2009: 457; Aydın, 2008: 17-18). Sosyal belediyecilik, küresel bazda oluşan bir dizi soruna yerel düzeyde getirilmek istenilen çözümlerin yerelleşme ile gün yüzüne çıkması sonucu gündeme gelmiş bir kavramdır. Bu nedenle sosyal belediyecilik politikaları, merkezi otorite ile karşılaşılan küresel sorunlar arasında “tampon mekanizma”

görevi üstlenmiştir (Balcılar ve Çınarlı, 2020: 124-125). Belediyelere sadece asli görevleri olarak kabul edilen yol, park, altyapı ve üstyapı yapmak dışında artık sosyal, kültürel, sanatsal birçok alanda sorumluluk yüklenmiştir. Belediyelerin tüm bu artan sorumlulukların toplamı literatürde sosyal belediyecilik olarak ele alınmaktadır (Toprak ve Şataf, 2009: 12). Sosyal belediyecilik, belediyeleri hizmet havuzlarını daha da genişleterek beldelerin eğitim, kültür, sanat, sağlık gibi birçok farklı alanda hizmet sunmakla görevli yapı olarak karşımıza çıkarmaktadır (Şahinoğlu, 2014: 68).

Avrupa’da sosyal belediyecilik politikaları daha çok; tavsiye ve danışmanlık hizmetleri, sosyal hizmetler, kültür ve sanat hizmetleri, çevre bakımı ve onarılması, ulaşım ve gıda hizmetleri çerçevesinde ele alınmıştır (Ünal ve Caner, 2014: 39). Ülkemizde ise mahalli idarelerin hizmetleri cumhuriyet öncesinde başlamış, Osmanlı Devleti’nde yerel düzeyde lonca, vakıf gibi klasik kurumlar birçok alanda görevler üstlenmiştir. Yoksul ailelere yiyecek ve sağlık yardımı, , mescit, cami gibi ibadethanelerin yapılması, ticaret ve önemli güzergâhlara yol, köprü ve dinlenme tesisleri yapımı gibi görevleri bunlardan bazılarıdır (Sezik, 2016: 175-176). Türkiye Cumhuriyeti’nde ise sosyal belediyecilik, 1961 Anayasası ile hayatımıza girmiştir. İlk hizmetleri 1970’li yıllarda, yoksul ve düşkün insanlara yapılan nakdi yardımlar olmuştur. Bu hizmetleri yapmaya başladıktan sonra yerel yönetimler, bu hizmetlerde geçmişi kendinden daha eski olan vakıflara ve STK’lere danışmış, tavsiyelerini almıştır. Bu politikalar için belediyelerin bütçelerinden harcanan paralar giderek artmıştır. Buna paralel olarak da belediyelerin merkezden almış oldukları paylar da her yıl artış göstermiştir. Kavram, 1982 Anayasası ile hayatımıza iyiden iyiye yerleşmiştir (Pektaş, 2010: 9; İpek ve Çıplak, 2016: 204).

Ülkemizde 1980’li yıllarla birlikte etkisini gösteren YKYY çerçevesindeki reform hareketlerine paralel olarak yürürlüğe konan 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, refah belediyeciliğin görev alanlarını göstermektedir. Yasalara bakmadan önce bu yasaların dayanağı olan 1982 Anayasası’nın 5. ve 10. Maddelerine de incelemekte yarar vardır. Anayasanın 5. Maddesine göre “Devletin amacı; ...kişilerin ve toplumların refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk devlet ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.” Anayasanın 10. Maddesi ise; “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Çocuklar, yaşlılar, özürllüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.” hükümleriyle sosyal/refah yapının oluşmasıyla ilgili hükümleri içerdiği görülmektedir.

5393 Sayılı BK ve 5216 BBK Sosyal Belediyecilik Kavramı İle İlgili Hükümleri	
	Belediye Yasası’nın 9. Maddesine göre belediye; “ <i>mahalle ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkânları ölçüsünde gerekli aynı yardım ve desteği sağlar.</i> ”
	Belediye Yasası’nın 13. Maddesinde ise hemşehrilerden bahsederek belediye yardımlarından yararlanabileceğine vurgu yapılmıştır. Bu yardımlar, “... <i>insan onurunu</i>

5393 sayılı Belediye Yasası	<p><i>zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur.</i>” hükmü ile yasa hem insanın onurunu hem de hayat standartlarını gözetmektedir.</p> <p>Belediyenin görev ve sorumluluklarının sıralandığı 14. Maddenin a fıkrasında, büyükşehir belediyeleri ve yüz bin nüfusu geçmiş olan belediyeler kadın ve çocuklar için konukevleri açma zorunluluğu koymakta ve diğer belediyelerin ise konukevlerini açmasını mali durumlarına ve hizmet önceliklerine bağlamaktadır. Yine bu maddenin ek fıkrasına göre, yaşlı, yoksul, engelli, düşükün durumdaki bireylere uygun yöntemler geliştirilerek hizmetlerin sunulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.</p>
5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası	<p>Büyükşehir belediyelerinin görevlerinin sıralandığı 7. Maddesinin v fıkrasına göre Büyükşehir Belediyeleri; <i>“Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak.”</i> görevleri ile aynı madde sıralanan büyükşehir belediyeleri içerisinde yer alan ilçe belediyelerinin görevleri başlığının d fıkrasındaki <i>“...yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak...”</i> hükmü sosyal belediyecilikle alakalı 5216 sayılı yasadaki hükümler olmaktadır.</p>
Her İki Yasadaki Ortak Hükümler	<p>Belediye Yasası’nın 38. Maddesinin m ve n fıkralarına, Büyükşehir Belediye Yasası’nın ise 18. Maddesinin m fıkrasına göre belediyeler; <i>“belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak, bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak”</i> ile görevlendirilmiştir.</p> <p>Belediye Yasası’nın 60. Maddesi’nde(i fıkrası) ve Büyükşehir Yasası’nın 24. Maddesi’nde (j fıkrası) belediyelerin giderlerinin neler olduğunu sıralanmaktadır. Bu maddelerde yine yoksul, düşükün, engelli bireyler için uygulanan sosyal hizmet ve yardımların belediyenin bütçesinden harcanan paralarla yapılacağı açıkta belirtilmektedir.</p>

2.1. Sosyal Belediyecilik Anlayışının Uygulanmasında Yaşanan Sorunlar

Türkiye’de sosyal belediyecilikle ilgili görev, yetki ve sorumluluklar yasal mevzuat çerçevesinde yasalardaki hükümlerden hareketle belirlense de sosyal belediyeciliğin aktif bir şekilde gerçekleşmesinde birtakım engellerin olduğu görülmektedir. Bu sorunları kısaca şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür (Pektaş, 2010; Çöpoğlu, 2014):

Yönetici Konumundakilerin Tutarsız Davranışları; Sosyal belediyecilikle alakalı olarak uygulanan politikalar, diğer politikalara göre daha geri plana atılması veya yapılan politikaların denetiminde sıkı bir tutum sergilenmemesi bazı mühim sıkıntıların baş göstermesine sebebiyet vermektedir. Ayrıca sosyal belediyecilik için uygulanan sosyal politikaların uygulanması daha çok belediye başkanlarının mensubu olduğu partiye oy verme oranlarına göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin, A partisinden seçilen bir belediye başkanı, en çok oyu X mahallesinden, en az oyu ise Y mahallesinden almışsa; X mahallesi, söz konusu politikaların uygulanması konusunda Y mahallesine göre avantajlı konumdadır. Bu da sorunların çıkması neden olmaktadır (Çöpoğlu, 2014: 237).

Bilgi Eksikliği; Ülkemizde belediyeler, “sosyal doku” adlı çalışma ile belde halkının yaş, cinsiyet, maddi durumu, sağlık durumları vb. bilgiler toplamaktadır. Bu bilgiler ışığında belde halkının müşterek ihtiyaçlarını belirlemekte ve o minvalde politikalar ortaya koymaktadır. Ancak bu bilgileri toplamak da belli bir maliyet, insan gücü gibi etmenlere bağlıdır. Bazı belediyelerin bu etmenleri karşılayamaması da bilgi eksikliğine neden olmaktadır (Pektaş, 2010: 16-17).

Plansız, Koordinasyonsuz Hareket Etme ve Çok Başlılık; Sosyal belediyeçilik uygulamalarını hayata geçirmek için belediyelerdeki genel gaye, gerçekçi ve ciddi bir planlama doğrultusunda hareket etmektir. Ancak birçok belediye bu planlamaları yapamamakta, belediye başkanlarının beyannamelerinde bulunan vaatler amaca uygunluğu, yeterliliği, maliyetleri gözden geçirilmeden sadece beyannamede yazdığı için bu politikalar uygulanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca bir kent içerisindeki farklı belediyelerin birbirleriyle iletişimsizliği de başkaca bir problem ortaya çıkarmaktadır. Özellikle büyükşehir belediyelerinde bu sorun görülmektedir. Örneğin, bir kimse hem büyükşehir belediyesinden hem de sakini olduğu ilçe belediyesinden yardım görmekte ise bu durum başka bir yardıma muhtaç kişiye yapılması gereken yardımın önünü kesmektedir. Bunu önlemek için bütün belediyelerin hem kendi içerisinde hem de birbirleriyle uyum içerisinde, koordineli çalışması gerekmektedir (Çöpoğlu, 2014: 239). Yine bazı belediyeler hem uygulamasının kolaylığı hem de siyasi bir çıkar, bir rant elde etmek amacıyla öğrencilere burs vermek, evinde yemek olmayan ailelere aşevinden yemek vermek gibi yardımlar yapmayı daha nitelikli uygulamaları yapmaya tercih etmektedir (Pektaş, 2010: 16).

Kaynak Yetersizliği; Ülkemizde belediyeler öncelikli görevlerini imar, alt ve üst yapı çalışmaları olarak görmekte, bu çalışmalarını başarıyla tamamlayan belediyeler maddi kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde de sosyal belediyeçilik uygulamalarına ağırlık vermektedir. Ancak ülkemizde her iki çalışmada da başarıya ulaşan belediyelerimizin sayısı oldukça azdır. Park, meydan, otopark, kanalizasyon vb. çalışmalarını da yeterli düzeyde tamamlayamayan belediyeler, sosyal belediyeçilik için genel olarak bir konser verme veya kentle bağdaşmış festivaller düzenlemektedir (Çöpoğlu, 2014: 240).

Nitelikli Eleman Yetersizliği; Sosyal belediyeçilik politikalarının gerek belirlenmesinde gerek belirlenen politikaların hayata geçirmeye hazırlanmasında gerekse de politikaların uygulanmasında gerekli niteliklere sahip personeli bulmak belediyeler için önemli bir diğer sorun teşkil etmektedir. Nitelikli personeller çoğunlukla büyükşehir belediyelerinde veya il ölçeğindeki belediyeleri tercih etmektedir. Bu belediyeler dışında kalan belediyelerin belde halkı söz konusu politikaların uygulanmasında sıkıntı çekmektedir (Çöpoğlu, 2014: 241).

Ayrımcılık-Kayırmacılık; Yerel yönetimlerin seçimle iş başına gelmesi ve seçmenlerin seçimlerde genellikle adayların niteliklerine göre değil de partilere göre oy verme eğilimleri ortaya partizanlık, kayırmacılık gibi tutumları çıkarmaktadır. Herkes tarafından kabul edilmiş tarafsızlık, şeffaflık, denetime tabilik gibi ilkeler göz ardı edilmektedir. Bu yüzden de sosyal belediyeçilik uygulamaları kimi kesimleri eşit ve adil yaşam koşullarından ziyade daha avantajlı konuma getirmektedir. Bu ayrımcılığı önlemenin yollarından belki de en önemlisi sosyal belediyeçilik uygulamalarının denetiminin herkese açık bir şekilde yapılmasıdır. STK, belde halkı, belediye meclis üyeleri herkes tarafından uygulamaların neler olduğu, ne kadar masraf yapıldığı soruları şeffaf bir şekilde cevaplanmalıdır (Pektaş, 2010: 17).

Sosyal Belediyeçilik Hak Mı, Lütuf Mu? Belediyeler, sosyal belediyeçilik kapsamında belde halkına birçok sosyal hizmet ve yardım sağlamaktadır. Bu sağlanan hizmet ve yardımlar halkın

anayasada “*ekonomik ve sosyal haklar*” kapsamında korunan haklarıdır. Birçok belediye bu hizmetleri halka birer lütuf, kendileri istedikleri için bu yardımların yapıldığı gibi izlenimi verse de aslında bu hizmet ve yardımlar lütuf değil birer anayasal haktır (Pektaş, 2010: 17). Tüm bu başlıklar sosyal belediyecilik uygulamalarında yaşanan sorunların nedenlerini oluşturmaktadır. Etkin bir sosyal belediyecilik için yönetimden, vatandaşa kadar pek çok unsurun bu konuda bilinçli ve istekli olması gerekmektedir.

3.TÜRK HUKUKUNDA HAYVANLARIN KONUMU VE HAYVANLARIN KORUNMASINA YÖNELİK BELEDİYELERİN ROLÜ

İnsanoğlu her zaman maddi olarak bedensel bütünlüğünü ve manevi olarak da duygusal, düşünsel varlığını korumak ve geliştirmek amacı içerisinde olmuştur. Bu amaca ulaşabilmesinin en önemli yollarından biri, dünyada bulunan diğer canlı/cansız ayırt etmeden tüm varlıklarla iyi bir iletişim içerisinde olma şartıdır. İnsanoğlu hem amacına ulaşmış hem de diğer varlıkları korumuş olacaktır. Bu sayede de dünya daha yaşanabilir bir mekân haline gelmiş olacaktır. İnsanların diğer varlıklarla kurmuş olduğu en iyi iletişim ve etkileşim hayvanlarla olmuştur. Hayvanlar dünya düzeni içerisinde her zaman önemli bir konuma sahip olmuş, aynı zamanda da insanların en yakın dostları olarak anılmışlardır (Akbulut ve Çobanoğlu, 2020: 2). Hayvanlarla insanların ilişkisi ilk çağlardan bugüne kadar devam etmiştir. Bu ilişki farklı dönemlerde farklı biçimlerde olmuştur. İlk ilişkilerin olmasıyla, insanlar ya gıda ihtiyaçlarını gidermek için hayvanları avlamış ya da tam tersi şekilde av olmamak için hayvanlardan korunmuştur. İlerleyen zamanlarda hayvanların ehlileşip, evlere girmesiyle başka bir ilişki biçimi ortaya çıkmış, hayvanlar eti, sütü, yünü, balı, yumurtası, tarım arazilerinin işlenmesinde kullanılmasıyla iktisadi açıdan insanlara fayda sağlamaya başlamıştır (Degrazia, 2006).

İnsanoğlu tarafından hayvanlar, ilk zamanlarda fizyolojik ihtiyaçları için kullanılmaya başlanmış, 18. ve 19. yüzyıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanların ihtiyaçları da gelişmiş ve değişmiştir. Bu dönemden itibaren çeşitli hayvanlar tıp, eczacılık, kozmetik, gıda vb. alanlarda yapılan deneylerde denek olarak kullanılmıştır (Çobanoğlu ve Aydoğdu, 2009: 112; Des Jardins, 2006: 234-235). Bu deneylerin bazıları çeşitli hayvan hastalıklarının tedavisini bulabilmek ve ilaç yapabilmek için yapılsa da genel olarak insanlar için yapılan deneylerde ve insanların yerine hayvanlar denek olmuş, bu deneyler neticesinde birçok hayvan ölmüştür (Resnik, 2004: 197-198). Hayvanların denek olarak kullanılması her zaman bir tartışma konusu olmuştur. Bu hususta olan herhangi bir tartışmada taraflardan biri olsun ya da olmasın Descartes'in adı her zaman geçmektedir (Çobanoğlu ve Aydoğdu, 2004). Descartes, hayvanların deneyler sırasında bağırma, çığlıklarını çalar saatin çalarken çıkardığı sese benzetmiştir. Descartes, hayvanları yaptığı deneylerde sıkça kullanmış, bu deneyler sırasında hayvanların bilinçleri açık olmuştur. Hatta bir keresinde hamile bir ineğin karnından embriyosunu çıkartıp incelemiştir (Ferry, 2000: 56; Çobanoğlu ve Aydoğdu, 2009: 114). Hayvanlar üzerinde uygulanan bilimsel deneyler neticesinde tıp, eczacılık, gıda, kozmetik gibi alanlarda birçok ilerleme ve yenilik olmuştur. Ancak gelişen teknoloji göstermektedir ki hayvanlar denek olarak kullanılmadan

da bilimsel çalışmalarda istenilen sonuçlar çıkmakta, soruların cevaplarına ulaşılmaktadır (Sungurbey,1992).

İnsanlar, kırsal mekânda tarıma dayalı bir yaşamdan teknolojinin gelişmesiyle endüstriyel faaliyetlerin olduğu kent mekânına doğru yönelim göstermiştir. Bu durum her şeyde olduğu gibi insanların hayvanlarla olan ilişkilerinde de bazı değişim ve dönüşümlere yol açmış, kırdan kente geçerek modern hayat ve düşünce tarzına geçen kimi insanlar hayvanların da tıpkı insanlar gibi haklarının olabileceğini ortaya atmıştır. Bu düşünce bazı kesimler tarafından olumlu olarak karşılanırsa da bazı kesimler bu fikri eleştirmiştir (Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013: 1691). Herhangi bir varlığa hukuki açıdan bir hak tanınabilmesi için öncelikle o varlığın hukuk âleminde bir süje olarak nitelendirilmesi gerekmektedir. Süjesiz haktan bahsedilemez. Hakkın süjesi de kişidir ve hukuken gerçek ve tüzel kişilerin hakları bulunmaktadır. Gerçek kişiler yalnızca insanlardan; tüzel kişiler ise, somut bir kişilikten ziyade hukuk âleminde oluşturulmuş bir kişilikten oluşmaktadır. Hukuk düzlemine bakıldığında hayvanlar, yakın zamandaki birkaç istisna dışında, kişi olarak nitelendirilmediğinden hayvan haklarından da söz edilmemektedir (Yılmaz, 2006: 214-215). Hayvanların da haklara sahip olabilmesi fikrini ileri süren düşünürler “çıkar teorisi” ışığında fikirlerini geliştirmişlerdir. Çıkar teorisinden hareketle örneğin; bir kimse yolun kıyısında bulunan bir taşı ileri doğru savursa, taşın canı yanmayacağı için bir çıkarı bulunmayacak o yüzden de herhangi bir hakkının olup olmayacağından bahsedilmeyecektir. Ancak savrulan taş yerine bir yılan, tavşan veya bir fare olsaydı o hayvan yere düştüğünde canı yanıp, acı çekeceğinden bir çıkardan bahsedilebilmektedir. Bu da hayvanın bir hakkının olabileceğini ortaya koymaktadır (Ertan, 2001: 401-403). Her düşünce yapısı gibi bu düşünce de eleştirilmiştir. Eleştiren düşünürlerden Nuttall, insanların ayırt etme güçlerinin oldukları için bir hak kazanımının söz konusu olduğunu hayvanlarda böyle bir durumun olamayacağını söyleyerek hayvan haklarının da olamayacağını belirtmiştir (2011: 215).

Hayvanların hukuk âleminde haklarının, başka bir deyişle hayvanların hukuki açıdan süjelerinin olup olmayacağı ile alakalı çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüş ve düşünceler üç ana başlık altında toplanmıştır (Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013: 1692-1703):

Hayvanları Eşya (Nesne) Olarak Kabul Eden Görüş; Hayvanlar bazı hukuk düzeninde eşya statüsünde yer almıştır. Bu, Roma Hukuku’ndan itibaren benimsenen geleneğin tezahürüdür. Roma toplumu tarımsal üretimle hayatlarını idare ettirmiştir. Bu yüzden de eşyalarını tarım yaparken yarar sağlamalarına göre “Res Mancipi- Res nec Mancipi” olarak tasnif etmiştir. “Res Mancipi”; Roma’daki tarım arazileri, arazi üzerindeki kullanım ve yararlanma hakları, köleler ve hayvanlardan oluşmuştur. Diğer kalan eşyalar ise “Res nec Mancipi” sınıfında kalmıştır (Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013: 1692). Hayvan ırkını bir obje olarak kabul edenlerin çevrecilik anlayışları, doğanın merkezine insanı koyan bir düşünce yapısıdır. Bu anlayışa göre doğa insana göre şekillenmekte, doğa içerisinde bulunan tüm canlılar arasında lider konumunda insan bulunmaktadır. Dünya içerisindeki hayvan, bitki gibi canlı veya taş, su gibi cansız her şey insanın faydasına göre korunmakta ve gözetilmektedir (Keleş vd. 2012: 73-75). Hayvanı eşya alan görüşe göre, hayvanlar her türlü kötü ve yanlış davranışlara karşı

korunmalıdır. Evcil ve gelir getiren hayvanlar için korumak zaten insanların en temel sorumluluklarından olmalıdır. Zira bu hayvanlarda insanların faydaları üst noktadadır (Denoux and Marc, 2011: 41 akt. Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013: 1691). Bu hususta korunmayan hayvanlar sonucunda insanlar için bir başka sorun ortaya çıkmaktadır. İnsan yaşamında sorunların artmaması için hayvanların korunması şarttır. Bu görüşe göre hayvanları korumak insanların ödevleri arasında sayıldığı için, hayvanlara başkaca haklar vermek anlamsız ve gereksizdir. Zaten böyle haklar vererek özel hukuk düzeninde hakların çoğalması, insan haklarının önemini giderek azaltmaktadır. Bu görüşü savunanların hayvanların hakkının olamayacağı düşüncesinin başka bir nedeni ise; hak kullanımı için ortalama bir zekâ gerekmektedir. Bunu sağlayabilecek tek tür ise insanlardır. Hayvanlarda böyle bir özellik bulunmamaktadır. Bu görüşe gelen en büyük eleştiri ise akıl hastalığı ve zayıflığı olan insanların ve bebeklerin haklarının bulunduğu ancak bu kimselerin akıl yürütebilme yetisine sahip olmadığı ile ilgilidir. Bu yüzden hayvanların da akıllarının olmamalarına rağmen hakları olabilir (wikiberal.org, 2021). Ancak çocuk sürekli gelişerek normal bir zekâyâ sahip olabilmekte, akıl hastalığı ve zayıflığı bulunan kimselerin hakları da ayırt etme gücüne sahip başka biri tarafından kullanılmaktadır (Denoux and Marc, 2011: 41 akt. Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013: 1691).

Hayvanları Gerçek Kişi Gibi Kabul Eden Görüş; Yakın dönemde artık hayvanları eşya olarak gören görüşten vazgeçildiği, hayvanlara da birtakım hakların verildiği görülmektedir. Çünkü hayvanlar, sandalye, televizyon, bilgisayar gibi varlıklardan farklı olduğu ve bu eşyalara verilen zarar ile hayvanlara verilen zararın sonuçlarının farklı olduğu artık kabul edilmektedir (Akbulut ve Çobanoğlu, 2020: 7). Hayvanları kişi olarak gören düşünürler, hayvanları hakkın öznesi; eşya olarak gören düşünürler ise hakkın objesi olarak görmektedir. Bu iki görüşün bazı yönlerini benimseyip, bazı yönlerini eleştirerek düşünürler, hayvanları “kişi gibi”, “kişi benzeri” olarak tanımlamıştır (Cumalıoğlu, 2017: 575). Yani bu hayvanları kişi benzeri gören görüş, hayvanı ne insanlar gibi kişi ne de televizyon, bilgisayar gibi eşya gibi görmüş, bu canlılar için hukuki başka bir nitelik getirme çabasına girmiştir (Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013: 1695). Bu görüşün düşünürlerinden Marguénud, nesli tükenmekte olan hayvanların korunması aslında bu görüşün bir nevi uygulanması olarak görmekte veya tüzel kişilikleri yargıç karşısında bir gerçek kişinin temsil etmesi gibi hayvanlar için de olabileceğini ileri sürmektedir. Bu görüş, hayvanlar arasında birçok tür çeşitliliğinin olmasından dolayı görüşün uygulanması ve ara çözüm olarak görüldüğü için eleştirilmiştir (Akbulut ve Çobanoğlu, 2020: 8-9).

Hayvanları Kişi Olarak Kabul Eden Görüş; İnsanlar gibi hayvanlar da acı çekmektedir. Bu gerçeği bilen ve bu gerçeğe göre hareket etmek isteyen düşünürler, hayvanları kişi olarak kabul eden düşünce sistemini oluşturmuştur. Kümes, küçükbaş ve büyükbaş hayvanların daha fazla etinden, sütünden, yumurtasından yararlanabilmek için uygulanan yöntemler, insanların eğlence amaçlı ve bilimsel deneylerde hayvanları kullanmaları ve bunun sonucunda hayvanların acı çekmeleri, kimi insanları üzmüş, bu uygulamaların yanlışlığına dair düşünceler gelişmiştir (Ünder, 1996: 164-179). Bu görüşe dâhil düşünürler, sinir sistemine ve organ olarak bir beyne sahip olan tüm canlılar zevk alabileceklerini veya acı çekebileceklerini ve bu yüzden de acı çekebilen her canlı türüne bakılmaksızın

hukukun bir öznesi olabileceklerini savunmaktadır (Özgür, 2010: 11). Hayvanları kişi olarak gören görüşe gelen eleştirilerden birisi; eğer hayvanlar kişi olarak kabul edilirse deneylerde hiçbir canlı denek olarak kullanılmayacak, veganlık/vejetaryenlik yayılacak ve bu doğa içerisinde insanların alışagelmış hayatında bazı köklü değişiklikler olacağı için de hayatta kalmaları zorlaşacaktır (Akbulut ve Çobanoğlu, 2020: 12). Bu düşünce yapısı, sadece evcil, insanlarla ilişkide olan hayvanlara değil, tüm hayvan türlerine hakların tanınması gerektiğini savunmaktadır. Bunun üzerine hangi haklar, hangi hayvan türüne, ne şekilde tanınacaktır sorusuna ise, hayvan türüne göre hakların tanınacağı vurgulanmıştır (Koçhisarlıoğlu ve Söğütlü Erişgin, 2013: 1698).

Hukuk âlemi hayvanları yakın bir geçmişe kadar iktisadi açıdan değerlendirmiştir. Hayvanlar sadece eti, sütü, balı, yumurtası, yünü vs. gibi insanlara gelir getiren yönleriyle hukuk kurallarına girmiştir. Sonrasında ulusal ve uluslararası birçok kampanya ve gösterilerin olmasıyla hayvanlara verilen önemler artmış, sadece gelir kapısı olarak değil, insanların dostu, her anlarında yanlarında olan canlılar olarak görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucu olarak da evcil hayvanların, insanlarla aynı dünya içerisinde yaşamasından dolayı da yabani hayvanlarla alakalı hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Günümüzde hukuki normlar; ister bitki, ister hayvan isterse de insan olsun birlikte uyum içerisinde, tüm canlıların yararlarını gözeterek yaşamalarını amaçlanarak hazırlanmaktadır (Cumalıoğlu, 2017: 575-576).

Ülkemizde her canlının hayatı kıymetli ve önemli olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden de eski dönemlerden beri gelenek ve göreneklerimizde hayvanlara eziyet eden, kötü davranan kişiler halk tarafından dışlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde de Türkiye Cumhuriyeti'nde de yasal bazı düzenlemelerle hayvanlar korunmaya çalışılmış, gözetilmiştir. Örnek olarak Osmanlı döneminde şehirlerde üretilen ve satılan mallarla alakalı düzenlemelerin bulunduğu, günümüz anlamında bir nevi belediye yasalarına benzeyen ihtisap kanunlarını örnek göstermek mümkündür. Osmanlı hukuk yapısında bulunan örfi ve şer'i hükümlere göre hazırlanan ihtisap kanunları II. Bayezid Dönemi'nde Bursa, Edirne ve İstanbul şehirleri için hazırlanmıştır (Kütükoğlu, 1983: 23-25). Bursa İhtisap Kanunu'na göre nalbantlar atların ayaklarına nal çakarken ayağını sakatlırsa, atın bakımını, yemini, suyunu karşılaması zorunlu kılınmıştır (bursakalite.com, 2021). Aynı hüküm Edirne ve İstanbul İhtisap Kanunu'nda da yer almıştır (Akgündüz, 1990: 287 ve 388).

İstanbul şehrinde Galata/Beyoğlu'nda kurulan Osmanlı'nın modern manadaki ilk belediyesi Altıncı Daire için hazırlanan "Sokaklara Dair Nizamname" ile mezbahana dışında, zayıf, hastalıklı olan, bir aylıktan ufak kuzu ve dana kesimi yasaklanmıştır. 1877 senesinde hazırlanan Vilayet Belediye Yasası'nda da benzer şekilde kurban kesimi ile ilgili hükümler bulunmuştur. Ayrıca kuş, hindi, tavuk, kaz gibi hayvanların ne zaman avlanıp avlanmayacağına ilişkin de çeşitli hükümler yer almıştır (Ergin, 1995). Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise hayvan hakları ile ilgili ilk düzenleme 1926 yılında çıkarılan 904 sayılı yasa olmuştur. Bu yasa ile hayvancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi, veteriner hekimlerin görev ve yetkileri belirlenmiştir. 765 sayılı Eski Türk Ceza Yasası'nda ise hayvanlara uygulanan şiddetin ve hayvanların vermiş olduğu zararların giderilmesine ilişkin hükümler yer almıştır

(Menteş vd., 2017: 328). Günümüzde yürürlükte olan 5237 sayılı Türk Ceza Yasası'nın (TCY) 181. Maddesi'nin 1. ve 2. Fıkralarında belirlenen usul ve esaslara göre atıkları çevreye, suya, toprağa atanlar, ülkeye izinsiz sokanlar altı ay ile üç yıl arasında bir hapis cezası almakta, bu yasakları "... insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına..." neden olursa beş yıl süreli hapis ve bin güne kadar adli para cezası almaktadır. Günümüzde Fransa, Almanya, Avusturya, İsviçre Medeni Kanunlarında hayvanlar eşya hukuku içerisinde çıkarılarak kişiler hukuku içerisine dâhil edilmektedir (Özen İnci, 2019: 6-7). Türk Medeni Yasası'nın Eşya Hukuku Kitabı bölümünde 764. maddesinde taşınır mülkiyet bölümünde hayvanlarla ilgili düzenlemeler yer almış ayrıca eşyanın sadece taşınır veya taşınmaz olmasından söz edildiği için hayvanlar hukukumuzda eşya olarak kabul edilmektedir (Türk Medeni Kanunu, 2001).

Türk hukuk sisteminde 1980'li yıllara kadar hayvanlarla ilgili düzenlemeler, hayvanların haklarını koruma amaçlı değil de daha çok insan merkezli doğa anlayışına benzer nitelikte insanların çıkarları doğrultusunda hayvanları korumak için yapılmıştır. 1980'li yıllarla birlikte bu düşünce terk edilmeye başlanmış ve hayvanların haklarını korumak amaçlı yasal düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği gündeme gelmeye başlamıştır. Ancak bu düzenleme 2004 senesine kadar yapılamamıştır. 2004 senesinde 5199 sayılı yasa çıkartılmış, hiçbir ayırım yapılmadan "hayvanlar" ibaresi kullanılarak tüm hayvanların hakları koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak bu kanunda istenilen düzeyde olamamıştır. Zira yasada hayvanlara yapılan haksız fiiller suç olarak değil de bir kabahat olarak nitelendirilmiştir. Halen de yaptırım olarak idari para cezası uygulanmaktadır (Akbulut ve Çobanoğlu, 2020: 14).

5199 sayılı yasanın 4. Maddesindeki ilkelerle hayvan ırkını dış tehditlere karşı korumak ve hayatlarını daha güvenli şekilde sürdürebilmelerine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Bu ilkeler bazıları;

"Tür gözetmeksizin, evcil veya yabani ayırımı yapmadan bütün hayvanların kötü davranışlardan korunması, her türlü bakımı için gerekli önemlerin almasının gerekliliği (4/c). Hiçbir maddi yarar gözetmeksizin, sadece vicdani bir hareketle düşkün, yaralı olan hayvanların bakımı, iyileşmesi için gerekli tedbirleri almak isteyen gerçek veyahut tüzel kişiler teşvik edilmelidir (4/d). Belediyeler, İl Özel İdareler ve Köy Heyeti'nin, STK'lar ile uyum içerisinde çalışarak hayvan bakım evleri ve hastaneleri kurmaları (4/j). Hayvan sahipleri, hayvanlarının yavrularını belediyelerce kayıt altına aldırarak zorundadır (4/k)." şeklinde ele alınmıştır.

İlkelerin bazı maddeleri incelendiğinde yerel yönetim kuruluşlarının bazı sorumluluklara sahip olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Yine 5199 sayılı Hayvanları Koruma Yasası'nın uygulanma çerçevesini oluşturan 2006 senesinde yürürlüğe konan "Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği" de yerel yönetimlere bazı görevler yüklendiği görülmektedir. İlgili yasal düzenlemenin 7. Maddesinde yer alan belediyelerin görevleri arasında gösterilen, yardıma muhtaç, yaralı, sahipsiz, geçici bakımevinde tedavi altına alınmış olan hayvanların toplanması, kısırlaştırılması, bakım için gerekli tedavi yöntemlerinin uygulanması, alındığı yere bırakılması veya sahiplendirilmesi ve sahiplendirilen hayvanların kayıt altına alınmasını sağlamakla ilgili belediyelerin görevli kılındığına vurgu

yapılmaktadır. Bu madde kapsamında belediyeler bu hayvanları sahiplendirebilmek için kendi internet sitesinde ilan yoluyla çeşitli duyular yaparlar. Ayrıca belediyeler, sahihsiz olarak dışarıda gezen hayvanların beslenme ihtiyaçlarını gidermek için lokanta vb. yerlerle anlaşıp hayvanların yiyebileceği gıdaları temin etmekle yükümlüdür. Belediyeler, tedavi edilemez, bulaşıcı hastalıkları bulunan hayvanların en acısız şekilde öldürülmesi ve bu hayvanların insan sağlığını tehdit etmeyecek yerlere gömülmesini sağlamalıdır.

Yine “Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Yönetmeliği”nde de belediyelere bazı görevler verilmiştir. Bu hükümlere bakılacak olursa; bulaşıcı bir hastalık kapmış hayvanlar hem diğer hayvanların hem de insan sağlığını tehlikeye atmamak için özel olarak belediyeler, köy heyetleri ve il özel idarelerince gözlem altına alınmasını sağlamakla ve yeme, içme gibi temel ihtiyaçlarını gidermekle görevlidir (Madde 37). Hastalık kapmış hayvanlardan biri gözlem altında ölürse yine aynı makamlar veteriner hekimin incelemesi ve muayenesine kadar da muhafaza etmektedir (Madde 36). Hastalık kapmış hayvanların, bu hayvanlara temas etmiş olan diğer hayvanların acı çekmeden, en uygun şekilde öldürme işlemleri, il ve ilçelerde belediye temizlik işleri, köylerde köy heyeti veya köy korucusu tarafından gerçekleştirilir (Madde 50). Bu hastalıklı hayvanlar öldürüldükten sonra belediye, köy heyetleri tarafından toplum ve diğer canlı hayatını tehdit etmeyecek, kullanılan su, toprak, yol gibi yerlerin uzağına gömülmektedir (Madde 51). Belediyeler, hayvan sağlığını korumak, hayvan hastalıklarıyla mücadele edebilmek için her yıl hazırlanan belediye bütçesinden mali imkân ve belde içerisindeki öncelikler göz önünde bulundurularak ödenek ayırmakla görevlidir (Madde 89). Sahiplenilen köpek ve kedilerin kuduz aşılı zorunlu olarak yapılmaktadır. Aşının tüm sahipli hayvanlara yapılarak hem de sahibi olan insanın hem de hayvanın sağlığını korumak için sahipli hayvanların kaydı il ve ilçelerde belediyelerce tutulmaktadır (Madde 119/g). Sadece sahipli hayvanları koruma altına almayan yönetmelik diğer sahihsiz hayvanlar için de bir hüküm getirmektedir. Yine maddenin “i fıkrası”na göre kuduz şüphesi olan hayvanları gözlem altında tutmak için belediyelerin ve köy muhtarlıklarının özel bir mekân tesis etmesi mecburi kılınmıştır (Madde 119/i).

Dünya üzerinde insana olduğu gibi diğer canlılara karşı da suçlar işlenmekte, yaşam alanları gasp edilmektedir. Bu olayların tespiti, ihbar edilebilmesi merak oluşturmaktadır. İhbarlar e-devlet, 155 Polis, 112 Acil Çağrı Merkezi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı; suçun mağdur olan hayvanın sahipli veya sahihsiz olmasına göre belediyeler, savcılık; Hayvan Durum İzleme (HAYDİ) uygulamasıyla Emniyet Genel Müdürlüğü’ne yapılmaktadır (Arslan, 2020: 14). HAYDİ, 28 Temmuz 2020 tarihinde doğaya ve hayvana karşı işlenen suçlara karşı önlem ve halkın bu konuda bilinçlendirmek için hazırlanmış bir mobil cihaz uygulamasıdır. Tüm işletim sistemleri için uygun olan uygulama, T.C. Kimlik Kartı ve doğum tarihi ile kayıt olarak aktif hale gelmektedir. İhbar etmek için kullanımlarda ayrıca görüntü de paylaşılabilir. HAYDİ üzerinden hem çevre ve tabiatla ilgili hem de “hayvanları öldürme veya yaralama, sokağa atma, aç/susuz bırakma, kötü davranma, gücünü aşan yük yükleme, zararlı yiyecek içecek verme, hayvanların gürültüye neden olması, çevrenin kirletilmesi suretiyle hayvanın zarar görmesi, trafikte hayvana çarpıp yardım etmeme, işkence, eziyet, zarar verme, cinsel ilişkide bulunma,

hayvanların cinsel içerikli yayınlarda kullanılması, bakımlarını ihmal etme, hayvanların dövüştürülmesi suretiyle kumar oynama/oynatma, tehlike arz eden hayvanları üretme, ülkeye sokma vb. adli veya idari işlem yapılmasını gerektiren konularda vatandaşlarımız tarafından kolluk kuvvetlerine anlık olarak ihbarda bulunabilecektir” (asayis.pol.tr/). HAYDİ uygulamasında ihbar etmek için giriş yapıldığında; “Çevre/Doğa ile ilgili ihbar yapmak istiyorum” ve “Hayvanlar ile ilgili ihbar yapmak istiyorum” dan birine tıklayarak istenilen konuda ihbar işlemi gerçekleştirilebilmektedir. Hayvanlar için ihbar yapılmak isteğini belirten seçeneği işaretleyen kullanıcının karşısına hayvanları dövme, öldürme, tecavüz etme, kumar oyununa alet etme gibi 16 ayrı madde gelmektedir (Arslan, 2020: 16-17).

4.BELEDİYELERİN SOKAK HAYVANLARINA YÖNELİK UYGULAMALARI

Ülkemizde belediyeler belde halkının ihtiyaçlarını karşılayan, kentteki altyapı, üstyapı, eğitim, sağlık, kültür, sanat vb. birçok faaliyeti yürüten önemli kurumlardan bir tanesidir. Belediyeler, insanı merkez alan bu faaliyetlerin yanı sıra bazen yolda yürürken, bazen de bir parkta otururken karşımıza çıkan yakın dostlarımız hayvanları da unutmamıştır. Bu başlık altında Osmanlı’da Hayırsız Ada Olayı’ndan, ilk kurulan hayvanları koruma derneğinden ve ülkemiz belediyelerinin hayvanlarla alakalı hayata geçirmiş oldukları projelerinden ve yardımlarından bahsedilmiştir.

Osmanlı’nın modern tarzdaki ilk belediyesi olan Altıncı Daire, 1859 senesinde sokakların düzeni ve bakımıyla alakalı “Sokaklara Dair Nizamname” düzenlemiştir. Bu nizamnamede genel olarak sokaklarla ilgili hükümler içerse de sokakların sakinleri olan hayvanları da es geçmemiştir. Hem sokakların temizliği için hem de hayvanların acı çekmemesi için kurbanların mezbahana dışında kesimi yasaklanmıştır. Zayıf, güçsüz, hayvanların korunması kuralı, bir aylıktan küçük hayvanların kesilmemesi yasağı ve bu kural ve yasaklara uymayanlara para ceza verilmesi gibi hükümler nizamnamede yer almıştır (Önver, 2019: 62).

Köpeklerin İstanbul sokaklarından toplatılıp Hayırsızada'ya gönderildiği yıllar

*Kaynak: (<https://www.haytap.org>)

Geleneklerimize göre hayvan hayatı tıpkı insan hayatı gibi önemli ve değerlidir. 1910’lu yıllarda ise Fransa’da parfüm ve kozmetik ürünlerin yapım veya deneme aşamasında hayvanlar kullanılmaya başlanmış, Avrupa sokak ve caddelerinde neredeyse artık hiç köpek kalmamıştır. Fransa çare olarak,

dönemin Osmanlı hükümetine, sokaklardaki köpekleri toplayıp satmaları için bir teklif sunmuştur. Osmanlı hükümeti de teklifi kabul etmiş ve İstanbul sokaklarındaki köpekleri toplamaya başlamıştır. Seksen bin köpek kısa bir sürede toplanarak Tophane’de bekletilmiştir. Fransa’ya köpeklerin toplandığı bildirilse de Fransa’dan bir yanıt gelmemiştir. Bu süre zarfında Osmanlı hükümeti köpekleri halen adı Sivri Ada olan fakat hayvan severlerin “*Hayırsız Ada*” dediği adada tutmaya başlamıştır. Fransa anlaşmadan vazgeçtiğini bildirmesi üzerine adadaki köpekler kaderlerine terk edilmiş, aç, susuz bırakılmıştır. Halk ilk başlarda kayıklarla hayvanlara erzak götürse de seksen bin köpeğin bakımı olanaksız hale gelmiştir. Öyle ki Anadolu Yakası sahillerine birkaç sene köpek cesetlerinin kokusundan kimse gidememiştir (haytap.org/).

Bu insanlık dışı olay yalnızca ülke içerisinde kalmamış, dünya basınında da yer bulmuştur. Dönemin hükümeti hem yurt içinden hem de yurt dışından yoğun tepkiler gelmesinin ardından kendisine gelen tepkileri bertaraf edebilmek için hayvan yararına bir koruma derneği kurmaya karar vermiştir. Amerikalı bilim insanı Alice Manning ve arkadaşlarının 1908 yılında “*Şevkat Kolları*” adıyla kurmuş oldukları hayvanlara yardım grubunun dâhil olmasıyla 1912 senesinde “*Himaye-i Hayvanat Cemiyeti*” kurulmuştur. Dönemin İngiltere Büyükelçisinin eşi Lady Lowther de cemiyete destek vermesiyle Altıncı Daire, faaliyetlerine başlamıştır. Balkan Savaşları ardından da tüm dünyayı kasıp kavuran 1914-1918 I. Dünya Savaşı, cemiyet faaliyetlerinin durmasına neden olmuştur. Milli Mücadele’den sonra 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasıyla Himaye-i Hayvanat Cemiyeti, 1924 yılında tüzel kişilik kazanarak, Türkiye Hayvanları Koruma Derneği (THKD) ismiyle tekrardan faaliyetlerine başlamıştır (thkd.org.tr/).

Cumhuriyetin ilanından sonra birçok belediye, sosyal belediyecilik kapsamında yakın dostlarımız hayvanlar için çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Özellikle büyükşehir belediyelerinin bu konuda öncü olduğu görülmektedir. Büyükşehir belediyelerinin yanı sıra birçok küçük ve orta ölçekli belediyenin de bu yönde çalışma yaptığı görülmektedir. Bu belediyelerden bir tanesi de Tokat Belediyesidir. Tokat ili, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu’da stratejik konumu, ova, bağ, bahçe, akarsu gibi birçok doğal zenginliği bulunan güzide illerimizden bir tanesidir (tokat.bel.tr).

Tokat Belediyesi, insan için görevlerini mali kaynakları ölçüsünde yapmaya çalışırken, hayvanları da unutmamıştır. İldeki hayvan barınağının bakım ve onarımları periyotlar halinde bakılmaya başlanmıştır. Sokak hayvanları veteriner hekimler tarafından kısırlaştırılıp, belediyenin ilgili personelleri tarafından da kayıt altına alındığını gösteren küpeleri takılmıştır. Hayvanlar hem doğal ortamlarında yaşamaya devam etmiş hem de sağlık durumları kontrol altına alınmıştır. İlde belli noktalara kedilerin sığınabilecekleri “kedi evleri” ve bu evlerin yanına ise kedilerin yemek ve su ihtiyaçlarını karşılamak için “beslenme odaları” kurulmuştur. Tokat Belediyesi ve Milli Eğitim Müdürlüğü birlikte “Hayvanları Koruyoruz Projesi” hayvan sevgisini anaokulu ve ilkokuldan aşılacak amacıyla başlatılan bir projedir. Küçük yaştaki çocukların hayvan barınaklarına gitmesi veya alanı uygun olan okulların bahçelerine hayvanların getirilmesi hedeflenmiştir (tokat.bel.tr). İnsan sağlığını tehdit eden bir sorunla karşılaşıldığında akla ilk gelen ambulans çağırılmaktadır. Yine aynı şekilde

hayvanların da sağlığını tehdit eden bir sorun için Tokat'ta hayvan ambulansları hizmete girmiştir. Tıpkı insanlarınki gibi 7/24 hizmette olan hayvan ambulansları sahihsiz hayvanları en yakın veterinere götürmek için kullanılmaktadır (tokathaber.com.tr/). Tokat'ta valilik ve belediyenin ortak çalışmalarıyla "Sokak Hayvanları Birliği" kurulmuştur. Birlik, il, ilçe ve köylerde; sahihsiz, hasta, zayıf hayvanların yardımına koşmayı hedeflemektedir. Türkiye'de sokak hayvanları için kurulan ilk birlik unvanına sahiptir. 2 Şubat 2021 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararı'yla kurulmuştur (tokat.gov.tr/). Tokat Belediyesi son olarak da hem insanları geri dönüşüme teşvik etmek hem de sokak hayvanlarının yemek ve su ihtiyaçlarının karşılanması için kentin belli noktalarına "mamamatik" adlı mekanizma yerleştirmiştir. Boş plastik şişeler jeton görevi görerek atıldığında kaplara bir miktar kedi ve köpek için kuru mama ve su gelmektedir (haberler.com/).

Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2019 yılında sokak hayvanlarının tedavisi ve bakımı için Sokak Hayvanları Tedavi Merkezi'ni kurmuştur. BBB Başkanı, hayvanların ve doğadaki diğer canlıların tıpkı insanlar gibi haklarının olduğunu vurgulamıştır. BBB Veteriner Hizmetleri Şube Başkanlığı 2018 verilerine göre; 518 köpek, 387 kedi kısırlaştırılmıştır. Ayrıca 913 köpek kuduz aşısı olmuştur. Toplamda ise 5176 sokak hayvanı tedavi edilmiştir. BBB Veteriner Hizmetleri Şube Müdürlüğü bu 2021'in kış aylarında sokak hayvanları için kentin belli yerlerine hayvan kulübeleri, su ve yemek yiyebilecekleri kap ve mamamatikler yerleştirmiştir. Veteriner Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nün verilerine göre 250 kulübe, 70 mamamatik ve 850 ayrı mama beslenme noktaları kent içerisine yerleştirilmiştir (bursa.bel.tr/).

Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanı (ABB) Mansur Yavaş, HAYTAP ile hayvan ambulansı, sokak hayvanlarının kısırlaştırılması, evcil hayvanlarının satışına ruhsat verilmemesi gibi hayvan haklarını korumayı amaçlayan bir protokol imzalamıştır (haytap.org/). ABB bünyesinde hizmet veren geçici bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde 2019 verilerine göre toplam 9.625 sokak hayvanı tedavi edilmiştir. Geçici bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde 7/24 hizmet veren hayvan ambulansları bulunmaktadır. Bu sayede yaralı, zayıf, hastalanmış hayvanların merkezlere daha kısa sürede gelmesi hedeflenmiştir. Kış aylarında yoğun kar yağışı ve düşük hava sıcaklıklarında sokak hayvanlarının beslenme ve barınma ihtiyaçları ABB tarafından karşılanmıştır (ankara.bel.tr/).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), yaralı, güçsüz, hasta olan sokak hayvanları için temizlik koşullarına ve günümüz teknolojisine uygun olarak kurulan bakımevlerinde tedavi görmektedir. İBB Veteriner Hizmetleri Müdürlüğü 2020 verilerine göre yirmi bir bin hayvan kısırlaştırılmış, kırk dört bin hayvan koruyucu aşı yapılmış ve toplamda yüz kırk sekiz bin yüz altı hayvan tedavi edilmiştir. Yine Veteriner Hizmetleri Müdürlüğü verilerine göre altı yüzden fazla farklı yerde sokak hayvanlarının beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için mama ve su kapları yerleştirilmiş ve dört yüzden tondan fazla mama sokak hayvanlarına dağıtılmıştır. Dört yüz kırk hayvan ise sahiplendirilmiştir. Diğer belediyelerdeki benzer uygulama olan hayvan ambulansı da 7/24 esasıyla hizmet vermekle birlikte, vetbüs, vetkabin, motovet gibi araçlar da hayvanların tedaviye hızlı ulaşmasını sağlamak için hizmet vermektedir. Çağ dışı, hayvan haklarını ihlal eden uygulama olan faytonlar Adalar'da 2020 yılına kadar

devam etmiştir. 2020 yılında faytonlar kaldırılmış yerine mobil araçlar getirilmiştir. İBB de bu bölgedeki atlardan yüz on yedisini satın almıştır. Yıllarca kötü şartlar altında çalışan atların, bakımı, tedavisi, sağlık kontrolleri İBB tarafından yapılmıştır. Atları sahiplendirme girişimleri olmaktadır. Şu anda İBB’de yüz on dört at bulunmakta ve Adalar’da 14 m²lik alanda büyük bir titizlikle bakılan atların burada yaşamlarını sürdürdükleri görülmektedir (gida.ibb.istanbul/). İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu, 2020’nin Ekim ayında iş insanı İpek Kıraç tarafından geliştirilen “*SemtPati*” mobil cihaz uygulamasına destek vermek için Kıraç ile protokol yapmıştır. SemtPati uygulaması, çevredeki sokak hayvanların kayıt altına alınabilmesi, ihtiyaçlarının belirlenebilmesi için hazırlanmıştır (ibb.istanbul).

Bu örnek belediyelerin yanı sıra Belediyeler Birliğinin hazırladığı bir proje kapsamında bütün belediyelerin katılımına açık olan bir yarışmayla yerel yönetimlerin, insanlar ve hayvanların hijyen, sağlık ve güvenlikleri de dikkate alınarak hayvanların korunması ve rahat yaşamlarının sağlanması; sahipsiz evcil ve sokak hayvanlarının durumlarının iyileştirilmesi, açlık ve susuzluklarına yönelik çözüm üretilmesi, sağlık sorunlarına yönelik girişimlerin geliştirilmesi ve vatandaş düzeyinde farkındalığın artırılması amacıyla bir çalışma yürüttüğü görülmektedir (aa.com.tr). Bu çalışmaya göre, Türkiye Belediyeler Birliği’ne 1 Mart 2021’e kadar başvuru yapan belediyelerin projeleri fikir ve uygulama olmak üzere iki aşamada inceleneceği açıklanmaktadır. Birinci aşama olan fikir aşamasında başvurular jüri tarafından değerlendirilip sıralanacak ve seçilen 10 projenin her birine 500 bin TL ödül verilmesi hedeflenirken, yarışmanın ikinci aşamasında ise yarışma jürisi tarafından uygulaması en başarılı bulunan 3 belediyenin ödüllendirileceği ifade edilmektedir. Yine teşvik amacıyla birinci aşamada ödül alamayan projeler de uygulamaya geçirilmesi halinde ikinci aşama için başvurabilecek. İkinci aşama 2021 yılı kasım ayında sonuçlandırılacak. Yarışmanın uygulama aşamasında dereceye giren birinci belediyeye 1 milyon TL, ikinci belediyeye 750 bin TL, üçüncü belediyeye 500 bin TL ödül verileceği duyurulmaktadır (aa.com.tr). Tüm bu çalışmalar yerel yönetimlerin sokak hayvanları konusunda daha duyarlı faaliyetler yürütmesini teşvik etmeye yönelik destek sağlarken toplum tarafından da bir farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir.

SONUÇ

Sosyal belediyecilik odak noktasını insan unsurunun oluşturduğu bir kavramdır. Bu durum herkes için kabul gören bir gerçekliktir. Oysa insan faktörünün yanında sosyal belediyecilik denildiğinde sokak hayvanlarının da hatırlanmasında fayda bulunmaktadır. Günümüzde bu konuda oldukça güzel çalışma örnekleri görülse de maalesef yapılan faaliyetler henüz yeterli düzeye ulaşamamıştır. Buna rağmen pek çok belediyenin imkânları ölçüsünde gerçekleştirmeye çalıştığı faaliyetler sosyal belediyeciliğin bir gereği olarak sokak hayvanlarının korunmasına, ihtiyaçlarının karşılanmasına ve hak ettikleri desteğin onlara verilmesi için oldukça önemlidir.

Tarihsel süreç incelendiğinde Türkiye’de Sokak hayvanlarının korunması ve gözetimine ilişkin belediyelerin yasal düzenlemelerle görevli ve sorumlu tutuldukları görülürken, belediyelere bu görevler belediye kanunları yanında diğer yasal mevzuatlar içinde de bir görev ve sorumluluk olarak verildiği

görülmektedir. Bu yasal zorunluluğun gereği belediyeler tarafından imkânları ölçüsünde yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu görev ve sorumluluğu sosyal belediyeciliğin bir gereği olarak gören ve bu kapsamda birçok belediyeye örnek olan belediyelerde mevcuttur. Bu örnekler kapsamında sokak hayvanlarına bir canlı olarak değer veren onları hayatımızın önemli bir parçası olarak gören ve bu çerçevede sosyal sorumluluk projeleriyle toplumla bütünleşen projelere imza atan belediyelerin varlığı bu konudaki tutumları, projeleri, bu konuya ayırdıkları kaynaklar tüm engellere rağmen artma eğiliminde olması minik dostlarımızın geleceği için umut veren bir durumdur.

Tüm canlılar için sosyal belediyeciliğin yaygınlaşması ve istenilen seviyeye ulaşması için; öncelikle belediyelerin yetki ve gelir kaynaklarının artırılması beraberinde bu konuda nitelikli eleman ihtiyacının karşılanması, yönetimin bu konulara destek vermesi ve halkın bu konudaki bilincinin artması konularına öncelik verilmesi gerekmektedir.

Finansal Destek:	Yok
Çıkar Çatışması:	Yok
Etik Kurul Onayı:	Yok

KAYNAKÇA

- Akbulut, O., Çobanoğlu, N. (2020). *Türk Hukukunda Hayvanların Korunmasına İlişkin Yasal Mevzuat ve Bu Mevzuata Göre Hayvanların Hukuki Durumları*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (36): 1-37.
- Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*. 2. Kitap II. Bayezid Devri Kanunnameleri. İstanbul: Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı.
- Arıkboğa, E. (2007). *Türk Yerel Yönetim Sisteminden Reform ve Yeni Kamu Yönetimi*. Ed. B. Eryılmaz, M. Eken, M. L. Şen Kamu Yönetimi Yazıları: Teoride Değişim, Yeniden Yapılanma, Sorunlar ve Tartışmalar (ss. 42-70). Ankara: Nobel Yayınları.
- Arslan, M. (2020). *Türkiye’de Hayvan Hakları İhlalleri İhbar Mekanizmaları: HAYDİ Uygulaması Örneği*. HÜBAM Reflections on Bioethics from Turkey. 3(2):12-22.
- Aydın, K. M., Çakmak, E. E. (2017). *Sosyal Devletin Temelleri*. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi. (1): 11-19.
- Aydın, M. (2008). *Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler*. Ankara: Yedirenk.
- Balcılar, N. A., Çınarlı, S. (2020). *Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Bornova Belediyesi Örneği*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 21(2): 122- 156.
- Bozkurt, Ö., Ergün, T. (2008). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Ed. S. Sezen Ankara: TODAİE.
- Bölükbaşı, G. A., Yıldıztan, Ç. D. (2010). *Yerel Yönetimlerde Belediyenin Başarısını ve Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Alan Araştırması*. Öneri Dergisi. 9(33): 227- 235.
- Cumaloğlu, E. (2017). *Medeni Hukukta Hayvan Hakları ve Hayvanlar Üzerindeki Hak*. D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi: Prof. Dr. Şeref Ertaş’a Armağan. 19(Ö.S.): 573-610.
- Çakmak, D. M., Kayalıdere, G. (2018). *Sosyal Bütçe Anlayışı ve Sosyal Belediyecilik: Manisa Büyükşehir Belediyesi’nin Sosyal Bütçe Performansı*. Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi. 14(4): 947- 962
- Çelik, B. (1995). *Türk Belediyeciliğinin Tarihsel Gelişimi*. Yeni Türkiye Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı (4): 588-596.
- Çobanoğlu, N., Aydoğdu, B. İ. (2004). *Hayvan Haklarının Tarihsel Gelişimine Biyoetik Yaklaşım*. Bilim ve Ütopya. (16)

- Çobanoğlu, N., Aydoğdu, B. İ. (2009). *Tıp Araştırmaları ve Hayvan Hakları Açısından Hayvan Deneyleri Etik Kurulları*. Türk Tıp Dizini. 112-119.
- Çöpoğlu, M. (2014). *Sosyal Belediyecilik ve Sorunları*. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 5(2): 223- 247.
- Degrazia, D. (2006). *Hayvan Hakları*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Deniz, A., Akarçay, P., Karakaş, A. (2017). *Osmanlı'da Belediyeciliğin Gelişimi ve Modernleşme Çabaları*. Akademik Bakış Dergisi. (64): 314-325.
- Des Jardins, R. J. (2006). *Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş*. Çev. R. Keleş. Ankara: İmge Kitabevi.
- Duman, T., Yüksel, F. (2008). *Belediyelerde Vatandaş Memnuniyetinin Ölçümü: Mersin Büyükşehir Belediyesi Örneği*. Çağdaş Yerel Yönetimler. 17(1): 43-57
- Ekici, B., Toker, M. C. (2005). *Avrupa'da ve Ülkemizde Yerel Yönetimlerin Denetimi ve Etkinliği*. Çağdaş Yerel Yönetimler. 14(1): 5-28.
- Erdoğan, M. (2003). *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*. Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 4. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Eren, H. (1994). *Yönetimde Merkeziyetçilik, Adem-i Merkeziyetçilik ve Özerklik ve Denetim*. Türk İdare Dergisi. 403(66): 145- 150.
- Ergin, N. O. (1995). *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye Cilt. 3*. İstanbul: İBB Kütüphanesi.
- Ersöz, H. Y. (2000). *Yerel Yönetimlerde Fonksiyonel Değişim*. Sayıştay Dergisi. (38): 128-167.
- Ersöz, H. Y. (2004). *Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler: İngiltere, İsveç ve Türkiye Örneği*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Ertan, B. (2001). *Hayvan Hakları ve Türkiye*. Cevat Geray'a Armağan. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları. 393-416.
- Eryılmaz, B. (2015). *Kamu Yönetimi: Düşünceler- Yapılar- Fonksiyonlar- Politikalar*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Es, M. (2008). *Osmanlı Devleti'nde Mahalli İdareler*. Yerel Siyaset. 29-38
- Ferry, L. (2000). *Ekolojik Yeni Düzen: Ağaç, Hayvan, İnsan çev. T. Ilgaz*. İstanbul: YKY
- Gözler, K. (2019). *Türk Belediye Sistemi Üzerinde Fransız Etkisi: 3 Nisan 1930 Tarihli Belediye Kanunu Fransa'dan mı İktisap Edilmiştir?*. Türk İdare Hukuku Sitesi. <https://www.idare.gen.tr/belediye-fransiz-etkisi.htm> Erişim Tarihi: 22.06.2021
- Gümüş, T. A. (2010). *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 18(2): 117-158.
- Gümüşoğlu, Ş., Erdem, S., Kavrukkoca, G., Özdağoğlu, A. (2003). *Belediyelerde Beklenen Algılanan Hizmet Kalitesinin "Servqual" Modeli ile Ölçülmesi ve Muğla İlinde Bir Uygulama*. İstanbul: Ulusal Üretim Araştırma Sempozyumu.
- Güven, S. (1991). *Türkiye'de Sosyal Sorunlar ve Sosyal Politikalar*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Yönetmeliği (1989)*. T.C Resmi Gazete.
- Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği (2006)*. T.C Resmi Gazete.
- <http://www.asayis.pol.tr/haydi-hayvan-durum-izleme-mobil-uygulamasi> Erişim Tarihi: 20.06.2021
- <http://www.tokat.gov.tr/turkiyede-bir-ilk-tokat-ili-sahipsiz-hayvanlari-koruma-birliginin-kurulmasi-karari-resmi-gazetede-yayimlandi> Erişim Tarihi: 20.06.2021
- <http://www.tokathaber.com.tr/hayvan-ambulansi-hizmette/17025/> Erişim Tarihi: 20.06.2021
- http://www.wikiberal.org/wiki/Droit_animal Erişim Tarihi: 20.06.2021
- <https://ankara.bel.tr/haberler/sahipsiz-hayvanlar-buyuksehir-korumasinda> Erişim Tarihi: 21.06.2021
- <https://gida.ibb.istanbul/veteriner-hizmetleri-mudurlugu/haberler/9675/ibb-2020de-148-bin-sokak-canlisini-muayene-ve-tedavi-etti.html> Erişim Tarihi: 21.06.2021

- <https://gida.ibb.istanbul/veteriner-hizmetleri-mudurlugu/haberler/9678/mutlu-atlar-adasi.html> Erişim Tarihi: 21.06.2021
- <https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/belediye/tbbden-sokak-hayvanlarina-yonelik-projelere-7-milyon-250-bin-tl-destek/661798> Erişim Tarihi: 30.07.2021
- <https://www.bursa.bel.tr/haber/bursada-yasamak-onlar-icin-de-ayricalik-29720> 21.06. 2021 Erişim Tarihi: 21.06.2021
- <https://www.bursakalite.com.tr/kanunname-i-ihtisab-i-bursa.html> Erişim Tarihi: 21.06.2021
- <https://www.haberler.com/tokat-ta-sokak-hayvanlari-icin-parklara-mamamatik-13961226-haberi/> Erişim Tarihi: 20.06.2021
- <https://www.haytap.org/tr/devlet-kurumlari-ve-haytap/ankara-buyuksehir-belediye-baskani-mansur-yavas-haytapin-soz-veriyorum-protokolunu-imzaladi?anahtar=s%C3%B6z+veriyorum> Erişim Tarihi: 20.06.2021
- <https://www.beyoglu.bel.tr>, Erişim Tarihi: 20.06.2021
- <https://www.haytap.org/tr/goezyalarnza-hakim-olamayacanz-gercek-bir-suerguen-18-maddede-hayrsz-ada-katliam> Erişim Tarihi: 20.06.2021
- <https://www.ibb.istanbul/News/Detail/37352> Erişim Tarihi: 21.06.2021
- <https://www.thkd.org.tr/hakimizda.php#v-pills-4> Erişim Tarihi: 20.06.2021
- <https://www.tokat.bel.tr/sayfa/detay/400> Erişim Tarihi: 20.06.2021
- İpek, S., Çıplak, B. (2016). *Türkiye 'de Sosyal Belediyecilik ve Sosyal Bütçe Uygulamaları: Çanakkale Belediyesi Örneği*. Yönetim Bilimleri Dergisi. (14): 201- 215.
- Kara, U. (2013). *Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü. Adana: Karahan Kitabevi*.
- Keleş, R., Hamamcı, C., Çoban, A. (2012). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koçhisarlıoğlu, C., Söğütü Erişgin, Ö. (2013). *Hayvanın Hukuki Konumu*. Yaşar Üniversitesi E- Dergisi. 8(Ö.S): 1691-1724.
- Kütükoğlu, S. M. (1983). *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Menteş Gürler, A., Osmanağaoğlu, Ş. (2009). *Türkiye 'de Hayvanları Koruma Kanununun Tarihsel Gelişimi*. Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi. 15(3): 325- 330.
- Nuttall, J. (2011). *Ahlak Üzerine Tartışmalar*. Çev. A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Oktay, T. (2010). *Yerel Yönetim Reformu Sonrasında İl Özel İdareleri*. İstanbul: Hayat Yayın Grubu.
- Oktay, T. (2020). *1920-2020 Döneminde Türkiye 'de Belediyelerin Gelişimi*. Medeniyet Araştırmaları Dergisi.5(2): 171-223.
- Ortaylı, İ. (1976). *Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine*. Amme İdaresi Dergisi. 9(1): 95-107.
- Ortaylı, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareler (1840-1880)*. Ankara: AKDITYK.
- Ökmen, M., Parlak, B. (2008). *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler: İlkeler, Yaklaşımlar ve Mevzuat*. Bursa: Alfa Aktüel.
- Önver, B. Ş. (2019). *Altıncı Daire-i Belediye ve Günümüz Belediye Hizmetleriyle Karşılaştırılması*. Takvim-i Vekai. 7(1): 37-72.
- Öz, C., Yıldırım, S. (2002). *Türkiye 'de Kentsel Yoksullukla Mücadele: Sosyal Belediyeciliğin Rolü*. Erişim Adresi: http://www.sosyalsiyaset.net/documents/05112009_2.asp
- Özbek, N. (2002). *Osmanlı 'dan Günümüze Türkiye 'de Sosyal Devlet*. Toplum ve Bilim. 92(2002): 7-33.
- Özdemir, S. (2006): *Refah Devleti: Altın Çağdan Belirsiz Geleceğe*. Sosyal Politikalar Dergisi.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Özen İnci, Z. (2019). *Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye 'de Hayvanların Ceza Hukuku Bakımından Korunması*. İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 5(1): 1-24.

- Özgür, A. (2010). *Hayvanlarla Hayatı Paylaşmak*. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi. 81(2): 9- 13.
- Pacek, A., Freeman, B. (2015). *The Welfare State and Quality of Life: A Cross- Nation Analysis*.
- Pektaş, K. E. (2010). *Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar*. Akademik İncelemeler Dergisi. 5(1): 4- 22.
- Pierson, C. (2011). *Beyond The Welfare State: The New Political Economy Of Welfare Second Edition*. Cambridge: Polity Press.
- Resnik, B. D. (2004). *Bilim Etiği*. Çev. V. Mutlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selek Öz, C. (2010). *Sosyal Belediyecilik Bağlamında Evde Bakım Hizmetleri (İstanbul, Ankara, Kocaeli Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri)*. Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Sezik, M. (2016). *Türkiye’de Sosyal Belediyeciliğin Gelişimi ve Sorun Alanları*. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 5(2): 171-186.
- Sungurbey, İ. (1992). *Hayvan Hakları: Bir İnsanlık Kitabı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Şahinoğlu, İ. (2014). *Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Anlayışı*. Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Şaylan, G. (2003). *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. 2. Baskı. Ankara: İmge Kitapevi.
- Taşkesen, Ö. M. (2017). *Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar*. İş ve Hayat. 3(5): 57-66.
- Toprak, D., Şataf, C. (2009). *Türkiye’de Yerel Yönetimler Reformu Çerçevesinde Sosyal Belediyecilik Yaklaşımı*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi. 1(1): 11-24.
- Ünal, F., Caner, C. (2014). *Yerel Yönetimler ve Sosyal Politika(lar): Sosyal Belediyecilik*. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi. 49(2): 31-49.
- Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi: Etik ve Metafizik Görüşler*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Yılmaz, H. (2006). *Hayvan Haklarına Bakış*. TBB Dergisi. (62): 212-229.
- Yücel, N., Yücel, A., Gülter, E., Ak, M. (2012). *Belediyelerde Hizmet Pazarlaması: Elazığ Belediyesi Örneği*. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi. 5(2): 150-164.
- Zencirkıran, M. (2016). *Küreselleşme, Küresel Sorunlar ve Çözüm Arayışları*. Ed. M. Zencirkıran Düünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı (ss. 407-427). Bursa: Dora Yayınevi.
- 2709 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). T.C Resmi Gazete, 17863. 9.11.1982.
- 4721 Türk Medeni Kanunu (2001). T.C Resmi Gazete, 24607. 22.11.2011.
- 5199 Hayvanları Koruma Kanunu (2004). T.C Resmi Gazete, 25509. 24.06.2004.
- 5216 Büyükşehir Belediye Kanunu (2004), T.C Resmi Gazete, 25531. 10.07.2004.
- 5237 Türk Ceza Kanunu (2004). T.C Resmi Gazete., 25611. 26.09.2004.
- 5393 Belediye Kanunu (2005). T.C Resmi Gazete, 25874. 03.07.2005.

Makale Türü: Araştırma

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ İÇİN ÖRNEK BİR LİDER: ANGELA MERKEL

¹Yeşim HAFIZOĞLU, ²Cemal ALTAN

Özet

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlarla erkeklerin sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi ve hukuki anlamda eşit haklara sahip olması anlamına gelmektedir. Gerek yasalarda gerekse İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusu yapılsa bile kadınlara birçok alanda fırsat eşitliği tanınmamaktadır. Geleneksel yapının etkisiyle özel alandan kamusal alana geçemeyen kadınlar artık eril bir alan olan siyasette bile en üst pozisyonlara gelebilmektedir. Angela Merkel başarılı bir kadın lider olarak üç dönem üst üste başbakan seçilmiş ve kadınların siyasette başarılı olacağını kanıtlamıştır. Hem Almanya'da hem de Avrupa Birliği'nde lider konumunda olan Şansölye, analitik zekâsıyla dünya siyaset tarihini etkilemiştir. Parti politikaları dışında duruma göre kararlar da alan lider eleştirilse de uyguladığı politikaların ne kadar tutarlı olduğunu gören halk onu desteklemeye devam etmektedir. Merkel, bir kadın olarak siyasette kariyer yapmak isteyen tüm dünya kadınlarına örnek olmuş ve onlara ilham vermiştir. Fırsatlar oluştuğunda bir kadının da tıpkı bir erkek gibi başarılı olabileceğini ve nüfuz elde edebileceğini kanıtlayan Merkel toplumsal cinsiyet eşitliği açısından çok önemli bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı, Angela Merkel, Kadın ve Siyaset

An Exemplary Leader for Gender Equality: Angela Merkel

Abstract

Gender equality means that women and men have equal rights in socio-cultural, economic, political and legal terms. Even if gender equality is emphasized both in laws and in the Universal Declaration of Human Rights, women are not given equal opportunities in many areas. With the influence of the traditional structure, women who cannot move from the private sphere to the public sphere can now reach the top positions even in politics, which is a masculine sphere. Angela Merkel has been elected prime minister for three consecutive terms as a successful female leader and has proven that women will be successful in politics. Being a leader in both Germany and the European Union, The Chancellor influenced the world political history with his analytical intelligence. Although the leader, who takes decisions other than party politics, is criticized, the people who see how consistent his policies are continue to support him. Merkel has set an example and inspired all women of the world who want to pursue a career in politics as a woman. Merkel is a very important example of gender equality, proving that when opportunities arise, a woman can be successful and gain influence just like a man.

Keywords: Gender Discrimination, Angela Merkel, Woman and Politics

¹ Dr., Mersin Üniversitesi, yesimhfz@gmail.com, ORCID-iD: 0000-0001-8577-4838

² Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, caltan97@gmail.com, ORCID-iD: 0000-0001-5192-085X

GİRİŞ

Siyaset, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en yoğun şekilde yapıldığı ve erkek hegemonyasının en aktif halde olduğu bir alandır. Hâkim kültürün etkisi ile eril bir yapı üzerine kurulan bu alanda kadın siyasetçi olarak başarılı olmak son derece zordur. Her ne kadar geleneksel toplumdaki modern toplum yapısına geçilmiş olsa da eskinin ayak izleri üzerine inşa edilen köklü bir eril egemen kültür söz konusudur. Kadınların siyasette önceki dönemlere göre daha fazla söz sahibi olmalarına rağmen yine de kültürel kalıp yargılarının etkisinden kurtulamadıkları gözlenmektedir. Kadınlar için sürekli bir biçimde şefkat, duygusallık, merhamet, güzellik, irrasyonel olma gibi tanımlamalar yapılması siyasetin onlara uygun olmayacağı izlenimini yeniden ve sistematik biçimde üretmektedir. Ancak tüm bu karşıtıklara rağmen içinde bulunduğumuz çağda bütün toplumsal yapılar hızlı bir biçimde değişmektedir. Özellikle liderlik özelliği baskın olan siyasetçiler dönüşümü kadın ya da erkek olmalarından bağımsız biçimde düşünmektedir. Simone de Beauvoir'ın "kadın doğulmaz, kadın olunur" (Beauvoir, 2019:13) sözlerinde kadınlığın bir inşa sürecinden geçilerek kurgulandığına ilişkin tezi Angela Merkel örneğinde tersten okunabilir. Merkel kadın olarak akıl gücünü ortaya koymuş ve kadına karşı klasik bakış açısını değiştirmeyi başarmıştır.

Fatmagül Berktaş'ın kadının toplumsal kültür içinde şekillendirilen ve ayrıma tabi tutulan bir nesne olduğuna yönelik fikirleri doğrultusunda kadınlar onlara yüklenen özellikleri avantaja çevirebilecekken ataerkil yapı bu durumu dezavantaja dönüştürmektedir (Berktaş, 2003:7). Ama her ne olursa olsun yeni toplumsal yapı içinde baskın karakterli kadın liderler tüm engelleri aşacak biçimde donanım sahibidir.

Bilim insanları uzun süre insan beyninin kadın ve erkekler için ortalama değerlerini araştırmışlardır. Ortaya çıkan verilere göre yaklaşık olarak kadınlarda 1250 gram kadar olan beyin erkeklerde 1375 gram civarında olduğunu tespit etmişlerdir. Bunun sonucunda erkeklerin daha akıllı olduğunu savunmuş ancak daha sonraları kadın vücudunun erkek vücudundan daha küçük olması dolayısıyla beyin de işlev açısından değil ağırlık açısından farklı olduğu sonucuna varmışlardır (Uzbaş, 2018). Yine bilimsel veriler ışığında kadın-erkek beyni arasındaki farklara odaklanan görüşe göre kadınların hipokampusu (anlık hafıza ile ilgili bölüm) erkeklere göre daha büyükken erkekte amigdala (duygusal hafıza ve agresyon ile ilgili bölüm) daha geniş yer kaplamaktadır (Uzbaş, 2018). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkeğin biyolojik olarak farklı yapıda olmasının toplumsal roller ve kültür üzerindeki etkisi ve cinsiyet farklılaşmalarının temelinde çoğunlukla biyolojik yapının bulunması konunun önemini arttırmaktadır. Kadın ve erkek davranışları arasındaki farkların temelinde hormonların olduğu görüşü ortaya atılmıştır (Çakır ve Baş, 2018). Oysaki insanı diğer canlılardan ayıran en temel özellik onun sosyal bir varlık olmasıdır. Elbette fizyolojik olarak farklar mevcuttur. Özellikle kadın beyni ile erkek beyni arasındaki farkların doğuştan geldiğini kanıtlayan çalışmalar yapılmıştır ki bu çalışmalar sonucunda duygusal anlamda hassas olma ile ilgili olan limbik sistemin kadınlarda daha büyük olduğu saptanmıştır (Çakır ve Baş, 2018:178). Ancak bu farklılıklar zamanla kadınların duygusal olduğu ve analitik düşünemeyeceği görüşü üzerinden gidilerek toplum içinde ötekileştirilmesine sebep

olmuştur. Sistem, yarışmacı, savaşçı ve rekabete yatkın olan erkekleri kamusal alanda, duygusal, sezgici ve hassas olan kadınları ise özel alan içinde konumlandırmıştır. Erkek beyninin analizci ve sistem kurmaya yatkın olduğunu ifade eden nörologlar, kadın beyninin empati kurma yeteneği olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Sözlü iletişimde daha iyi olan kadınların beyin iki yarım küresini birbirine bağlayan korpus kollasumu ise erkeklere nazaran daha iyi gelişmiştir. Kadınlar sezgilerini, empati yeteneklerini ve sabırlarını Schulz'un deyimıyla "yeni dişil beyin"ler olarak atalarınınkinden daha farklı ve görece olarak iyi kullanmaya başlamışlardır (Schulz, 2005:17). Böylece kadınlar kendilerine dayatılan rollerin dışına çıkma cesareti göstererek kamusal alanda tüm zorluklarla baş eder hâle gelmişlerdir. Artık kadınlar kendilerine ikincil bir konum atfettiren zihinsel yapılarını avantaja dönüştürme eğiliminde olarak öz saygı ve özgüvenli olmayı tercih etmişler ve bunun için de yeni zihinsel yollar açmayı başarmışlardır.

Günümüzde kadınların da rekabet baskısı altında olduğu düşünülürse sezgiler ve duygusal zeka onlara önemli katkılar sunmaktadır. Çünkü dünyanın kadınlara yönelik talepleri değişmektedir. Yaşam koşulları kadınları çift beyin tipini geliştirmeye zorlamaktadır (Schulz, 2005: 36). Erkeklere özgülenen işleri yapar hâle gelen kadınlar beyinlerinde yeni yollar, tepkiler ve tutumlar geliştirmek durumunda kalmaktadırlar.

Tüm bu fiziksel ve sosyal farklılaşmaların ardından toplumsal cinsiyet ayrımcılığına boyun eğmeyen Almanya şansölyesi Angela Merkel, toplumları kuşatan eril egemenliğin iktidarında istenildiği gibi şekillenen kadın siyasetini dönüştürüp ters yüz ederek politikaya farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kapsamında ötekileştirilen ve nesneleştirilen kadın profilinin, Merkel tarafından meydan okunarak nasıl dönüştürülüp 'güçlü kadın siyasetçi' olarak yeniden tesis edilmesi ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet farklılaşması ve Angela Merkel'in onu güçlü kılan politikaları literatür taraması ve ikincil kaynaklardan faydalanılarak incelenmektedir. Cinsiyet eşitliğinin kadınlar tarafından bertaraf edilebileceğini ve ataerkil kodların değiştirilebileceği görüşü iki bölümde ele alınmıştır. İlk bölümde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kadınlar için olumsuz yanları irdelenirken ikinci bölümde Angela Merkel'in başarılı bir kadın siyasetçi olarak eril engelleri aşması konu edilmiştir. Sonuç olarak yüzyıllardır süregelen toplumsal cinsiyet ayrımcılığının Merkel tarafından görece olarak yıkılması ile birlikte dünya kadınlarına siyasette başarılı olunabileceğini göstermektedir. Elde edilen bu sonuç, siyasette cinsiyet ayrımcılığının bir kader olmayacağı umudunu yeşertmesi bakımından önemlidir.

1. TOPLUMSAL CİNSİYET AYRIMCILIĞI

İnsanların kadın ve erkek olarak sadece anatomik açıdan farklılaşması "cinsiyet" kavramı ile tanımlanır. Toplumsal cinsiyet ise toplumun kadın ve erkeğe biçtiği roller ve bu roller dolayısıyla cinsiyetlere göre belirlenen beklentilerdir. Kültürel yapılar kadınla erkeğin eşit olmadığını ve iktidarın erkekte olmasının doğal olduğunu vurgular. İktidar, kendi dışındaki bireylerin tavırlarını etkileyebilme ve yönlendirebilme gücüdür. Foucault için iktidar, egemenlik ilişkileri kuran, kanunlar çerçevesinde

belirli yasaklar koyarak toplumu kontrol edebilen bir güçtür. İktidar önce kendi kavramlarını ve tanımlamalarını oluşturur, sonra da bu kavramları işler hâle getirebilmek için sistemi inşâ eder (Foucault, 2020:175-179). Mekanizmaları kurmaya muktedir olan iktidar, erkeklerin elinde toplanmıştır. Toplumsal bazda tüm kurum ve kuruluşlar iktidar tarafından tahakküm altına alınmaya çalışılır. Bu noktada “meşruiyet” kavramı devreye girer. “Meşru iktidar” olarak tanımlanan “otorite” genellikle erkek egemenliğinde toplanmıştır. Gücün bu biçimde erkekte toplanmasının sebebi ataerkil toplum yapısıdır. Ailede babaya tabî olan eş ve çocuklar, bu kültürel yapıyı zaman içinde diğer toplumsal alanlara da taşımaktadırlar. Erkeğin üst katmanda konumlandığı hiyerarşik güç ilişkisinin devamlılığı kimi zaman kadın ile işbirliğine dayanırken, kimi zaman çoğunlukla erkek tarafından uygulanan şiddete dayalı olarak sürdürülmeye çalışılmıştır. Kadınların bağımlılık ilişkisinin içinde var olduğu bu ataerkil sistemde, erkeğin otoritesine karşı yapacağı hareketleri baskı altına alınmıştır.

Kadın- erkek farklılaşmasının temelini oluşturan geleneksel bilgi, erkeği avantajlı bir konuma, kadını ise dezavantajlı bir konuma getirir. Kadınların bu olumsuz durumu sistem tarafından sürekli pekiştirilmektedir. Geleneksel toplum yapısının egemen kavramları ile üretilen bilgiye göre kadınlar pasif, edilgen ve duygusal bireylerdir. Erkeklerse güçlü, koruyucu ve akıllıdır. Feminist çalışmaların artması ile kadını ikincil gösteren geleneksel bilgiye karşı tepkiler gelmeye başlamıştır.

Tekrar cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımına dönüldüğünde biyolojik cinsiyet ayrımının temelinde kadın ve erkeğin farklı üreme organları, farklı hormon ve kromozom yapılarından meydana geldiği varsayımı üzerinde durulur. Biyolojik determinizme göre erkek üstün, kadın ise erkeğe göre aşağıda konumlanmıştır. Katı deterministler kararların ve eylemlerin genetik yapı ve beyin yapısı tarafından önceden belirlendiğini ifade eder. Bu anlayış ise kişilerin özgür iradelerinin olmayacağı çünkü her şeyin önceden belirlendiği sonucunu ortaya çıkarır. O halde hiçbir tutum için sorumluluk almaya gerek kalmayacaktır. Libertenyenlerin bu teze karşı çıkarak, tüm insanların ahlaki failer olduğu antitezi, biyolojik determinizmi çürütmektedir (Hewit, 2017:189). O halde toplumsal cinsiyet açısından ele alındığında erkekleri üstün, kadınları ise toplumun en alt katmanlarında tanımlamak büyük bir kalıp yargıdan ileri gelmektedir. Ancak gerçeklik ne sadece biyolojik determinizmle ne de sadece özgür irade ile açıklanabilir. İkisinin eş zamanlı olarak birleşmesi sonucu bir uyum söz konusu olur ki, genetik ile çevresel bileşenler, bir araya gelerek, kadın ve erkeğin toplumsal statüsünü belirler. *The Mismeasure of Man* adlı kitabıyla biyolojik determinizmi ilk tanımlayan düşünür Stephen Jay Gould’tur. Gould’a göre biyolojik faktörler farklı grupların davranışlarını açıklar (Gould, 1981:182). Toplumsal cinsiyet kavramını ise ilk kullanan araştırmacı John Money’dir. Daha sonra İngiliz Profesör Ann Rosamund Oakley 1972 yılında *Sex, Gender and Society* adlı kitabında değişen ve dönüşen sosyal yapı çerisinde hem biyolojik hem de kültürel imgelerin ne anlama geldiğini incelerken toplumsal cinsiyet kavramından söz etmektedir. Kitaptaki ana unsur fiziksel kabiliyetlerin sosyo-kültürel durumdan ayrılması gerekliliği üzerinedir. Oakley bu eserde cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin farklı kavramlar olduğunu ifade etmektedir. Cins, biyolojik farklılıklar ve üreme temelli bir tanımlamayken cinsiyet, kültürel

kodlamalarla örülü bir sorunsaldır. Erillik ve dişillik toplumsal cinsiyetle birlikte erkek ve kadın olarak yeniden belirlenmektedir (Oakley, 1972:115-125).

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının temelinde önyargı bulunmaktadır. Önyargı kavramı Allport tarafından “yanlış ve katı bir genellemeyle antipati duymak” olarak tanımlanmıştır. Önyargı tek bir bireye olabileceği gibi bir gruba karşı da olabilir. Allport sosyal psikoloji ders kitapları için de ufuk açıcı bir kaynak niteliği taşıyan eserinde aslında önyargıyı “etnik önyargı” bağlamında açıklamıştır (Allport, 1954:9). Daha sonraları sosyal psikoloji alanında önyargının sadece etnik gruplara değil göçmenlere, kadınlara, cinsel azınlık gruplarına yaşlılara, şişmanlara ve ayrıca evlenmeyen kişilere karşı geliştirildiği gözlenmiştir (Crawford ve Jussim, 2018:176). Bu olumsuz tutumların kaynağı genelde objektif verilere dayanmamaktadır. Özellikle toplumsal önyargılar zaman içinde kalıplaşmış fikirlere dönüşür ve ayrımcılık daha büyük boyutlara varır. Özellikle cinsiyet ayrımcılığı konusu bağlamında katı bir önyargılı tavır mevcuttur ki, bu durum, kadınların kamusal alanda başarısız olacağı izlenimini doğurmaktadır.

Özetle, Simone de Beauvoir’ın da ifade ettiği gibi, “kadın doğulmaz, kadın olunur” sözleri toplumsal cinsiyetin bir kurgu olduğunu ve toplum tarafından inşa edildiğini ifade etmektedir (Beauvoir, 2019:13). Toplumsallaşma insanın içine doğduğu ve sonradan etkileşim içine girdiği tüm çevrelerde meydana gelen bir süreçtir. Toplumsal cinsiyete göre kişiler kültürlenme yoluyla rollerini ve tutumlarını belirlemeyi öğrenirler. Toplumsal cinsiyet rolleri zamanla içselleştirilir ve rollerin dışında davrananlara bazı yaptırımlar uygulanarak rol dağılımı pekiştirilir. Bunun sonucunda erkeklerden ve kadınlardan farklı davranması beklenmektedir. Özellikle seçilecek olan mesleklerin kız ve erkek çocuklara göre ayrıştırılması, küçük yaşlardan itibaren özendirilmeye başlamaktadır. Erkek egemenliği üzerine kurulan ataerkil sistem, aile içinde tanık olunarak öğrenilen ve nesilden nesile aktarılan bir kültürel yapıdır. Ataerkil sistemde aile içinde oluşan kadın erkek ayrımı daha sonraki dönemlerde iş yaşamına da benzer biçimde yansımaktadır. Kadın doğanın bir parçası, erkeğe kültürü ve uygarlığı temsil eden cins olarak tanımlandığından özel alanda ev işleri çocuk ve hasta bakımı gibi sorumluluklar kadınlara, ücretli bir biçimde kamusal alanda çalışıp eve bakmak işi ise erkeklere verilmektedir. Ekonomik gücü elinde bulduran erkek, zamanla kadının emeğini değersizleştirerek yok saymaya başlamıştır. Erkekler ev dışındaki tüm alanlarda hâkimiyet kurarken, özellikle siyaset dünyasının kapıları kadınlara kapanmaktadır. Bu durum, kadının, siyasetteki başarısını erkek meslektaşının başarısına göre daha zor elde edeceği gerçeği sebebiyle önemli sayılmaktadır. Çünkü kadın sadece işini iyi yapmakla değil zor bir alanda kendine yer açmakla da mücadele etmektedir.

Modern toplum yapısına geçişle birlikte artık kadınlar konumlarını sorgulamaya başlamış ve kendilerine bahşedilen ikinci sırada olmayı kabul etmemeye karar vermişlerdir. Böylece kadın-erkek ayrımcılığı feminist düşüncenin tohumlarını atmıştır. Feminizm, dünyadaki gelişmeleri yönlendiren erkek hegemonyasını sorgularken, toplumsal düzen içinde kadınların deneyimlerinin ve onların topluma olan katkılarının yok sayıldığını ortaya koymaktadır. Feminizme göre kadın emeğinin geçtiği işler marjinalleştirilmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kalkması için özellikle sosyolojik

anlamda bir dönüşüme gitme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü kadın, cinsiyet ilişkilerinde ötekileştirilen ve olumsuz niteliklerle tanımlanan bir kimlik olarak betimlenmektedir. Erkek merkezli olan toplumsal yapı kadını arka sıralara koymaktadır. Kadınların bilgisini ve tecrübesini arttırmak ve bunları görünür kılmak, feminist düşüncenin amaçlarından biridir. Ataerkil sistem cinsiyete dayalı iş bölümünde değerli olan işleri erkeğe, yardımcı işleri ise kadına vermektedir. İktidara dayalı güç, erkek egemenliğinde toplandığı için kadın destek birimi gibi gösterilme eğilimindedir.

Geleneksel toplumlarla daha baskın bir biçimde şekillenen toplumsal cinsiyet ayrımcılığı modern toplumlara geçildiğinde bir nebze azalsa da etkileri hâlâ devam etmektedir. Ataerkil yapı, iktidarı elinde tutmak için gerekli olan akıl, cesaret, rekabetçi ve hırslı kişilik özelliklerini erkeklere atfettiği, kadınları ise duygusal, hassas, erkeklere bağımlı olarak nitelediğinden kamusal alanda kadına yer verse de siyaset meydanını erkeklere açıp kadınlara kapalı tutmayı tercih etmiştir. Kadınlar modern döneme geçişle birlikte kamusal alana açılma hakkı elde etmeye başlarken bu kez de hane halkının tüm bakım işlerini sürdürmeye zorlanmışlardır. Bu durumda ev işlerinin kadının işi olduğu ve erkeğe yakışmayacağı bilgisi kadını çift mesaiye zorunlu kılmıştır.

Erkek mizaç olarak cinsiyet hormonlarının da etkisiyle daha çatışmacı olarak, kadınlar ise uzlaşmacı olarak tanımlanmaktadır. Cinsiyet eşitliğinin oluşabilmesi için kadın hem özel alanda hem kamusal alanda bu uzlaşmacı tavrını sergilemek zorunda bırakılmıştır. Ancak bu tek taraflı uzlaşma hareketi yeterli değildir. Erkeklerin de cinsiyet eşitliği için olumlu birkaç adım atmaları gerekmektedir. Ulusal yasalar ve bu yasaları işleten mekanizmalar cinsiyet eşitliğini destekler hâle geldiğinde kadının toplumsal konumu olumlu biçimde değişir. Bu açıdan bakıldığında fırsat eşitliği politikaları toplumsal barış ve denge için oldukça önemlidir.

2. KADIN VE SİYASET

Cinsiyetin siyaseti artık eskiye nazaran daha önemli bir yer tutmaktadır. Siyaset çok uzun yıllar erkek egemenliğinde kalan bir alan olmasına rağmen artık kadın siyaseti de azımsanmayacak ölçüde artmakta ve etkin hâle gelmektedir. Ülke nüfuslarının yarıya yakını kadınlar tarafından oluştuğuna göre, siyaset alanının kadınlarla erkekler tarafından paylaşılmasının doğal bir sonuç olduğu ortadadır. Özetle, hükümetlerin oluşumunda kadınların varlığı meşrudur ve bunun sonucunda da kadınların siyasete katılım oranları günden güne artmaktadır. Ancak katılımın aktif olarak ve üst düzey yetkiler açısından hâlâ istenilen düzeyde olmadığını belirtmek gerekir. Buna rağmen, kadınların sesi, artık siyasette daha çok duyulmaktadır. Sonuç olarak, siyasi temsil, hem kadınların hem de erkeklerin hakkıdır. Siyasi iktidarı elde etmek adına her iki cins için de adil seçimler düzenlendiğinde gerçek demokrasiden ancak bu şekilde söz edilebilir.

19. ve 20. yüzyılda kadınları kamusal alanlardan dışlamak doğaldı. Çünkü kadınların görevi hane halkına hizmet etmek, çocuklarını büyütmek ve ailenin dini ve ahlaki bütünlüğünü tesis etmektir. Bu yüzden kadınların işi zaten başlarından aşmışken kamusal alana girmeleri doğru değildi (Dolan,

Deckman ve Swers, 2020:10). Bu dönemlerde erkeklerde rasyonel süreçler için kadınlara göre daha yüksek bir kapasite olduğuna inanılmaktadır.

“Kişisel olan politiktir” (Güneş, 2017:246) sloganı üzerinden bakıldığında siyasette, kadın-erkek ayrımcılığı, aslında her alanda oluşan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hem ilk hem de son durağıdır. Bu slogan özellikle ikinci dalga feminizm döneminde kadın-erkek eşitliğinin hem özel hem de kamusal alanda olması gerektiğinin altını çizmektedir (Atan, 2015:3). Burada politik bir kurgunun nesnesi olan kadın, ilk etapta ikincil vatandaş olarak belirlenmiş, sonunda ise, siyasette dışlanarak özel alanlarla sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda çağdaş kadın hareketinin kadınları her türlü ayrımcılığa tâbi tutan sisteme karşı mücadele etme yolunu seçmesi son derece anlamlıdır.

İçinde bulunduğumuz çağda kadınların sosyo-ekonomik statüsü temsil gücünü arttırıcı bir unsurdur. “Kadınların üniversite diplomasına sahip olması, çalışması ve gelir düzeyinin yüksek olması siyaset açısından tercih edilme sebebidir. Ayrıca seçilecekleri bölgede kadın seçmenler çoğunluktaysa temsil şansını arttıran kadınlar daha cesur politikalar üretebilmektedir (Dolan, Deckman ve Swers, 2020:170). Kadınların siyasette başarı şansını etkileyen bu faktörler çoğu zaman erkekler için bir engel teşkil etmemektedir. Bu sonuç toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı tutumların bir yansımasıdır. Kadın siyasetçiler psikolojik, kişisel, siyasal ve toplumsal birçok engelle karşılaşmaktadır. Özellikle kişisel faktörlerden olan gelir faktörü önemli bir problemdir. Aslında siyaset yapabilmek için kadın-erkek demeden belirli bir ekonomik güç gerekir. Ancak kadınların ekonomik güce ulaşmaları noktasında sorun vardır. Bunun en önemli sebeplerinden biri “eşit işe eşit ücret” alma konusunda cinsiyet ayrımcılığı yapılmasıdır. Siyasette başarılı olmanın bir diğer etkeni ise iyi bir iletişim ağına sahip olmaktır. Kadınlar kamusal alanda mesai yaptıktan sonra eve gider gitmez özel alandaki tüm günlük işleri üstlenmek zorunda kalırsa network oluşturacak zamanı bulamaz hâle gelecektir. Sonuç olarak siyasete ayrılması gereken uzun saatlere kadınlar erişememektedir. Öncelikle ekonomik güce kavuşması gereken kadınlar evde kültürel dönüşümü bir anda gerçekleştiremeyecekleri için siyasetle ev arasında bocalama yaşayacaktır. Yıllarca siyasetin dışında kalan kadınlar bu alanda bilgi ve deneyim sahibi olamamaktadır. Toplumsal anlamda erkek egemen alan olarak belirlenen siyaset, kadınları açık ve örtülü biçimde dışlamaktadır. Gücün erkeklerde toplanmasının doğal olduğuna ve gerekirse bu erki yine erkeklerin bölüştürebileceğine inanılmaktadır. Tüm bu engelleri aşip başarılı bir siyasetçi olmak oldukça güçtür. Bu sebeple odağa konulması gereken düşünce, bir erkek siyasetçinin başarısına göre bir kadın siyasetçinin eşit seviyede elde ettiği başarının bedellerinin çok daha ağır olacağı gerçeğidir.

Dünyadaki erkek egemen toplum yapısı, toplumsal kalıp yargılara uygun bir biçimde kurulan erkeklik değerlerini içine alacak biçimde ortaya çıkmaktadır. İktidar aygıtları öteden beri kodlanan çatışmacı, rekabetçi, acımasız, atak ve akla dayalı bir yapıda oluşturulmaktadır. Bu oluşumun öznesi ise erkeklerdir. Kadınları ilkel çağlardan bu yana şefkat ve merhamet besleyen aşırı duygusal olarak tanımlayan eril düşünceler kapsamında siyasetteki kadın varlığı neredeyse imkânsızdır.

Kadınların asli görevinin ev işleri ve hane halkının bakım işlerinden oluştuğu düşünülünce, siyasetin kapılarını nasıl açacakları sorusu akla gelmektedir. Ev dışındaki dünyadan soyutlanan kadınlar,

aktif siyasetin içinde yok sayılmaktadır. Toplumsal geleceğin karara bağlandığı politik arenada, toplumun yarısını oluşturan kadınların, söz hakkı olmaması adalet açısından negatif yönlüdür. Küreselleşen dünyada hâlâ kadın-erkek ayrımından bahsediyor olmak bile dönüşümün oldukça yavaş olacağı izlenimi vermektedir.

Siyasette kadınlar, özellikle yürütme organlarında çok az yer almaktadır. Toplumsal hafızada erkekler o kadar merkezdedirler ki bu sonuç doğal karşılanmaktadır. Uygarlığın erkekler tarafından inşa edildiği söylene bile onu nesilden nesle aktaranın kadın olduğu gerçeği, kültürel yapının kadınlar sayesinde dönüştürülmesini olanaklı hâle getirmektedir. Kadın, siyasette temsil edilir ve yönetsel görevlere getirilirse toplumda yüzde yüz siyasi katılım sağlanmış olur. Bu da sorunlara toplumun hepsinin çözüm bulabileceği gerçeğini ortaya koyar. Ancak kadın siyaset dışına itilirse kalan yüzde ellinin söz hakkı olması demokrasi açısından sakıncalıdır. Kadınların siyasi potansiyelini kullanamamanın yanı sıra bir de erkekler tarafından direnç gösterildiğinde toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanamaz hâle gelir.

Temsil hem nicelik hem de nitelik bakımından değerlendirilmelidir. Kadın temsili bu bağlamda bazı ülkelerde sayısal olarak artış göstermektedir. Ancak asıl önemli olan nitelikli temsil açısından kadınların söz sahibi olabilmeleridir. Dünya çapında kadın siyasetçilerin bakanlık bazında sayıca en fazla olduğu ülkeler, IPU (Inter-Parliamentary Union)2019 verilerine göre: İspanya: %64,7, Nikaragua: %55,6, İsveç: %54,4, Arnavutluk: %53,3, Kolombiya: %52,9, Kosta Rika: %51,9, Ruanda: 51,9, Kanada: %50, Fransa: %50 olarak belirlenmiştir. Bu ülkelerin bir kısmının dünya gelişmişlik endeksinde alt sırada olmasına rağmen kadın temsiliinde üst sıralarda olmaları dikkat çekicidir. Özellikle Etiyopya'da 2017 verilerine göre kadın bakanların oranı %10 iken 2019 yılında %47,6 seviyesine yükselmiştir(IPU, 2019). Kadın temsiliinde rakamları yükselen ülkelerin aksine hiç kadın bakanı olmayan ülkeler de vardır. Bu ülkelere örnek olarak Azerbaycan, Belize, Brunei Darussalam, Irak, Kiribati, Litvanya, Papua Yeni Gine, Saint Vincent Grenadinler, Suudi Arabistan, Tayland ve Vanuatu verilebilir(IPU, 2019). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından iyi olan örneklerin hâlâ yeterli sayıda olmaması ise küreselleşen dünyada birçok ülkenin erkek egemenliğinde olduğu açıkça ortaya koymaktadır. Kadınların temsil sorununun altında hem sosyo-ekonomik hem de siyasi sebeplerin olduğu gerçeğinden yola çıkarak erkeklerin imtiyazlı konumunun değişmesinin ne kadar zor olduğu açıktır. Kadınların iktidar gücüne yaklaşması bile, tüm sistemler tarafından engellenmeye çalışılmaktadır. Ataerkil kodların sadece bazı toplumlarda oluşmadığı ve evrensel biçimde çok geniş alanlara yayıldığı görülmektedir. Aile içinde baba tarafından kurulan otoriteye alışan bireyler ister istemez güç ve yetkinlik kavramlarını “erkek” ile özdeşleştirmektedir. Bunun sonucunda seçilme hakkı kanunen var olsa bile kadınlar sadece seçmen olarak kalmakta ve birçok bürokratik ve politik görevler erkekler tarafından paylaşılmaktadır.

Toplumlar kadınları tarım işçisi, temizlik işçisi, tekstil işçisi, hemşire, öğretmen, yönetici asistanı, çocuk ve hasta bakıcı olarak görmeye alışkın olduğundan yönetici pozisyonlar için kadınları alternatif olarak düşünmeme eğilimindedir. Kadınlar için biçilen bu roller devam ettiği sürece ataerkil sistemin dayandığı temeller devamlılık sağlamaktadır. Bu veri politik bir alt yapıya sahiptir. Kadınlar

kamusal alandaki haklarını savunmakta erkekler kadar güçlü değildir. Çünkü sistem onları özel alandan çıkararak zaten bir lütufta bulunmuş gibi işletilmektedir. Uzun yıllar vatandaş bile sayılmayan kadınlar seçme ve seçilme hakkı, ekonomik anlamda mülk edinme hakkı ve miras hakkı için çok mücadele etmek zorunda kalmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren bu haklara kavuşan kadınlar gerçek anlamda siyasi katılım için hâlâ beklemektedirler. Sosyolojik yapı ataerkil sistemin değişmesine fırsat vermemektedir.

20. yüzyıl ile birlikte feminist mücadelelerin de etkisiyle kadınların siyasette daha görünür olabilmeleri için bazı sistemler ortaya konulmuştur. Örneğin kota sistemi uygulamalarıyla meclislerdeki sandalye sayılarının kadınlara ayrılması sağlanmış ve pozitif ayrımcılık yapılarak kadın temsili arttırılmıştır. Buna rağmen kota uygulamasını kendi lehine çevirmeye çalışan erkeklere karşı ise fermuar uygulamasıyla fırsat eşitliğine yönelik yeni önlemler alınmaya çalışılmaktadır. Fermuar sisteminde kadın ve erkekler aday listelerinde birbiri ardına sıralanmaktadır (Öztañ, 2004:222). Fermuar sistemi İsveç'te uygulanan bir sistemdir. Bu sistemin diğere adı "zebra sistemidir". Örneğin seçim listeleri hazırlandığında erkek adayla başlanıyorsa ikinci sıraya kadın aday getirilirken, listenin kadın adayla başlaması sonucunda ise erkek adayla devam edilmesi gerekmektedir. Bu sistem kadın adaylar açısından önemli bir fırsat eşitliği getirmektedir. Aynı zamanda kota uygulamaları etkin hâle gelmektedir (Aydemir ve Aydemir, 2011:35). Sürdürülebilir kalkınma için kadınların her türlü siyasi faaliyetin içinde olmaları gerekmektedir. Özellikle siyasette cinsiyet eşitliği sağlandığında eşit katılımın yolu açılmış olur. Birleşmiş Milletler Yönetim Organları Sekreterliği'nin yaptığı anket sonuçlarına göre kadınlara yönelik aktivitelerin uygulanması konusunda yedi öneri ortaya atılmıştır. Bunlar: Kadınlara yönelik açık politikalar ve zorunlu hedefler belirlenmeli, izleme ve raporlama yapılmalı, eğitim ve kapasite geliştirmeye yönelik düzenlemeler yapılmalı, finansal destek sağlanmalı, network oluşturulmalı, iletişim stratejileri belirlenmeli ve son olarak cinsel suistimali konu alan girişimler ortaya konulmalı. Yapılan tüm bu çalışmalardaki amaç cinsiyet eşitliğini sağlamaktır.

3. ANGELA MERKEL

Almanya 2. Dünya Savaşı'nda büyük bir yenilgi yaşadı. Ancak savaş sonrası beklenmedik biçimde ekonomik gelişme gösterdi. Hitler döneminde faşizmin etkisiyle toplumsal cinsiyet ayrımcılığı üst düzeydeydi. Ancak daha sonraki dönemde Almanya'daki en önemli değişimlerden biri 1949 tarihinde Batı Almanya Federal Anayasası'na "erkekler ve kadınlar eşit haklara sahiptir" maddesinin eklenmesi oldu. Sadece Batı Almanya değil Doğu Almanya Anayasası'nın 7/1. maddesinde kadın-erkek eşitliğini ilan etti (Möhwald, 2002:11). Almanya'da cinsiyet eşitliği fikri, sosyal politika olarak, çocukların ve genç nesillerin zihnine işlenmeye başladı. Dünyada feminist hareketler 1970'li yıllarda hız kazanınca Almanya da bu hareketlerden etkilenmeye başladı. Toplumsal cinsiyet eşitliği için cinsiyetler arası fırsat eşitliği çalışmaları yapılmaya başlandı. Ancak, kurumsal ve kanunsal anlamda her ne kadar değişiklik yapılsa da geleneğin izleri uzunca bir süre devam etti. Yüksek kazancı erkeğin elde ettiği, ev işlerini kadınların yapmayı sürdürdüğü toplum yapısının dönüşümü oldukça yavaş oldu.

Değişen ekonomik yapı, sosyal yapıyı da etkisi altına aldı. Ancak bu dönüşümler Almanya'nın hızla sanayileşirken sosyal yapı ve cinsiyet rolleri arasında bir paradoks oluşturmasına sebep oldu. Geleneksel yapı, çalışan kadının aile hayatının ve çocuklarının nasıl etkileneceğini sorgularken, yeni inşa edilen sosyal yapı, kadının ancak çalışarak kendini gerçekleştirebileceğini ve bağımsızlaşacağını öne sürmekteydi (Möhwald, 2002:13). Farklı bir deyişle birçok toplumda olduğu gibi, Almanya da gelenekle modern düşünce arasında ikilem yaşamaya başlamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından böyle bir geri planı olan ülkede 2005 yılında, Angela Merkel'in şansölye seçilmesi, ataerkil kalıpların kırılabileceğine dair oldukça önemli bir gelişmedir.

Aslında bir fizikçi olan Merkel'in siyasete girişi diğer siyasetçilere göre farklıdır. 2005 yılından bu yana Almanya başbakanı olan Angela Merkel, bir papaz ve bir öğretmenin kızı olarak mütevazı bir ailede dünyaya gelmiştir. Merkel, Berlin'in ikiye bölündüğü yıllarda, ailesiyle birlikte Doğu Almanya'ya geçmiş ve soğuk savaş yıllarının etkisinde geçen bir gençlik döneminin ardından, 1990'da Hristiyan Demokrat Parti'ye üye olarak siyasete başlamıştır. Federal Meclise seçildikten üç ay sonra Gençlik Bakanlığı'na getirilen Merkel, böylece Batı Alman hükümetinin önemli bir üyesi olmuştur. Merkel, dönemin başbakanı olan Helmut Kohl tarafından manevi kızı ilan edilip desteklenmiştir.

Helmut Kohl CDU (Almanya Hristiyan Demokrat Birliği) seçimlerde SPD'ye (Almanya Sosyal Demokrat Parti) karşı yenilmesinden sonra parti içinde sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Bu sıkıntılı döneme rağmen Kohl, Angela Merkel'in Doğu Almanya'dan gelmiş olmasının tepki çekeceğini bildiği hâlde onu sonuna kadar desteklemiştir. Bu dönemde Almanya'nın batısında, doğudan gelen kadınlar için kabinde görev almayı başaran Merkel, başarılı bir rol model olmaya başlamışken Kohl, bir bağış skandalı dolayısıyla zor günler geçirmekteydi. Merkel, kendisini kızı olarak gören Kohl'e karşı bir yazı yayımlayarak olumsuz tavır gösterdi. Bu olayların sonunda istifa etmek zorunda kalan Kohl'ün yerine, parti başkanlığına Angela Merkel getirildi. Batı Almanlarının Doğulu Almanları pek hoş karşılamadığı dönemde, Protestan mezhebinden olan Merkel, Hristiyan Demokrat Parti'nin başına geçmişti (Canşen, 2021:3). Partisindeki finansal skandala karşı gelerek cinsiyetçi bir klişe olan Tru'immerfrau (Almanya'daki enkazdan geri dönüşüm yaparak yapıları inşa eden kadınlar için kullanılan bir tabir) olarak yeniden politik güç kazanmıştır (Thompson, 2006: 99).Fizik doktorası olan Merkel, bu dönemde analitik zekâsını siyasette kullanmaya başlamıştı. Merkel içinde bulunduğu tüm olumsuz koşulları ustalıklı güce dönüştürmeye başlarken politik olaylar karşısında olağanüstü bir soğukkanlı tutum sergileyip Kohl'ün kuşağı olarak önceleri kendine özgü bir tavır geliştirmese de zamanla kendi politik üslubunu oluşturmuş ve önemli bir yükselişe geçmişti. Angela Merkel döneminde ekonomik olarak önemli başarılar elde edilmiştir. Almanya'nın ekonomik tarihine bakıldığında jeopolitik açıdan Avrupa'nın en önemli ülkelerinden biri olmasına rağmen sömürgecilikte İngiltere ve Fransa gibi aktif olamadığı ve geride kaldığı görülmektedir. Buna rağmen sonradan üretilen doğru politikalarla Avrupa'da önemli bir güç haline gelmiştir. Artık içinde bulunduğumuz dönemde Almanya hem kendi içinde hem de Avrupa Birliği'nde ekonomik ve siyasi anlamda oldukça güçlü bir konumdadır. Dünyanın yükselen yıldızı olan Almanya'yı üç dönem üst üste seçim başarısı elde ederek yöneten

Angela Merkel'in siyasi ve ekonomik politikaları üretime yönelik ve gelir arttırıcı biçimde oluşturulmuştur. Toplumsal refahı sağlamada Merkel'in aldığı bu ekonomik önlemler ülkedeki güveni arttırmış ve halk buna karşılık seçimlerde de Merkel'i güçlü kılmıştır.

Dünya tarihi açısından bakıldığında hükümetlerin yürütme organlarının erkek hâkimiyetinde olduğu bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda 2005 yılında Angela Merkel'in Almanya'da ilk kadın şansölye seçilmesi Alman tarihi için çok önemli bir toplumsal cinsiyet eşitliği belirtisidir. Ayrıca şansölye, kadın siyasetçiler için alışılmışın aksine boşluk doldurmak için seçilmemiş ve nepotizmden³ uzak bir biçimde göreve gelmiştir (Davidson, 2011:325).

2005 yılında seçildiği zaman dünyanın otuz sekizinci kadın lideri olan Merkel siyasi lider olmanın bir takım bedelleri olduğunu biliyordu. Liderlerin hareketleri her zaman kontrollü olmak zorundadır ve siyasi hırsları denetim altında tutulmalıdır. Bu özgürlük kısıtlayıcı ortamda hem özgün tavır geliştirip hem de halkı etkileyebilmeleri oldukça zordur (Olsen, 2011:344). Merkel'in diğer siyasetçilerden farkı, soğuk kanlı yapısı ve çok ön plana çıkmadan sakin ve kararlı tutumuyla sonuç odaklı olmasıdır. Analistler lider yapılarını çözümlenmeye çalışırken Merkel'le ilgili diğer siyasetçilerin aksine iki farklı düşünce ortaya koymaktadırlar (Hill, 2017). Kimi analistler onun atalarından çok daha fazla uzlaşmacı, nazik ve düşünceli olduğunu savunurken diğer bir kısım analist, Şansölye'yi pragmatik bulmaktadır (Balducci, 2014). Ama genel bir kanı vardır ki, Merkel politik kararlar alırken oldukça istikrarlı ve iradelidir. Şansölye önce diğer politikacıların fikirlerini dinler ve en mantıklı sonuca ulaşana kadar bekler ve ona göre davranır. Hızlı öğrenen ve aynı yanlışları iki kere yapmayan bir karaktere sahiptir. Beklenmedik bir durumla karşılaştığında çabucak uyum sağlar ve temkinli tavırlar sergiler. Genelde ilk sözü başkalarına bırakır ve son sözü söylemeyi tercih eder. En önemli özelliklerinden biri de detaycı olmasıdır (Olsen, 2011:352). Bu özelliği onu hata yapmaktan alıkoymaktadır.

Merkel somut adımlar atarak birçok alanda iyileşmeler yapmıştır. Örneğin, federalizm alanında birtakım değişiklikler ortaya koymuştur. KDV oranlarını arttırarak hükümetine ekonomik kaynak sağlamış ve sağlık alanında çeşitli reformlar uygulamaya koymuştur. Aile politikaları için oldukça reformist adımlar atmıştır. Dış politika alanında ve Avrupa Birliği ile ilgili konularda çeşitli başarılarla imza atan şansölyenin bütün bu politik geçmişi ile toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden değerlendirildiğinde ataerki kalıpları yıktığı görülmektedir. Qvortrup (2017) ise Merkel'in Avrupa'yı şekillendirirken bir yandan da kültürel bir sembol haline geldiğini ifade etmektedir (Qvortrup, 2017:67). Şansölyenin politikalarının özü, geçmişten bugüne yaşadığı tüm sosyal değişimlerin bileşiminden oluşmaktadır. Merkel'in en önemli başarısı şüphesiz ki Avrupa Birliği'nde elde ettiği nüfuzdur. Cinsiyet üzerine yapılan çalışmaların bazıları özellikle dış politikada kadınların erkeklere göre daha pasifist olduğunu ileri sürmektedir. Bazı çalışmalar ise kadın liderlerin başarılarını kanıtlamak için erkeklerden daha fazla agresif davranmak zorunda kaldığını iddia etmektedir. Ancak genel kanıya göre kadınlar ve erkekler özellikle dış politika alanında hemen hemen benzer tavırları takınmaktadır (Yoder, 2011:3).

³ Nepotizm: Akraba ve yakın arkadaşları kayırma.

Merkel'in dış politikadaki tutumu kadınlara ve erkeklere övgülenen davranış kalıplarının dışında kalmış, sakin ve kararlı tutumuyla kendi politik tavrını ortaya koymuştur.

Merkel güçlü bir kadın politikacı olması dolayısıyla feminist çalışmacıların da dikkatini çekmektedir. Kendisinin bir yandan kamu politikalarını Alman kadınlarının refahı için yeniden şekillendireceğine inanılmakta, feminist görüşlere uzak kalması sebebiyle de kadınlar için özel çalışmalar yapmayacağı, hatta bundan bilinçli bir biçimde kaçacağı düşünülmektedir (Stiftung, 2019). Yine bazı düşünürler, Şansölye'nin dış politikada sert tutum göstereceğini, bazıları daha esnek ve yumuşak bir tavır takınacağını savunmaktadır (Davidson, 2011:326). Tahminlerin bipolar olmasının sebebi ise, Merkel'in duygusal tavır göstermeyeceği, aksine aklının izleklerini takip edecek olmasıdır. Politik olaylara göre düşünerek hareket ettiğinden belli bir kategorik tavır takınmamaktadır. Bu durum ise O'nunla ilgili tutarlı bir görüşü mümkün olmaktan çıkarmaktadır. Merkel destekçileri için, siyasi öngörüsü yüksek, doğru karar alan, uyumlu, serinkanlı, ağırbaşlı, alçakgönüllüken, muhalifler için kaba, harcamalarda kısıntı yaptıran, katı yürekli, samimiyetsiz ve muhafazakâr kişilikli bir başbakandır. Kadın olması dolayısıyla basının uzun süre ilgisini çekmiş ve sonunda şansölyenin bir "alfa dişi"(Alphaweibchen)⁴ olduğuna karar verilmiştir (Der Tagesspiegel, 2007). Merkel, partisinde Katoliklerin çoğunlukta olmasına rağmen, Protestan bir bilim insanı olarak emin adımlarla yükselmiş ve şansölyeliği boyunca başarılı olmuştur. Güçlü bir politikacı olan Merkel, feminist olarak nitelendirilmeyi reddetmektedir.

Doğu Almanya'dan gelen Merkel, ülkenin batısında politika yapmaya başlayınca kendine özgü liderlik kuralları belirlemiş ve daha çok yaparak öğrenme modelini benimsemiştir. En önemli özelliği ise parti ideolojilerinin katı ilkelerine uymaktansa sorunlara karşı pragmatik çözüm üretme yoluna gitmesi olmuştur (Mushaben, 2018:87). Böylece özgün ve kararlı politikalar üretebilmiştir. Almanya'nın ebedi şansölyesi olarak anılan Merkel, politik istikrarın sembolü haline gelmiş ve sadece Almanya'yı değil daha birçok ülkenin geleceğini de etkileyen bir lider olmuştur. Almanya'nın en önemli kitle partilerinden birinin başında bulunan Şansölye, 2008 yılında ilk büyük sınavını Amerika'da yaşanan ve Avrupa'ya yansıyan ekonomik kriz döneminde vermiştir. Dış politikada neoliberal önlemler alan Merkel, ülke içinde daha sosyal demokrat politikalar uygulamıştır. Özellikle Akdeniz ülkelerini çok olumsuz etkileyen krizin etkilerini gören Başbakan, kendi ülkesini katı biçimde ekonomik tedbirler olarak yönetmiştir. Muhalefetin kendisini çok eleştirdiği bu israf karşıtı önlemler, daha sonra halkını refaha çıkarınca Merkel'in seçim puanlarına olumlu bir biçimde yansımıştır. Almanya bu sürecin sonunda Avrupa Birliği'nde büyük bir güç olma yolunda hızla ilerlemiştir. Aynı anda iki farklı tezahürü olan şansölye, her ne olursa olsun, özellikle uyguladığı ekonomik politikaları sayesinde, Almanya'nın gücüne güç katmıştır. Bir siyasetçi olarak uzun zaman karizması olmadığı düşünülen Merkel, zamanla az ve öz konuştuğu, gösterişe kaçmayan yapısıyla birlikte çok etkili çözümler üretmesi için, toplum üzerindeki algısını olumluya çevirmeyi başarmıştır. Politik konuşmalar siyasi başarı için oldukça

⁴ Alfa kelimesi geleceği sezebilen, dengeli ve güçlü karakter anlamında kullanılmaktadır.

önemlidir ve özellikle seçilen kelimeler ve tekrarlar sayısı, ister yalan olsun ister gerçek, belli bir algoritmaya dayanarak hazırlanmaktadır. Angela Merkel, politika yaparken, seçtiği sözcükler nedeniyle, dile hâkim ve güçlü bir siyasetçi profili çizmektedir (Yılmaz, 2016:111).

Merkel'in ekonomi dışında bir önemli kararı ise, ülkesinde 2011 yılında zorunlu askerliğin yürürlükten kaldırılması olmuştur. Bundeswehr olarak adlandırılan ordu, paralı askerlerden oluşmak üzere ciddi bir dönüşüme uğramıştır. Askeri anlamda kendine güvenen Almanya, Avrupa Birliği'ne bu anlamda öncülük etmeye karar vermiştir. Askeri güvenlik için liderlik konumu isteyen Almanya, 2014'ten sonra bu yönde politikalar üretmeye başlamıştır. Alman Savunma Bakanlığı bu konuda resmi bir rapor hazırlamıştır. Beyaz Kitap adı verilen raporun ilki 1969'da yazılmıştır (Dalaman, 2015). 2016 yılında revize edilen Beyaz Kitap ve 2014 yılındaki konferansın savunmaya yönelik içerikleri Almanya'nın askeri politikaları yönünden birbirine benzemektedir. Rewiev adı verilen konferansta, Almanya, Avrupa Birliği'nde merkezi güç olarak vurgulanmıştır (Aydın, 2009).

Özetle, Merkel, etkili bir liderlik sergilemektedir. Gerek kendi ülkesinde gerekse Avrupa Birliği'ndeki bu nüfuzunun altında yatan en büyük sebep Almanya'ya kazandırdığı ekonomik güçtür. Dünyanın elde ettiği gelirin yarısını Avrupa almaktadır. Avrupa içindeki en güçlü ülke ise Almanya'dır (Şahin, 2014:66). Almanya Federal İstatistik Ofisi verilerine göre büyüme oranı önceki yıllara göre düşmesine rağmen, hâlâ 49,8 milyar Euro olduğu açıklanmıştır (Statista, 2021). Merkel yönetimindeki Almanya'nın sekiz yıldır bütçe fazlası veriyor olması ise ekonomik anlamda gücün kanıtıdır. 2019 Destatis verilerine göre ihracatı 1 trilyon 327,6 milyar Euro olan ülkenin ithalatı 1 trilyon 104,1 milyar Euro ve sonuç olarak Almanya'nın dış ticaret fazlası ise 223 milyar 600 milyon Euro kadardır (Statista, 2021).

Gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasında kadınların aktif siyasete katılımı farklılık göstermektedir. Özellikle Almanya söz konusu olduğunda faşist dönemde Hitler tarafından uygulanan Nazi politikasında kadınlar, üç K yani *Küche-Kirche-Kinder* (mutfak, kilise ve çocuk) üçgeninde kısıtlanmıştır (Bimmer, 2020:305). Savaş sonrası bu paradigma önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Kadınların ötekileştirildiği ve nesnelleştiği Almanya, yıllar sonra Angela Merkel'in şansölye seçilmesi ile büyük bir dönüşüm yaşamıştır.

Almanya 1918'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanımıştır. 2014 yılında Almanya parlamentosunda kadın vekil oranı %36,5 olmuştur. 2019 yılında Alman Federal Meclisi'nde 709 milletvekilinin %40'ı kadındır (IPU, 2019). 2014 yılına göre düşüş olsa da diğer gelişmiş ülkelerde kadın milletvekili oranından yine de yüksek bir temsile sahiptir. 2005'ten bu yana Alman hükümetinin başında görevini sürdürmekte olan Merkel'in parlamentodaki kadın milletvekili sayısı 2019 yılından buyana 219'dur. Angela Merkel'e kadar Almanya'da kadın temsiline pek alışık olunmadığından özellikle onun kadın olmasının başarısını engellememesi kadın siyasetine karşı önyargıları da tersine çevirmektedir. Toplumsal cinsiyetçilik anlamında özellikle Nazi Almanyasında ayrımcılığın çok sert olması ve bugün Almanya'da gelinen noktada bir kadın şansölyenin üç dönem üst üste seçim başarısı elde etmesi, siyasetle ilgilenen kadınlar açısından da oldukça umut verici bir gelişmedir.

Merkel'in şansölye seçilmesinin en önemli sonuçlarından biri de Almanya'da siyasetle uğraşmak isteyen kadınların cesaretini arttırması olmuştur. Almanya'da kadın hareketi 19. yüzyılın sonlarında oldukça aktif olsa da 1933 yılından sonra Hitler'in politikaları sonucunda kadınlar siyasi anlamda oldukça pasifize edilmiştir. Neredeyse kırk yıl boyunca kadınlar politik alanda kısıtlanmıştır. Ancak 2005 yılında Merkel'in şansölye seçilmesinden sonra Alman kadınları siyasette daha cesur adımlar atmış ve başbakanlarının açtığı yoldan ilerlemeyi başarmışlardır. Merkel kadınların siyasete katılımı bağlamında sadece ülkesindeki kadınlar için değil, birçok ülke için de özendirici bir örnek olmuştur. Özellikle Amerika kıtasında kadın parlamenter sayısında %30 seviyesine gelinmiştir. Yine Avrupa'da da kadınların parlamentodaki oranı için %30 eşiği yakalanmıştır. Orta Doğu, Afrika'nın kuzeyi ve Pasifik hattında kadınların aktif siyasi katılımı 13 puan değerinde artmıştır. Ancak Asya'da hâlâ geleneksel bakış açısının etkisiyle artış sadece %6,8 düzeyinde kalmıştır. İskandinav ülkeleri kadın parlamenterler oranında diğer tüm ülkeleri geçerek %40 seviyesinin bile üstüne çıkmayı başarmıştır (IPU, 2020).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hareketler dünya çapında etkili olmuş ve parlamentolarda kadın temsilcilerin oranı artış göstermiştir. Bazı ülkelerde savaş gibi toplumsal meselelerden dolayı erkek nüfus azalmış ve kadın parlamenter sayısı artmıştır. Ruanda'nın kadın parlamenter oranının yüksek olma sebebi bu nedene dayanmaktadır. Ancak Merkel'in şansölye seçilmesinden ve başarılı olmasından sonra Avrupa ülkelerinde kadın parlamenter oranının arttığı belirtilebilir. Tek meclisli parlamentolar ve alt meclislerde en yüksek katılım olan ülkeler, 2020 verilerine göre aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 1. 2021 Yılında Dünya Sıralamasında Parlamentolarında En Çok Kadın Parlamenter Olan Ülkeler

ÜLKE	Kadın Parlamenter Oranı- 2021
Ruanda	%61,3
Küba	%53,2
Bolivya	%53,1
Meksika	%48,2
İsveç	%47,3
Grenada	%46,7
Namibiya	%46,2
Kosta Rica	%45,6
Nikaragua	%44,6
Güney Afrika	%42,7
Senegal	%41,8
Finlandiya	%41,5
Norveç	%40,8
Yeni Zelanda	%40,0
Fransa	%39,7
Mozambik	%39,6
Arjantin	%38,8
Avusturya	%37,2
İsviçre	%32,5
İngiltere	%32,0

Hollanda	%31,3
----------	-------

*Kaynak: Euronews, 2020

Yukarıdaki listeye bakıldığında Avrupa'daki ulusal meclislerde kadın vekil oranlarının listenin alt sıralarında yer aldığı görülmektedir. Ancak bu tür listelerdeki oranları sadece demokratikleşme açısından değerlendirmemek gerekir. Çünkü bazı ülkelerdeki demografik özellikler ve savaş gibi sebepler, parlamentolardaki kadın oranlarını etkilemektedir.

Tablo2. 2005 yılına kadar ve 2020 yılından itibaren tek meclisli parlamentolarda kadın parlamenter oranları

Ülkeler	2005'ekadar tek meclisli parlamentolarda ortalama kadın parlamenter oranı	2020'den itibaren tek meclisli parlamentolarda kadın parlamenter oranı
Portekiz	%13,0	%40,0
İsveç	%40,4	%47,6
Belçika	%34,0	%42,4
İspanya	%16,0	%44
Norveç	%39,4	%41,4
İtalya	%15,1	%35,7
Belçika	%12,0	%40,7
Türkiye	%2,7	%17,3

*Kaynak: (Inter-Parliamentary Union, 2020)

Daha çok Tablo-2'deki ülkelerin Almanya ile etkileşimlerinin coğrafi ve sosyolojik açıdan daha yoğun olması dolayısıyla, 2005 yılında Angela Merkel'in Almanya'da şansölye seçilmesinden sonra kendi parlamentolarına kadın parlamenterlerin artışı şeklinde bir yansımanın söz konusu olduğu söylenebilir.

Ancak lider olma bağlamında Merkel dünya genelinde kadınlar için olumlu etkiler yaratmış ve kadın lider sayılarında artış yaşanmıştır. 2009'da Bangladeş'te Sheikh Hasina, 2013'te Norveç'te Erna Solberg, 2015'de Namibya'da Saara Kuugongelwa, 2016'da Myanmar'da Aung San Suu Kyi, 2016'da İngiltere'de Theresa May, 2017'de Jacinda Ardern ve 2017'de İzlanda'da Katrin Jakobsdottir ve Sırbistan'da Ana Brnabic, 2018'de Romanya'da Viorica Dancila ve Barbados'ta Mia Mottley, kadın liderler olarak siyaset sahnesinde yer almayı başarmışlardır (BBC, 2018). Bu kadın liderlerden en çok iktidarda kalan ise Angela Merkel olmuştur ki hâlâ görevdedir.

Doğu Almanya'da sosyalizm koşullarında yetişen Merkel, başbakanlığı döneminde serbest piyasa ekonomisini savunması onun başarılı olmasında önemli bir etkidir. 2009, 2013 ve 2017 yıllarında yapılan seçimlerde büyük bir halk desteği alarak üst üste başbakan seçilen Merkel liberal ekonomiyi savunmaktadır. Buna rağmen kendinden önce hükümetin başında bulunan Gerhard Schröder'in (Sosyal Demokrat Parti lideri) başbakanlığı döneminde başlatmış olduğu reformları uygulamaya da devam ederek, sadece kendi politik görüşü içinde kalmayıp Almanya için olumlu olacağına karar verdiği başka politikaları da uygulamaktan geri durmamıştır.

Avrupa Birliği içerisinde büyük bir güç elde eden Merkel, gerektiği zaman ihtiyaç sahibi olan ülkelere ekonomik anlamda destek olurken zaman zaman da kendi ülkesinde kemer sıkma politikaları uygulamıştır. 2015 yılında kendisine muhalefet edilmesine rağmen bir milyonun üzerinde mülteciye Almanya'nın kapılarını açarak normal şartlarda detaylı analizler sonucu karar vermek yerine dürtüsel

bir biçimde davrandığı yönünde eleştirilmiştir (Qvortrup, 2017:32). Avrupa kıtasını yönlendiren politikacı, erkek meslektaşlarını tarzı ve azmi ile şaşırtmayı başarmıştır. Merkel idaresindeki Almanya'nın Avrupa Birliği içindeki nüfuzu diğer ülkelerle dengeleri de değiştirmekte olup bu güç karşısında İngiltere'nin birlikten ayrılma kararında etkili olduğu görüşü savunulmaktadır. Hristiyan Demokrat Parti'nin politikası dışında kararlar da alan Merkel zaman zaman aşırı milliyetçiler tarafından göçmen politikaları yüzünden eleştirilmekten kaçamamıştır. Qvortrup'a göre mültecilere olan politik tutumu ve Orta Doğu halklarına karşı içinde beslediği tutkusu O'nu politika açısından yanlış hesaplarla karşı karşıya bırakmıştır (Qvortrup, 2017:42). Ancak hep kararlı bir tutum sergileyen Merkel politik kariyerinin son döneminde vicdani kararlar vererek muhalif seslerin O'nu engellemesine izin vermedi. Yine partisinin nükleer santral savunucusu olmasına rağmen Japonya'da meydana gelen olaydan sonra nükleer santralleri kapattı (Mushaben, 2018:88). Tüm bu cesur ve taviz vermeyen tavırlar Merkel'e bir yandan güven duyulmasını sağlarken bir yandan da muhalif seslerin yükselmesine sebep oldu. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından bakıldığında 2005 yılından 2021 yılına kadar geçen bu sürede akıllara iz bırakan şeyin Şansölyenin kadın olması değil, verdiği dikkat çekici politik kararlar olduğu söylenebilir. Bu sebeple kendisi siyasette cinsiyet kalıplarını kıran sakin ve kararlı bir lider olarak hafızalara kazınmıştır. Sonuç olarak Angela Merkel, çok uzun yıllardan beri süren cinsiyet eşitliği çalışmalarının somut bir başarı örneğidir.

SONUÇ

Biyolojik cinsiyet farklarının toplumsal cinsiyet farklarına dönüştüğü noktada erkeklere ait özelliklerin üstün nitelikli olarak değerlendirilip kadınlara ait özelliklerin değersizleştirilmesi iktidar ilişkilerinin yönünü erkekler lehine çevirmektedir. Kadınların yardıma muhtaç, duygusal, kırılgan olarak nitelendirilmesi buna karşılık erkeklerin rasyonel, mantıklı, güçlü olarak belirlenmesi kamusal alandaki bazı alanların erilleşmesine bazı alanların ise kadınlara tahsis edilmesine yol açmaktadır. Geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş ile birlikte kadının toplumsal statüsünde bir nebze değişiklik olsa da yüzyıllardır süregelen ayırım şekil değiştirerek sürmektedir. Özellikle siyaset sahnesinin kapıları kadınlara hiçbir zaman tam olarak açılmamışken Almanya Başbakanı Merkel gerek ülkesinde gerekse Avrupa Birliği'nde üstün bir güç elde ederek toplumsal cinsiyet ayrımcılığını yıkmayı başarmıştır. Üç seçim dönemi zafer kazanarak şansölyeliği elinde tutan lider, özellikle ekonomide uyguladığı politikalarla ülkesinin refah düzeyini arttırarak güven kazanmıştır. Bu bağlamda kendisini siyasetteki bu başarıya götüren yol, diğer kadın siyasetçilere yol göstermesi açısından oldukça önemli bir örnektir. Modern toplumlarda aklın ve cesaretin bunun yanı sıra analitik düşünme becerisinin erkeklere özgü olduğu kalıp yargısı Merkel tarafından kırılmış ve şansölye, itaatkârlıktan uzak ve oldukça kararlı bir tutum ile politikalarını hayata geçirmiştir. Cinsiyet farkları rejimi erkek egemenliği üstüne kurulu olsa da Angela Merkel bir kadın olarak tüm engelleri aşmış ve başarıyı yakalamıştır. Ferree, Angela Merkel'in kamusal alanda kadınlardan beklentilerin değişmesi, kadınların ilgilerinin siyasete yönelmesi ve kadınların siyasi çıkarları nasıl kontrol altında tutup yöneteceğine ilişkin dönüşüme dikkat

çekmektedir (Ferree, 2006:93). Angela Merkel kendini her ne kadar feminist olarak nitelendirmese de Ferree onun rolünü feministçe bir siyaset olarak değerlendirmektedir. Ferree'nin görüşlerine paralel bir sonuç ise 2005 yılından bu yana toplumsal cinsiyet eşitliği için en çok çaba harcayan şansöyenin Merkel olduğu gerçeğidir (Mushaben, 2018:83). Angela Merkel güçlü bir lider olarak kadınların siyasetteki varlıkları için gösterilen ikircikli tutumlara karşı meydan okumuştur.

Dünya çapında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yapıldığı gerçeğinden yola çıkarak bir kadın için siyasette başarılı olmanın ne kadar güç olduğu aşikârdır. Özellikle Nazi Almanya'sında kadının ötekileştirildiği düşünülürse geleneklerin izlerinin çabuk silinmediği varsayımından yola çıkarak Merkel'in başarısının önemini vurgulamak gerekmektedir. Apolitik bir fizikçi olan ve Doğu Almanya'dan gelen bir kadın siyasetçinin doğru zamanda doğru hareket etmesini sağlayan sağduyusu ve analitik zekâsı sayesinde üç dönem üst üste başbakan seçilmesi ile başarısını kanıtladığı bir gerçektir. Kadınların siyasete karşı gereken ilgiyi yeterince gösteremediği bu çağda Merkel, tüm ezberleri bozmayı başaran bir siyasetçi olmuştur. Gerek Almanya'da ve gerekse Avrupa Birliği içindeki etkin konumu uzun yıllardır süren kadın siyasetçi, kadınların makûs tarihini değiştirmiştir. Erkek egemenliğinin keskin biçimde hissedildiği siyaset alanında kadınların görünürlüğünün artması ve sosyal hayatta da aktif rol oynaması açısından Merkel'in başarıları oldukça etkili olmuştur.

Siyasetle ilgilenmek isteyen kadınlar, türlü sebeplerle politik karar alma süreçlerine dâhil olamamaktadırlar. Bu sebepler; ekonomik, psikolojik, kişisel, toplumsal ve aile içi tutumlar olarak sayılabilir. Kadınlar yüksek eğitim olsa bile özellikle evlenip çocuk sahibi olduktan sonra vaktinin çoğunu evde geçirmek zorunda kalmaktadır. Bir kadın için kamusal alanda olmak ve çalışmak bile zorken siyaset gibi erkeklerin hâkimiyet alanının çok geniş olduğu bir ortamda başarı kazanmak için ortalama bir erkekten bile daha fazla çaba harcamak gerekir. Böyle bir ortamda Angela Merkel'in güçlü lider olma özellikleri, toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yoğun yaşandığı dünyada literatür açısından iyi bir örnek olması dolayısıyla önem arz etmektedir. Kendisine muhalefet edenlerin aksine Almanya'yı ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda dönüştüren şansölye, güçlü liderlik vasıflarıyla hem Alman siyasetinde hem de dünya siyasetinde etkili bir lider olarak hatırlanacaktır. Onun bir kadın lider olarak başarısı ise siyasetle ilgilenen tüm kadınların kariyerleri için bir fırsat ve yol gösterici bir rehber niteliğindedir.

Finansal Destek:	Yok
Çıkar Çatışması:	Yok
Etik Kurul Onayı:	Yok

KAYNAKÇA

- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Addison-Wesley .
- Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politikdir" Söyleminde Aile. *Jemsos* , 1-21.
- Aydemir, D., Aydemir, E. (2011). *Türk Siyasetinde Kadın: Çok Oluyoruz*. Ankara: Uşak Yayınları.

- Aydın, Y. (2020), <https://fikirturu.com/jeo-strateji/almanyayi-da-dunyayi-da-degistiren-kadin-angela-merkel/> (01.04.2021)
- Balducci, D. (2014). *Danke Frau Merkel*. Tropea: Meligrana.
- Trowsdale, A. (2018). *Hangi Ülkelerde kadınlar siyasette daha güçlü?:BBC*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44821229>. Erişim Tarihi: 08.03.2021
- Beauvoir, S. de. (2019). *İkinci Cins*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bimmer, A. C. (2020). Avrupa'da Aile Araştırmaları. *Uluslararası Halk Blimi Araştırma Dergisi* , 300-317.
- Canşen, F. (2021). Merkel Korona İle Final Yapıyor. *Germany Brief* , 1-8.
- Crawford, J. T., & Jussim, L. (2018). *The Politics of Social Psychology*. New York: Roudledge.
- Çakır, H., & Baş, H. (2018). *Cinsiyetler ve Cİnsiyetlerle Özdeşleşen Davranışların Sosyolojik ve Biyolojik Açından Değerlendirilmesi* (Cilt 5). ASEAD.
- Das Alphaweibchen: Angela Merkel*. (2007. 03. 08).
- Dalaman, C. (2015). *Almanya beyaz kitabı yeniden yazıyor*. <https://www.amerikaninsesi.com/a/almanya-beyaz-kitabi-yeniden-yaziyor/2648918.html>.Erişim Tarihi: 01.04.2021
- Davidson-Schmich, L. (2011). Gender, Intersectionality, and the Executive Branch: The Case of Angela Merkel. *German Politics* , 325-341.
- Bruns, T. (2007). *Das Alphaweibchen*. Der Tagesspiegel. <https://www.tagesspiegel.de/politik/angela-merkel-das-alphaweibchen/819688.html>. Erişim Tarihi:08.03.2021
- Dolan, J., Deckman, M., & Swers, M. (2020). *Women and Politics*. London: Rowman&Littlefield.
- Euro News. (2020). *Kadın milletvekili oranında Türkiye 117'nci sırada; zirvede Ruanda ve Küba var*. tarihinde euronews: <https://tr.euronews.com/2020/03/10/kadin-milletvekili-oraninda-turkiye-117-nci-sirada-zirvede-ruanda-ve-kuba-var>. Erişim Tarihi: 06. 04. 2021
- Ferree, M. M. (2006, February). Angela Merkel: What Does it Mean to Run as a Woman? *Center for German and European Studies* , 93-107.
- Fitsimons. T. (2021) *One in five ministers is a woman according to new. IPU/UN Women Map*. <https://www.ipu.org/>: <https://www.ipu.org/news/press-releases/2019-03/one-in-five-ministers-woman-according-new-ipuun-women-map>. Erişim Tarihi: 02.10.2021.
- Foucault, M. (2020). *Özne ve İktidar*. (O. A. Işık Ergüden, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Gould, S. J. (1981). *The Mismeasure of Man*. New York: Norton: Norton Company.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 245-256.
- Hewit, A. (2017). Biyolojik Determinizm, Özgür İrade ve Ahlaki Sorumluluk: Genetik ve Nörobilimden İlgörüler. *Multidisciplinary Journal of Biotechnology and the Body*, 23 (2), 188-190.
- Hill, J. (2017). *BBC*. [bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/resources/idd-sh/angela_merkel_turkish](https://www.bbc.com/turkce/resources/idd-sh/angela_merkel_turkish) Erişim Tarihi: 08. 03. 2021
- Penney, J.(2019). *Gender Equality*.Inter-Parliamentary Union. IPU Women in Politics: <https://www.ipu.org/resources/publications/infographics/2019-03/women-in-politics-2019> Erişim Tarihi. 01.07.2021
- Möhwald, U. (2002). *Changing Attitudes towards Gender Equality in Japan and Germany*. Germany: Iudicium.
- Mushaben, J. M. (2018). Feministin wider Willen? Angela Merkel und Geschlechtergleichheit in Deutschland. *Femina Plitica* , 83-95.
- Oakley, A. (1972). *Sex, Gender and Society*. Burlington: Ashgate Company.
- Olsen, J. (2011). Leadership in Grand Coalition: Comparing Angela Merkel and Kurt Georg Kiesinger. *German Politics*, 342-359.
- Qvortrup, M. (2017). *Angela Merkel: Europe's Most Influential Leader*. England: Duckworth.

- Öztan, E. (2004). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 203-235.
- Schulz, M. L. (2005). *The Feminine Brain*. New York: Free Press.
- Statista. (2021). de.statista.com: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/74644/umfrage/prognose-zur-entwicklung-des-bip-in-deutschland/> Erişim Tarihi:08.03.2021
- Stiftung, H. B. (2019. 06.28). *tr.boell.org*. 08.03.2021 tarihinde <https://tr.boell.org/tr/2019/06/28/niyet-guzel-uygulama-kotu-maas-usulu-feminist-dis-politika> adresinden alındı
- Şahin, K. (2014). Federal Almanyada'ki 22 Eylül 2013 Genel Seçimlerinin Siyasi Sonuçlarına Yönelik Türkiye ve AB Eksenli Bir Değerlendirme. *Bilgi* , 57-85.
- Thompson, M. R. (2006). The Making of Chancellor Merkel. *German Politics* , 99-110.
- Unwomen.(2021.01.03). *Almanya'da 2008'den 2020'ye gerçek gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) gelişimi ve 2022'ye kadar DIW tahmini*. unwomen: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publication/2021701/progress-oraisingwomen-voices-in-interngovernmental-forums^view> Erişim Tarihi: 02.19.2021
- Uzbay, T. (2018). Kadın Beyni-Erkek Beyni: Ne Kadar Benzer Ne Kadar Farklı? <https://tayfunuzbay.com/kadin-beyni-erkek-beyni-ne-kadar-benzer-ne-kadar-farkli.html> Erişim Tarihi: 03.17.2021
- Yılmaz, O. (2016). Türk ve Alman Siyaset Yaşamında Kadın Fİğürü ve Politik Söylemleri: Angela Merkel ve Tansu Çiller Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 109-115.
- Yoder, J. A. (2011). An Intersectional Approach to Angela Merkel's Foreign Policy. *German Politics* , 360-375.

Article Type: Research

THE EFFECTS OF RATIONAL IGNORANCE FOR VOTERS, REGULATORS AND SPECIAL INTEREST GROUPS

¹Adil ALKAN

Abstract

It is impossible to know everything for anybody even if he/she is a genius person. Because it is inevitable in all humans to some degree, and each person must individually decide what is worth knowing and understanding. It also helps us decide what information will be most beneficial. In this sense, it means choosing to remain uninformed about something; because the potential benefits estimated may be less than the cost of acquiring knowledge. In elective democratic systems, governments come to power with elections. In order to obtain the power, regulators/candidates try to maximize the number of votes they receive in elections and money and/or special knowledge of special interest groups to cover their campaign expenses to give messages to inform voters about their policies. In case of any conflict between voters and special interest groups' outcome, regulators can take advantage of rational ignored voters to give some benefits to the special interest group. In this paper, it will be tried to explain the reasons behind voters' rational ignorance, how voters' utility change in cases of perfect information and imperfect information and how special interest groups can take advantage from voters' rational ignorance situation and how candidates or regulators will behave to maximize their expected votes.

Keywords: Rational Ignorance, Rational Ignorance of Voters, Special Interest Groups, Regulators.

Rasyonel Umursamazlığın Seçmenler, Kamu Düzenleyicileri ve Baskı Gruplarına Etkileri

Özet

Bir kişi dahi olsa bile, her şeyi bilmesi imkansızdır. Çünkü tüm insanlarda rasyonel umursamazlık bir dereceye kadar kaçınılmazdır ve neyi bilmeye ve anlamaya değer olduğuna şahsen karar vermeliyiz. Aynı zamanda, hangi bilgilerin en yararlı olacağına karar vermemize yardımcı olur. Bu anlamda, bir konuda bilinçsiz olarak kalmayı seçmek anlamına gelir; çünkü bilgi edinmenin potansiyel faydaları tahmin edilen maliyetinden daha düşük olabilir. Seçime dayalı demokratik sistemlerde yönetimler seçimle başa gelirler. Adaylar seçimleri kazanabilmek için seçmenlerden aldığı oylarını en yüksek orana getirmeye çalışırlar. Ancak seçim kampanyalarında kendilerini ve politikalarını en iyi şekilde ifade edebilmek ve kampanyaya harcamalarını karşılayabilmek için çıkar gruplarının maddi desteğine veya danışmanlık hizmetine ihtiyaç duyarlar. Bu iki farklı kesimin çıkarlarının çatışması durumunda kamuyu yönetmeye talip olan adaylar arada bir denge kurmaya ve seçildikten sonra da rasyonel anlamda olayları göz ardı eden seçmenin rasyonel umursamazlığından yararlanarak çıkar gruplarına fayda temin etmeye çalışırlar. Bu çalışmada rasyonel umursamazlığın seçmenler, çıkar grupları ve kamu düzenleyicilerinin birbirleriyle ilişkileri üzerinde olası etkilerinin ne olabileceği konusundan bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Rasyonel Umursamazlık, Seçmenlerin Rasyonel Umursamazlığı, Çıkar Grupları, Kamu Düzenleyicileri.

¹ Dr. Ekonomist, İETT İşletmeleri Genel Müdürlüğü, aalkan2002@gmail.com, ORCID-ID: 0000-0001-8920-6336

INTRODUCTION

As a human being, we learn things when we are living, studying in school, working in a job, doing something in somewhere else, thus, it is impossible to know everything for anybody even if he/she is a genius person. All the people must individually decide what the level of value is at which someone or something deserves knowing and understanding since rational ignorance is inevitable to some degree for all human being. To be ignorant of something helps us to decide what information would be most beneficial. In this sense, it means intentionally choosing to remain uninformed on a topic because the estimated potential benefits are less than the cost of acquiring the information.

Many economists agree that political parties formulate their policy to win elections instead of winning elections to formulate policies. That means parties' first aim is to maximize their expected votes to win an election. In this sense, when they obtain political power, their purpose is not to maximize citizens' welfare, rather they pursue whatever policies that they will win political support for now and future to defeat their opponents. It can be seen in many cases in different countries that is why many of them lost the next elections.

Likewise, voters try to maximize their utilities when they vote for the preferred policy. In other words, voters vote for a candidate whose policy they believe will benefit them more than those of any other candidates. To expect all voters have perfect information about the candidates' policies and their policy outcomes will not be right. Voters can behave about candidates and their policy outcomes according to their past, retrospective information and also try to collect current information up to the point where marginal information costs do not exceed marginal benefits. Therefore, they can be rational ignorance policies to the policy issues.

The process of collection of information can generate biased expectations. From this point, a door can be opened for interest groups who then can affect the policies of candidates or regulators with their money and special knowledge they have. That is, while voters support the candidate with their votes, interest groups support with their money and knowledge. If voters are rational ignorance about the candidates and their policies, this can enhance special interest groups. At the same time, rational ignorance can place some restrictions on a group's power.

In this paper, it will be tried to explain the reasons behind voters' rational ignorance, how voters' utility change in cases of perfect information and imperfect information and how special interest groups can take advantage from voters' rational ignorance situation and how candidates or regulators will behave to maximize their expected votes.

1. RATIONAL IGNORANCE OF VOTERS

If someone wants to gain knowledge about something, it is always a costly undertaking. Therefore, it is possible that obtaining certain information will benefit less than the costs it will provide. Although there are some debates, it can be drawn an analogy to modern democracy (Radical Social Entrepreneurs). In big countries, you cannot affect the election outcome with a vote. That is, any single

vote has no chance to affect any election outcome in large countries. Because the numbers are too big so it does not matter to the outcome whether any individual votes or not. Therefore, there is little or no value in voting, and especially in spending the time and effort to allot a well-educated vote (Radical Social Entrepreneurs).

In other words, voters need enough information to make a decision but they don't. Increasing the level of education has clearly not solved the problem, and voters tend to make choices based on team-like partisan allegiances, not facts or values. This behavior is rational to some extent because the payoffs are essentially zero once any voter becomes more informed. Therefore, it may be unreasonable to expect voters to be highly educated in public policy issues (Friedman, 2013). Why bother to vote in the first place if one vote of a voter will not change the election outcome? This is why voters are said to be "rationally ignorant" (Somin, 2013). That is, when the benefit of acquiring information is less than the costs to be derived from the information, it is rational to be ignorant. Thus, the economic theory of rational ignorance is developed in mid years of in 20th century by Downs and many economists followed, commented or criticized Down's Theory of Rational Ignorance. Some of the comments as below: "Downs predicted that individuals would remain rationally ignorant meaning that they would have no incentive to learn anything about the election because their individual vote is so unlikely to alter the outcome" (Jones and Hudson, 2005: 242).

In Downs' theory, beliefs about politics often have three staggering properties: high certainty, systematic bias, and little informational basis. According to Kaplan, the theory of rational ignorance explains only little informational basis or low level information (Kaplan, 2001: 3). By taking and adopting the theory to Public Choice School's ideas, Public Choice Economists, especially Becker, have adopted "Rational Expectations Approach" by assuming that people have, on average, unbiased expectations for any policy that has been existed for the time. According to Becker, winners, or losers in the competition for political influence are not only informed but also sufficiently satisfied with public policy consequences (Becker, 1976: 245-246). On the other hand, others assume rational ignorance that some people are both ill-informed and dissatisfied with the policy outcomes (McGuire, 1989: iii).

Rational voters do not expend time and money in order to collect complete information about candidates (Mueller, 1989: 206). When candidates compete for the votes of voters, each individual's vote has a negligible probability of affecting the outcome (Denzau and Murger, 1986: 99). Therefore, information costs are a very crucial factor of rational ignorance. If voters have perfect knowledge of every candidate and their policies, there is zero ignorance according to Anthony Downs (Downs, 1957: 28). On other hand, to have perfect information is very costly even impossible because nobody can have perfect information (Downs, 1960: 542). Therefore, it seems that information problems are inherently linked to the collective decision-making process. Because - by definition - the individual taxpayer has only minor influence on any collective decision, the public sector may opt for a kind of Downs-style "rational ignorance" regarding its parameters (Heyndels and Smolders, 1994: 325).

Rational voters collect information up to the point where marginal cost equals his expected marginal benefit. For this, it can be used Microeconomics basic knowledge to draw the shape like illustrated in figure 1 below.

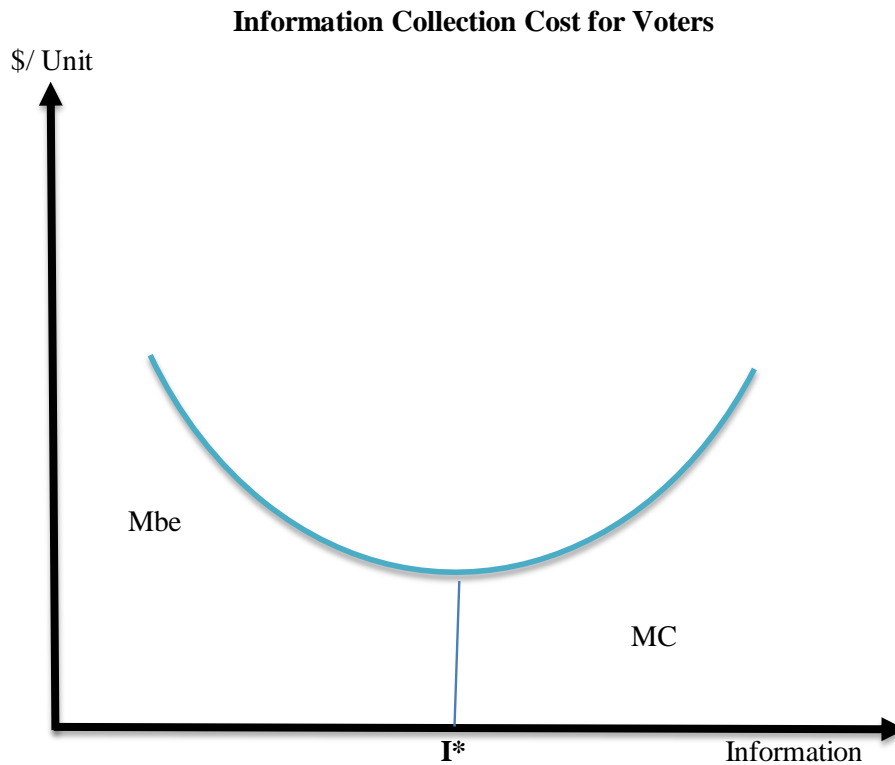

Figure 1 : Voters' information collection cost

According to figure 1, I^* is the ideal point for voters because at that point their marginal costs equal expected marginal benefits. On the other hand, complete information occurs when expected marginal benefits equal zero as in the monopoly's revenue maximization problem. In other words, people acquire new information only as long as they expect the additional benefits from a better choice to exceed the additional costs of obtaining the information necessary to make it (Galles and Sexton, 1995:424). At the same time, voters can behave according to their retrospective information about the candidate and policy outcomes. The best example for this can be the 1988 and 1992 presidential elections of the USA. In the 1988 election, for example, voters' behaviors were according to parties' performance and are pleased or displeased with the candidate or parties' performance. Therefore, it can be said that George Bush's fate in 1988 and 1992 illustrates the importance that voters attach to past governmental performance. The economy of the USA was in good condition in 1988 but in 1992 was in the longest recession since War World II (Patterson, 1996: 191).

Therefore, the poll showed that people believed in 1988 Republican Party was better manage the economy and other things while four years later, the economy's conditions changed and people believed that it was the result of the Republican Party so that they showed their dissatisfaction with not to choose Bush in the elections (Patterson, 1996: 191). The same also can be said for the last 2016 election of the USA. All the poll results showed that the Democrat Party candidate will win the election since

Democrats made many good things in economy after 2008 financial crisis. Unemployment rate increased up to 16% in 2008 but this rate decreased to 5 % in 8 years Democrats management. When two candidates compared, one of the reasons that American people found Democrat Party candidate untrusted that is why they chose Republican Party candidate in 2016 election (Montanaro, 2016, available May 28, 2021).

When it is looked to European side, it can be seen the same results as in the USA. According to Eurobarometer data, it is found that intention to vote is linked to the importance of voting as proxied by the perceived impact of national government upon the individual that people vote in the hope of changing election outcome (Jones and Hudson, 2005: 242-243).

Up to this point, rational ignorance is said to be a result of imperfect information but it was not said that rational ignorance occurs whether from biased or unbiased information point. The process of collection of information can generate biased expectations. Therefore, some voters can choose completely ignorant to some policy matters.

2. SPECIAL INTEREST GROUPS

Special interest groups can take advantage of voters' ignorance. As in the case of free ride or positive externality, special interest groups take advantage from the policy outcomes at the expense of voters (Galles and Sexton, 1995: 425). The free ride or positive externality means using or overusing something without paying anything. Externality or free rides may not be a good example for interest group activities, but the result is almost the same. The difference is only, in externality somebody makes something and others use it. Here, people pay a small amount of money to be a member of the group and then use this money to affect the regulator for the group's benefits. Thus, while voters pay taxes, their ignorance to policy outcome reduce their benefit. In a result, special interest groups use voters' ignorance to affect the regulator to get benefits for the group.

Special interest groups, in other words, have special knowledge about the policies and policies' outcomes. The group knows that voters are ignorant to the policy so that it can be said the group is an active seeker of outcomes from regulators. Whoever regulator is to close group, then they will support him/her in the campaign or give some bribes to get benefits.

Rational ignorance of voters, on the other hand, can constrain the special interest group's power. First of all, as explained above, interest groups contribute money to the regulator in order to obtain benefits from him. But regulators use this money in their campaign expenses to give messages to inform voters about his policies. Although rational ignored voters do not pay attention about the candidates or regulators' policies, some media (newspapers, TV news, radio, internet and other types...) and opponents' advertising can be made aware of what is going on the policies so that rational ignored voters can realize their situation. Thus, regulator may be constrained to serve interest groups. In this sense, regulator must consider not only the reaction of voters given current knowledge, but also the expected reaction if voters were to find out (Denzau and Murger, 1986:100).

Another constraint, if voters and the group have the same requirements, this could limit the interest group. In this situation, group's sources could be wasted for nothing. Otherwise, it will search for other regulators. The other constraint can be the price of regulation to the interest group. If the price is too high, getting that service or goods from regulators is impossible for the group. So gains can be constraint because of its price (Peltzman, 1976: 219). And other constraints can be geographical area. If the interest group's interesting area for the service is small, voters can easily recognize to this situation.

3. REGULATORS OR CANDIDATES

Regulators/candidates try to maximize the number of votes they receive in elections. For this reason, they choose policies to maximize their prospects for the election. To maximize votes in an election, the candidate involves in a campaign in which he is unsure of the identity of his competitors. The candidate actively looks for some ways that he can win the election such as he can use the knowledge which is attractive to the voters. In other words, campaigns are modeled to give information or persuade the voters where candidates use campaign contributions to send messages to voters via different platforms. When the candidate became a regulator, he can provide some services to the interest groups or provide some constituency services to the voters (Denzau and Murger, 1986: 91). This situation can be illustrated in Figure 2.

3.1. The Relation Between Certainty and Policy

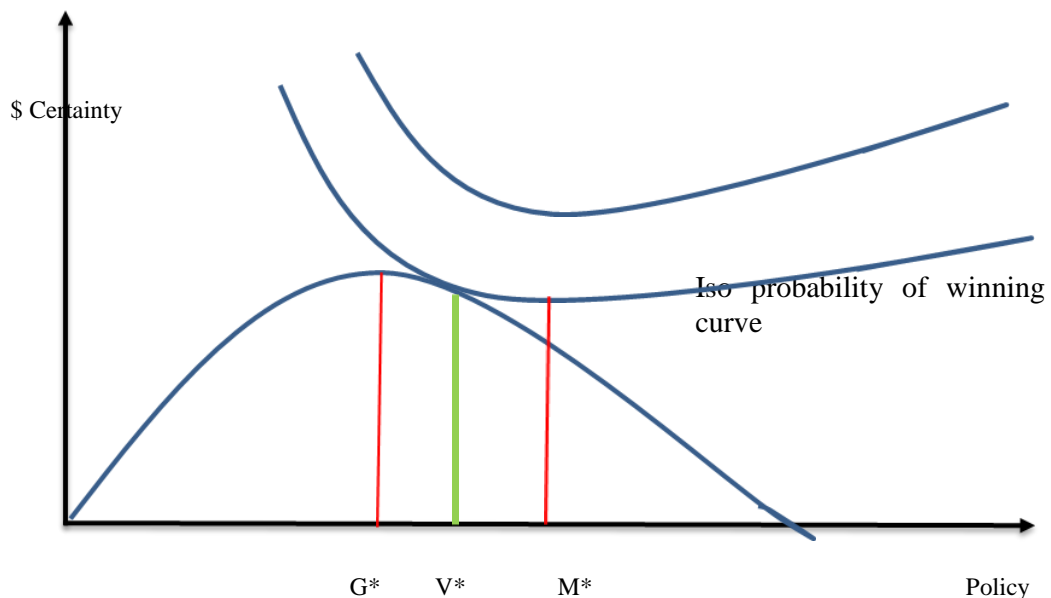

Figure 2: The relationship between certainty and policy
 (Source: Mueller, D: 1989.45 and Congleton, R.'s grade notes used to draw above figure 2)

In figure, G^* shows maximum donations from the groups or donors, V^* candidate's position that maximizes his winning probability, and M^* median voters' ideal point. According to this figure, a

candidate has to be made tradeoff between satisfying the median voter and securing campaign resources for a successful campaign running. The ISO probability curve can be different shapes. For example, if that curve is vertical, the campaign does not matter, and policy matters for only the median voter. Or if that curve is horizontal, only money is matters.

Through competition for people's votes and interest groups' money candidates or regulators give an opportunity to influence the policies of the government (Patterson, 1996: 232).

4. PERFECT INFORMATION CASE

In the case of perfect information, the median voter is assumed that he gets what he wants as a policy outcome so there is no effect of interest groups in the policy outcomes. Therefore, the game is between voters and regulators. Voters, as explained above, try to maximize their utilities. Assuming that a median voter maximizes his utility by two goods which are a private good Z and a public good P . It can be shown as $U = u(Z, P)$. In this case, interest groups do not spend any money and also candidates do not campaign to affect the voters.

The public good is provided at the expense of median voters who pay a flat tax, T and each median voter has a budget constraint, $W = Z + T$ (Congleton, available 30/04/2021)^{2*}. The number of tax payers are N . so a median voter's utility function;

$$(1) U = u(Z, P)$$

$$(2) W = P_z Z + T$$

$$(3) p(P) = NT$$

$$(4) T = p(P)/N$$

$$(5) W = P_z Z + p(P)/N \text{ then } Z = (W - p(P)/N) / P_z \text{ so}$$

$$(6) U = u((W - p(P)/N) / P_z, p(P))$$

It can be determined median voter's ideal public good amount simply taking first order condition of number 6 of above function and it gives;

$$(7) dU/dP = dU/dZ ((-d_p/dP)/N)/P_z + dU/dP. D_p/dP = 0 \text{ at maximum } P^*.$$

Here, voters' wealth and the number of voters affect the amount of public good. That is,

$$P^* = p(W, N).$$

From this point, it can be checked whether there is a relation between voters' wealth or not by taking partial derivatives of the number 7. In other words, implicit function gives us what we want to see in this equation.

If number 7 of above equation defined as an H then;

$$(8) P^*/W = (dH/dW) - (dH/dP) = d^2U/dZ^2 (-d_p/dP)/NP_z \cdot 1/P_z + d^2U/dPW / - (d^2U/dZ^2 (-d_p/dP)/NP_z)^2 + dU/dZ (-d_p^2/dP^2/NP_z) \\ = (dH/dW) - (dH/dP) = d^2U/dZ^2 (-d_p/dP)/NP_z \cdot 1/P_z + d^2U/dPW$$

² Prof. Roger Congleton's grad 1 notes adapted to number 4 and 5 cases at <http://rdc1.net/class/PublicChoice%20%28grad%29/index.html> to make formulations and equations.

$$2d^2U/dZW(-d_p/dP)/NP_z)+ d^2U/ dP^2)$$

$$= (+ / +)$$

So that it is greater than zero means that voters' wage has positive impact on the public good amount and when the wage increases, the public good per voter increases as well.

5. RATIONAL IGNORANCE SITUATION

In this case, there are three players in the game. Regulators and interest groups try to take advantage of voters' rational ignorance situation. As assumed above, candidates use voters' vote and interest groups' money. So his aim is to maximize his votes to get the power. According to this explanation the next equation;

(9) $V_r = v(M, I, S)$ here is M = voters, I = Interest groups and S = Campaign expenditures.

(10) $I = I(C, P)$, C = Contributions to candidate, P = Public good

(11) $M = u(Z, P)$, M is median voter's utility as in the perfect information case.

As explained in Figure 2 above, candidate, in order to get power, will try to maximize M 's votes and I 's contributions. In order to make a successful campaign, he will spend S amount campaign spending to get as much as possible votes to be a regulator. Thus, in this step, the candidate does not take account voters' utility and interest groups' benefit maximization to his function. After he became a regulator, when he makes a decision about the P , he will consider both voters' utility function and interest group's benefit maximization function in order to be reselected in the next election. In this sense his function will be;

(12) $V_r = v(u(Z, P), i(C, P), S)$. Also regulator knows voters' budget constraint,

(13) $V_r = v(u(W-p(P)/P_zN), p(P), S)$ and accordingly regulator's vote and contribution maximization problem,

(14) $dV_r/dP = dV_r/dM d_v/dU ((d_u/dZ (-d_p/dP)/NP_z) + d_u/dP d_p/dP) + dV_r/dI d_v/di (d_p/d) = 0$.

While in case of perfect information N voters are paying taxes, N people used P . In this case, in the expense of N voters, $N+I_i$ (Interest group members) people are going to use this P if the regulator decides voters are imperfect information about this issue and believes that it will not affect them in the future election.

In case of rational ignorance, a regulator would provide some services for a special interest group. As mentioned above, a special interest group would use P without paying tax. This would reduce voters' utility from P because of their ignorance. On the other hand, regulator would use special interest group's knowledge as well as money. Although the regulator uses special group's knowledge and money, this service to special interest group may limit his success in the next election since his opponents can provide some information to about what he did and how he used his power against voters.

This eventually would restrict his ability to provide services to the interest groups. Also, the special interest group's ability would be restricted taking advantage from voters' ignorance. Since the regulator would want to win next election. For this reason, he would need voters' vote and would not

provide everything special interest groups want. The result, special interest groups would not reach all requests asked to regulator. Candidates use advertising to inform voters what and how he will do or use his power if he gets the power. So the purpose of the campaign is to get to know by voters better. Therefore, voters' rational ignorance, anytime could be broken and could realize what is going on with the taxes they have paid. Besides this, because of a free ride, some people can take advantage of special interest group's efforts.

CONCLUSION

In the case of perfect information, the median voter gets whatever he/she wants. The regulator provides services for the voters to win the election because his goal is to win election and to keep power in his hand.

Voters are ignorant to the policy issues because they believe that regulators or candidates do not constraint themselves to tell the truth. They rely on unsought free information provided them and evaluate it less carefully. Advertising by candidates is cheaper and collecting all information about candidates and their policies is more costly for voters. Taking together these effects voters have a lack of information about candidates or regulators and their policies. As a result, voters become rational ignored to policy issues, and rely on retrospective information about that issues.

In the rational ignorance of voters, special interest groups try to get some services from the group members' benefit by spending members' fees to affect the regulators or in the election time whoever they believe will get the power.

Also, regulators or candidates would behave to make both voters and special interest groups be satisfied because they need voters' votes and interest groups' money to be elected or reelected in the election.

In the end, voters may not invest the time needed to learn about political issues and candidates if they have reason to believe that any action they take will have little or no impact on the political outcome. So, a voter's vote in an election probably won't change the outcome. In other words, one's political beliefs are unlikely to change society. The busier the voter is, the more logical it is to remain politically ignorant.

From a political party or regulator point, in order to win the election, it may be necessary to follow or advocate a moderate policy and avoid taking a position on controversial issues.

Financial Support:	None
Conflict of Interest:	None
Ethics Committee Approval:	None

REFERENCES

- Becker, G., (1976), “*Toward a More General Theory of Regulation*”, The Journal of Law & Economics”, V: 19 No: 2, pp: 245-248.
- Congleton, Roger (2016), Public Choice 1 Notes, Retrieved April 30, 2021, from: <http://rdc1.net/class/PublicChoice%20%28grad%29/index.html>
- Denzau, Arthur T. and Murger, Micheal C. (1986), “*Legislatures and Unorganized Interest Gets Represented*”, American Political Science Review, Vol: 80, No:1, pp: 89-106.
- Downs, Anthony, (1957), An Economic Theory of Democracy, by Harper, NY, USA.
- Downs, Anthony, (1960), “*Why Government Budget is Too Small In a Democracy*”, World Politics, Vol: 12, No: 4. Pp: 541-563.
- Friedman, J., (2013), “*Ignorance, Yes. Rational, No*”, <https://www.cato-unbound.org/2013/10/18/jeffrey-friedman/ignorance-yes-rational-no> (available May 28, 2021).
- Galles, G.M. and Sexton, R.L, (1995), “*Rational Ignorance, Deceptive Advertising and the Size of Government*”, The Journal of Social, Political and Economic Studies, Vol: 20, No: 4., pp: 423-434.
- Heyndels, B. and Smolders, C. (1994), “*Fiscal illusion at the local level: Empirical evidence for the Flemish municipalities*”, Public Choice 80, Kluwer Academic Publishers. Printed in the Netherlands. Pp:325-338.
- Jones, P. and Hudson, J., (2005) “*Rationality and Voting*”, The Journal of Economic Perspectives, Vol. 19, No. 1 (Winter, 2005), pp. 242-243.
- Kaplan, B. (2001), “Rational Ignorance versus Rational Irrationality”, KYKLOS, Vol: 54, Fasc.1, pp: 3-26.
- McGuire, Dennis W., (1989), Alternative Factual Assumptions in Public Choice Theory: a Test of Their Validity, PhD Dissertation, Simon Fraser University, Canada.
- Montanaro, D. (2016), “*7 Reasons Donald Trump Won The Presidential Election*”, <https://www.npr.org/2016/11/12/501848636/7-reasons-donald-trump-won-the-presidential-election> (available May 28, 2021)
- Mueller, Dennis C. (1996), Public Choice II, by Cambridge University Press, USA.
- Patterson, Thomas E., (1996), The American Democracy, by McGraw Hill, Third ed., USA.
- Peltzman, S. (1976), “*Toward a More General Theory of Regulation*”, Journal of Law and Economics, Vol. 19, no. 2, pp: 211-240.
- Radical Social Entrepreneurs, “*Political Ignorance: How what we don't know can hurt us*”, <https://www.radicalsocialentreps.org/theory/political-ignorance/> , (available May 30, 2021).
- Somin, I. (2013), “*Why (most) Political Ignorance is Rational and Why it Matters: Reply to Jeffrey Friedman*”, <https://www.cato-unbound.org/2013/10/22/ilya-somin/why-most-political-ignorance-rational-why-it-matters-reply-jeffrey-friedman> (available May 28, 2021).

Makale Türü: Araştırma

BIST ŞİRKETLERİNİN DİJİTAL KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ÇALIŞMALARININ KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

¹Ayşe Gözde İYİCİL

Özet

Bu çalışmada işletmelerin KSS faaliyetleri; Vekâlet Teorisi ve Meşruluk Teorisi kapsamında incelenmiştir. Çalışmanın örnekleme BIST 100 Endeksinde, BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde ve de BIST Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan tüm işletmeler dahil edilmiş olup, toplamda yüz yirmi iki işletme incelemeye alınmıştır. Yapılan inceleme sonucunda; işletmelerin yarısından azının KSS faaliyetlerini dijital ortamda paylaştığı, yine yarısından azının çevre konusuna vurgu yaptığı ve incelenen işletmelerden hiçbirinin GRI Raporuna değinmediği belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin yaklaşık olarak üçte biri dijital ortamda KSS projelerine yer vermektedir. KSS projelerinin paylaşım sıklığı incelendiğinde ise işletmelerin gerçekleştirdiği projeleri ortalama olarak son sekiz yıl üzerinden paylaştığı belirlenmiştir. İlgili faktörler üzerinden oluşturulan dijital KSS derecelendirme puanına göre ise hem BIST Sürdürülebilirlik Endeksinde hem de BIST Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan işletmelerin dijital KSS derecelerinin diğer endeks işletmelerine göre daha yüksek olduğu, sadece bir endekte yer alma durumuna göre bakıldığında, BIST KYE işletmelerinin BIST SE ve BIST 100 işletmelerine göre dijital KSS derecesinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında bu çalışmanın literatürdeki boşluğu dolduracağı ve ilgili araştırmacılar için yeni bir yol oluşturacağını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, kurumsal sosyal sorumluluk, dijital kurumsal sosyal sorumluluk

A Comparative Examination of BIST Companies' Digital Corporate Social Responsibility Activities

Abstract

Corporate Social Responsibility studies of businesses were examined within the scope of Agency Theory and Legitimacy Theory. All the businesses of BIST 100 Index, Sustainability Index and BIST Corporate Governance Index have been studied and a total of one hundred and twenty-two businesses have been examined. It is determined that less than half of the businesses share their corporate social responsibility activities in the digital environment, and also less than half of them emphasize the environmental issues, and none of the businesses refer to the GRI Report. Almost one third of the businesses include CSR projects. When the frequency of CSR projects is examined, it is determined that the projects realized by the businesses are shared over the last eight years on average. According to the digital CSR rating made over the relevant factors, the digital CSR ratings of the businesses in both BIST Sustainability Index and BIST Corporate Governance Index are higher than the other index businesses, and the digital CSR degree of BIST Corporate Governance Index businesses are higher than BIST Sustainability Index and BIST 100 businesses. It is possible to declare that this study fills the gap in the related literature and creates new paths for the relevant researchers.

Keywords: Digitalization, Corporate social responsibility, Digital corporate social responsibility

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ufuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, gozde.iyicil@ufuk.edu.tr, ORCID-ID: 0000-0003-2386-1025

GİRİŞ

Son yıllarda tüm sektörler yalnızca teknolojik değişikliklerle karşı karşıya kalmamakta, aynı zamanda bu durumla doğru orantılı olarak daha fazla esneklik, tepkisellik ve değişim içine girmektedirler. Tüm teknolojik değişiklik ve gelişimin yanı sıra, iş hayatında dijitalleşmeye doğru yeni bir düzen oluşumu da baş göstermektedir. Yaşanan bu dijital dönüşümün, tüm faaliyetler üzerinde yapılan teknolojik yatırımlar ile mümkün olacağı ve bu sayede kazanılan yetkinlikler ile tamamlanabileceği yönünde hâkim görüş mevcuttur (Bakırtaş ve Ustaömer, 2019: 1).

Yaşanan bu dijital dönüşüm kapsamında, işletmelerin dijital ortamda sadece finansal raporlarında değil, aynı zamanda kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) paylaşımlarında da artış olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı, BIST (Borsa İstanbul) şirketlerinin KSS paylaşımlarının dijitalleşme dâhilinde incelenmesidir. Çalışma, vekâlet teorisi ve de meşruluk teorisi kapsamında yürütülecektir. Vekâlet teorisine göre (Barako, vd., 2006; Watson vd., 2002: 293); dijital raporlama yöneticiler ile etkileşenler arasındaki çatışmaları azaltmak için etkili bir izleme mekanizması olarak düşünülmektedir (Masmoudi ve Boujelbène, 2015: 5). Meşruluk teorisine (Cho ve Patten, 2007; Deegan vd., 2002; Dumay vd., 2015; O'Donovan, 2002: 346) göre ise dijital raporlama, işletmelere daha modern bir imaj oluşturmada ve paydaşlarının meşruiyetini elde etmelerini sağlamaktadır. Meşruluk teorisine göre işletmeler, devamlılığını sağlayabilmek için faaliyetlerinin toplumun değer ve normlarına uygun olarak algılanmasını sağlamalıdır. Dolayısıyla, bir işletme sosyal açıdan sorumlu işletme imajını oluşturmak için dijital raporlama ile birlikte belli bilgiler vermelidir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilgili literatür incelemesine yer verilecektir. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi hakkındaki bilgiler sunulacak, sonraki bölümde araştırmanın bulgularına yer verilecektir. Son olarak elde edilen bulgularla sonuç oluşturularak konu ile ilgili önerilerde bulunulacaktır.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Dijitalleşme, işletmenin sahip olduğu tüm kaynakların teknoloji ile uyumlaştırılması anlamına gelmektedir (Accenture, 2015). Dijitalleşme, bilgi teknolojilerinin kullanımı ile birlikte çok sayıda veri giriş-çıkışı ve daha fazla öngörü olarak ifade edilmektedir (Lenka vd., 2017: 93). Diğer bir tanıma göre ise dijitalleşme; bir iş modelini değiştirmek ve yeni değer üretme fırsatları sağlamak için dijital teknolojilerin kullanılması olarak açıklanmaktadır (Gartner, 2020). Bu doğrultuda, bir işletmenin dijitalleşmesi, bilgi veya bilgi kaynaklarının sadece sayısallaştırılmasının ötesinde, aynı zamanda bir yönetimin, algının ve sürecin de sayısallaştırılması olarak düşünülmelidir (Atmaca ve Karaçay, 2020: 263).

Günümüzde işletme paydaşları ve etkileşenleri, finansal raporlama talebi ile yetinmemekte, yeni bir bakış açısı ile hazırlanan kurumsal raporlama talebinde de bulunmaktadır (Yanık ve Türker, 2012: 291). Bu talepler doğrultusunda, işletmelerin KSS çalışmalarını, yine aynı kapsamda, sürdürülebilirlik çalışmalarını, dijital ortamda etkileşenleri ile paylaştığı ve bu paylaşımların hızla arttığı görülmektedir.

Kurumsal raporlamanın gelecekte daha büyük kitlelere dayanan öncül bir temelde olmak üzere, kurumsal tüm bilgilere yönelik daha geniş ihtiyaçları karşılamak üzere genişletilme çalışmaları sürmektedir (Yüksel, 2017: 6). İşletmelerin yapmış olduğu her faaliyeti dijital ortamda paylaşması, şeffaflık duruşunu arttırmaktadır. Kurumsal yönetim anlayışı, sadece paydaşları için değil aynı zamanda etkileşenlerini de kapsayan bir bilgi paylaşımını ifade etmektedir. Bu da ancak şeffaflık ile dijital ortamda paylaşımlarda bulunarak mümkün olabilmektedir.

İşletmelerin kurumsal yönetim çalışmalarını ve bu kapsamda sürdürülebilirlik inisiyatiflerini görmek BIST'te işlem gören şirketlerin kurumsal yapıları ve şeffaflık politikaları sayesinde mümkündür. Bu bağlamda, kurumsal yönetim anlayışı ve ilkelerinin küreselleşme süreci ile dünyada öneminin artmasıyla birlikte, işletmelerin kurumsal yönetim ilkelerine uyum durumunun belirlenebilmesi ve kendi aralarında kıyaslama yapılabilmesi için standart bir endeks sistemine ihtiyaç duyulmuştur (Ayboğa, 2021: 62). Bu durum da “Kurumsal Yönetim Uyum Derecelendirmesi” kavramının oluşumunu sağlamıştır (Sandıkçioğlu, 2005: 19; Ayboğa, 2021: 62). Kurumsal Yönetim Endeksi (KYE); yetkili bir derecelendirme şirketi tarafından BIST'te işlem gören şirketlerin kurumsal yönetim ilkelerine uyum üzerinden aldıkları derecelendirme notu ile girilebilen bir endekstir.

Sürdürülebilirlik endeksleri (SE) ise, sürdürülebilirlik kavramının benimsenmesi ve sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanmasında işletmeleri motive edici unsurdur. Sürdürülebilirlik kavramı, ülkeleri ulusal ve uluslararası organizasyonlar, işletmeler, akademisyenler, işletmeyle ilgili olan tüm paydaşlar tarafından dikkate alınmakta ve bu sebeple işletme faaliyetlerinin çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerine ilişkin şeffaflık ve hesap verilebilirliğin sağlanması adına sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanması BIST'e kote edilmiş işletmeler için gereklilik arz etmektedir (Yıldırım vd., 2018: 93). BIST SE; BIST'te işlem gören ve kurumsal sürdürülebilirlik performansları üst seviyede olan şirketlerin yer aldığı bir endeks olup, Türkiye'de ve özellikle BIST şirketleri arasında sürdürülebilirlik konusundaki anlayış, bilgi ve uygulamalarının artmasını desteklemektedir (Yıldırım vd., 2018: 93).

Literatürde BIST, KYE ile KSS çalışmalarını ilişkilendiren herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Öte yandan, BIST SE üzerine yapılan daha önceki çalışmaların ise büyük bir çoğunluğu işletmelerin finansal performansları üzerine yoğunlaşmıştır. Ateş (2021), KSS skorları üzerine yaptığı çalışmada BIST SE üyeliği ile genel çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) puanlarının temsil ettiği kurumsal sosyal performans arasındaki bağı incelemiş, BIST SE üyesi olan işletmelerin, BIST SE üyesi olmayan işletmelere kıyasla belli değişkenler kontrol altında tutulduğunda daha yüksek ESG performans puanlarına sahip olduklarını ortaya koymuştur. Aytar (2019), BIST SE'nde yer alan işletmelerin KSS faaliyetleri üzerine yapmış olduğu içerik analizinde SE içindeki işletmelerin KSS faaliyetleri eğilimlerinin işletme ve sektörler açısından farklılık taşıdığını tespit etmiştir. Ceran (2017), BIST SE işletmelerinin 2014-2015 dönemi sürdürülebilirlik raporlarını içerik analizi ile incelemiş, raporların birbirileri ile ilişki düzeylerini ortaya koymuştur. Buna göre; literatürde kurumsal yönetim bağlamında sürdürülebilirlik kavramını inceleyen çalışmalarda rastlanmayan değer, teknoloji, gelecek gibi sözcüklerin de söz konusu kavramın ölçülmesinde dikkate alınması gerektiğini vurgulamış ve

işletmelerin raporlarını hazırladıkları kriterler arasında sürdürülebilirliğin ekonomi boyutunun yer almadığı, ekonomi boyutuna ilişkin sözcüklere çevre ve toplumsallık boyutları kadar yer verilmediğini ortaya çıkarmıştır. KSS konusundaki çalışmaları, içerikleri ve kullanılabilirliklerini incelemek üzere internet sayfalarının özelliklerini analiz eden bir diğer çalışmaya göre; dijital raporlamada homojenlik olmadığı ve gelişmiş ülkelerin internet raporlaması konusunda daha gelişmiş bir sisteme sahip olduğu ortaya koyulmuştur (Bonson ve Escobar, 2006; Samaha ve Abdallah, 2012: 151).

İşletmelerin KSS çalışmalarını dijital raporlama ile paylaşılması konusu üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Bu çalışmada BIST işletmelerinin dijital KSS açıklamaları detaylı olarak incelenerek alandaki boşluk doldurulmaya çalışılacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın evreni, örnekleme, veri toplama aracı olarak kullanılan ölçekleri ve kullanılan istatistiki yöntemleri üzerine bilgiler verilecektir. Ayrıca araştırmanın modeli ve ikincil verilerden elde edilen verilere dayalı olarak elde edilen bulgular yer alacaktır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı, BIST işletmelerinin KSS çalışmalarının farklı kriterlere göre dijital ortam üzerinden değerlendirilmesidir. Değerlendirmede kullanılan kriterler; işletmelerin SE’nde yer alma durumu, kurumsal internet sitelerinde KSS ve sürdürülebilirlik için ayrı bir sekme ayrılma durumu, sürdürülebilirlik raporunun paylaşılması, çevre çalışmaları hakkında bilgilendirme verilmesi, GRI raporu paylaşılması, KSS projelerine yer verilmesi olarak belirlenmiştir. Temel amaç işletmelerin KSS çalışmalarının dijital ortamda paylaşılma durumunu belirlemek ve KSS çalışmalarında dijitalleşme durumunu farklı gruplar üzerinden karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme Süreci

Çalışmanın evrenini BIST’te işlem gören 519 işletmeyi ifade eden tüm şirketler oluşturmaktadır (KAP, 2021). Çalışmanın örnekleme BIST 100 Endeksinde, BIST SE’nde ve de BIST KYE’nde yer alan tüm işletmeler dahil edilmiş olup, toplamda 122 işletme (n=122) incelemeye alınmıştır.

Araştırma kapsamına BIST’te yer alan işletmelerin seçilmesinin nedeni; kurumsal bir yapıya sahip olmaları ve yapısal özelliklerini; misyon, vizyon, değerler, amaçlar ve temel çalışmalar gibi çalışmalarını kamuoyu ile paylaşıyor olmalarıdır.

Bilindiği üzere BIST 100 endeksi; BIST’te işlem gören piyasa ve işlem hacmi açısından en yüksek yüz işletmeyi ifade etmektedir. BIST KYE; kabul edilen kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde işletmelerin kurumsal yönetim uygulamalarının niteliğini sorgulayan ve bu doğrultuda derecelendirme yapılan endeks olarak açıklanmaktadır. BIST SE ise yatırımcıların sürdürülebilirlik ve KSS ilkelerini benimseyen şirketleri ayırt edip bu şirketlere yatırım yapmaya yönlendirmek amacıyla oluşturulan, BIST’te işlem gören ve kurumsal sürdürülebilirlik performansları üst seviyede olan şirketleri kapsayan

bir endekstir (BIST, 2021). Dolayısıyla, bu endekslere dahil olan işletmeler inceleme kapsamına alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Yöntemi

Pozitivist, rasyonel, tümevarımcı ve nesnelci bakış açısıyla açıklayıcı olarak tasarlanan bu çalışmada, nesnelere, toplulukların, kurumların, olayların doğasını ve özelliklerini tanımlamayı amaç edinen tarama yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma, ikincil veriler üzerinden yürütülmüştür. BIST işletmelerinin verileri analize dâhil edilmiş olup, söz konusu verilere ve işletme bilgilerine Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) resmi internet sayfasından ve de işletmelerin kendi internet sayfalarından ulaşılmıştır. Veriler, 2021 yılının Eylül ayında toplanmıştır.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, KAP tarafından yayımlanan BIST 100, BIST KYE ve BIST SE listelerinde yer alan işletmeleri kapsamaktadır. Ancak araştırma kapsamında söz konusu işletmelerden elde edilecek bulguların küçük, orta, büyük ölçekli olmak üzere bütün işletmelere genellenmesi doğru olmayabilir. Zaman ve maliyetin sınırlı olması, yapılan bu araştırmanın sonuçlarının bütün işletmelere genellenebilirliğine bir engel oluşturmaktadır.

3.5. Araştırmanın Bulguları

İşletmelerin dijital KSS faaliyetlerinin incelendiği bu çalışmada BIST işletmeleri incelemeye dâhil edilmiştir. Bu kapsamda BIST 100, BIST KYE ve BIST SE işletmelerinin faaliyetleri incelenmiştir. İşletmelerin endekslere göre dağılımı aşağıdaki tablodan görülebilir.

Tablo 1: İşletmelerin Endekslere Göre Dağılımı

Endeksler	Frekans	Yüzde
BIST 100	100	81,9
BIST KYE	54	44,2
BIST SE	58	47,5
[BIST 100]	47	38,5
[BIST SE]	0	0
[BIST KYE]	17	13,9
[BIST 100 + BIST SE]	21	17,2
[BIST 100 + BIST KYE]	4	3,3
[BIST SE + BIST KYE]	5	4,1
[BIST 100 + BIST SE + BIST KYE]	28	23,0
Toplam	122	100,0

BIST 100 Endeksine dahil olan yüz işletme, BIST KYE Endeksinde elli dört işletme, BIST SE Endeksinde ise elli sekiz işletme yer almaktadır. Sadece BIST 100'de yer alıp diğer endekslere dâhil olmayan kırk yedi işletme bulunmaktadır. Sadece BIST SE'ne dâhil olup da BIST 100 ve BIST-KY Endeksine dâhil olmayan işletme bulunmamaktadır. Sadece BIST KYE'nde yer alıp diğer endekslere girememiş on yedi işletme bulunmaktadır. Hem BIST 100 hem de BIST SE'nde yer alan yirmi bir işletme mevcuttur. Hem BIST 100 hem de BIST KYE'nde yer alan dört işletme var iken hem BIST SE

hem de BIST KYE'ne dâhil olan beş işletme mevcuttur. Her üç endekse de dâhil olan yirmi sekiz işletme bulunmaktadır.

İşletmelerin KSS çalışmalarını, dijital raporlama durumunu belirlemek amacıyla BIST işletmelerini içeren toplam yüz yirmi iki şirketin her birinin internet sitesi incelenmiştir. İnceleme sonucu, işletmelerin dijital ortamda KSS faaliyetlerinin sunum özeti aşağıdaki gibidir.

Tablo 2: BIST İşletmelerinin Dijital KSS Faaliyetleri Paylaşımları Özeti

SIRA	KOD	BIST100	BIST KYE	BIST SE	KSS Sekme	Sürdürülebilirlik Raporu	GRI Raporu	Çevre	KSS Projeleri	SIRA	KOD	BIST100	BIST KYE	BIST SE	KSS Sekme	Sürdürülebilirlik Raporu	GRI Raporu	Çevre	KSS Projeleri
1	AFYON	✓	-	-	✓	-	-	✓	-	62	ISMEN	✓	-	-	✓	-	-	-	✓
2	AGHOL	-	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	63	JANTS	✓	-	-	-	-	-	-	-
3	AKBNK	✓	-	✓	-	-	-	-	-	64	KRDMD	✓	-	✓	-	-	-	-	-
4	AKSGY	-	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	65	KARSN	✓	-	-	✓	-	-	-	✓
5	AKMGY	-	✓	-	-	-	-	-	-	66	KARTN	✓	-	-	✓	-	-	✓	✓
6	AKSA	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	67	KERVT	✓	-	✓	-	-	-	-	-
7	AKSEN	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	68	KRVGD	✓	-	-	-	-	-	-	-
8	ALBRK	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	69	KCHOL	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓
9	ALGYO	✓	-	-	-	-	-	-	-	70	KONYA	✓	-	-	-	-	-	✓	-
10	ALKIM	✓	-	-	✓	-	-	✓	-	71	KORDS	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓
11	ALARK	✓	-	-	✓	-	-	✓	✓	72	KOZAL	✓	-	-	-	-	-	✓	✓
12	ANSGR	-	✓	-	✓	✓	-	✓	-	73	KOZAA	✓	-	-	-	-	-	✓	✓
13	AEFES	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	74	LIDFA	-	✓	-	-	-	-	✓	-
14	ARCLK	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	75	LOGO	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-
15	ASELS	✓	✓	✓	-	-	-	-	-	76	MGROS	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
16	AYGAZ	-	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	77	MPARK	✓	-	-	✓	-	-	-	✓
17	BERA	✓	-	-	-	-	-	-	-	78	NTHOL	✓	-	-	-	-	-	-	-
18	BIMAS	✓	-	-	-	-	-	-	-	79	NETAS	✓	-	✓	-	-	-	-	-
19	BRSAN	✓	-	-	✓	✓	-	-	✓	80	NUHCI	✓	-	-	✓	✓	-	✓	✓
20	BRYAT	✓	-	-	-	-	-	-	-	81	ODAS	✓	-	-	✓	-	-	-	✓
21	BRISA	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓	82	OYAKC	✓	-	-	✓	-	-	-	✓
22	BTCIM	-	✓	-	✓	-	-	-	✓	83	PARSN	✓	-	-	✓	-	-	-	✓
23	CCOLA	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	84	PETKM	✓	-	✓	-	-	-	-	-
24	CEMAS	✓	-	-	-	-	-	-	-	85	RTALB	✓	-	-	-	-	-	-	-
25	CEMTS	✓	-	-	-	-	-	-	-	86	OTKAR	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-
26	CIMSA	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	-	87	PRKME	-	✓	-	✓	-	-	-	✓
27	DEVA	✓	-	-	-	-	-	-	-	88	PGSUS	✓	✓	✓	-	-	-	-	-
28	CRDFA	-	✓	-	-	-	-	-	-	89	PETUN	-	✓	-	-	-	-	-	-
29	DOHOL	✓	✓	✓	✓	-	-	-	✓	90	PINSU	-	✓	-	-	-	-	-	-
30	DGGYO	-	✓	✓	-	-	-	-	-	91	PNSUT	-	✓	-	-	-	-	-	-
31	DOAS	✓	✓	-	-	-	-	-	-	92	QUAGR	-	✓	-	-	-	-	-	-
32	ECZYT	✓	-	-	✓	✓	-	✓	✓	93	SASA	✓	-	-	✓	-	-	✓	✓
33	EGEEN	✓	-	-	✓	✓	-	-	-	94	SELEC	✓	-	-	✓	-	-	-	✓
34	EGGUB	✓	-	-	-	-	-	-	-	95	SKBNK	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
35	ECILC	✓	-	-	-	-	-	-	-	96	SOKM	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓
36	EKGYO	✓	-	-	-	-	-	-	-	97	TATGD	-	✓	✓	✓	-	-	-	-
37	ENJSA	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	98	TAVHL	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	-
38	ENKAI	✓	✓	✓	-	✓	-	-	-	99	TEKFN	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓

39	ERBOS	✓	-	-	-	-	-	-	100	TKNSA	✓	-	-	✓	-	-	-	✓
40	EREGL	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	101	TOASO	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
41	ESEN	✓	-	-	-	-	-	-	102	TRGYO	✓	-	-	-	-	-	-	-
42	FENER	✓	-	-	-	-	-	-	103	TCELL	✓	-	✓	-	-	-	-	-
43	FROTO	✓	-	✓	✓	-	-	-	104	TRCAS	-	✓	-	✓	-	-	✓	✓
44	GSRAY	✓	-	-	-	-	-	-	105	TUPRS	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-
45	GARFA	-	✓	-	-	-	-	-	106	THYAO	✓	-	✓	-	-	-	-	-
46	GLYHO	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	107	PRKAB	-	✓	-	✓	-	-	✓	-
47	GOZDE	✓	-	-	-	-	-	-	108	TTKOM	✓	✓	✓	-	-	-	-	-
48	GUBRF	✓	-	-	✓	-	-	✓	109	TTRAK	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-
49	SAHOL	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	110	GARAN	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	-
50	HDFGS	✓	-	-	-	-	-	-	111	HALKB	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
51	HEKTS	✓	-	-	-	-	-	-	112	ISCTR	✓	-	✓	✓	-	-	-	-
52	IHLGM	✓	-	-	-	-	-	-	113	TSKB	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
53	HLGYO	-	✓	-	-	-	-	-	114	TURSG	✓	✓	-	-	-	-	-	-
54	HURGZ	-	✓	-	✓	-	-	-	115	SISE	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
55	IHEVA	-	✓	-	✓	✓	-	-	116	VAKBN	✓	-	✓	-	-	-	-	-
56	IHLAS	✓	✓	-	-	✓	-	-	117	ULKER	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓
57	INDES	✓	-	-	✓	-	-	-	118	VERSUS	✓	-	-	-	-	-	-	-
58	IPEKE	✓	-	-	-	-	-	✓	119	VESBE	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓
59	ISDMR	-	✓	✓	✓	✓	-	✓	120	VESTL	✓	✓	✓	-	-	-	-	-
60	ISFIN	✓	✓	-	✓	-	-	-	121	YKBNK	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓
61	ISGYO	✓	-	-	-	-	-	-	122	ZOREN	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓

Not: ✓=mevcut; -=mevcut değil

Tablo 2'den yola çıkarak incelenen işletmelerin dijital KSS çalışmaları endekslere göre oransal olarak karşılaştırılmıştır. Buna göre, endekslerin sahip olduğu oransal değerler Tablo 3'te görülebilir.

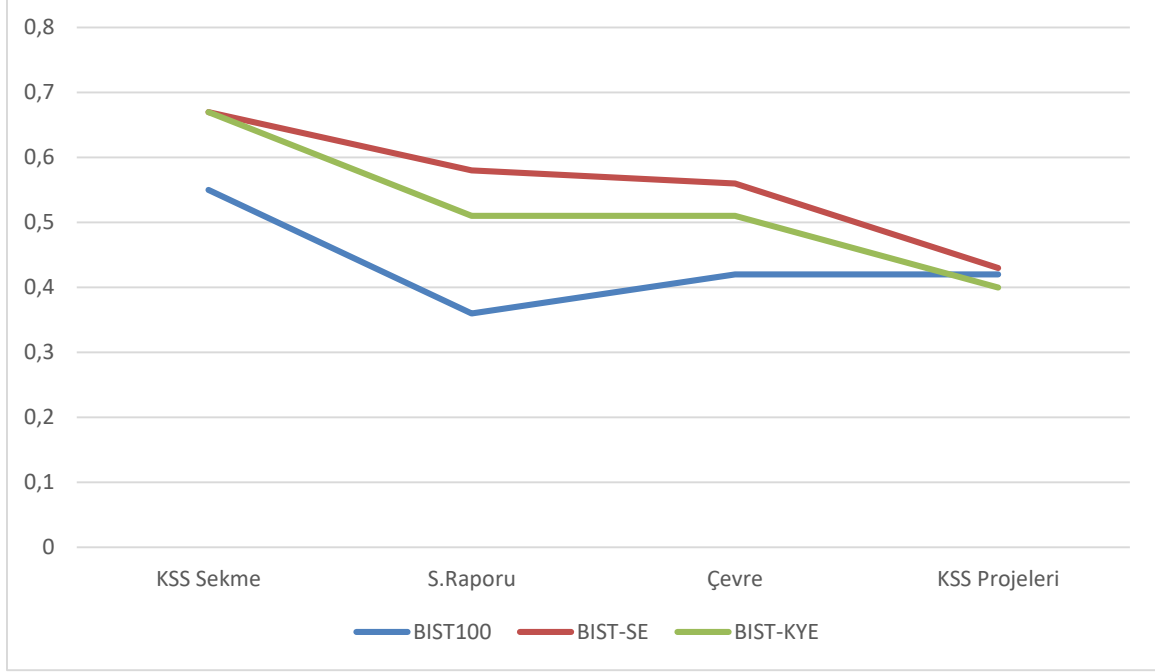
Tablo 3: Endekslere Ait Oransal Değerleri

	KSS Sekme	Sürdürülebilirlik Raporu	Çevre	GRI Raporu	KSS Projeleri
BIST 100	0,55	0,36	0,42	0	0,42
BIST KYE	0,67	0,51	0,51	0	0,40
BIST SE	0,67	0,58	0,56	0	0,43

Endekslerdeki işletmelerin dijital KSS çalışmalarının endeks içindeki oranları incelenmiştir. İşletmelerin internet sayfalarında ayrı bir KSS bölümü bulunması BIST SE ve BIST KYE işletmelerinde (%67) BIST 100 işletmelerine göre (%55) daha yüksek çıkmıştır. İşletmelerin sürdürülebilirlik raporlarını internet sitesinden paylaşmaları en fazla BIST SE işletmeleri (%58), daha sonra BIST KYE işletmeleri (%51) ve BIST 100 işletmeleri (%36) olarak sıralanmaktadır. Söz konusu işletmelerin çevre konusundaki faaliyetlerini dijital ortamdan paylaşmaları en fazla BIST SE (%56), daha sonra BIST KYE (%51) ve BIST 100 (%42) olarak sonuçlanmıştır. Endekslere dahil olan hiçbir işletmenin GRI Raporu'na değinmemesi dikkat çekmiştir. İşletmelerin yapmış oldukları KSS Projelerinin dijital

ortamda paylaşımları incelendiğinde söz konusu paylaşımların toplam işletmeler içerisinde yarısı kadar olmadığı gözlemlenmiştir. Buna göre oranlar; BIST SE Endeksi için %43, BIST 100 Endeksi için %42 ve BIST SE işletmeleri için %40 olarak tespit edilmiştir.

Endekslere ait işletmelerin dijital KSS çalışmaları grafik üzerinde Grafik 1'den görülebilir.

Grafik 1: Endekslere Göre Dijital KSS Çalışmaları

BIST işletmelerinin farklı endekslere göre incelemesi sonucunda işletmelerin KSS faaliyetlerinin endekslere göre dijital KSS faaliyetleri açısından farklılık barındırdığı görülmektedir (Grafik 1). Ayrıca, işletmelerin dijital KSS çalışmalarını endekslere göre karşılaştırmalı gösteren Grafik 1'e göre BIST SE işletmelerinin tüm faaliyetlerde diğer endekslere göre daha etkin olduğu görülmektedir. GRI Raporuna hiçbir işletmenin yer vermemesi sebebiyle bu unsur grafikte göz ardı edilmiştir.

3.5.1. KSS Derecelendirme Puanı

KSS hakkındaki dijital raporlama durumunu inceleyebilmek için örnekleme dâhil edilen yüz yirmi iki işletmenin tamamının internet sayfaları ziyaret edilmiştir. Bu anlamda, internet sitesi olmayan ya da ulaşılamayan işletme yoktur ve tamamına ulaşılmıştır. Söz konusu işletmelerin belirlenen kriterler doğrultusunda kurumsal internet sayfaları incelenmiştir. İşletmelere KSS konusunda puanlandırma yapılabilmesi için aşağıdaki kriterler esas alınmıştır.

- Sürdürülebilirlik / KSS için ayrı bir bölüm
- Sürdürülebilirlik raporu
- Çevre hakkında ayrı bir bölüm
- GRI Raporu
- KSS Projeleri hakkında bilgilendirme

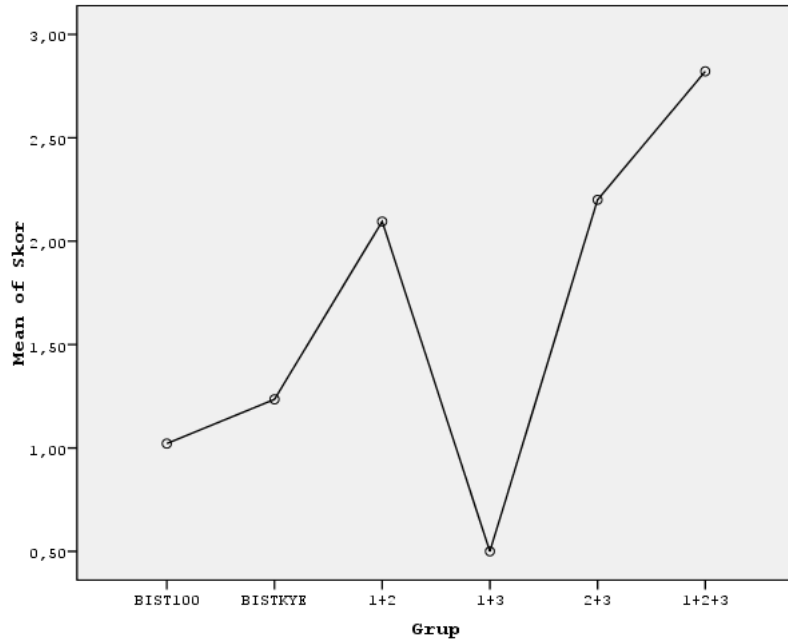
Buna göre endekslerin KSS dereceleri, ortalamaları, standart sapması, standart hata ve maksimum-minimum değerleri şu şekilde belirlenmiştir.

Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Maks-Min
BIST 100	47	1,0213	1,18852	,17336	4,00
BIST SE	17	1,2353	1,43742	,34863	4,00
BIST KYE	21	2,0952	1,89486	,41349	4,00
BIST 100 + BIST SE	4	,5000	,57735	,28868	1,00
BIST 100 + BIST KYE	5	2,2000	1,64317	,73485	4,00
BIST SE + BIST KYE	28	2,8214	1,41562	,26753	4,00
BIST 100 + BIST SE + BIST KYE	122	1,6803	1,59164	,14410	4,00

($p < 0.1$; $p = .000$)

İşletmelerin dijital KSS derecelerine göre hem BIST SE hem de BIST KYE’nde yer alan işletmelerin dijital KSS derecelerinin diğer endeks işletmelerine göre daha yüksek olduğu sonucu saptanmıştır. Tek endekste yer alma durumuna göre incelendiğinde BIST KYE ($\bar{x} = 2,9$) işletmelerinin BIST SE ($\bar{x} = 1,2$) ve BIST 100 ($\bar{x} = 1,02$) işletmelerine göre dijital KSS derecesinin daha yüksek olduğu belirtilebilir.

Grafik 2: Endekslere Ait Dijital KSS Dereceleri

BIST 100, BIST KYE, hem BIST 100 hem BIST SE, hem BIST 100 hem BIST KYE, hem BIST SE hem BIST KYE ve BIST 100-BIST SE-BIST KYE’ne dâhil olan işletmelerin dijital KSS çalışmaları, dereceleri, ortalamalarının nasıl değişiklik gösterdiği yukarıdaki grafikten görülmektedir. Buna göre; hem BIST SE’nde hem de BIST KYE’nde yer alan işletmelerin dijital KSS dereceleri diğer gruplardaki işletmelere kıyasla daha yüksek sonuç vermiştir ($\bar{x} = 2,8214$). Sıralamada daha sonra, hem BIST 100 hem de BIST KYE’nde yer alan işletmeler gelmektedir ($\bar{x} = 2,2000$). BIST KYE işletmeleri 2,0952 ortalama

ile üçüncü sırada dijital KSS çalışmalarını paylaşmaktadır. Dördüncü olarak ortalama 1,6803 ile her üç endekse de dâhil olan işletmeler gelmektedir ancak bu sıralama BIST SE ($\bar{x} = 1,2353$) ve BIST KYE ($\bar{x} = 2,0952$) işletmelerinin ortalamalarının yükseldiği tahmin edilebilir. Sonrasında BIST SE ($\bar{x} = 1,2353$), ardından BIST 100 Endeksi ($\bar{x} = 1,0213$) ve son olarak bu iki endeksin toplamı ($\bar{x} = 5,000$) yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmelerin dijitalleşme başarısı, dijital yeteneklerini günlük iş akışlarına dahil etmesi ile mümkün olabilmektedir (IBM Institute for Business Value, 2011). Benzer şekilde, yalnız olarak işletmelerin başarısı da dijital gelişmeleri takip etmesine bağlıdır. Dijital KSS faaliyetlerinin değerlendirildiği bu çalışmada BIST işletmeleri üzerine analizler yapılmıştır.

Öncelikle, endekslere dahil olan işletmelerin dijital KSS çalışmaları oransal ve karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Buna göre işletmelerin internet sayfalarında KSS için ayrı bir bölüme yer verilmesi, BIST SE ve BIST KYE işletmelerinde BIST 100 işletmelerine göre daha yüksek çıkmıştır. İşletmelerin sürdürülebilirlik raporlarını internet sitesinden paylaşmaları en fazla BIST SE işletmeleri tarafından yapılırken; yine oransal olarak kıyaslandığında daha sonra BIST KYE işletmeleri ve BIST 100 işletmeleri tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Söz konusu işletmelerin çevre konusundaki faaliyetlerini dijital ortamdan paylaşmaları sırasıyla; BIST SE, BIST KYE ve BIST 100 olarak bulunmuştur. Endekslere dahil olan hiçbir işletmenin GRI Raporu'na değinmemesi dikkat çekmiştir. Dijital ortamda KSS proje paylaşımı ise BIST SE Endeksi, BIST 100 Endeksi ve BIST SE işletmeleri olarak sıralanmaktadır. Bu aşamada belirtilmesi gereken bir diğer husus da işletmelerin yarısından daha azı dijital KSS faaliyetlerini kullanmakta, KSS çalışmalarını dijital ortamda paylaşmaktadır. İşletmelerin sadece %40'ı internet sitelerinde çevre vurgusu yaparak ilgili çalışmalarını paylaşmıştır ve yarısından çoğu (%59,8) çevre ile ilgili herhangi bir paylaşım yapmamıştır. Ayrıca incelemeye alınan hiçbir işletmenin GRI Raporunu paylaşmadığı, ilgili işletmeler tarafından GRI ile ilgili hiçbir açıklama yapılmadığı belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin sadece %37,7'lik bölümü internet sitelerinde KSS projelerine yer vermiş, yine yarısından büyük kısmı (%62,3) hiçbir şekilde KSS projeleri konusunda bir paylaşımında bulunmamıştır. Bu aşamada bu işletmelerin KSS projeleri yoktur ya da KSS çalışmalarını dijital ortamda paylaşımı yapılmıyordur sonucu çıkarılmaktadır. KSS çalışmalarının dijital ortamda paylaşımı, incelenen işletmelerin yarısı kadar bile değildir. Dolayısıyla işletmelere dijitalleşme çalışmaları konusunda destek verilmesi önerilmektedir.

Çalışma kapsamında, KSS Açıklama Endeksi oluşturulmuştur. Endeks sonuçları; BIST KYE işletmelerinin, BIST SE ve BIST 100 işletmelerine göre dijital KSS derecesinin daha yüksek olduğu göstermektedir.

Daha sonra yapılacak çalışmalarda, dijitalleşme çalışmalarında kat edilen yolu anlamak amacıyla, boylamsal çalışma veya görüşme tekniği uygulanarak geçmiş durum saptaması yapılması önerilmektedir. Böylelikle geçmiş ve günümüz için dijitalleşme konusunda kıyas yapmak mümkün olacaktır.

Finansal Destek:	Yok
Çıkar Çatışması:	Yok
Etik Kurul Onayı:	Yok

KAYNAKÇA

- Accenture ve Global e-Sustainability Initiative (2015). *SMARTer 2030*. http://smarter2030.gesi.org/downloads/Executive_summary2.pdf. Erişim tarihi: 01.09.2021.
- Ateş, S. (2021). Corporate social performance scores of the firms in sustainability index. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23(1), 48 – 60.
- Atmaca, Y., Karaçay, F., (2020). Türkiye’deki kamu yönetimi reformlarında dijitalleşme ve e-yönetişim, *International Journal of Management and Administration*, 4(8), 260 – 280.
- Ayboğa, H., (2021). Kurumsal yönetim ve kurumsal yönetim endeksi, *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 5(1), 59 – 69.
- Aytar, O. (2019). BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleri üzerine bir içerik analizi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 12, 320 – 340.
- Bakırtaş, T., Ustaömer, K. (2019). Türkiye’nin bankacılık sektöründe dijitalleşme olgusu. *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, 3(1); 1-24.
- Barako, D. G., Hancock, P., Izan, H.Y. (2006). Factors influencing voluntary corporate disclosure by Kenyan companies. *Corporate governance. An International Review*, 14(2); 107-125.
- Bonson, P., Escobar, R. (2002). A survey on voluntary disclosure on the internet. empirical evidence from 300 European Union Companies. *The International Journal of Digital Accounting Research – IJDAR*, 2(1), 27-51.
- Bonsón, P., Escobar, R. (2006). Digital reporting in Eastern Europe: an empirical study. *International Journal of Accounting Information Systems*, 7(4), 299–318.
- Borsa İstanbul (2021). <https://www.borsaistanbul.com/files/bist-surdurulebilirlik-endeksi-temel-kurallari-31122014.pdf>. Erişim tarihi: 18.09.2021.
- Ceran, E.B. (2017). Kurumsal sürdürülebilirlik kavramı ve ölçümüne ilişkin bir ön çalışma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 59 – 70.
- Cho, C. H., Patten, D. M. (2007). The role of environmental disclosures as tools of legitimacy: A research note, *Accounting, Organizations and Society*, 32 (7), 639-647.
- Deegan, C., Rankin, M., Tobin, J. (2002). An examination of the corporate social and environmental disclosures of BHP from 1983-1997: A test of Legitimacy Theory. *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 15, 312-343.
- Dumay, J., Frost, G., Beck, C. (2015). Material legitimacy: Blending organisational and stakeholder concerns through non-financial information disclosures. *Journal of Accounting and Organizational Change*, 11(1), 2-23.
- Gartner (2020). *Gartner Glossary*. <https://www.gartner.com/en/informationtechnology/glossary/digitalization>. Erişim tarihi: 10.08.2020.
- IBM Institute for Business Value (2011). *Dijital transformation: Creating new business models where dijital meets physical*. <https://s3-us-west2.amazonaws.com/itworldcanada/archive/Themes/Hubs/Brainstorm/digitaltransformation.pdf>. Erişim tarihi: 15.09.2021.
- KAP (2021). *Kamu Aydınlatma Platformu*. <https://www.kap.org.tr/tr/bist-sirketler>. Erişim tarihi: 18.09.2021.
- Lenka, Sambit.- Parida, Vinit- Wincent, Joakim, (2017). Digitalization capabilities as enablers of value co-creation in servitizing firms. *Psychology and Marketing*, 34, 92–100.

- Masmoudi A.W., Boujelbène, Y. (2015). Internal governance mechanisms and value relevance of accounting earnings: An empirical study in the French context. *International Journal of Managerial and Financial Accounting*, 7(1), 3-25.
- O'Donovan, G. (2002). Environmental disclosures in the annual report: Extending the applicability and predictive power of legitimacy theory. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 13(3), 344-371.
- Samaha, K., Abdallah, S. (2012). Further evidence on web-based corporate disclosures in developed versus developing countries: A comparative analysis of nature and determinants in Egypt and the United Kingdom. *Int J Discl Gov*, 9, 148-180.
- Sandıkçioğlu, A. (2005). *Kurumsal yönetim uyum derecelendirmesi*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü.
- Watson, A., Shrivess, P., Marston, C. (2002). Voluntary disclosure of accounting ratios in the UK, *British Accounting Review*, 34, 289 – 313.
- Yanık, S., İ. Türker. (2012). Sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk raporlamasındaki gelişmeler, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 47, 291-308.
- Yıldırım, G., Kocamış, U.T., Tokur, Ö. T. (2017). Sürdürülebilirlik ve firma performansı: BIST sürdürülebilirlik endeksi şirketleri üzerine bir uygulama. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 90 – 96.
- Yüksel, F. (2017). *Entegre Raporlama Finansal ve Finansal Olmayan Raporlamanın Entegrasyonu*. Bursa: Ekin Basım.

Makale Türü: Araştırma

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ULUSLARARASI LOJİSTİK VE SINIR ÖTESİ E-TİCARET TİCARETİ: E-TİCARET GELECEĞİN EN ÖNEMLİ TİCARET YÖNTEMİ MİDİR?

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

¹Suna ŞAHİN

Özet

Sanayi devrimi ile başlayan küreselleşme, internetin keşfiyle uluslararası ticareti büyük ölçüde etkileyip insanların hayatlarında büyük değişikliklere yol açmıştır. Özellikle ekonomik küreselleşme, sınır ötesi e-ticaret ticaretinin ve uluslararası lojistiğin gelişmesi için yeni bir ivme sağlamaktadır. E-ticaret, küreselleşen dünyada hızla artmakta ve dinamik yapısıyla nitelikleri hızla genişlemektedir. Sınır ötesi e-ticaret ticaretine yönelik veri toplamak çok zordur. Çünkü ülkelerin e-ticarete yönelik ortak kabul görmüş ölçütlerinin istatistikleri bulunmamaktadır. Bu sınırlama nedeniyle, sınır ötesi e-ticaret ticareti ile uluslararası lojistik arasındaki ilişki üzerine çok az ampirik çalışma vardır. E-ticarette, lojistik hizmetin işlemsel unsurları, özellikle ürün ve hizmetlerin mevcudiyeti, çok önemlidir. E-lojistiğin gelişim yönü tüketiciler tarafından belirlenir, bu nedenle yenilikçi teknolojilerin uygulanması ve yeni uygulamalarının araştırılması bu açıdan gerekli işlemlerdir. Sınır ötesi e-ticaret, uluslararası lojistiğin geliştirilmesi için bir piyasa doğurmaktadır. Covid-19 dönemi, tarihin büyük krizlerinden biridir ve dünya çapında hükümetler, işletmeler ve insanlar için büyük şok etkileri yaratmıştır. Geleneksel ticaret modelleri, insanların ihtiyaçlarını giderek daha da karşılayamaz hale gelmektedir. Bu çalışmanın amacı, sınır ötesi e-ticaretin özellikle Covid-19 salgını ile birlikte giderek artan önemine vurgu yaparak, e-ticaretin güçlü lojistik ağıyla birlikte geleceğin ticaret yöntemi olduğunu anlatmaktır. Yeni dönemde tüketiciler malların hem kalitesine hem de çeşitliliğine daha fazla önem vermektedirler. Buna ilaveten tüketiciler alışveriş deneyimine de odaklanmaktadır. Dolayısıyla sınır ötesi e-ticaretin ortaya çıkması, alışveriş rahatlığını büyük ölçüde artıracak, tüketici talebini karşılayacak ve tüketici alışveriş deneyimini optimize edecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, E-Ticaret, Küreselleşme, Uluslararası Lojistik, Covid-19.

International Logistics and Cross-Border E-Commerce in A Globalized World: Is E-Commerce The Most Important Trade Method of The Future?

Abstract

Globalization, which started with the industrial revolution, has greatly affected international trade with the discovery of the internet and has led to great changes in people's lives. In particular, economic globalization provides a new momentum for the development of cross-border e-commerce and international logistics. E-commerce is growing rapidly in the globalized world and its qualities are expanding rapidly with its dynamic structure. It is very difficult to collect data on cross-border e-commerce commerce. Because there are no statistics for countries' commonly accepted criteria for e-commerce. Because of this limitation, there are very few empirical studies on the relationship between cross-border e-commerce trade and international logistics. In e-commerce, the transactional elements of logistics service, especially the availability of products and services, are very important. The development direction of e-logistics is determined by consumers, so the application of innovative technologies and the research of their new applications are necessary processes in this respect. Cross-border e-commerce creates a market for the development of international logistics. The Covid-19 era is one of the greatest crises in history and has come as a shock to governments, businesses and people around the world. In the study, evaluations were made on the situation of e-commerce during the covid-19 period. Traditional trade models are increasingly unable to meet people's needs. The aim of this study is to emphasize the increasing importance of cross-border e-commerce, especially with the Covid-19 epidemic, and to explain that e-commerce is the trade method of the future with its strong logistics network. In the new era, consumers give more importance to both the quality and variety of goods. In addition, consumers are also focusing on the shopping experience. Thus, the emergence of cross-border e-commerce will greatly improve shopping convenience, satisfy consumer demand, and optimize the consumer shopping experience.

Keywords: International Trade, E-Commerce, Globalization, International Logistics, Covid-19.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, suna.sahin@yeniuyuzil.edu.tr, ORCID-ID: 0000-0002-8241-739X

GİRİŞ

E-ticaret, farklı ürün ve hizmet türlerini satın almanın en çok düşünülen ve tercih edilen yoludur. E-ticaret, tüketicilere dünyanın her yerinden parmaklarının ucunda kendi ürünlerini seçebilecekleri çok fazla ürün çeşitliliğini sunmaktadır. Özellikle Covid-19 nedeniyle e-ticaretin dünyayı sarsan bu krizden olumlu yönde etkilendiği söylenebilir. Bilindiği üzere birçok ülke ve politikacılar virüsün daha fazla yayılmasını ve sağlık sisteminin çökmesini önlemek için bir dizi önlemler almışlardır. İnsanlar evde kalmak ve sosyal mesafeyi uygulamak zorunda kaldığından, birçok işletme ve endüstri bu süreçte ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Öte yandan, dijital teknolojilerin ve internetin yayılması, şirketleri fiziksel olarak uzak olmalarına rağmen müşterileriyle etkileşime girebilmelerine ve iletişime izin vermektedir. Bu durum sınır ötesi e-ticaret satışlarını büyük ölçüde etkilemektedir.

Kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıladaki bir artış, yüksek bir harcanabilir geliri gösterir. Bununla birlikte, harcanabilir gelirin yüksek olması, tüketicinin satın alma arzusunu teşvik edecek ve bu da sınır ötesi e-ticaret ticaretini etkileyecektir. Nüfus büyüklüğü, üretim fonksiyonuna göre daha fazla çıktı demektir. Bununla birlikte, büyük miktarda çıktı, sınır ötesi e-ticaret ticaretini teşvik edecektir. Göreceli fiyat seviyesi, iki ülkenin fiyat seviyeleri arasındaki pozitif bir farkın, ev sahibi ülkeler açısından ek faydalar sağlayabilmesi noktasında önemlidir. Dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımın, ev sahibi ülkenin yerli işletmelerinin üretkenliği üzerinde belirli bir etkisi vardır. Yabancı sermaye girişinin rekabetçi etkisi, yerli işletmelerin piyasasını işgal edecektir. Aynı zamanda, yabancı sermayeli girişimlerin ev sahibi ülkenin işletmeleri üzerindeki teknoloji yayılma etkisi yoluyla, ev sahibi ülkenin işletmelerinin üretkenliklerini artırmalarına yardımcı olacaktır. Bu kapsamlı etki işletmelerin verimliliğini etkileyebilir ve böylece tüm ülkenin ihracat ticaretini etkileyebilir. Küreselleşme sürecinde dış ticaretin büyümesi, yabancı yatırımcıların ev sahibi ülkeye ilişkin yatırım kararlarını etkilemektedir.

Sınır ötesi e-ticaret ticaret piyasası, uluslararası lojistiğin geliştirilmesi için piyasa fırsatları ve sınır ötesi e-ticaret ticareti için gerekli bağlantıyı sağlar. Aksine, uluslararası lojistik, sınır ötesi e-ticaret ticareti tedarik zinciri oluşturmanın önemli bir parçasıdır. Sınır ötesi e-ticaret, ticaretin sürecini müzakere, sözleşme, ödeme, lojistik ve diğer yönlerini kapsamaktadır. Sınır ötesi e-ticaret ticaretinin gelişimi, bu bağlantılarla ilgili işletmelerin gelişimi için piyasa fırsatları da sağlamaktadır. Sınır ötesi e-ticaret ticaretinde, kurumsal ve tüketici sözleşmesi uygulamasının temeli sanal olmayan uluslararası lojistikdir. Tüketici tüketim deneyimini etkileyen faktörler, aynı zamanda verimlilik ve maliyetleri de içerir. Bu nedenle, sınır ötesi e-ticaret ticareti, yalnızca uluslararası lojistiğin geliştirilmesi için pazar fırsatları sağlamakla kalmaz, aynı zamanda gelişimini de zorlar. Dolayısıyla, uluslararası lojistik, sınır ötesi e-ticaret ticaretinin gelişiminde vazgeçilmez bir bağlantıdır. Gelişmişlik seviyesi, sınır ötesi e-ticaret ticaret tedarik zincirinin entegrasyonunda da önemli bir faktör haline gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde yeni teknolojilerin kullanılması, küçük ve orta ölçekli işletmeler için yurtiçi ve yurtdışında ticareti başlatabilir ve ulusal ekonomileri çeşitlendirebilir. Sınır ötesi e-ticaretin ortaya çıkışı, hizmet

kalitesinin iyileştirilmesinde, tedarik zincirinin etkinliğinin iyileştirilmesinde, ticaret faaliyetleri verimliliğinin ve uluslararası ticaret hacminin artırılmasında da rol oynamaktadır.

1. ULUSLARARASI GİRİŞİMCİLİK VE E-TİCARET

Uluslararası girişimcilik literatürü, küçük şirketlerin başlangıçtan itibaren uluslararası ticaret fırsatlarını nasıl takip edebileceklerini keşfetmelerine ve hızlı uluslararasılaşma kalıpları olgusu üzerinde durmaktadır. Buradaki amaç genellikle küçük girişimci şirketler arasındaki uluslararasılaşma kalıplarını anlayabilmektir.² Uluslararası girişimciliğin tanımı şunu ifade eder: Gelecekteki mal ve hizmetleri yaratmak için -ulusal sınırların ötesinde- fırsatların keşfi, kanunlaştırılması, değerlendirilmesi ve kullanılması (Lindstrand ve Hanell, 2017: 654). Sonuç olarak, fırsat keşfi ve fırsat kullanımı uluslararası girişimcilik literatüründe merkezi kavramlar haline gelmiştir.

Uluslararası girişimcilik araştırmalarında ortak argüman, bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesinin küçük ve yeni kurulmuş şirketlere dünya çapında fırsatları takip etme imkanı kazandırdığıdır (Knight ve Liesch, 2016: 94). İnterneti kullanarak, firmalar dış bilgileri hem hızlıca edinebilir hem de yorumlayabilir, böylece daha çeşitli dış piyasalara daha ucuz erişim sağlayabilirler (Jean, vd. 2020:1-2). Birçok perakendeci, dijital satış platformlarını kullanırken aynı anda farklı dış piyasalara girerek hızlı büyümeyi yakalayabilmektedir. Bunun bir nedeni, özellikle son yıllarda önemli ölçüde dijital teknolojilerin olgunlaşmasıdır. Bu olgunlaşma sürecinde, daha gelişmiş dijital içerik, daha uygun ödeme yöntemleri ve daha özenle tasarlanmış müşteri hizmetleri yer almaktadır. Tüm bu faktörler, daha tatmin edici müşteri e-ticaret deneyimine katkıda bulunurlar. E-ticaretin bel kemiği olan lojistik giderek gelişmiştir. Sipariş karşılama teknolojileri ve lojistik uzmanları, satın alma noktasından teslimat zamanına kadar daha sorunsuz ve şeffaf bir sürecin yolunu açmışlardır (Nguyen, vd., 2018:255-256).

Kim vd. (2017: 185-190), e-ticaretteki ilerlemelerin hiçbir şekilde “mesafenin öldüğünü” ima etmediğini belirtmektedir. Sınır ötesi satışlar, perakendecilerin coğrafi olarak dağınık müşterilere etkin bir şekilde hizmet vermesini sağlayan sistemlerle desteklenmelidir. Ayrıca, yerel pazarlarda fiziksel varlık olmaksızın yeni müşteri segmentleri arasında marka bilinirliği oluşturmak için kaynaklar ve iyi planlanmış iletişim stratejileri gerekmektedir (Guercini ve Runfola, 2015).

Gelişmekte olan ülkeler için e-ticaret, oldukça geniş büyük bir piyasa anlamına gelmektedir. Genellikle e-ticaret, iyi bir strateji ile bu ülkeler için yeni ekonomik yollardan para kazanmak için ideal bir fırsat olarak görülmektedir (Alyoubi, 2015: 480). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programına (2005) göre, gelişmekte olan ülkeler e-ticareti içtenlikle benimsemelidir çünkü ekonomik ve sosyal kalkınma, ticari üretkenlikte kazanımlara yol açar. Bu ise işletmelerin maliyetlerini düşürür ve uluslararası pazarlarla entegrasyonu sağlar.

² Bu tür çalışmalar için Acedo ve Jones (2007), Musteen, Francis ve Datta (2010) araştırmalarına bakılabilir.

2. ULUSLARARASI E-TİCARETE ETKİ EDEN BİR BAKIŞ AÇISI

21. yüzyıl, sanayi devriminin dönüştüğü çağ olarak görülmektedir. E-ticaretin yaygınlaşması, dünya çapında uluslararası ticareti geliştirme amacıyla kilit rol oynamaktadır. Uluslararası ticaret rejiminin geleceği, e-ticaretin gelecekteki gelişimi ile hedefine ulaşacaktır (Kolbe, 2000). E-ticaret, son yılların moda sözcüklerinden biri olmuştur. Genel olarak e-ticaret, elektronik ticaret, elektronik bağlantılar yoluyla yürütülen her türlü ekonomik faaliyeti içerir (Wigand, 1997: 1-4). E-ticaret tanımı, bireylerin veya kuruluşların ürün, hizmet ve/veya bilgi satın almak, satmak, transfer etmek veya takas etmek için işlem yaptığı elektronik süreçtir (Turban, vd. 2004: 176). E-ticaretin çok geniş bir tanımı olmasına rağmen, iki önemli unsuru; ekonomik aktivite ve elektronik bağlantılardır (Delfman vd., 2002: 8). Elektronik ticaret teriminin ekonomik işlemleri elektronik araçlarla birleştirdiği açıktır. Üç temel aktör grubuyla (işletme, hükümet ve tüketici) ilgili olarak, beş genel e-ticaret türü tanımlanabilir (Delfman vd, 2002:10); işletmeden işletmeye (b2b), işletmeden tüketiciye (b2c), tüketiciden tüketiciye (c2c), işletmeden yönetime (b2a) ve tüketiciden yönetime (c2a).

İnternetin hızla yaygınlaşması, elektronik ticaret kavramını ve uygulamasını doğurmuştur. İnternet, dünya e-ekonomisinin hayati bir parçasıdır. E-ekonomi, işletmeler (b2b) ve işletmeler ile tüketiciler (b2c) arasındaki e-sözleşmeler yoluyla oluşturulur. Örneğin, dizüstü bilgisayar satışı, kamera, çevrimiçi bankacılık vb. (Zavaletta, 2002). İnternet tabanlı ekonomik yapılar ve bilgi grupları, kuruluşlar ve bireyler yabancı kıyılardan mal ve hizmet satın almanın kolaylığını fark ettikleri için e-ticaretin yeni iş imkanı yarattığı bir gerçektir. Çoğu gelişmekte olan ülke, e-ticaretin gelişmesine engel teşkil eden birçok faktör nedeniyle bu gerçeği yaşamaktan uzaktır (Alyoubi, 2015: 479-480). Gelişmekte olan ülkelerde e-ticaret endüstrilerinin büyümesini ciddi şekilde engelleyen birçok engel vardır. E-ticaretin, ticaret, yatırım, ticari işlemler ve pazara girme üzerindeki olumlu etkisi ile diğer teknolojik gelişmelerden daha önce görülmemiş bir şekilde birçok fırsat yaratma imkânı sağladığı söylenebilir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde bu faydaların gerçekleştirilmesi yönünde yapılan birçok araştırmacının ulaştığı sonuç, büyük ölçüde beklentiyi karşılayamamıştır. Molla ve Heeks'e (2007: 105) göre, işletmeler gerek piyasalara, müşterilere veya tedarikçilere erişimlerde gerekse de maliyet tasarrufu veya diğer verimlilik kazanımları ile ilgili olarak e-ticaretin faydalarını elde edememişlerdir.

Gelişmekte olan ülkelerde e-ticaret endüstrilerinin büyümesindeki engeller ülkeler ve bölgeler arasında değişebilir, ancak bu ülkelerin karşılaştığı yaygın olarak bildirilen engeller şunları içerir: İşletmeler için e-ticaret stratejisi formüle etmek ve uygulamak için gerekli olan yönetim becerilerinde ciddi eksiklikler vardır (Alyoubi, 2015: 481). Sağlanan hizmetin maliyeti, kalitesi ve hızıyla ilgili internet bağlantısı bir başka engel teşkil ederken, etkili markalaşma ve güven sorunlarının olmaması e-ticaretin büyümesinin önündeki başka önemli engeldir. Güçlü lojistik ağların olmaması gelişmekte olan ülkelerde e-ticaret için ortak bir engeldir. Bu ülkelerin karşılaştığı diğer bir yaygın engel, hem alıcıların hem de satıcıların internet üzerinden iş yapmaları için caydırıcı olan e-ticaret için yasal ve düzenleyici ortamın olmamasıdır (UNCTAD, 2004). Daha küçük şirketler, kaynak kısıtlamaları ve artan belirsizlik

nedeniyle rasyonel planlara ve piyasa tahminlerine göre uluslararasılaşmayı planlayamayabilirler. E-ticaret yoluyla uluslararasılaşma özellikle yeni iş ortamları için fırsatlar sunabilir. Tüm dünyada ticaret, daha serbest piyasa odaklı ve daha girişimci hale gelmektedir (Sarasvathy, 2001:244). Dolayısıyla şirketlerinde girişimciliği kullanarak riski kontrol etmeye ve belirsizlikle başa çıkmaya çalışan fikirleri benimsemesine ihtiyacı vardır. Buna ilaveten şirketler erişilmesi zor olan kaynakları kullanmak yerine, gerçekten elde edebilecekleri kaynaklara ulaşmayı hedeflemelidir. Akabinde dış kaynaklardan yararlanmalı ve örneğin, faaliyet gösterdikleri pazarları geliştirmek için paydaşlarla etkileşimde bulunmada aktif rol almalıdırlar. Bu açıdan bakıldığında, şirket ve piyasa birbirinden ayrı değildir, aslında piyasayı şekillendirme süreçlerinde iç içe geçmiştir. Örneğin, tedarikçiler ve müşterilerden oluşan ağlar aracılığıyla şirketler ilgili yeteneklerini geliştirebilir, fırsatları tespit edebilir ve yabancı piyasalar hakkında bilgilere erişerek girişimlerini ileriye taşıyabilirler. Dahası, dış kaynakların kullanımı, girişimcilerin çok sayıda aktör arasında işgücü ve yatırımları dağıtarak riski azaltmasının bir yoludur (Tolstoy vd. 2020: 3).

2.1. Uluslararası Lojistik ve Sınır Ötesi E-Ticaret Ticareti

Hem uluslararası lojistiğin hem de sınır ötesi e-ticaret ticaretinin sürdürülebilir gelişimi birçok zorlukla karşı karşıyadır. Teorik düzeyde, sınır ötesi e-ticaret ticaretinin hızlı gelişimi, işlem siparişlerini artırabilir ve bu da uluslararası lojistiğin sürdürülebilir gelişimini teşvik edebilir. E-ticaret platformu, tüketicilerle iletişim bağlantıları kurmak için interneti kullanır ve bu da tüketicilere daha uygun ürün satın alma kanalları sağlar. İşlemler sadece hem alan hem de zaman ile sınırlı olmayan bir ağ ile gerçekleştirilebilir. Zaman alan sorunu çözmek için, bazı sınır ötesi e-ticaret ticaret hizmeti sağlayıcıları, müşterilere iade ve değişim hizmetleri sunmak için denizaşırı depolama modeli oluşturmayı tercih etmektedirler. Hizmeti iyileştirmek için, sınır ötesi e-ticaret işletmelerinin, tüketicilere yüksek kaliteli hizmetler sunmak adına uluslararası lojistik işletmeleriyle iş birliği yapması gerekir. Tüketicilerin yüksek kaliteli alışveriş hizmetlerini deneyimlemesini sağlamak için uluslararası lojistik işletmelerinin işlerinin zor olup olmadığını düşünmemesi gerekir. Uluslararası lojistik taşımacılık hizmetlerinde, sınır ötesi e-ticaret işletmeleri, uluslararası lojistik işletmelerinin sürdürülebilir işleyişini sınırlayan en yakın depo teslimatı için iş birliği gereksinimlerini belirleyecektir. Uluslararası lojistik teslimatının fizibilitesi, insan kaynakları, nakliye maliyetleri ve diğer hususlar dikkate alındığında, uluslararası lojistik işletmelerinin uluslararası dağıtımın gereklerini karşılayamaması, her iki taraf arasında operasyon ve iş birliğinde çelişkiler doğurmaktadır. Buna ilaveten sınır ötesi e-ticaret ticareti ile uluslararası lojistik arasında hala tartışmaya değer birçok sorun bulunmaktadır. Bu nedenle, bu alandaki daha çok sayıda araştırmacı bu önermeyi incelemek için girişimlerde bulunmaktadır (He vd., 2021: 1-3). Bazı ülkelerde sınır ötesi e-ticaret gelişirken diğer ülkeler neden bunu geliştiremiyor sorusunun cevabı önemlidir. Bu yaygın soruya literatürde sıklıkla değinilmektedir. Halaszovich ve Kinra (2018), bu konuyu araştırmak adına Asya bölgelerini örnek olarak ele almışlar ve çalışmalarının sonuçları, uluslararası lojistiğin, uzun vadede sınır ötesi e-ticaret üzerindeki olumsuz etkilerini telafi edebileceğine dair bazı teorik kanıtlar

sunmuşlardır. Dahası, daha gelişmiş ülkelerdeki uluslararası lojistiğin kısa vadede mesafe maliyetlerinin daha kolay üstesinden gelebileceğini göstermiştir. Aşağıdaki Tablo 1'de, e-lojistik alanını etkileyen, geçmişteki ve şimdiki etkiyi karşılaştıran önemli faktörler belirtilmiştir.

Tablo 1. E-Lojistiği Etkileyen Faktörler - Geçmişteki ve Günümüzdeki Etkinin Karşılaştırılması

Faktör	Geçmişteki etki	Şimdiki etki
Ekonomik Küreselleşme	Sadece yakın çevrede tedarik ve satış kaynakları aramak.	Arz ve satış kaynakları, yere bağlı değildir.
Tercihlerin Kişiselleştirilmesi	Ürünlerin standardizasyonu ürünlerin bulunabilirliğini azaltır, böylece müşteri stokta olamı satın alır.	Müşteri tercihleri ve görüşleri üzerine araştırma, müşteriye yönelik bireysel yaklaşım, profesyonel müşteri hizmetleri ve danışmanlık.
Bilgi teknolojisinin Gelişimi	Uzun süreli bilgi satarken manuel olarak barkod girme mal siparişi için uzun süreli akışların varlığı.	Birçok farklı faaliyet alanını entegre eden bilgi sistemleri, hızlı bilgi akışı, hızlı mal siparişi
Müşterilerin Entegrasyonu	Müşterilere bir bütün olarak davranmak, her müşteriye yeterince ilgi göstermemek.	Bir müşteriye yönelik yönlendirme.
Küresel Ağların Geliştirilmesi	Tedarikçiler ve müşterilerle daha derin bir ilişki eksikliği ve ağlardaki şirketlerin her şeyden önce kendilerine odaklanmış olması.	Tedarikçilerle iş birliği, şirketler ve tedarikçiler ile şirketler ve müşteriler arasındaki bilgi akışı, müşteri geri bildirimlerinin tedarikçilere aktarılması, ofisten ayrılmak zorunda kalmadan mağazaların uzaktan yönetimi.
E-Ticaret Geliştirme	İnternet erişimi eksikliği.	Kendi web sitesine sahip olmak, müşterilerle, tedarikçilerle ve şirket içinde internet kullanarak iletişim kurmak, çevrimiçi sipariş vermek, müşterilerin eve teslim ile alışveriş yapmasını sağlayan internet panelinde çalışmak.

Kaynak: Kadlubek, 2015: 1065

E-lojistik, e-ticaret gelişimi bağlamında, ticaretin en hızlı gelişen dağıtım kanalı olan internet aracılığıyla özel bir anlam kazanmaktadır (Gajewska, 2009: 4). Küresel rekabet çağında, müşteri ihtiyaçlarına hızlı cevap vermek ve yönetim alanını desteklemek adına modern teknolojileri ve bilgi sistemlerini uygulamak da son derece önemlidir. Piyasadaki yüksek rekabet koşullarında faaliyet gösteren ticari kuruluşlar, alıcıların ihtiyaçlarını karşılamak için mal üretme ve hizmet sunma süreçlerinde, teknolojilerini sürekli olarak güncellemek zorunda kalmaktadırlar. Küreselleşmiş e-ticaretin gerçekten uluslararası lojistiğin sürdürülebilir büyümesine yol açtığını söylemek mümkündür (Leinbach, 2007). Sınır ötesi e-ticaret ticaretinin büyümesinin lojistiğin gelişmesine yol açmaktadır (Nguyen ve Tongzon, 2010: 135).

Hong vd. (2018: 179-195), Güneydoğu Asya ülkeleri birliği ile birlikte Kore'yi lojistik çalışmaları için örnek aldıklarında hem sınır ötesi e-ticaret platformundaki artışın hem de e-ticaret ticaret hacminin genişlemesinin, her iki taraf arasında lojistiğin sürdürülebilir gelişimi için olumlu etkiler yarattığını bulmuşlardır. Buna karşın Wang vd. (2020:500-513), Moğolistan ve Gürcistan gibi ülkeler üzerinde araştırmalar yapmışlar ve uzun vadeli ekonomik, sosyal gelişme olmadan, ulusal e-ticaret ticareti, lojistik performansın sürdürülebilir gelişimini tam olarak destekleyemediği sonucuna varmışlar. Dolayısıyla e-ticaret ticaretinin gelişmesi ve ilerlemesi için ekonomik, sosyal ilerlemelerin de iyileştirilmesi gerekmektedir. E-ticaretin lojistik hizmet sağlayıcıları üzerindeki etkisi ikiye ayrılmaktadır (Delfmann vd. 2002). Bunlar: (a) e-pazarların yükselişi ve (b) tedarik zinciri unsurlarının ortadan kaldırılmasıdır (aracılıktan çıkarma). E-ticaret ticaretinin lojistik hizmet sağlayıcıları tarafından tercih edilmesi lojistiğin sürdürülebilir gelişimi için yararlıdır.

Sınır ötesi e-ticaretin büyümesi, teorik olarak uluslararası ticareti mutlaka artırmayabilir. Şöyle ki, Wang ve Lee (2017) çalışmalarında, sınır ötesi e-ticaretin Çin'in uluslararası ticaretine etkisini araştırdıklarında bu sonuca varmışlardır. Sonuçlar, sınır ötesi e-ticaretin her yıl Çin'in uluslararası ticaretinin büyümesi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, olumlu etki, küresel ticaret küçülmesine ek olarak, muhtemelen ticarete olumlu politikaların zayıf uygulanmasının bir sonucu olarak, zaman içinde artan bir büyüme göstermemektedir. Sınır ötesi e-ticaret, yalnızca tarife maliyeti ve nakliye maliyetinin neden olduğu olumsuz etki dengelendiğinde uluslararası ticareti teşvik etmede olumlu bir role sahip olabilir. Sınır ötesi e-ticaret, uluslararası ticaretin gümrük tarifeleri maliyetini ve nakliye maliyetini artırabilir, ancak toplam işlem maliyetlerindeki değişiklik yine de bilinmemektedir.

Gomez-Gerrera vd.'lerine göre (2014), sınır ötesi e-ticaretin ticaret mesafesini kısalttığını ve ticaret kolaylığını artırdığını söylemek mümkündür. Gani (2017), bu kavrama ek olarak sınır ötesi e-ticaret ticaretinde uluslararası lojistik performans işlevi önemliliğini vurgulamıştır. İyi bir uluslararası lojistik performans elde etmenin sınır ötesi e-ticaret ihracat ticareti üzerinde olumlu etkisi olacaktır. Başka bir deyişle, uluslararası lojistik altyapısına ve hizmetlerine yapılan sürdürülebilir yatırım, sınır ötesi e-ticaret ticareti üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilir. Coğrafi faktörlerin ve uluslararası lojistiğin sınır ötesi e-ticaret ticaretinde rekabet gücünün önemli belirleyicisi olduğu açıktır. Başka bir deyişle, bir ülkenin uluslararası lojistik tesislerinin dağıtımı ve kapasitesi, bir ülkenin sınır ötesi e-ticaret ticaretinde pazar payını artırmayı amaçlayan bir iş stratejisinin tasarımında giderek daha önemli bir rol oynamaktadır (Anderson ve Villa, 2015). Maliyetleri düşürmenin ve lojistik ile nakliye sistemlerinin kalitesini iyileştirmenin uluslararası pazara erişimi kolaylaştıracağını ve doğrudan ticarete bir artışa yol açabileceğini söylemek mümkündür (Carruthers vd., 2003). Dolayısıyla dış ticaret politikalarının önemli araçlarından olan gümrük tarifeleri ve kotaların çok yanlı bir şekilde azaltılması ya da kaldırılması bunun yanı sıra hem ulaşım hem de iletişim alanındaki hızlı teknolojik dönüşümler dünya ticaret hacminde önemli artışlara neden olmuştur (Seyidoğlu, 2007:200).

2.2. E-Ticaret Girişimlerinin Başarısı İçin Ön Koşullar

E-ticaret, e-ürünleri ve e-hizmetleri içerir. E-ticaret, uluslararası ticaret hukukunun bir parçasıdır. E-ticaret, ticaretin sürdürülebilir gelişiminde kilit bir rol oynar ve uluslararası ticaretin gelişiminin bir parçasıdır. Böylece, e-ticaret, ticaretin küreselleşmesine yol açar. Bugün, dünya genelinde ticaretin hızlı büyümesi nedeniyle e-ticaret giderek daha da genişlemektedir. E-ticaret, uluslararası elektronik işlem yoluyla farklı kanallar arasında bağlantı kurularak yürütülür. E-ticaretin sanal dünyası için farklı zorlukları veya engelleri vardır. E-ticaret sektöründen ticari engellerin kaldırılması için farklı önlemler (yani işlem güvenliği, elektronik imza ve erişim kontrol önlemleri) dikkate alınmalıdır. E-ticaret, işlem güvenliğine ve güvenilir sınır ötesi yasal çerçeveye bağlıdır. E-ticaretin sürdürülebilir büyümesi için, e-ticaret çerçevesinin geliştirilmesi önemli bir araçtır (Alam, 2019: 174).

Bir ülkede e-ticaretin büyümesini destekleyen gerekli koşulların oluşturulması gerekir. E-ticaret girişimlerinin başarılı olabilmesi için ilk ve en önemli koşulun müşteri hazırlığı veya e-ticaret eğiliminin oluşturulmasıdır (Travica vd., 2007: 21). Diğer ön koşullar, teknik ve yönetsel uzmanlığı ve mevzuatı içerir. E-ticaret yoluyla ekonomik ilerleme sağlamayı uman bir ülkede e-ödeme ve bankacılık sistemleri ve yazılım hizmetleri mevcut olmalıdır. Bu, gelişmekte olan ülkelerdeki bankaların kendilerini elektronik ödemeler ve yerel yazılım desteği için sistemlerle donatmasıyla devam etmekte olan bir çalışma olarak kabul edilebilecek başka bir sınırdır. Telekomünikasyon altyapısı, gelişmekte olan ülkelerde eksik olan önemli bir durum olmaya devam etmektedir, çünkü artan internet erişim oranlarına rağmen, bu ülkeler hala çok düşük bir kullanıcı hesabı oranı bildirmektedir. Hem teslimat hizmetleri hem de trafik altyapısı dahil olmak üzere lojistik ağlar, hem e-ticaretin büyümesi için temel ön koşullardır hem de gelişmekte olan ülkelerin mücadele ettiği alanlardır (Wresch ve Frasher, 2011: 30-44). E-ticaretin benimsenmesi ve büyümesi ile ilgili olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum giderek daralmaktadır. Ancak, e-ticaretin en önemli başarı faktörlerinden biri eğitim ve öğretimdir. Eğitim ve öğretim, uzaktan eğitim ve üniversitelerle özel bağlantılar gibi internetin kendisini kullanmak şeklinde çeşitli yollarla verilebilir. Gelişmekte olan ülkeler, öncelikle gerekli entelektüel insan sermayesine sahip olmadıkları için dijital uçurumla karşı karşıyadır. Örneğin, Hindistan, okur yazarlığı azaltmak ve e-ticaretin sağladığı fırsatlardan yararlanmak için açık üniversite konseptini etkili bir şekilde kullanmıştır (Rouibah vd. 2008). Devlet politikası, özellikle mevzuat, e-ticaretin benimsenmesini ve büyümesini önemli ölçüde etkilediğinden, hükümetin oynayacağı çok güçlü bir rol vardır. Alınabilecek ve e-ticaretin büyümesinin önündeki çoklu engelleri kaldıracak en önemli önlemlerden biri, destekleyici bir düzenleyici ve yasal ortamın geliştirilmesidir. Bu ortam, alıcıların kendilerini güvende hissetmeleri için sağlam bir düzenleme şemsiyesi, e-ticaret ile ilgili yasaları, tüketicinin korunmasına ilişkin düzenlemeleri, e-işlemleri ve siber suçları içermesinin yanı sıra, kötüye kullanım durumunda telafi için dikkatlice düzenlenmiş süreçleri içermelidir. Gelişmekte olan ülkelerdeki finansal sistemlerin, çevrimiçi ödeme mekanizmalarını ve kredi olanaklarını etkinleştirmek için yeniden yapılandırılması gerekmektedir. E-ticaret için geleceğe yönelik bir yasal çerçeve, teknolojik

gelişmeleri dikkate alınmalıdır. E-ticaret işlemlerinin başarılı bir şekilde uygulanması, bunların yürütülmesi için güvenli bir teknik çerçeve oluşturmayı gerekli kılar. E-ticaret işlemlerinin korunması amacıyla uygun bir konsept, ilgili verileri ve e-ürünleri ihtiyaç duyan kişilere yönlendiren tedbirler getirmeli ve ihtiyaç duymayan veya almaması gereken kişilerin erişimini engellemek için güvenlik duvarları oluşturmalıdır. İşlem güvenliği, e-ticaret için son derece önemli olduğundan, ilgili önlemlerin seçimi, teknolojik olanaklar ve iş ortamı dikkate alınarak yapılmalıdır (Weber, 2007: 850-851).

3. SEÇİLMİŞ ÜLKELER ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Yeryüzünde doğal kaynakların eşit dağılmamış olması ülkeleri birbiriyle ticarete girmesindeki etkenlerden birisidir. Bu açıdan düşünüldüğünde coğrafi konumu ve lojistik ağları güçlü olan ülkelerin ticaret performanslarının da iyi olabileceğini söylemek mümkündür. Ülkelerin lojistik performans endeksini dikkate almaları mevcut durumlarını, hedeflerini, dünya ülkeleri arasındaki yerlerini ve lojistik sektöründeki performanslarını değerlendirmeleri adına önem taşımaktadır. Lojistik performans endeksinin değerleri, her iki yılda bir Dünya Bankası tarafından yapılan anketler sonucunda yayımlanmaktadır. Endeks listesindeki sıralamalar ülkeler için önemlidir. Anketlerde 1 ile 5 arasında puanlamalar yer almaktadır. Ülke puanı 5'e ne kadar yakınsa lojistik performansının o kadar yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Ulutaş ve Karaköy, 2019: 71-72). Dünya Bankası (2014: 7) lojistik performansını belirleyen faktörleri altı alt bileşene ayırmıştır. Bunlar; gümrükler, altyapı, uluslararası taşımacılık, lojistik kalite ve yeterlilik, takip ve izleme, zamanlamadır. Ekonomilerini dış dünyaya açarak küresel bağlamda güç elde etmek adına ülkeler performanslarını artırmaya çalışmaktadır. Aşağıdaki Tablo 2'deki ülkelere bakıldığında yıllar itibariyle 5'e çok yakın ülke görünmemektedir. Ülkelerin lojistik performansını artırmaya yönelik hedefleri onların rekabet avantajı kazanmasında da etkili olacaktır. Küresel platformda ülkelerin istediği küresel pazar payından daha çok almaktır. Buradaki amaç milli gelir artışı dolayısıyla ekonomik olarak büyümek, kalkınmak ve söz sahibi ülke konumuna sahip olmaktır.

Tablo 2. Seçilmiş Ülkelerin Lojistik Performans Endeksi

Ülke	2007 Puanı	2010 Puanı	2012 Puanı	2014 Puanı	2016 Puanı	2018 Puanı
Arjantin	2,98	3,10	3,05	2,99	2,96	2,89
Brezilya	2,75	3,20	3,13	2,94	3,09	2,99
Kolombiya	2,50	2,77	2,87	2,64	2,61	2,94
Çin	3,32	3,49	3,52	3,53	3,66	3,61
Hindistan	3,07	3,12	3,08	3,08	3,42	3,18
Endonezya	3,01	2,76	2,94	3,08	2,98	3,15
Kore	3,52	3,64	3,70	3,67	3,72	3,61

Malezya	3,48	3,44	3,49	3,59	3,43	3,22
Meksika	2,87	3,05	3,06	3,13	3,11	3,05
Filipinler	2,69	3,14	3,02	3,00	2,86	2,9
Polonya	3,04	3,44	3,43	3,49	3,43	3,54
Rusya	2,37	2,61	2,58	2,69	2,57	2,76
Güney Afrika	3,53	3,46	3,67	3,43	3,78	3,38
Tayland	3,31	3,29	3,18	3,43	3,26	3,41
Türkiye	3,15	3,22	3,51	3,50	3,42	3,15

Kaynak: Dünya Bankası, https://lpi.worldbank.org/international/global_vazar tarafından düzenlenmiştir.

Ülkeler, dış ticaretin önündeki engeller nedeniyle çoğu kez kazançlı çıkamamaktadır. Sınırların ortadan kaldırıldığı, kısıtlamaların azaldığı bir sistemde kazancın artacağı muhakkaktır. E-ticaret satışları, alıcının sipariş verdiği mal ve hizmetlerin satışdır veya satışın fiyatı ve şartları internet, mobil cihaz (M-ticaret), extranet, elektronik veri değişimi ağı, elektronik posta veya diğer karşılaştırılabilir çevrimiçi sistem üzerinden müzakere edilir. Ödeme çevrimiçi olarak yapılabilir veya yapılmayabilir. Küreselleşen dünyada Covid-19 ile birlikte daha da önem kazanan e-ticaretin hem tüketicilere pratiklik sağlayarak birçok çeşitli ürüne hızlı ulaşım imkanı yaratması hem de evden çıkma yasaklarının olduğu bu süreçte dışarıya çıkmadan ihtiyaçların giderilmesini sağladığı için önemini daha da artırdığı söylenebilir (Yılmaz ve Bayram, 2020: 51). Ülkelerin Tablo 3'te görüleceği üzere e-ticaret satışları büyümeye devam etmektedir. Günlük ihtiyaçlardan lüks ürünlere kadar birçok alanda tüketiciler yurtdışından alışveriş yapmaktadırlar. Ülke vatandaşlarının yapmış oldukları bu alışverişler ülkeler için şunu daha önemli hale getirmiştir: Yapılan alışveriş karşılığında ödemelere yönelik güvenilir sistemlerin kurulmasını sağlamak.

Tablo 3. Seçilmiş Ülkeler İçin E-ticaret Verileri (US\$-B2C)

Ülke	2017	2018	2019	2020	2021	2022*	2023*	2024*	2025*
Arjantin	2,065	3,016	4,011	5,539	6,828	8,124	9,299	10,169	11,038
Brezilya	13,669	15,192	17,244	21,217	23,846	26,288	28,394	30,110	31,491
Kolombiya	2,171	3,037	4,032	5,394	6,266	6,938	7,425	7,763	8,002
Çin	556,930	720,550	862,606	1,117,205	1,260,539	1,383,674	1,479,471	1,557,781	1,635,804
Hindistan	18,228	25,053	33,208	46,002	55,099	63,159	69,891	75,270	79,458
Endonezya	8,459	13,678	20,337	30,309	38,195	44,925	50,079	53,741	56,358
Güney Kore	41,936	51,950	60,868	74,222	80,884	86,503	91,301	95,251	99,200

Malezya	1,684	2,436	3,250	4,463	5,540	6,632	7,678	8,650	9,679
Meksika	7,289	10,601	14,260	18,805	21,209	22,761	23,703	24,258	24,601
Filipinler	985	1,701	2,489	3,546	4,421	5,465	6,287	6,966	7,665
Polonya	7,398	8,377	9,650	11,990	13,545	14,968	16,181	17,161	17,941
Rusya	15,717	17,388	19,564	23,609	25,994	28,029	29,651	30,884	31,809
Güney Afrika	2,504	2,842	3,273	4,062	4,608	5,126	5,588	5,978	6,305
Tayland	2,597	3,699	5,103	7,288	8,900	10,223	11,195	11,865	12,319
Türkiye	5,720	6,381	7,897	11,300	14,890	18,498	21,460	23,567	25,673

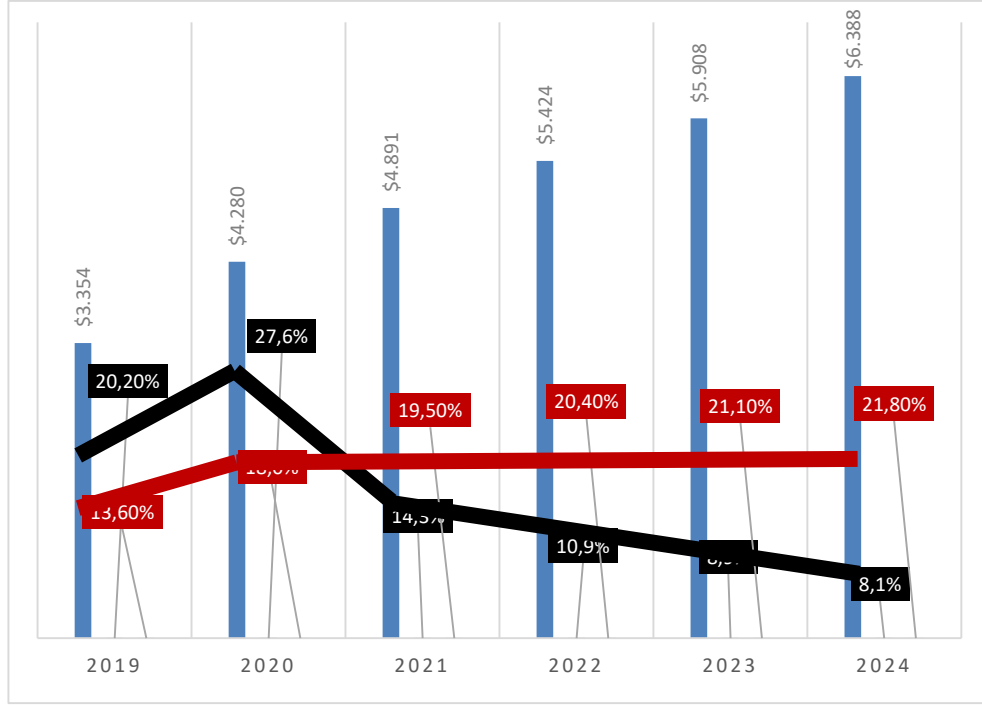
Kaynak: Statista, <https://www.statista.com/>, yazar tarafından düzenlenmiştir. (25.05.2021)

* Tahmin, COVID-19'un beklenen etkisine göre ayarlandı.

Covid-19 pandemisinin beklenen etkisine göre değişmekle birlikte e-ticaretin Covid-19 sonrasında da devam edeceği şöyle ki salgının getirdiği yeni tüketim alışkanlıkları ve tüketime yönelik faaliyetler, tüketicileri evden alışveriş yapmaya sürüklediği için bu yeni alışkanlıkların devam edeceği düşünülmektedir. Her ülkenin satış politikası ve piyasalara etki etme gücü farklılıklar taşıyacağından şirketlerde farklı alternatif çözüm yolları üretmek zorundadır. Müşterilerin memnuniyetinin sağlanması ve zamanında ulaşımın sağlanabilmesi için güçlü lojistik yapısına sahip olmak önem arz etmektedir. E-ticarette ülkelerin karışılacakları zorlukların başında sınır ötesi vergilendirmenin nasıl düzenleneceği gelir. Covid-19 pandemisinin getirdiği ekonomik belirsizlikler bazı ülkeleri döviz vergileri uygulamaya itmiştir. Bu vergileri uygulayan ülkelere biri olan Arjantin, 2020 Eylül ayında döviz vergisini yüzde 30'dan yüzde 35'e çıkarmıştır. Bu tür vergiler, döviz kurlarında ciddi düşüş yaşayan gelişmekte olan ülkelerde çok yaygındır. Vergiler sadece tüketicileri değil aynı zamanda bütün e-ticaret sistemini etkilemektedir. Bir müşteri sınır ötesi alışveriş yaptığında bu işlem sadece tüketici ve satıcısı arasında gerçekleşmemektedir. Ödeme işlemcisi, kart ağı ve bankalar bu işlemin içerisinde yer almaktadır ve müşterinin tercih ettiği bazı ödeme yöntemleri, satın alma fiyatının artmasına neden olmaktadır. Müşterinin nereden alışveriş yaptığına bağlı olarak ortaya çıkan ek maliyetler ödenecek miktarı önemli oranda değiştirmektedir. Genellikle müşteri için kendi para biriminde ödeme yapmak daha ucuz olsa da bunun her zaman aynı olacağı söylenemez. Satıcılar gelirlerini artırabilir ve tüketiciler kendi yerel para birimleri ile işlem yapmadıklarında alışveriş yapmaktan vazgeçebilir.

Dünyanın en büyük perakende e-ticaret pazarını elinde bulunduran Çin'de iç pazar, uzun yıllardır istikrarlı biçimde büyümeye devam etmektedir. Çin'de e-ticaret hacminin artmasında son yıllarda internet kullanımının hızla yükselmesinin önemli katkısı olmuştur (Deliçay, 2021: 19-20). Küresel olarak e-ticaret, yatırımlar ve yeni işletmeler için tercih edilen bir alan olmaya devam etmekte ve güçlü bir şekilde büyümektedir. Yatırımlar ve yeni işletmeler için tercih edilen bir alan olmaya devam

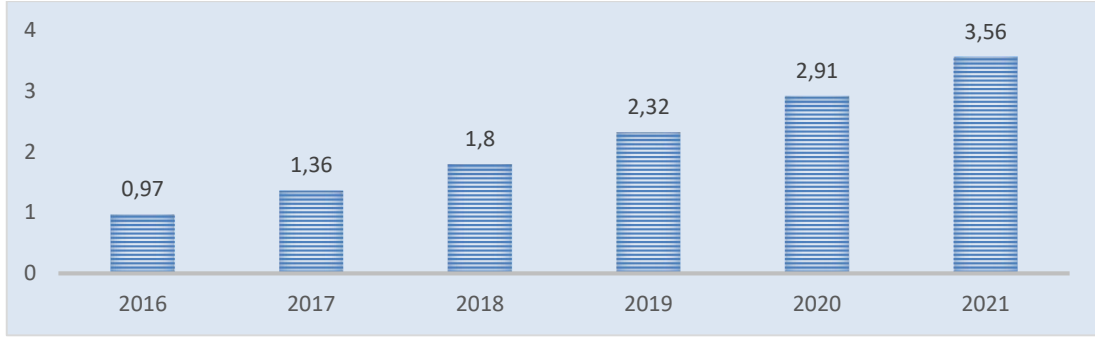
etmektedir. Daha fazla büyüme, deneyimlerin, teknolojinin ve tabii ki artan rekabetin gelişimini teşvik edecektir.

● Perakende e-ticaret satışları ● % Değişim ● Toplam perakende satışların yüzdesi
Şekil 1: Dünya Çapında Perakende E-Ticaret Satışları,% Değişimler 2019-2024
Kaynak: eMarketer, <https://www.emarketer.com/> , yazar tarafından düzenlenmiştir.

Yukarıdaki Şekil 1’de de görüleceği üzere iki yıl önce, satışların yalnızca %13,6’sı çevrimiçi satın alımlardan yapılmıştır. Bu sayının 2021’de %19,5’e ulaştığı ve iki yılda e-ticaret pazar payında %45,8’lik bir artış olduğu görülmektedir (Perakende e-ticaret satışları 2019 yılında 3,354\$ iken %45,8’lik artışla 2021 yılında 4,891\$ olmuştur). Eğer büyüme 2024 yılına kadar %21,8’e ulaşarak devam ederse bunun anlamı beş yıl içinde 8,2 puanlık bir artış sağlanacaktır.

Covid-19 salgını, dünya genelindeki e-ticaret trendleri üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Aşağıdaki Şekil 2’de, 2016 yılındaki m-ticaretin yıllar itibarıyla yükseldiği özellikle Covid-19 salgını süresince daha da artış gösterdiği görülmektedir. Teknolojik gelişmeler, insanların telefonlarından alışveriş yapmasını kolaylaştırmaktadır. M-ticaretin önümüzdeki birkaç yıl içinde daha da yükseleceği öngörülebilir.

Şekil 2: Mobil Ticaret Satışları \$, (2016-2021)

Kaynak: Statista, <https://www.statista.com/>, yazar tarafından düzenlenmiştir.

Gerçek mekânda faaliyet gösteren mağazaların bir gecede kapanmasıyla, alışveriş yapanlar eşyalarını satın almak için internete akın etmişlerdir. M-ticaret veya mobil ticaret, akıllı telefon veya tablet gibi bir mobil cihaz aracılığıyla çevrimiçi alışveriş yapmayı içermektedir. Küreselleşme sonucu, dünyayı tek bir pazar haline getiren e-ticaret bunun sonucunda uluslararası ticaret önemli boyutlara gelmiş ve ülkeler arasında hizmet, mal döngüsü hızlanmıştır. Teknolojik gelişmeler yaşamımızı büyük ölçüde etkilemektedir. Alışveriş yaparken telefonlardaki mobil uygulamalar ve siteler aracılığı ile e-ticarete yönelim daha da artmıştır. Küreselleşen dünyada internet kullanımının da artmasıyla geleceğin en büyük ticaret modelinin e-ticaret olacağı söylenebilir. Dünya nüfusu da hızla artmaktadır, yeni pazarlar ürünler çıkmaktadır, insanların bu yeni ürünlerden haberdar olabilmesi onlara ulaşabilmesi, görmesi internet yoluyla artık çok kolay olup istedikleri ürüne ulaşip satın alabilmesi imkânı e-ticaret ile hız kazanmıştır. Günümüzde firmalar sadece çevresindeki müşterilere değil küresel bir müşteriye sahip olma imkânını yakalamışlardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

E-ticaret günümüz ticaretini değiştirerek ticarete devrime neden olmuştur. Tüketiciler daha çok alışverişlerini e-ticaret yoluyla yaparken firmalar da bu duruma adapte olmaya çalışmaktadır. Çoğu perakende firma, e-ticaret siteleri kurmakta, depolama tedarik zinciri lojistik alanlarında inovasyon yaparak e-ticarette yer almak ve satış hacimlerini arttırmak istemektedir. Telefonlardan internete ulaşım yani mobil cihaz kullanımı dünyada hızla artmaktadır. Günümüzde tüketiciler, firmaların yapmış olduğu uygulamaları indirip çoğu zaman istediği her yerde ürünlere ulaşabilme, araştırabilme imkânına sahiptir. Bu durum e-ticaret hacmini büyütürken geleceğin de bu yönde ilerleyeceğinin sinyalini vermektedir. Covid-19 birçok alanda olduğu gibi e-ticaret alanında da etki yaratmış ve bazı ülkelerin e-ticaret sektörünü daha da canlandırmıştır. Tüketici davranışlarından değişiklikler, e-ticaret sektörünü etkilemiştir.

Serbest ticaret ve liberal piyasalara karşı en yaygın olarak ifade edilen argüman, bunların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki boşluğu daha da kötüleştirdiği yönündedir. Dijital uçurum, bilgiyle donatılmış ülkelerle olmayanlar arasındaki keskin farklılıkları ortaya çıkardığından, internet ekonomisinin yükselişi bu eleştiriye daha fazla güç katmıştır. E-ticaretin boşluğu azaltmada güçlü bir

araç olarak hareket etmesi ve gelişmekte olan ülkelere ekonomik eşitliği sağlama şansı vermesi için sahip olduğu potansiyel göz önüne alındığında, bu ülkelerin kaynaklarına ve durumlarına göre özelleştirilmiş e-ticaret gelişimi için özel ulusal stratejiler ve politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Bunu, yasal ve düzenleyici bir ortam olan telekomünikasyon altyapısına yatırımlar, sağlam kurumsal reformlar ve insan kaynakları eğitimi takip ederse, gelişmekte olan ülkelerin küresel e-ticaret sektöründe güçlü rakipler haline gelmesi sağlanabilir. Politika müdahalesi yoluyla işlem maliyetlerinin düşürülmesi, karşılaştırmalı avantajlar sağlayabilir ve uluslararası ticaretin büyümesine katkıda bulunabilir. Devlet kurumları, uluslararası ticareti teşvik etmek için hızla büyüyen sınır ötesi e-ticareti destekleyen bir dizi politikayı uygulamaya geçirmelidir. Birçok çalışma sınır ötesi e-ticaretin ticaret mesafesi ve tüketici refahı üzerindeki etkisine odaklanırken, bu politikaların uluslararası ticaretin büyümesi üzerindeki kesin etkisini ampirik olarak doğrulamamıştır. İş liderleri genellikle e-ticaretin uluslararası iş arenasında varlığını geliştirmek, iş süreçlerini, kanallarını güçlendirmek ve daha iyi müşteri ilişkileri oluşturmak açısından faydalarının farkındadır. Ancak bunun için ülkelerin, devlet kısıtlamalarına maruz kalmamaları, ödeme sistemleri ve yetersiz telekomünikasyon tesisleri nedeniyle e-ticaretin tam potansiyelini gerçekleştirme konusunda mücadelelerinin desteklenmesi gerekmektedir.

İnternet teknolojisinin ilerlemesiyle, e-ticaret giderek daha da hızlı bir büyüme trendi yakalamıştır. Teknolojinin ekonominin ve toplumun sürdürülebilir gelişiminde giderek daha önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Teknolojik gelişmelerin kolaylaştırdığı sınır ötesi e-ticaretin hızlı büyümesi, devlet kurumlarının ve bilim dünyasının da ilgisini çekmiştir. Sadece hükümetin uluslararası ticaret politikalarının formülasyonunda değil, aynı zamanda ekonominin sürdürülebilir gelişimi açısından da sınır ötesi e-ticaretin etkisinin değerlendirilmesi gerekmektedir. E-ticaretin karakteristik özellikleri ürünle doğrudan temas eksikliği veya satıcıyla sözlü ve sözel olmayan temas veya çok sayıda bireysel alıcıya mal teslim etme gerekliliğidir. Bu özellikler, aynı zamanda, geleneksel ticaret ile ilgili temel farklılıklardır ve alışveriş ile ilgili kararlar vermenin belirleyicileridir. Bu farklılıkların müşteriler için olumsuz etkilerini dengelemek için, e-satışın temel birimleri olan e-mağazaların sunduğu e-lojistik seviyesi mümkün olduğunca yüksek olmalıdır. Lojistik değer yaratan müşteri hizmetleri, müşterilerin ihtiyaçlarını genel kabul görmüş standartlar düzeyinde karşılamaya izin veren işlemleri içermelidir.

E-ticaret, dünya çapında iş yapma biçiminde bir devrime yol açan küresel bir varlığı geliştirmek için fiziksel altyapıya yapılan büyük yatırımların veya harcamaların gerekliliğini etkili bir şekilde ortadan kaldırabilir. Bununla birlikte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde e-ticaretin benimsenme oranlarının uygulanması ve kullanımı arasında büyük farklar bulunmaktadır. Lojistik süreçlerinde bilgi araçlarını ve teknolojilerini kullanarak uygulamaların desteklenmesi, her işletmede lojistik operasyonlar olurken başarıya ulaşmak için vazgeçilmez bir koşuldur. Bilgi aktarımı ve iletişim ile bağlantılı teknolojiler özellikle önemlidir. Lojistikçilerin amacı, e-ticaretin gelişmesine ve aynı zamanda da ilerlemesine izin veren akıllı strateji geliştirmek olmalıdır. Paketlerin zamanında teslim edilmesindeki gecikme sorununu içeren mevcut kavramsal sorunları en aza indirmek ve müşteriye uygun bir zamanda ulaşımı sağlamak önemlidir.

Finansal Destek:	Yok
Çıkar Çatışması:	Yok
Etik Kurul Onayı:	Yok

KAYNAKÇA

- Acedo, J. F. ve Jones, M.V. (2007). Speed of internationalization and entrepreneurial cognition: insights and a comparison between international new ventures, *Exporters and Domestic Firms, Journal of World Business*, 42(3), 236-252. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jwb.2007.04.012>
- Alam, H.M. (2019). Impact of e-trade: from international trade law perspective , *European Journal of Engineering Research and Science*,4(9) ,174-176.
- Alyoubi, A.A. (2015). E-commerce in developing countries and how to develop them during the introduction of modern systems, *Procedia Comput. Sci.* 65, 479–483.
- Anderson, B. Villa, (2015). J.C. transportation and trade across international borders, *Res. Transp. Bus. Manag.* 16, 1–3.
- Carruthers, R., Bajpai, J.N. ve Hummels, D. (2003). Trade and logistics: an East Asian perspective in K.Kurumm and H.J. Kharas (Ed.). *East Asia Integrates: A Trade Policy Agenda Shared Growth.* (pp. 117–139), Washington World Bank Group.
- Delfmann, W., Albers, S. ve Gehring, M. (2002). The impact of electronic commerce on logistics service providers, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 32(3), 203–222.
- Deliçay, M. (2021). *Perakende e-ticaretin yükselişi fırsatlar, sorunlar ve öneriler.* Ankara: TC. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, ISBN 978-625-7779-87-6 Yayın No: 0019.
- Gajewska,T. (2009). Logistic aspects resulting from e-commerce in terms of theory and practice, *Logforum*, 5(3), 1-7.
- Gani, A. (2017). The logistics performance effect in international trade, *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 33 (4), 279–288 <https://doi.org/10.1016/j.ajsl.2017.12.012>.
- Gomez-Herrera, E., Martens, B. ve Turlea, G. (2014). The drivers and impediments for cross-border e-commerce in the EU, *Inform. Econ. Policy*, 28 (C) , 83–96. <https://doi.org/10.1016/j.infoecopol.2014.05.002>
- Guercini, S. ve Runfola, A. (2015). Internationalization through e-commerce. The case of multibrand luxury retailers in the fashion industry. In S. Zou, B. Shlegelmilch, & B. Stottingen (Ed.). *International marketing in the fast changing world* (pp. 15–31). DOI:10.1108/S1474-
- Halaszovich, T.F. ve Kinra, A. (2018). The impact of distance, national transportation systems and logistics performance on FDI and international trade patterns: results from asian global value Chains, *Transp. Policy*, 98, 35–47. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2018.09.003>
- He, Y., Wu, R., ve Choi, Y.J. (2021). International logistics and cross-border e-commerce trade: who matters whom?, *Sustainability*, 13 (4), <https://doi.org/10.3390/su13041745>
- Hong, J.Y., Han, H.N. ve Shim, C.Y. (2018). A study of the vitalization of cross-border e-commerce between ASEAN and Korea: focus on trade and logistics, *Journal of International Trade & Commerce*, 14 (2), 179–195. <http://dx.doi.org/10.16980/jitc.14.2.201804.179>
- Jean, R.J., Kim,D. ve Cavusgil, E. (2020). Antecedents and outcomes of digital platform risk for international new ventures' internationalization, *Journal of World Business* , 55 (1), 1-9. Doi: 10.1016/j.jwb.2019.101021
- Kadlubek, M. (2015). The selected areas of e-logistics in Polish e-commerce, *Procedia Comput. Sci.* 65, 1059–1065.
- Kim, T. Y., Dekker, R., ve Heij, C. (2017). Cross-border electronic commerce: distance effects and express delivery in european union markets, *International Journal of Electronic Commerce*, 21 (2), 184–218. <https://doi.org/10.1080/10864415.2016.1234283>

- Knight , G.A. ve Liesch, P.W.(2016). Internationalization: from incremental to born global, *Journal of World Business*, 51(1) , 93-102.
- Kolbe, J.(2000). International trade and e-commerce: framework for the future, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 17(1), 211-218.
- Leinbach, T.R. (2007). *Globalized freight transport: intermodality, e-commerce, logistics and sustainability*. UK: Edward Elgar Publishing: Cheltenham.
- Lindstrand, A. ve Hanell, M.S. (2017). International and market-specific social capital effects on international opportunity exploitation in the internationalization process, *Journal of World Business*, 52 (5), 653-663.
- Molla, A. ve Heeks, R. (2007). Exploring e-commerce benefits for businesses in a developing country, *The Information Society*, 23(2), 95-108.
- Musteen, M. Francis, J. ve Datta, D.K. (2010). The influence of international networks on internationalization speed and performance: a study of Czech SMESs, *Journal of World Business*, 45 (3) ,197-205.
- Nguyen, D.H., Leeuw, S. ve Dullaert, W.E.H. (2018). Consumer behaviour and order fulfilment in online retailing: a systematic review, *International Journal of Management Reviews*, 20, 255–276 <https://doi.org/10.1111/ijmr.12129>
- Nguyen, H.O. ve Tongzon, J. (2010). Causal nexus between the transport and logistics sector and trade: the case of Australia, *Transp. Policy*, 17 (3), 135–146 Doi: 10.1016/j.tranpol.2009.12.005
- Rouibah, K., Khalil, O., Hassanien, A.E. ve Alshawaf, A. (2008). *Emerging markets and e-commerce in developing economies*. Hershey, PA: IGI Global.
- Sarasvathy, S. D. (2001). Causation and effectuation: towards a theoretical shift from economic inevitability to entrepreneurial contingency. *Academy of Management Review*, 26 (2), 243–263.
- Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası iktisat teori ve politika*. 16. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları.
- Tolstoy, D. , Nordman , E.R., Hanella, S.M. ve Ozbek, N. (2020). The development of international e-commerce in retail smes: an effectuation perspective, *Journal of World Business*,1-15. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2020.101165>
- Travica, B., Borislav, J., Kajan, E.,Vidas-Bubanja, M. ve Vuksanovicg. E. (2007). E-commerce in serbia: where roads cross electrons will flow, *Journal of Global Information Technology Management*, 10(2), 34-56. <https://doi.org/10.1080/1097198X.2007.10856443>
- Turban, E., McLean, E. ve Wetherbe, J. (2004). *Information technology for management: transforming organizations in the digital economy*. 3th Edition, New York: Wiley & Sons.
- Ulutaş, A. ve Karaköy, Ç. (2019). G-20 ülkelerinin lojistik performans endeksinin çok kriterli karar verme modeli ile ölçümü, *S.C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2),71-84.
- United Nations Development Programme (2005). *The esee initiative: interim review of the esee agenda's policy impact*. Bratislava: UNDP Regional Center.
- Wang, T., Kang, J.W. ve Valentine, V.F. (2020). A holistic analysis of national e-commerce and logistics development, *Maritime Economics & Logistics*, 22, 500–513.
- Wang, Y. ve Lee, S.H. (2017). The effect of cross-border e-commerce on China's international trade: an empirical study based on transaction cost analysis, *Sustainability*, 9 (11), 1-13. doi: 10.3390/su9112028
- Weber, R. H. (2007). International e-trade, *American Bar Association*, 41(3), 845-872.
- Wigand, Rolf T. (1997). Electronic commerce: definition, theory, and context, *The Information Society*, 13 (1), 1-16.
- Wresch, W. ve Fraser, S. (2011). Persistent barriers to e-commerce in developing countries, *Journal of Global Information Management*, 19 (3), 30-44.
- Yılmaz, Ö. ve Bayram, O .(2020). Covid-19 pandemi döneminde Türkiye'de E-ticaret ve e-ihracat, *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 37-54.
- Zavaletta, Joseph A. (2002). Using E-dispute technology to facilitate the resolution of e- contract disputes: a modest proposal, *Journal of Technology Law & Policy*, 7 (1), 1-28.

Makale Türü: Araştırma

COVID-19 PANDEMİSİ: ÇALIŞMA MEKÂNLARININ KENTSEL VE MİMARİ ÖLÇEKTE DÖNÜŞÜMÜ

¹Esengül DANIŞAN

Özet

Sosyal mesafe ve izolasyonu zorunlu kılan COVID-19 pandemisi ile mevcut çalışma mekânları ve çalışma biçimleri değişime uğramış, bu değişiklik kent ölçeğinde ve mimari ölçekte birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Tarih içinde salgın hastalıklar, savaşlar, teknolojik gelişmeler, ekonomik koşullar gibi etkenler doğrultusunda çalışma mekânları da sosyo-mekânsal bir inşa sürecine tabi olmuşlar ve bu bağlamda evrilmişlerdir. Küreselleşme, iletişim ve bilgisayar teknolojileri, dijitalleşme ile beraber büyük bir değişimin kapısında duran çalışma mekânları, COVID-19 pandemisi ile bir zorunluluğa dönüşen uzaktan çalışma denemelerine tabi tutulmuş ve bu süreçte gelişen teknoloji ve dijitalleşme de test edilmiştir. Pandemi süreci hala devam ederken zorunluluğun sonucu ortaya çıkan bu değişimlerin, pandemi sonrasında da çalışma mekânlarını dönüştürmeye devam ettireceği iddia edilmiştir. Bu çalışma geçmişten günümüze çalışma mekânlarının değişimini, COVID-19 salgınında mevcut çalışma mekânlarında yapılan düzenlemeleri ve pandemi sonrasında çalışma mekânlarının kent ölçeğinde ve mimari ölçekte uğrayacağı muhtemel değişimleri tartışmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çalışma mekânları, COVID-19, uzaktan çalışma, kent ölçeği, mimari ölçek.

COVID-19 Pandemic: Transformation of Workplaces on an Urban and Architectural Scale

Abstract

In response to the COVID-19 pandemic requiring social distancing and isolation, present workplaces and working styles have undergone several changes, and these changes brought with various discussions in urban and architectural scale. Throughout history, according to epidemics, wars, technological developments, economic conditions; workplaces have also been subjected to a socio-spatial construction process and evolved in this context. Working spaces being ready for the big change regarding globalization, communication and computer technologies, digitalization, have been forced to try remote work with the COVID-19 pandemic, and in this process, the developing technology and digitalization have also been tested. While the pandemic process is still ongoing, it has been claimed that these changes, which emerged as a result of necessity, will continue to transform working spaces after the pandemic. This study aimed to discuss the changes at the workplaces from past to present, the arrangements made in present workplaces during the COVID-19 pandemic, and the possible changes at the workplaces in the urban and architectural scale after the pandemic.

Keywords: Workplaces, COVID-19, remote work, urban and architectural scale.

¹ Dr., Şehir Plancısı, TEİAŞ Genel Müdürlüğü, esenguldanişan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4143-3104

GİRİŞ

Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan SARS-CoV-2 virüsü bütün dünyayı etkisi altına alan küresel bir salgına dönüşürken, ulusal ve uluslararası boyutta ekonomik krizlere yol açmıştır. Sine ve David'in (2003) de savunduğu gibi insanlığın içinde bulunduğu savaş, doğal afet gibi şartların sadece gündelik hayatlarına değil çalışma hayatlarına ilişkin de köklü değişikliklere yol açtığını deneyimlenmiş; bu dönem sadece yeni iş kollarını ortaya çıkarmamış, pandemi koşullarına uygun olmayan iş kolları ortadan kalkarken, çalışma mekânları ve şartları da ciddi dönüşümler geçirmiştir. Diamond (2002: 15) Tüfek, Mikrop ve Çelik adlı zihin açıcı kitabında meseleyi bir adım öteye taşıyarak aslında çağdaş dünyanın fetihler, salgın hastalıklar ve soykırımlar yoluyla eşitlendiğinden ve bulaşıcı hastalıkların toplumlar, toplumların sosyal ve çalışma yaşamları üzerinde kalıcı etkiler bıraktığından bahsetmiştir.

Salgının önlenmesi amacıyla küresel çapta alınan tedbirler birçok iş yerinin geçici ya da kalıcı olarak kapanmasına yol açarken; pandemiye hazırlıklı, uzaktan çalışmaya uygun olanlar süreci daha iyi yönetebilmiştir. Çalışanların bir kısmı “evden/uzaktan çalışmaya”, bir kısmı “esnek çalışmaya” başlarken, bu süreçte işini kaybeden, ücretsiz izne çıkarılan çalışanlar da bulunmaktadır.

Çalışma mekânları pandemi koşulları göz önüne alınarak düzenlenmeye çalışılmıştır. Çalışma mekânlarının -ofisler, buldukları binalar ve kentteki yer seçimleri- tarihsel gelişimi göz önünde bulundurulduğunda pandemi koşullarına ne kadar uyumlu oldukları süreçte tartışılmaya başlanmış, pandemi sona erdiğinde oluşacak çalışma mekânlarına dair çıkarımlar yapıla gelmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarında, şirketlerde ve firmalarda bu süreçte yoğunluğu azaltmak, sosyal etkileşimi en aza indirmek amacıyla mesai saatlerinde değişikliğe gidilmiş, mümkün olduğunca uzaktan çalışmayı destekleyici önlemler alınmış, ofisler pandemi koşullarına göre yeniden düzenlemiş ve çalışanlar uzaktan çalışmaya teşvik edilmiştir. Uzaktan çalışmaya geçerken en önemli kriter sosyal mesafeyi sağlamak olmuştur. “Bulaşmanın sosyal mekânsal bir süreç” olduğunu iddia eden Tekeli (2021: 3); ilişki kurmanın, kurulan ilişkinin sıklığının, ortamın özelliklerinin mekânda farklı yayılma örüntüsü yarattığını, bulaşma olgusunun ortaya konmasında insanın hareketlilik derecesinin en temel etken olduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda içinde bulunduğumuz pandemi koşulları sona erdiğinde de çalışma mekânlarına, çalışma şartlarına ilişkin süreçte oluşan değişikliklerin kalıcı olabileceği ve hatta daha radikal değişikliklerin de ortaya çıkacağı öngörülmüş, tartışmalar bu bağlamda şekillenmiştir.

Ülkeler herhangi bir bulaşıcı hastalık ihtimalinde ekonomilerinin bu süreçlerden etkilenme düzeylerini deneyimlerken, pandemi sürecinde dijitalleşmenin altyapısındaki ilerlemeleri de mecburi bir teste tabi tutmuşlardır ve bundan dolayı COVID-19 pandemisi sona erdiğinde de gelecekte artık çalışma mekânlarının farklılaşacağı, pandemi koşulları sonrası yeni normaller göz önünde bulundurularak yeniden tasarlanmak üzere değişeceği üzerinde durula gelinmiştir. Tarihte bu değişimlerin örnekleri oldukça fazladır. Örneğin Antoninus Vebası sürecinde Roma İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu ekonomik koşullar Nil vadisinde tarımsal vergileri artırmaya kadar gitmiş, bu düzenleme ise beraberinde kente göçü hızlandırarak, kent mekânında değişimlere yol açmış, Japon çiçek hastalığı salgını yine

tarımsal üretimi aksatmış, kentlere göçü artırmıştır (Türk, Bingül ve Ak, 2020). Fakat salgın hastalıklar her dönem insanları etkilemeye devam etmiştir. Tarih içinde salgınlar sosyo-mekansal, ekonomik yapılarda farklılaşmayı beraberinde getirirken, yeni iş kollarının ve yeni çalışma mekânlarını ortaya çıkarmışlardır.

Dünya nüfusun %54'ünün kentlerde yaşadığı günümüzde (BM, 2019), kentsel yoğunluğun hızla arttığı, ekonomik aktivitelerin kentlerde toplandığı göz önünde bulundurulduğunda kentlerin pandemi sürecinden en çok etkilenen yerler olacağı ve radikal değişimlerin yaşanacağını öngörmek zor olmamıştır. Başlangıçta kentlere göçü zorunlu kılan salgınlar, daha sonra kentsel mekânların planlarında ve tasarımlarında köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Örneğin 19. yüzyılda bütün dünyayı etkisi altına alan kolera ve veba salgınları bu değişimlerin yaşandığı kentleri ve mimari yapıları şekillendirmekte etkili olmuş salgınlardır. Tekeli (2021:10) modern şehir planlama ilkelerinin sağlık odaklı kurulmasında sanayi devriminin yarattığı düşük yaşam standartlarının ve kolera pandemilerinin etkili olduğu iddia etmiştir. COVID-19 pandemisi ise küresel bilgi toplumuna evrilen, fordist üretimin terkedildiği, post-modern düşünüş biçiminin yerleştiği bir yüzyılda ortaya çıkmıştır. Kent nüfusunun toplam nüfusun yarısından fazla olduğu, küresel kent denilen kavramların ortaya çıktığı bu yüzyılda iletişim ve bilgisayar teknolojileri bütün bu kentleri birbirine bağlamakla kalmamış, herhangi bir kentte ortaya çıkan salgın hastalık hiç olmadığı kadar hızlı yayılmış ve COVID-19 pandemisi ile bütün dünya bu salgın hastalıkla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte yaşam pratikleri, gündelik alışkanlıklar, sosyal ilişkiler, çalışma ilişkileri ve koşulları büyük bir değişimin öznesi olmuştur. Çalışma mekânlarının tasarlanması da bu değişimlerin etkisinde kalmış ve dönem dönem farklılaşmış, bu farklılaşmalar kent mekânını ve mimari yapıları da hızla etkisi altına almıştır. Bu bağlamda, değişen sosyo-mekansal ve ekonomik şartlar altında ofis kavramının ortaya çıkması, çalışma mekânlarının yaşam alanlarından ayrılıp bağımsız binalarda yer seçmesi, teknolojik gelişmeler ve inşaat sektöründeki yeniliklerin getirdiği bina ve ofis kavramları, kentlerin içinde çalışma mekânlarının yer seçimi, kentsel gelişme tartışmalarının odağı olmuştur.

Sosyal mesafeyi, izolasyonu ve karantınayı bir zorunluluk olarak hayatımıza sokan COVID-19 pandemisi kent planlamada ve mimari tasarımlarda pandemi koşullarına uygun değişiklikleri ve hastalığın yayılmasını azaltacak şekilde özellikle çalışma mekânlarında yeni düzenlemeleri süreç henüz devam ederken beraberinde getirmiştir. Bu çalışmanın amacı, tarihsel süreçlerde çalışma mekânlarının yapısal dönüşümlerinden yola çıkarak, COVID-19 pandemisi sürecinde çalışma mekânlarına yönelik uygulama ve düzenlemeleri tartışmak, gelecekte çalışma mekânlarının nasıl olacağına dair bir fikir ortaya koyarken, çalışma mekânlarının mimari ölçekte ve kent ölçeğinde neler getireceği, nasıl bir değişime maruz kalacağına odaklanmaktır. Bu bağlamda çalışma mekânlarının kentsel ve mimari ölçekte ofis ölçeğinde, bina ve kentsel ölçekte nasıl dönüştüğü, dijitalleşmenin, teknolojik gelişmelerin getirdiği uzaktan çalışma pratiklerinin pandemi koşulları altında nasıl test edildiğinin ve pandemi süreci sonrasında çalışma mekânlarında öngörülen değişiklikleri tartışmak amaçlanmıştır.

1. ÇALIŞMA MEKÂN LARI VE KENTSEL VE MİMARİ GELİŞMELER

17. ve 18. yüzyılda çalışma mekânı olarak tasarlanmış modern anlamda ofisler henüz ortaya çıkmamıştır. Kahvenin Avrupa’da yaygın olarak tüketilmeye başladığı ve kahvehanelerin birahanelerin yerini almaya başladığı dönemde birçok meslek erbabı kahvehaneleri bir nevi ofis gibi kullanmış, kiralık sabit bölmeleri bulunan kahvehaneler ortaya çıkmıştır. Bu dönem kahvehaneler edebiyattan, gazeteciliğe birçok farklı mesleğe tabii kimsenin çalışma alanı olarak da hizmet etmiştir (Schivelbusch, 2012: 56, 57). 17. yüzyıl başında Londra’da açılan ünlü Lloyd’s Coffeehouse özellikle gemicilik sektöründen insanların; kaptan, armatör, sigorta ajanları, tüccarları vs. uğrak mekânı halini almıştır. İnsanların bilgi almak, iş yapmak için sürekli uğradıkları bir mekâna evrilen Lloyd’s, kahvehane karakterini ve işlevini yitirerek dünyanın en önemli sigorta şirketine dönüşmüş ve nihayet 18. yüzyıl sonunda Lloyd’s bir sigorta borsası olarak Royal Exchange’e taşınarak bir ofis binasına sahip olmuştur (Schivelbusch, 2012: 62). Buna ek olarak 18. yüzyılın ilk yarısında Londra’da Deniz Kuvvetleri Ofisi (The Admiralty Office) kraliyet donanmasının evrak işlerinin yapıldığı bina da ilk ofis örnekleri arasındadır (Schivelbusch, 2012: 62). Bu dönem tasarlanan ofislerin kişilerin dikkatini çalışmalarında tutmaları için izole alanlar olmalarına odaklanılmıştır. Genel olarak ise 19. yüzyıla kadar ofis binalarının kahvehane ve konut alanlarında ya da konut ile aynı mahallede sıkışık kaldığı, ekonomik koşulların da ayrı bir çalışma mekânı yaratmayı zorunlu kılmadığı görülmüştür (Scognamillo, 1991).

Telgraf, telefon, daktilo gibi teknolojik gelişmelerle beraber çeşitli iş birimleri arasında koordinasyonun mümkün hale gelmesi, fabrika ve ofis kavramının ayrışmasını gündeme getirmiştir. Bu ayrışma kamu ve özel sektörde ofis ihtiyacını oluşturmuştur. Fakat modern anlamda çalışma mekânlarının ortaya çıkması neredeyse 19. yüzyıl sonlarını bulmuş ve dönemin ekonomik, politik ve sosyo-mekânsal koşullarına bağlı olarak birçok dönüşümden geçmiştir. 1990’larda çalışma mekânlarına ilişkin değerlendirmelerinde Duffy (1992 akt. Eker, 2002: 13), ofislerin kent mekânlarında yer seçimlerini dönemleyerek incelemiş ve bunları “ev mekânları dönemi, (1849-1864); gökdelen kâğıt fabrikaları, (1894-1904); ortak kontrol dönemi, (1954-1963); endüstriyel demokrasi dönemi, (1973 ve sonrası)” olmak üzere dörde ayırmıştır.

Tarihsel olarak ofislerin iç mekân kurgularının değişimine bakarsak; 18. ve 19. yüzyılda Taylorizmin en yüksek verim, en az maliyet üzerine kurguladığı ekonomik büyüme modeli çalışma mekânlarını da etkilemiş, ortaya yüzlerce çalışanın aynı mekânda, yan yana çalıştığı ve sürekli izlendiği ofisleri, 1950’lerde çalışanları birbirinden ayıran küçük bireysel ofisleri, 1960’lı yıllarda sosyalleşmenin öneminin artması ile Taylorizmdeki gibi katı kurallara, yan yana dizilmelere sahip olmasa da gözetleme ve denetlemeyi beraberinde taşımasa da çalışma mekânları yöneticiler ile çalışanların bir arada olduğu açık ofisleri, 1980’ler ise halen açık ofislerde çalışıldığı fakat kişilerin kübik hücrelere bölünmüş görece ayrışmayı sağlayan ofisleri ortaya çıkarmıştır (Köse Doğan, 2008). Harris’in (1991) işlev ve mimari açıdan sınıflandırmasını yaptığı “kapalı (geleneksel) düzen, açık yerleşme sistemi ve karma düzen”

ofisler dönem dönem kullanılmış ve sosyo-mekânsal ve ekonomik şartlar doğrultusunda değişip dönüşmüştür.

Çalışma mekânlarının iç kurgusu bu şekilde bir dönüşüm geçirirken, bina mimarisi ve kentsel ölçekte dönüşümü ise yine teknolojik, sosyo-mekânsal ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda gerçekleşmiştir. 19. yüzyıla kadar binaların yola bakan cephelerinin alt katları ofis olarak kullanılırken, üst katlar konut olarak kullanılmaya devam edilmiş, bazı şartlarda apartman katları da ofise dönüştürülmüştür (Aykol, 1997). Dökmeci, Dülgeroğlu ve Berköz (1993) çalışma mekânları ve konutların aynı mahallede yer almasının kişilerin mobilitelerini de etkilediğini, tarihsel düzlemde yaşam alanlarında, konutlarda ve konut mahallelerinde faaliyet gösteren çalışma mekânlarının bu alanlardan ayrılmaya ve farklılaşmaya başlaması ile ancak insanların da yaşadıkları semtlerden başka yerlerde çalışma fırsatı yakaladıklarını iddia etmişlerdir. Konut ve çalışma mekânlarının aynı mahallelerde yer alması 24 saat yaşayan mekânların kurgulanmasını da sağlarken, çalışma mekânlarının gökdelenlere taşındığı dönemlerde gece yaşamayan kentsel bölgeler ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılın sonlarında konut alanlarından ayrılmaya başlayan çalışma mekânları asansör kullanımının yaygınlaşması ile beraber bambaşka bir değişimin parçası olmuştur. Asansör kullanımının yaygınlaşması ile dikey mimarinin önündeki en önemli engel ortadan kalkmış ve 1892'de Masonic Temple binası 22 kat ve yaklaşık 90 metre yükseklikle dönemin en yüksek yapısı olarak tarihe geçmiştir (Al-Kodmany, 2015). Mumford (1961: 548) kentlerin fiziksel büyümelerinin önündeki en önemli engellerden birisini kentsel arazinin sınırlı olmasına, diğerini ise ulaşım maliyetlerinin yüksek olmasına bağlar. Asansörlerin yaygın kullanımı ile yükseklik sorunu aşılırken, bunun bir ürünü olan gökdelenlerle ise sınırlı arazi varlığı dikey büyüme ile saf dışı edilir ve otomobilin yaygın kullanımı ile de ulaşım sorunu çözülmüş olur. Bir diğer deyişle, gökdelenlerin yüksekliklerinin önündeki engel asansör ile kalkarken; kentlerin büyümesinin önündeki engeller de teknolojik gelişmelerin mümkün kıldığı gökdelenler ve otomobil ile ortadan kalkmıştır. İlk kez Amerika'da başlayan gökdelen mimarisi ve oluşturulan çalışma mekânları artık dünyanın her yerinde görülmeye başlanmış, yükseklik adeta bir yarış halini almıştır (Al-Kodmany, 2015). Modern ve prestijli gökdelenlerden ofis seçmek önemli bir kıstas halini alırken, iş merkezleri bu bağlamda yükseklik kriterinde birbiri ile yarış halinde olan gökdelenlerin kümelenildiği mekânlardan yer seçimini tercih etmişlerdir. Gökdelenlerin kentlerde yayılması ile beraber ofisler özel, yarı özel ve sosyal alanlarla desteklenerek tasarlanmaya başlanmıştır. Çalışanların bir araya gelebildiği mutfak, kafe, kantin, yemekhane gibi alanlar kişisel ofislerle dengede tutulmaya çalışılmıştır. Bu ofislerin en bilinenlerinden birisi Frank Lloyd Wright tarafından 1930'larda The Johnson Wax şirketinin ofisi olmuştur (Öymen, 1989).

20. yüzyıl ofis ve konut fonksiyonlarının keskin olarak ayrıldığı, buna koşut olarak kent mekânının bu ayrıma göre planlandığı ve mimarinin bu bağlamda çözümler ürettiği bir yüzyıl olurken 21. yüzyılın başları bilgi toplumuna geçiş, teknolojik ilerlemenin getirdiği yenilikler, post-modern mimari ile çalışma mekânları da evrilmeye devam etmiştir. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, ulus ötesi şirketlerin prestij arayışları gibi faktörler sadece ofisleri şekillendirmekle kalmamış, kentsel

mekânı da etkilemiştir. Küreselleşme ile kent mekânı sermayenin kendini yeniden ürettiği bir metaya dönüşürken, yerli ve yabancı sermaye sahipleri kentlerde yeni bir çevre oluşturan gökdelenlerden ofis seçmiş, kentleri bu yönde bir gelişmeye zorlamışlardır. Bu hızlı büyüme sürecinde kentlerde alt merkezler, merkezi iş alanları olarak ortaya çıkarken; bu alanlarda ulaşımın yoğunluğu, rantın yüksekliği gibi meseleler uzunca bir süre tartışılmalıdır (Kubat, 1990). Dolayısıyla küreselleşme ile beraber ulusal, uluslararası, çok uluslu, ulus ötesi şirketler güvenlik, konfor, altyapı ve ulaşım ihtiyaçlarını karşılayacak ofisleri gökdelenlerde bulurken; sermayenin bir yerde toplanması, kentleşme hızı, kentsel rantın artması, teknolojik gelişmeler de gökdelenleri önemli kentsel yapılar olarak öne çıkarmıştır. Ford (1992) gökdelenlerde ofis sahibi olmanın şirketler için bir saygınlık ögesi olduğuna, gökdelenlerde yer seçen şirketlerin iş dünyasında daha başarılı olacağı anlamına geldiğine dikkat çekmiştir. Bu da beraberinde gökdelen yapmayı ve gökdelenlerden ofis seçmeyi dengede tutan bir arz-talep eğrisini de beraberinde getirmiştir (Mitchell, 1997). Değişen post-modern mimari akımlarla gökdelenler de farklılaşmış, özgün mimari çözümlerinin yanı sıra sivri kuleli, oval, asimetric, amorf vb. değişik yapılar ortaya çıkmıştır (Ford, 1992). Kuzey Amerika'da başlayıp, bütün dünyayı ama daha çok Asya'yı etkileyen gökdelenlerden ofis seçme trendi, Kuzey Avrupa'da farklı bir yönelim göstermiştir. Kentsel gelişimi, tarihi, ekonomik ve politik koşulları farklı olan Kuzey Avrupa ülkelerinde gökdelenler kabul görmemiş, şehrin periferisinde yatay gelişen, serbest bir yerleşmenin baz alındığı, doğal olarak havalandırılan ve aydınlatılan çalışanların isteklerinin, ihtiyaçlarının ve tercihlerinin öne çıktığı yapılar daha çok tercih edilmiştir (Duffy, 1997).

Türkiye özelinde ise şartlar ve tarihsel süreç dünyadaki eğilimleri geriden takip etmektedir. 1990lı yıllara kadar küçük ölçekli şirketler ofis ihtiyaçlarını apartman daireleri veya iş hanları ile karşılarken yasal düzenlemeler, gelişen yapı teknikleri ve inşaat sektöründeki dönüşümlere bağlı olarak hızla kentleri değiştiren dikey mimari, gökdelenler, ikonik yapıların şirketlerin ofis seçiminde tercih edilmesi ile özellikle metropollerde gökdelenlerin yapılaşmasına olanak sağlanmıştır. Bu süreçte modern ofis binalarına ihtiyaç duyulması özellikle İstanbul'da modern kent merkezinin yerini kentin farklı bölgelerinde oluşan alt merkezler ve o alanlarda yükselen gökdelenlere almıştır (Şengezer, Evren, Ökten ve Som, 2009). Birçok altyapı ve ulaşım yatırımını mecburi kılan bu gelişme kentlerin desantralizasyonunu farklı bir boyuta taşımış, kentlerde yönetim ve ticaret merkezleri ayrılmaya, ikincil üçüncül merkezler oluşmaya başlamıştır.

20. yüzyıl sonları ve 21. yüzyıl başında çalışma mekânlarında daha somut değişimler gerçekleşmiştir. 1980'lere kadar çalışma mekânlarında mekânın iç mimarisi ve binanın mimarisi bağımlı yapılar olarak gelişmemiş, fakat son dönemlerde ilerleyen teknolojilerle beraber özellikle kişisel bilgisayarların yaygın kullanımı ve buna bağlı olarak gelişen akıllı bina kavramı ile bu bağımsızlık yerini bütüncül bir anlayışa bırakmak durumunda kalmıştır (Harrison, Wheeler ve Whitehead, 2003). Gelişen ve değişen bilgisayar ve iletişim teknolojileri işyeri kavramının keskin sınırlarını ortadan kaldırmaya başlarken, ihtiyaç duyulan yapıların farklılaşmaya başlayacağı öngörülmüştür. 19. ve 20. yüzyılda kentte sayıları hızla artan ofis binaları sadece binanın yapım sürecinde değil, ofislerin kullanım sürecinde de

çok büyük miktarda enerji tüketimine sebep olmuşlardır. Dupre (1996), ekonomik olmayan bu yapıların, gelişen teknoloji ve ihtiyaç duyulan çalışma mekânlarına cevap veremeyeceği göz önünde bulundurulursa yakın gelecekte daha az tercih edileceklerini iddia etmiştir. Son dönemde özellikle sürdürülebilir ofis binaları, yeşille iç içe mekân arayışları, yatay mimari şeklinde gelişen yapılarla yeni ofis binaları bu döneme tepki niteliğinde yorumlanmış, geçmişi gelişmiş teknolojilere dayanan gökdelenlerin, geleceğinin de yine teknolojik ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda şekilleneceği savlanmıştır (Duru, 2001). Mitchell'e (1997: 1) göre ise "Sanayi devrimi gökdelenleri hayatımızın bir parçası yaparken, dijital devrim gökdelenleri (neredeyse) modası geçmiş hale getirmiştir". Amerika'da gökdelen döneminin artık sona ereceğine dair kimi işaretleri büyük şirketler ofis seçimleri ile de vermişlerdir. Ford ve Chrysler, Nike, Microsoft gibi uluslararası alanda etkin olan şirketlerin kent dışında, yeşil alanla bütünleşen, küçük ölçekli çalışma mekânlarını tercih ediyor oluşları bu gelişmeler doğrultusunda değerlendirilmiştir (Duru, 2001: 19). Çalışma mekânları artık etrafı dört duvarla çevrili ofis anlayışının ötesine geçmiş, anın şartları doğrultusunda herhangi bir mekân, teknolojik şartlar sağlandığı, gerekli ağlara bağlanıldığı sürece çalışma mekânı olarak kullanılmış ve bu bağlamda yeni ofislerin hem açık hem kapalı mekanlara evrileceği öngörülmüştür (Hascher vd., 2002). Marmot ve Elen (2000) çalışma mekânı kavramının daha esnek bir yapıya dönüştüğünü camla ya da duvarla çevrili alanların ötesinde çalışma mekânını, herhangi bir yerde kullanılan dizüstü bilgisayar, cep telefonu ya da tablet olarak tanımlamışlardır. Teknolojinin gelişimi, taşınabilir bilgisayarların kullanımının yaygınlaşması ile daha esnek ofis tasarımları ortaya çıkmıştır. Hareketliliği, bir aradalığı, çalışma, dinlenme, eğlence ve sosyalleşmeyi olanaklı kılan tesislerle tasarlanmış ofisler öne çıkmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak verimliliği ve etkinliği sabit çalışma mekânı olmadan da korumak adına; hot-desking denilen paylaşımlı çalışma mekânları, hotelling adı verilen çalışma mekânı modelleri yaratılmıştır (Worthington,1997). Sadece iş yapılan ofislerden ibaret algılanan çalışma mekânları artık sosyal aktivitelerin, doğayla iç içe olunan mekânların olduğu yerlere evrilirken, çalışma mekânlarının bir sosyal ortam olarak tasarlanması gerektiği ve fakat gerekli durumlarda çalışanlara özel mekanlar sunabilecek imkânları olan yerler olması gerektiği sıkça tartışılmıştır (Harrison vd., 2003).

2. UZAKTAN ÇALIŞMANIN SOSYO-MEKÂNSALLIĞI

21. yüzyıl ekonomisinin, yeni ekonomi de denilen olgunun en temel meselesinin dijitalleşme, bilgi üretimine dayalı araştırma geliştirme faaliyetleri ve küreselleşme (Kurt, 2004) olduğu göz önüne alındığında pandemi süreci ile kurum ve kuruluşların, şirketlerin, firmaların bu yeni ekonomi ile ne kadar entegre olabildiği de test edilmiştir. Birçok şirket ve firmanın, neredeyse bütün kamu kurum kuruluşlarının e-devlet ile başlayan süreçte dijitalleştiği, çalışma mekânlarının çalışanların ihtiyaçlarına göre şekillendiği, esnek hale geldiği ve uzaktan çalışma seçenekleri ile çalışanların mobilitesinin artırılarak küresel bir toplum vaadine giden süreç pandemi koşulları altında hızlanmıştır. Bununla birlikte uzun zamandır altyapısı şekillendirilmeye ve güçlendirilmeye çalışılan dijitalleşme süreci de sistemin dışarıdan denenmesini mümkün hale getirmiştir. Bir diğer deyişle; teknoloji, iletişim, ulaşımda

yaşanan hızlı gelişmeler ve küreselleşme, 21. yüzyılda daha esnek bir çalışma modeli ve mekânını mümkün kılarken, COVID-19 pandemisi ile bu esneklik bir nevi zorunluluğa dönüşmüş; sosyal mesafe, sosyal izolasyon beraberinde esnek çalışmayı, evden ya da uzaktan çalışmayı kamu kurumları ve birçok şirketin gündemine getirmiştir. Normal çalışma rutinleri bozulurken henüz denemeleri yapılan online, evden ya da uzaktan çalışmaya sert ve ani bir geçiş yaşanmıştır. Toplantıların internet ortamına taşınması ile googlemeet, zoom gibi platformlar toplantı salonlarının yerini alırken, evden çalışma da iş hayatının doğal bir parçası haline almıştır. COVID-19 pandemisi öncesi her ne kadar küçük ölçekte ve birkaç firma tarafından denense de uzaktan çalışma, işverenin çalışan üzerindeki kısmi kontrolünü ortadan kaldıracağı hissini verdiği ve düzensizlik olarak algılandığı için genel olarak önyargılı yaklaşmıştır (Becker, 2004).

Gartner anket sonuçlarına göre COVID-19 pandemisi ortaya çıktıktan hemen sonra erken dönemde şirketlerin neredeyse yarısı ve çalışanların ise %80'i evden çalışmaya başlarken; uzun vadede pandemi sonrasında da şirketlerin %74'ü uzaktan çalışma modelinin kalıcı hale getirileceğine yönelik çalışmalar yapıldığını vurgulamıştır (Kniffin, 2020). 2020 yılı Ekim ayında Amazon ve Microsoft, Facebook, Spotify ve Google 2020 sonuna, MasterCard çalışanların dönmeye hazır hissedene, Royal Bank of Scotland Eylül sonuna kadar evden çalışma seçeneği sunmuş; Twitter personelinin tercihi doğrultusunda sürekli evden çalışma, WPP ofise gönüllülük esasına ve esnek bir şekilde ofise dönüşü uygularken, Barclays 70 bin personelini evden çalıştırmış, 2021 itibarıyla ise Microsoft, Twitter, Square, Facebook, Google, Spotify, Box, PSA Group uzaktan çalışmanın pandemi sonrasında da devam edeceğini duyurmuştur (Denizaltı, 2021).

Türkiye'de salgının ilk kez görülmesinin hemen ardından kamu kurum ve kuruluşları esnek çalışma sistemine geçerken; belli bir yaşın üzerindeki çalışanların, kronik rahatsızlığı olanların, hamilelerin ve engellilerin ise bu süreci evlerinde geçirmelerine, diğer çalışanların ise dönüşümlü olarak ofiste çalışmalarına karar verilmiştir. Salgının seyrine göre değişen çalışma biçimleri halen esnek çalışma olarak devam etmekte, işlerin evden takibi sağlanmaya çalışılmıştır. Akbank pandemi sonrasında da esnek çalışmanın kalıcı hale geleceğini, çalışanların %52'si uzaktan, %36'sı hibrit düzende ve %12'si ise ofisten çalışacak şekilde bir düzenleme yaptığını açıklamış (Anapa, nd); Koç Holding de pandemi sonrası 35 bin çalışanı için uzaktan çalışmanın kalıcı hale getirileceğini duyurmuştur (Karahana, 2021).

Bu süreçte, kamusal alan olan çalışma mekânları yeni bir inşa sürecine girmiştir. Uzaktan çalışma, çalışmanın mekânsal boyutunu kamusal alandan özel alana taşıırken çalışma alanına getirdiği esneklikle bir anlamda çalışma mekânlarında yer seçiminin önemini de ortadan kaldırmıştır. Mekân kısıtı kısmen yok olmuş, dünyanın herhangi bir yerinden çalışmanın yürütülmesinin mümkünlüğü sağlanmıştır. Bununla birlikte ofiste çalışmayı dönem dönem de olsa gerekli kılan iş yerlerinde ofis tasarımlarında açık ofis, tek kişilik odalar, çalışma ortamlarının kullanımı, sosyal mesafenin sağlanması, havalandırma gibi konular birçok mekânsal tartışmanın odağı haline almıştır. Çalışma mekânlarının dönüşümü açısından mimari ölçekte ve kent ölçeğinde fırsatları ve riskleri beraberinde getiren yeni bir döneme

girilmiştir. Çalışma mekânlarının şartları ve bu şartların nasıl dönüşeceğini, eskiye dönüşün mümkün olup olmadığını tartışmak, geçmekte olduğumuz dönemi doğru kavramak açısından önemli olmuştur.

3. PANDEMİ SONRASI ÇALIŞMA MEKÂNLARINI TARTIŞMAK

COVID-19 pandemi süreci sona erdiğinde de uzaktan çalışmanın kalıcı olacağı, çalışma mekânlarının kısmen evlere veya kişilerin tercihleri doğrultusunda çalışmak isteyecekleri herhangi bir mekâna taşınacağına dair yoğun tartışmalar devam etmektedir. Çalışma mekânlarının evlere çekilmesi, evin iç mekânını, mevcut çalışma mekânlarının dönüşümünü ve aynı zamanda kentsel büyümeyi, altyapıyı ve ulaşımı da etkileyecek önemli değişiklikleri barındırmaktadır. Çalışanların trafikte kaybettikleri zaman göz önünde bulundurulduğunda, yürünebilir kentler tasarlamak için gerekli koşullar da oluşmaktadır. Özellikle uzaktan çalışma -her ne kadar farklı lokasyonlardan çalışma henüz mümkün olmasa da- ulaşım maliyetlerini azaltmak açısından önemli bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da çalışma mekânlarını, iş kollarını, çalışma biçimlerini geleneksel düşünme biçimlerimizden çıkararak tekrar gözden geçirmemizi gerekli kılmaktadır. İş yapmak, çalışmak kavramı artık sabit bir mekân olarak ofis kavramından kısmen bağımsızlaşmaya başlamaktadır.

Diğer bir deyişle uzaktan çalışma imkânlarının yaygınlaşmasının beraberinde kentte ve mimaride farklı çözümler getireceğine dair öngörüler mevcuttur. Sürdürülebilir olmayan, prestij sembolü, pahalı; bina, gökdelen ve ofislerin yerini farklı tür çalışma mekânlarının alacağı, bu bağlamda ofislerin de farklı mimari çözümlere ihtiyaç duyduğu görüşleri sıkça vurgulanmaktadır. Şık ofis tasarımlarına, detaylandırılmış cephe düzenlemelerine, ikonik binalara duyulan ihtiyacın azalacağına dair yorumlar da gündemdedir. Çalışma mekânlarının sosyal mesafeyi gözetecek şekilde yeniden tasarlanması, açık ofislerden vazgeçilmesi, bütün çalışanlara ayrı bir çalışma mekânı tahsis edilemese de yoğunluğun azaltılması, camların açılabilmesi, doğal havalandırmanın olduğu binalar tercih edilmesi gibi kalıcı bir etki yapması beklenmektedir. Bununla birlikte salgın sonrasında salgın sürecindeki çalışma şartları kalıcı hale gelirse kentlerin desantralizasyonunun hızlanacağını öngörmek mümkündür.

Bununla birlikte bu çıkarımlar ve öngörüler bütün sektörleri ve çalışma biçimlerini kapsamayan genelleştirici özelliklere sahiptir. Çalışma mekânları, bilgi teknolojileri ofisleri ile kısıtlı olsaydı bile bu çıkarım insanın sosyal bir varlık olduğu, iş yapma sürecinde de bu sosyalliğin öne çıktığını göz ardı eden bir yorumdan ibaret olurdu. İnternet üzerinden yürütülen toplantıların, evlerden çalışmanın bir zorunluluğun sonucu olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Bu bağlamda yüz yüze kurulan ilişkilerin mümkün olan şartlarda tekrar kurulmak isteneceği bunun getirdiği kalite, güven ve sosyalliğin iş hayatındaki önemi yok sayılamaz. Süreç hali hazırda devam ederken bile çalışma mekânlarına bağımlılık tamamen ortadan kalkmamıştır. Tıp alanında bulunacak aşı, tedavi gibi çözümler gündemde iken, mühendislik ve mimari çözümlerle eskiye başka tür bir dönüş yaşanabilmesi de olanaklıdır. Her ne kadar uzaktan çalışma birçok açıdan cazip görünse ve hatta bazı iş kollarında uzaktan çalışmak mümkün ve kalıcı hale gelse bile kamu kurum ve kuruluşları ya da farklı sektörler göz önüne alındığında benzer bir esnekliğe geçiş, işlerin devamlılığı bağlamında mümkün olmayabilir. Bu bağlamda belli bir

çalışma mekânına duyulan ihtiyaç bir anda ortadan kalkmayabilir. Artık uzaktan çalışmanın kalıcı hale geleceği, çalışma mekânlarına ihtiyaç kalmadığı gibi öngörüler çalışma mekânlarını sadece teknik ve bilimsel ilerlemelerin oluşturduğu mekânlar olmakla sınırlarken; beraberinde kent mekânının her parçasının taşıdığı sosyo-mekânsallığı göz ardı etme riskini beraberinde getiren bir yoruma dönüşmektedir.

Çalışmak, çalışma ilişkileri, iş ortaklıkları, çalışma arkadaşlıkları insanın sosyal tarafını besleyen bir olgudur. Sosyal ilişkiler, işin öğrenilmesi, bilgi paylaşımı, oluşturulan güven ortamı çalışmanın kendini yeniden üreten olgularındır da aynı zamanda. Çalışma mekânı bu anlamda sadece iş yapılan bir alan değildir. Eğer çalışma mekânları teknolojinin sınırları içinde ve çalışma eylemi ile kısıtlanmış alanlar olsalardı dolaşım alanlarının, toplantı salonu fuayelerinin; çay, kahve, sigara içilen dinlenme odalarının işlevselliği tartışmaya açık hale gelirdi. Bütün bu temasların yaşanmadığı, çalışanların hiçbir iletişiminin olmadığı varsayılsaydı eğer, fabrika-ofis ayrımı gerekli olmazdı ya da ofisler hiçbir değişim ve dönüşüm geçirmezdi.

Bu sebeple de pandemi sonrasında çalışma mekânları belli değişimlerin öznesi olacaktır elbette, belki birçok kurum, kuruluş, şirket uzaktan çalışmayı kalıcı hale de getirecektir fakat bu tam anlamıyla ofissiz, çalışma mekânı olmayan bir geleceğe işaret edecektir demek için henüz çok erkendir.

SONUÇ

COVID-19 salgınında dünya; tedavisini bilmediği, aşısını da uzunca bir süre bulamadığı, sosyal ortamlarda bulaşıcılığı oldukça yüksek bir hastalıkla karşı karşıya kalmış; bu süreçte hastalığa çözüm bulmanın, aşı geliştirmenin önemesinin yanı sıra kamusal çözümler getirmenin elzem olduğu bir süreç deneyimlemiştir. COVID-19 sürecinde sosyal ve kamusal alan olan çalışma mekânları değişimlere uğramıştır. İş yerlerinde zorunluluğa dönüşen sosyal mesafe, her kıtadan milyonlarca çalışanı evlerinden çalışmak zorunda bırakmıştır. COVID-19 öncesi teknolojik gelişmelerin temellerini attığı dijitalleşme ile uzaktan çalışma mümkün olabilmiş; video konferanslar, çalışan ilişkilerinin farklılaşması, dönüşümlü çalışma gibi yenilikler çalışma mekânlarında değişimi ortaya çıkarmıştır. Uzaktan çalışma ile firmalar altyapılarını test etme imkânı yakalamış, yeni koşullara uyum sağlayabilenler bu süreçten kazançlı çıkmıştır. Evden çalışma hem çalışanlar hem de işverenler için cazip bir seçenek olarak ortaya çıkarken, birçok şirket önceden önyargılı yaklaşılan evden çalışma uygulamasını geçici bir çözüm olarak değil, pandemi sonrasında da devam edecek bir uygulama olarak düşünmeye başlamıştır. Bu da gelecekte çalışma mekânları ve iş modelleri hakkında birçok alanda tartışmaları beraberinde getirmiştir. Kent ve mimari ölçekte ortaya çıkacak değişiklikler bu bağlamda tartışılmaktadır. Bununla beraber insanın sosyal bir varlık olduğu, çalışmanın ise bu sosyalliği beslediği ve bu anlamda çalışmanın mekândan tamamen bağımsızlaşması yerine farklı tasarımların ve çözümlerin doğrultusunda yeni çalışma mekânlarının ortaya çıkacağı iddia edilmiştir.

Finansal Destek:	Yok
Çıkar Çatışması:	Yok
Etik Kurul Onayı:	Yok

KAYNAKÇA

- Al-Kodmany, K. (2015). Tall Buildings and Elevators: A Review of Recent Technological Advances. *Buildings*, 5(3), 1070–1104. doi: 10.3390/buildings5031070
- Anapa, P. (n.d.). Pandemi Sürecinde İş Hayatında Uzaktan Çalışmaya Geçiş “Akbank Deneyimi”. *HR Dergi*.
- Aykol, E. (1997) Büro Yapılarında Kullanıcı Gereksinimlerinin Mekân Tasarımına Etkilerinin İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Becker, F., (2004). *Offices at Work, Uncommon Workspace Strategies that Add Value and Improve Performance*, Jossey-Bass Business & Management Series
- Denizaltı, S. (2021, January 27). Uzaktan çalışma kalıcı hale getiriliyor: Örgütlenmenin toprağı zayıflar. *Birgün*.
- Diamond, J., ve İnce, Ü. (2002). *Tüfek, mikrop ve çelik*. Ankara: TÜBİTAK.
- Duffy F., (1997). *The New Office*, Conran Octopus Limited, London
- Duffy, F., ve Wankum, A. (1971). *Office landscaping*. London: Anbar.
- Duru, B. (2001). *Gökdelenler ve Kent*, Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, 2001, s.331-362.
- Dökmeci, V., Dülgeroğlu, Y., ve Berköz, L. (1993), *İstanbul Şehir Merkezi Transformasyonu ve Büro Binaları*, Literatür Kitabevi, İstanbul.
- Eker, M. (2002). *Ofis Mobilyasında Değişen Tasarım Kriterleri*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü. Endüstri Ürünleri Tasarımı Ana Sanat Dalı.
- Ford, Larry R., “Reading the Skylines of American Cities”, *Geographical Review*, April 1992, Vol. 82, No 2, s.180-201.
- Harper, J. (2020, May 22). Koronavirüs: Esnek çalışma, iş hayatının 'yeni normal' olabilir mi? *BBC*.
- Harris, D. (1991) *Planning and Designing the Office Environment*, NY: Times Publishing.
- Harrison, A., Wheeler, P. and Whitehead, C. (2003), *The Distributed Workplace: Sustainable Work Environments*, Routledge, London.
- Hascher, R., Jeska, S. ve Klauck, B., (2002). *A Design Manuel Office Buildings*.13- 29,47-60
- Karahan, S. (2021, January 26). Uzaktan çalışma kalıcı hale geliyor. *Habertürk*.
- Kniffin, K. M., (2020), *COVID-19 and the Workplace: Implications, Issues, and Insights for Future Research and Action* American Psychological Association, Vol. 76, No. 1, 63–77 ISSN: 0003-066X <http://dx.doi.org/10.1037/amp0000716>
- Köse Doğan, R. (2008) *Yönetici Bürolarında Mekân Örgütlemesi*, Doktora Tezi, Konya.
- Kurt, M., (2004), “Türkiye Ekonomisinin Kalkınma Sorunu İçin Bir Model Önerisi: Bilgi Temelli Kalkınma”
- Marmot, A., Eley, J., (2000). *Office Space Planning: Designing For Tomorrow’s Workplace*, McGraw-Hill
- Mitchell, William J., “Do We Still Need Skyscrapers?”, *Scientific American*, December 1997, Vol.277, No 6.
- Mumford, L. (1961). *The city in history: Its origins, its transformations, and its prospects*. Brantford, Ontario: W. Ross MacDonald School Resource Services Library.
- Öymen, E. (1989), “Dünden Yarına Ofis Tasarımı”, *Arredamento Mimarlık Dergisi*, 65:130.
- Sine, W. D., & David, R. J. (2003). Environmental jolts, institutional change, and the creation of entrepreneurial opportunity in the U.S. electric power industry. *Research Policy*, 32, 185–207.

- Schivelbusch, W. (2012). *Keyif verici maddelerin tarihi cennet, tat ve mantık*. İstanbul: Kırmızı Kedi.
- Scognamillo, G. (1991), "Ofislerin Sineması", *Age*, 148-149.
- Şengezer, B., Evren, Y., Ökten, A. N., Som, S.K., (2009). Who Gets 'What' in Cities? Questioning İstanbul's Skyscrapers. *Megaron*. 2009; 4(2): 71-78
- Tekeli, İ. (2021). Dünyanın Salgınlar ve Kentler Sarmalında Geldiği Nokta; COVID-19. Retrieved February 12, 2021, from <http://ilhantekelivakfi.org/wp-content/uploads/2020/05/Kent-ve-Salgın-Hastalıklar-COVID-19.pdf>
- Türk, A., Bingül, B., ve Ak, R. (2020). Tarihsel Süreçte Yaşanan Pandemilerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences 2020 Special Issue* 612-632
- Worthington, J., (1997). *Reinventing the Workplace*, Institute of Advanced Architectural Studies, The University of York, Oxford

Makale Türü: Araştırma

SURİYELİ MÜLTECİLERİN SOSYAL DIŞLANMA SORUNSALININ “KAPSAYICI KENT” YAKLAŞIMIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ; TARSUS (MERSİN) KENTİ ÖRNEĞİ (*)

¹Harika TOS
²Duygu GÖKCE

Özet

Ülkemize 2011 yılında zorunlu göçle gelen Suriyeli mülteciler kentlerde, “sığınak” biçiminde belirli kent parçalarında zorlu koşullar ve düşük yaşam kalitesi içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Türkiye’de özellikle 2013 yılından itibaren Suriyeliler ve yaşam koşullarıyla ilgili çeşitli çalışmalar yapıldığı, kent planlama literatüründe ise 2018 yılından itibaren Suriyeli mültecilere yönelik “barınma ve kentsel hizmetlere erişim sorunları”, “dışlanma”, “uyum” vb. çerçevesinde çalışmalara yer verildiği görülmektedir. Yurtdışındaki bilimsel çalışmalar ise “Mültecilerin kentsel deneyimleri” ve “çok kültürlülük ve planlama” kapsamında ele alınmıştır. Mültecilere yönelik olarak, hukuksal alanda birçok Uluslararası sözleşmenin geliştirildiği görülmektedir. Avrupa Kentsel Şartında tanımlı Kentli Hakları içerisinde, özellikle “Katılım, Eşitlik ve Kültürler Arası Kaynaşma” hakkının Mültecileri de kapsadığı saptanmıştır. Bu makalede, Mersin ili Tarsus kentinde (düşük, orta ve yüksek nitelikli konutlarda) yaşayan Suriyeli Mültecilerin mevcut yaşam koşulları, karşılaştıkları farklı boyuttaki sorunlar, zorluklar ile talep ve beklentileri incelenmiştir. 150 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiş olup, anket soruları; demografik yapı, sosyal, kültürel ve ekonomik yapı, mekânsal yapı, uyum, aidiyet ve memnuniyet durumu, mevcut sorunlar ile taleplerden oluşmaktadır. Buna ek olarak, ilgili kurum ve kuruluşların yetkilileri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasından elde edilen bulgular neticesinde, kentsel politikalar ve eğitim, sağlık, istihdam, yerel mekanizmalara katılım, ayrımcılık, barınma ve kentsel hizmetler başlıklarında “Sosyal İçerme Eylem” planı önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarsus, Suriyeli Mülteciler, Sosyal İçerme Eylem Planı

Evaluation of the Problem of Social Exclusion of Syrian Refugees with an “Inclusive City” Approach; The Example of Tarsus (Mersin) City

Abstract

Syrian refugees, who came to our country with forced migration in 2011, continue their lives under difficult conditions and low quality of life in structures in the form of "shelter" in certain urban parts. It is noteworthy that various studies have been carried out on Syrians and their living conditions in Turkey especially since 2013, and “problems of access to housing and urban services”, “exclusion”, “adaptation” etc. in the framework of Syrian refugees have been included in the urban planning literature since 2018. On the other hand, scientific studies carried out abroad are discussed within the scope of "refugees' urban experiences" and "multiculturalism and planning". It is seen that many international conventions have been developed in the legal field for refugees. It has been determined that the "Participation, Equality and Cross-cultural Amalgamation" clauses defined in the European Urban Charter cover the Refugees, too. Within the scope of this article, the current living conditions, problems, difficulties, demands and expectations of Syrian Refugees living in Tarsus (low, medium and high quality housing) in Mersin province were examined. A questionnaire study was conducted with 150 people, survey questions consist of demographic structure, social, cultural and economic structure, spatial structure, harmony, belonging and satisfaction status, current problems and demands. In addition, in-depth interviews were held with the officials of institutions and organizations related to Syrian refugees. As a result of the findings obtained from the fieldwork, a “Social Inclusion Action” plan was proposed under the titles of urban policies and education, health, employment, participation in local mechanisms, discrimination, housing and urban services.

Keywords: Tarsus, Syrian Refugees, Social Inclusion,

* Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı’nda savunulan "Kentsel Sığınaktan Kapsayıcı Kente; Mersin'deki Kentli Mülteciler" başlıklı tezden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, harika.tos.91@gmail.com, ORCID-ID: 0000-0002-7020-8910

² Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, duygugokce@sdu.edu.tr, ORCID-ID: 0000-0001-6491-7131

GİRİŞ

Dünya üzerinde yaşanan çeşitli olaylardan dolayı (savaş, ekonomi, sosyal hayat vb.) tarih boyunca çok sayıda göç hareketinin (iç ve dış göçler) gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun sonucunda gerek göç eden bireylerin gerekse de ülkelerin ortaya çıkabilecek sorunlarını gidermek için çeşitli kanunlar çıkarılmıştır. Avrupa Birliği kapsamında yer alan sözleşmeler; Schengen Anlaşması (1985 – 1999), Dublin Konvansiyonu (1990), Maastricht Anlaşması (1993), Amsterdam Anlaşması (1997), Tampere Zirvesi (1999), Temel Haklar Şartı (2000 ve 2009), Seville Zirvesi (2002), Nice Anlaşması (2011), Avrupa Anayasası Anlaşması (2004), Avrupa Göç ve Mülteci Paktı (2008), Hague ve Stockholm Programı (2004 ve 2009) ve Lizbon Anlaşması şeklindedir (Koçak ve Gündüz, 2017). Birleşmiş Milletler kapsamında, mültecilere yönelik olarak çıkarılan kanunlar; Cenevre Sözleşmesi (1949), Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme (2003) ve İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (1987) şeklindedir. Cenevre Sözleşmesi, harp sırasında harp felaketlerine herhangi bir şekilde maruz kalan insanların şeref ve haysiyetlerinin aynı zamanda haklarının korunmasını sağlayan anlaşmadır. Bu sözleşme mülteci kavramını Avrupa ile sınırlandırmıştır (Alsın, 2015; Çalık 2015). Türkiye Birleşmiş Milletler içerisinde yer alan, mülteciler ile ilgili sözleşmelere taraf olmuştur. Sözleşmeye taraf ülke olan Türkiye, Cenevre Sözleşmesi kapsamında, Suriye’den Türkiye’ye göç edenlere “mülteci” kavramını kullanmamaktadır.

Zaman içerisinde göç hareketliliğinde meydana gelen farklılıklardan dolayı göç hareketliliği için farklı tanımlamalar (Göçmen, Mülteci, Sığınmacı) geliştirilmiştir. “Göçmen” daha çok bireylerin kendi isteği ile yani herhangi bir zorlama olmadan gerçekleştirdikleri hareket iken, “mültecilik” kavramında zorunlu etkenlerin olması söz konusudur (Aktel ve Kaygısız, 2018: 582; UNHCR, 2016: 1). Suriyeliler ne göçmen tanımına ne de mülteci tanımına uymaktadır. Mevzuattaki boşluk sebebiyle Suriyelilerin statüsüyle ilgili Türkiye’de “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” (YUKK) çıkarılmıştır ve Suriyelilerin statüsü “geçici koruma” olarak belirtilmiştir. 6458 Sayılı YUKK’un “Geçici koruma” başlıklı 91. Maddesinin 1. Fıkrası şu şekildedir: “(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitleli olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” (Resmi Gazete, 2013). Bu çalışmada Suriyeli sığınmacılardan “Mülteci” olarak bahsedilmiştir. Bunun sebebi, sığınmacı tanımına rağmen ülkede yaşayan Suriyelilere birçok bakımdan mültecilere tanınan hakların uygulanmasıdır.

Makale kapsamında kentsel planlama alanında, mültecilere yönelik olarak hazırlanmış yurtiçi ve yurtdışında yapılmış olan çalışmalar araştırılmıştır. “Çok kültürlü kentsel planlama”, konusunda yurtdışı bilimsel çalışmalarında, çok kültürlü kentlerde planlama açısından yaşanan zorluklara değinilmektedir. Kent planlamanın farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkileri etkilemedeki arabuluculuk rolünü araştırmaktadır (Zhuang, 2013). Stjerno (2004). Çok kültürlü kentlerin başarılı olabilmesi için, kamusal alanlarda ve kurumlarda insan etkileşiminin ve diyalogun sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Çok kültürlü toplumsal yapının yerel yönetimler için çeşitli fırsat ve zorluklar oluşturduğunu belirtmektedir.

Kültürler arası iletişimin sağlanabilmesi için, uygulanması gereken politikalar ve ilgili kurumlar araştırılmakta olup, planlamacıların ve politikacıların rolleri saptanmaktadır (Sandercock, 2003). Çok kültürlü planlama ile ilgili olarak, başka bir çalışmada Çok kültürlü/çoğulcu planlamanın katılımcı planlama ile doğrudan ilişkili olduğu vurgulanmakta ve bu çerçevede mevcut planlama süreçlerinin değiştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Başarılı bir çok kültürlü kent için, çoğulcu felsefenin kentin sosyal ve kültürel kurum ve yapılarına, kent mekânına ve kentsel hizmetlere aktarılması gerektiği savunulmaktadır (Qadeer, 1997: 485). Levin (2013), Çok kültürlü planlamanın başarılı olabilmesi için, plancuların eğitimi ve bilinçlendirilmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Çok kültürlü planlamada, savunucu planlamanın sosyal adalet kavramı ile ilişkilendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Sosyal içerme kavramının, göçmen ve mültecilerin sorunlarının daha iyi anlaşılmasına ve daha iyi bir çözüm bulunmasına katkı sunacağını ifade etmiştir.

“Mülteciler ve kentsel planlama” odaklı bilimsel çalışmalarda, mültecilerin kırsal alanlara yerleşmeleri için üstü kapalı veya açık şekilde baskı uygulandığı belirtilmektedir. Mülteci krizine yönelik çözümlerin ise entegrasyon ile sağlanabileceği öne sürülmektedir (Waters, 1999; Lahdesmakı, 2014). Mültecilerin kendi yaşam yerlerini seçmeleri için politikaların yeniden biçimlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Yeniden yerleşim projelerindeki sorunların nasıl iyileştirilebileceğine dair öneriler geliştirilmektedir (Wet, 2006). Campbell (2006), yerel entegrasyonu çözüm olarak görmekte ve mülteci kampının hak temelli yaklaşımla tasarlanması gerektiğini belirtmektedir. Erişilebilir kamusal alanlar ve kurumlar yoluyla mültecilerin yerleşimleriyle duygusal bağ kurabileceğini saptamıştır. Buscher (2013), mültecilere daha iyi koşulların sağlanabilmesi için yeni yaklaşımların ve farklı ekonomik programların benimsenmesi gerektiğini ifade etmekte, mülteci kamp alanlarının iyileştirilmesi, konaklama kapasitesinin artırılması, çevre kaynaklarının korunması için yasaların etkinleştirilmesi gerekliliğini savunmaktadır. Badawy vd., (2016), mülteci kampındaki önceliklerin; sığınakların yenilenmesi, altyapının, açık ve yeşil alanların iyileştirilmesi olduğunu ifade etmektedir. Mültecilerin sorunlarının çözümü için planlamacıların mülteciler ile etkileşime geçerek metodolojiler geliştirmelerini önermektedir.

Suriyeli mültecilere yönelik yapılan yurtiçi çalışmalar araştırıldığında; Çılgın, vd. (2017), göçün mekânsal olarak da ele alınması gerektiğini belirttiktedirler. Çalışmada Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin geliş nedenlerine değinilmektedir. Çalışmada Göç olgusu konusunu ele alırken, bilgiye erişim konusunda yaşanan kısıtlılık nedeni ile yaşanan zorluklardan bahsedilmektedir. Başka bir makalede, Suriyeli mülteci çocuk işçilerin, eğitim, oyun ve sağlıklı yaşam haklarının tehlikeye girdiği belirtilmektedir (Harunoğulları, 2016: 40). Gencer ve Karagöz (2016), ise Mülteci çocukların kentsel alanlarda yaşadıkları sorunlara dikkat çekerek çözüm önerileri getirmeyi amaçlamışlardır. İnan ve Korgavus (2017) makalelerinde, Türkiye’de kurulmuş olan Mülteci kamplarının mevcut durumlarını analiz ederek yaşanan sorunlara değinmekte ve iyi örnekler sunarak çözümler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, mülteci kampları için acil durumlar ve doğal afetlere müdahale rehberleri değerlendirilmekte ve kamplar için alan seçimi, yerleşim organizasyonu ve alan planlaması ile ilgili

temel standartlar ele alınmakta ve bu standartlar Türkiye’deki kamplar ile karşılaştırılmaktadır. Çalışmada mülteci kamplarına yönelik olarak, fosil olmayan enerji, LED ışık sistemleri, akıllı şebeke tesisleri ve biokütle enerjisi teknolojisi öneri olarak sunulmaktadır. Günay ve Eker (2018), çalışmalarında kentlerin göçler nedeni ile kamp işlevi kazandığını belirtmektedirler. Çalışmaları, mülteci, misafir, geçici koruma kavramlarına açıklık getirerek, mültecilerin Türkiye’de hangi statüde yer aldıklarını ifade etmektedir. Mülteci problemini istatistiksel verilerin yanında mültecilerin hikâyeleri ve deneyimlerini de göz önünde bulundurulmasının önemini vurgulamaktadır. Suriyeli mültecilere yönelik olarak yapılmış olan başka bir çalışmada ise, Mültecilerin hem yurttaşlık haklarının olmayışından kaynaklı hem de mültecilik haklarının tanınmasından dolayı yaşadıkları riskler, kentsel mekânlarda yaşadıkları korunaksızlık ve savunmasızlık üzerinde durulmaktadır (Kahraman ve Nizam, 2016).

Ülkelerinden zorunluluk nedeni ile yerinden edilmiş ve sığınmacı konumunda bulunan Suriyeli Mülteciler, Tarsus kenti içerisinde yoğun şekilde bulunmaktadır. Tarsus kentinde 2019 tarihinde kayıtlı bulunan Suriyeli mülteci sayısı; 40.808 kişidir (İl Göç İdaresi, 2019). Tarsus kentinde yaşayan Suriyeli Mülteciler; yoksunluk ve yoksulluk içerisinde, barınma, sağlık, eğitim, istihdam, kentsel hizmetlere katılım gibi çok boyutlu sosyal dışlanma ve uyum problemleri ile yaşamaktadırlar. Bu kapsamda makalenin amacı; Mersin kenti Tarsus İlçesi özelinde zorunlu göç ile gelen Suriyeli mültecilerin söz konusu çok boyutlu sorunlarını saptamak ve sorunların çözümüne yönelik kentsel politikalar ve “sosyal içerme eylem planı” önermektir.

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Mersin İli Tarsus İlçesinde yaşayan 40.808 olan mülteci sayısı için %10 örnekleme hatası kabul edilerek %95’lik güven kat sayısı ile yapılan hesaplamalar neticesinde 96 kişi ile yapılacak anket görüşmesinin yeterli olacağı hesaplanmıştır.

Anket uygulamasında örnek büyüklüğü (n):

$$n = [N * t^2 * p * q] / [d^2 * (N-1) + t^2 * p * q] \text{ eşitliğinden hesaplanmıştır.}$$

n= Örnekleme alınacak sayı

N= Ana kütle büyüklüğü

t= Güven kat sayısı (%95’lik güven için bu katsayı 1,96 alınmaktadır)

p= Ölçmek istediğimiz özelliğin ana kütlede bulunma ihtimali

q= Ölçmek istenilen özelliğin ana kütlede bulunmama ihtimali

d= Kabul edilen örnekleme hatası (% 10)

$$n = N * 1.96^2 * 0,5 * 0,5 / [0,102^2 * (N-1) + 1.96^2 * 0,5 * 0,5] = 96 \text{ kişi olarak bulunmuştur.}$$

Doğru ve gerçekçi sonuçlara ulaşabilmek adına 167 adet anket yapılmış olup, hatalı anketler çıkarılarak 150 adet anket üzerinden değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Rastgele örneklem yolu ile 150 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması, demografik yapı, sosyo-ekonomik yapı, mekânsal yapı, uyum aidiyet ve memnuniyet durumu konularından oluşmaktadır. Yapılan anket

çalışmalarının SPSS ile dökümü yapılmış olup, sonuçlar değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra çalışma alanı konumsal analizi yapılmış, diğer kentsel hizmet alanlarına uzaklıklarını gösteren haritalar hazırlanmıştır. Çalışma alanı fotoğraflanarak, Suriyeli Mültecilerin karşılaştıkları sorunlar belgelendirilmiştir. Ayrıca kentsel alanda yaşayan Suriyeli Mülteciler ile ilgili olan kurum ve kuruluşların (Mersin İl Göç İdaresi, Tarsus İlçe Emniyet Müdürlüğü, Tarsus Belediyesi, Tarsus Kent Konseyi, Şehir Plancıları Odası, Tarsus Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Mahalle Muhtarı temsilcileri) ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme; Suriyeli Mültecilerin yaşadıkları sorunlar ve güçlükler, yerel halkın Suriyeli Mültecilere bakış açısı, toplumsal katılım ve uyum bağlamında varsa proje ve faaliyetleri konularından oluşmaktadır. Mültecilerin yaşadıkları sorunların çözümlenmesine yönelik olarak “kentli hakları”, “sosyal içerme” ve “kapsayıcı kentsel planlama” kavramları araştırılmıştır. Sonuçta, ilgili literatür değerlendirmeleri, anketler ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgu ve veriler değerlendirilerek, “kapsayıcı kentsel planlama” yaklaşımıyla kentsel politikalar ve “Sosyal İçerme Eylem Planı” önerilmiştir.

Araştırmada Sınırlılıklar

Covid 19 pandemi süreci olağanüstü koşulları bir arada getirmiştir. Bu çalışma kapsamında verilerin toplanması, anket yöntemi ile yapılmış olduğu için, mültecilere ulaşma ve mültecilerin yöneltilen sorulara yanıt vermeleri konusunda, Covid-19 pandemi sürecinden kaynaklı bazı sıkıntılar yaşanmıştır.

2. BULGULAR

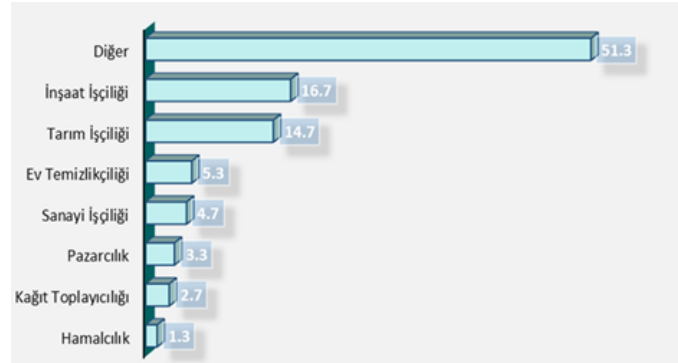
Toplumda Suriyeli mültecilerin karşı karşıya kaldığı dışlanma sorunlarını ortaya koyabilmek ve kamusal alana katılım durumlarını irdeleyebilmek için; demografik ve sosyo-ekonomik yapı, mekânsal yapı, uyum, aidiyet ve memnuniyet durumu incelenmiştir. Kurum ve kuruluşların Suriyeli mültecilere yönelik görüş ve çalışmaları irdelenmiştir.

2.1. Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapı

150 kişinin katıldığı anket çalışmasının, 63’ü kadın, 87’si erkek katılımcıdır. Katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde, 31-40 yaş arası 56 kişi (%37,3), 18-30 yaş arası 38 kişi (%25,3), 41-50 yaş arası 35 kişi (%23,3), 51 yaş ve üstü 19 kişi (%12,7) ve 0-18 yaş arası 2 kişidir (%1,3). Çalışmaya katılanların evlilik durumları irdelendiğinde, %78,7’si evli iken, %4,0’ü boşanmış durumdadır. Anket çalışmasına katılanların evlilik yaşları araştırıldığında ise %27,3’nün 12-18 yaş arası evlilik yaşına sahip oldukları saptanmıştır. Büyük çoğunluğun 18 yaş ve üzeri evlilik yaşına sahip olduğu görülse de, küçük yaşta evlilik yapan kişi sayısı az değildir. Katılımcıların ailede bulunan kişi sayılarına bakıldığında, 77 kişinin (%51,3) “6-4 kişi”, 42 kişinin (%28,0) “1-3 kişi”, 27 kişinin (%18,0), 4 kişinin (%2,7) “10 ve üzeri kişidir”. Katılımcıların büyük çoğunluğunun aile kişi sayısının kalabalık olduğu görülmektedir. Katılımcıların çocuk sayıları araştırıldığında, 1-3 arası çocuk sayısına sahip olan %60,7 iken; 7 ve üzeri çocuk sayısına sahip olan %3,3’tür. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, %20,0’sinin lise

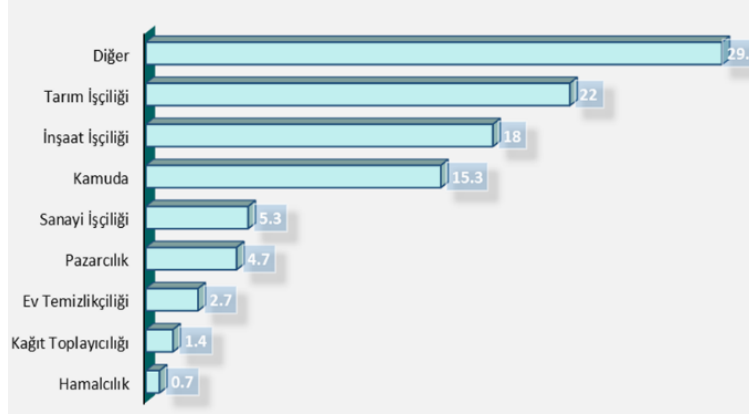
mezunu, %19,3’nün üniversite mezunu, %18,7’sinin ortaokul mezunu, %16,0’sının okur-yazar olmadığı, %14,7’sinin okur-yazar ama okul bitirmemiş, %11,3’nün ise ilkokul mezunu olduğu saptanmıştır. Katılımcıların eğitim seviyeleri farklılık göstermekte olup, üniversite mezunu olan kişi sayısı Türkiye’de yapılmış olan diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Katılımcılar çocuklarının okula gidip gitmedikleri ile ilgili yöneltilen soruya, %48,0 çocuklarının okula gittiğini belirtirken, %40,7’si çocuklarının okula gitmediğini ifade etmişlerdir. Katılımcılara yöneltilen “Türkçe dil kursuna gidiyor musunuz?” sorusunda %48,7’sinin dil kursuna gittiği belirlenmiştir. Büyük çoğunluk (%51,3) ise dil kursuna gitmemektedir. Katılımcıların ailelerinde Türkçe bilen olup olmadığına bakıldığında, büyük çoğunlukla (%88) Türkçe bilen kişilerin olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların gelir düzeyleri incelendiğinde, %11,3’ünün ortalama aylık gelirinin 500 TL ve daha az olduğu görülürken, %40,0’nın ortalama aylık gelirinin 1001-2100 TL arası olduğu belirlenmiştir. 2101 TL ve üzeri aylık gelire sahip olan katılımcı oranı %23,3, 501-1000 TL arası aylık gelire sahip olan katılımcı oranı %25,3’tür. Katılımcıların işte çalışma durumu incelendiğinde, %70’inin işte çalışıyor oldukları görülmektedir. Bunun yanında %30’u ise herhangi bir işte çalışmadıkları belirlenmiştir.

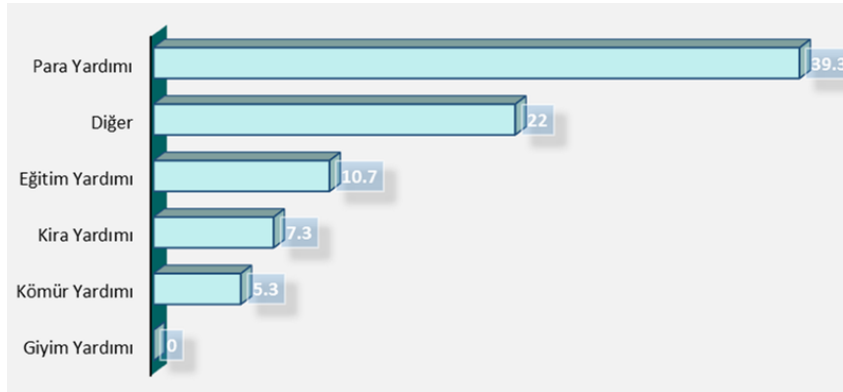
Şekil 1. Mültecilerin Çalışmakta Oldukları İş Gruplarının Dağılımı

Meslek grupları dağılımı ile ilgili olarak (Şekil 1), katılımcıların; %51,3 ile “diğer” meslek grubu içerisinde ilk sırada yer almaktadır. 77 kişiden oluşan “diğer”in 45 kişisi işsiz olup, 32 kişi kamuda (öğretmen ve sağlık personeli) çalışmaktadır. İşsizlik oranı %30 gibi bir oran olup çok yüksektir. Bu durum bize karşılaştıkları sorunları göstermektedir. Bunun yanında %16,7’si ise inşaat işçiliğinde çalışmaktadırlar. Aynı zamanda %14,7’sinin ise tarım işçiliğinde çalıştığı görülmektedir. Bunun nedeni, kent merkezinde anketin gerçekleştirilmesi olup, tarım işinde çalışan grubun daha çok kent dışı alanlarda yaşamasıdır.

Şekil 2. Mültecilerin Memleketteki Çalıştıkları İş Gruplarının Dağılımı

Memlekette hangi işte çalıştıkları ile ilgili olarak (Şekil 2) katılımcıların; %29,9 u memleketlerindeki işleri sorusuna “diğer” seçeneğini işaretlemiş olup, “diğer” grubu içerisinde çalışmayan ve öğrenciler yer almaktadır. Bunun yanında katılımcılar %22 ile memleketlerinde “tarım işçisi” olarak çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcı Mültecilerin %18,0’i inşaat işinde, %15,3’ü ise kamuda çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Kamuda çalışanlar içerisinde öğretmen, doktor, eczacı, belediyede çalışan kişiler mevcuttur. Var olan asıl mesleklerini burada yerine getiremediklerini ifade etmişlerdir. Eşin işte çalışıp çalışmadığı durumu araştırıldığında; 150 katılımcının 28’inin eşi olmadığı için 122 katılımcı üzerinden değerlendirmesi yapılmış olup, Mültecilerin büyük çoğunluğunun (%66,9) eşlerinin çalışma durumuna hayır cevabını verdikleri görülmektedir.

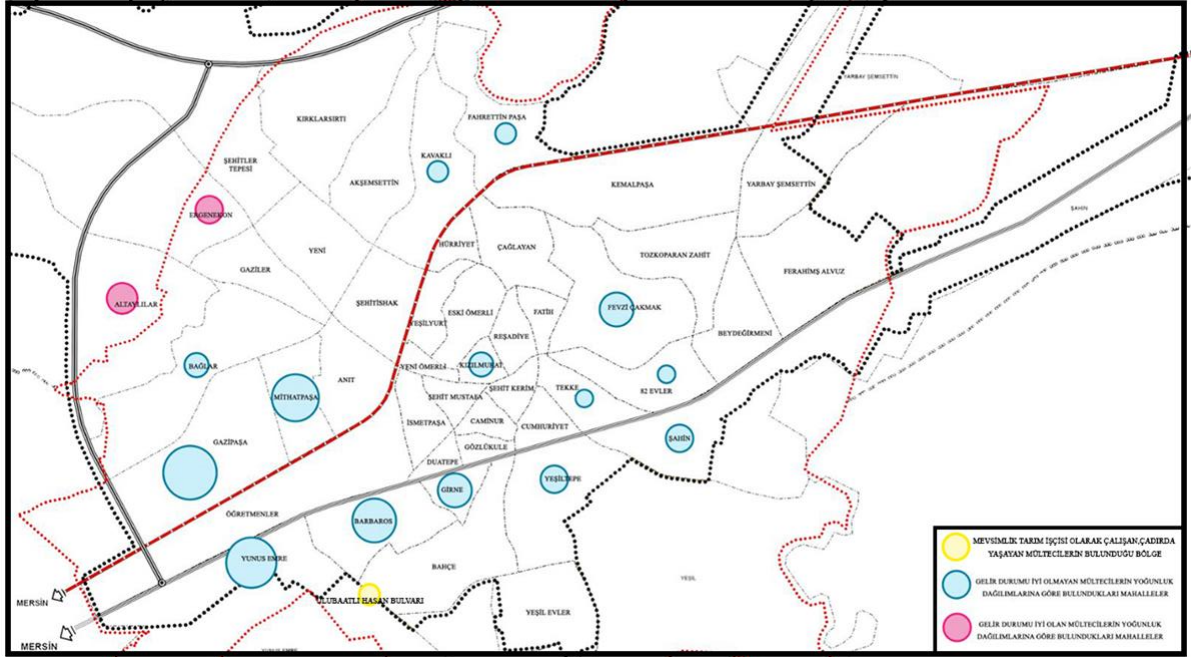

Şekil 3. Alınan aynı ve nakdi yardımların dağılımı

“Ne tür aynı ve nakdi yardımlar alıyorsunuz?” (Şekil 3) sorusunda, katılımcıların; en fazla oran ile (%39,3) para yardımı aldıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra %22’lik oranla “diğer” seçeneğini işaretledikleri belirlenmiştir. Diğer seçeneği içerisinde yorgan, battaniye, ev eşyaları gibi ürünler vardır. Aynı zamanda %15,3’lük oranla gıda yardımı yardımlar içerisinde 3. en çok aldıkları yardım olmuştur. Gelirleri çok düşük oldukları için gıda ihtiyaçlarını da yardım şeklinde almaktadırlar. Çocuklarını okula gönderebilen bireyler %10,7’lik oranla eğitim yardımı aldıklarını ifade etmişlerdir. Diğer yardımlara oranla daha az tercih edilen kira yardımı (%7,3), kömür yardımı (%5,3) ve giyim yardımı (%0) olduğu saptanmıştır.

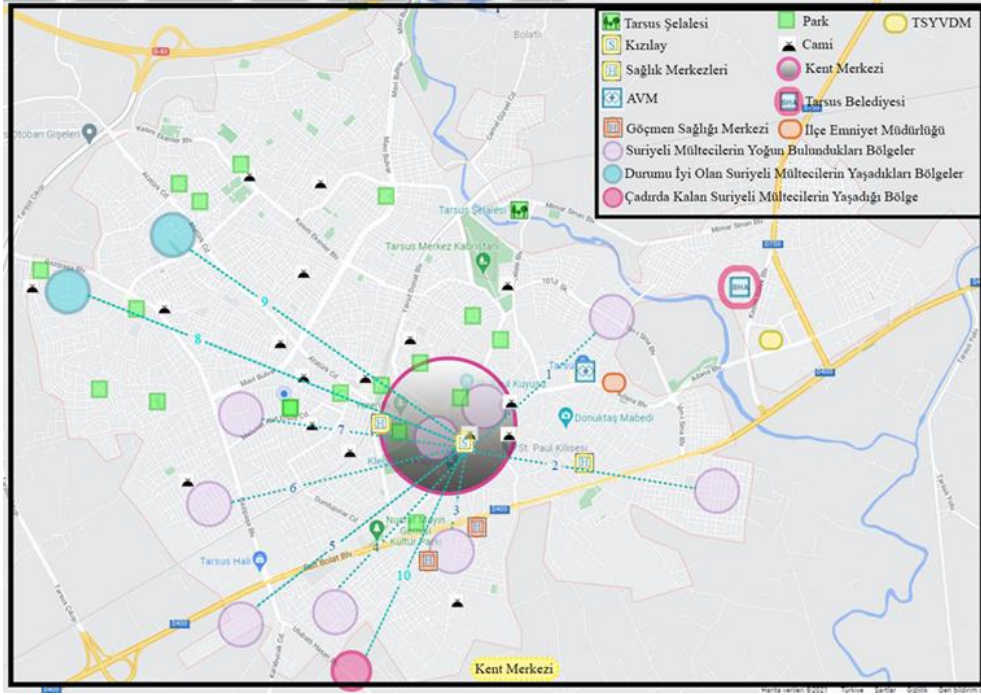
2.2. Mekânsal Yapı

Tarsus kenti geçmişten günümüze birçok medeniyete (Roma, Bizans, Fransız, Ermeni vd.) ev sahipliği yapmıştır. Tarsus tarihi ve kültürel açıdan zengin olmasının yanı sıra, hayat standartları bakımından ve iklim koşullarının uygun olması ile de içeriden ve dışarıdan bu zamana kadar birçok göçe maruz kalmıştır. Günümüz Tarsus kenti içerisinde Alevi, Hristiyan, Yahudi, Türk, Arap, Roman, Kürt, Laz ve Muhacir bir arada uyum içerisinde yaşamaktadırlar.

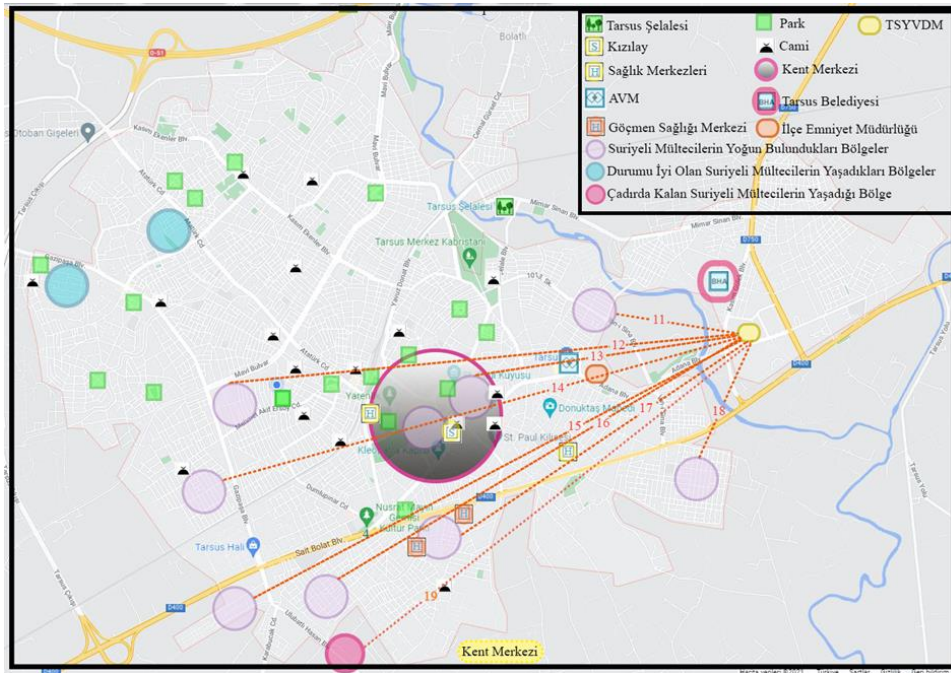
Şekil 4. Suriyeli Mültecilerin Mahallelere Göre Yoğunlukları

Tarsus'un tek bir mahallesinde yaşamayan Suriyeli mülteciler, kent içerisinde dağınık şekillerde yerleşmişlerdir. Özellikle durumları iyi olmayan sığınmacıların geleneksel dokuya sahip alanlarda, terk edilmiş ve atıl durumda bulunan yapılarda yaşadıkları tespit edilmiştir. Konutlar genellikle 1 veya 2 katlıdır. Sığınmacıların yaşadıkları alanlardan biri olan Tarihi eski evler bölgesi aynı zamanda kentsel sit alanıdır. Harabe, terk edilmiş, eski ve orta düzey konutlarda yaşayan mülteciler; Girne Mahallesi, Kızılmurat Mahallesi, Barbaros Mahallesi, Mithat Paşa Mahallesi, Yunus Emre Mahallesinde yoğunlukta bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, doğu bölgesinden gelen mevsimlik işçilerinde yer aldığı, çadırlarda da yaşamakta olan Mülteciler mevcuttur. Fakat bunlar sayıca az olup, kentin güney bölgesinde Yunus Emre Mahallesi ile Barbaros Mahallesinin çeperlerinde konumlanmışlardır (Bakınız Şekil 4).

Şekil 5. Suriyeli Mültecilerin Yoğun Yaşadıkları Mahalleler ve Çevre ile İlişkileri

Şekil 5’de Suriyeli mültecilerin yoğun olarak buldukları mahalleler ve kent içerisindeki kullandıkları alanlar yer almaktadır. Kızılay ile Suriyeli mültecilerin yoğun şekilde buldukları mahalleler arasındaki mesafeler; 1 (Fevzi Çakmak Mah.) - 1,68 km’dir. 2 (Şahin Mah.) - 2,39 km’dir. 3 (Girne Mah.) - 0,86 km’dir. 4 (Barbaros Mah.) - 1,91 km’dir. 5 (Yunus Emre Mah.) - 2,66 km’dir. 6 (Gazi Paşa Mah.) - 2,43 km’dir. 7 (Mithat Paşa Mah.) - 1,92 km’dir. 8 (Altaylılar Mah.) 4,06 km’dir. 9 (Ergenekon Mah.) - 3,12 km’dir. 10 (Ulubatlı Hasan Bulvarı) – 2,65 km’dir.

Şekil 6. Suriyeli Mültecilerin Yoğun Yaşadıkları Mahalleler ve Çevre ile İlişkileri

Tarsus Belediyesi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Tarsus kentinin doğusunda yer almakta olup, şehrin çeperinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Devlet hastanesi şehrin güneydoğu tarafındadır. Çocuk ve doğum alanına bakan hastane ise kentin merkezindedir. Güçlendirilmiş Göçmen Sağlığı merkezleri ise şehrin güneyinde konumlanmıştır. Tarsus şelalesi ise şehrin kuzeydoğusundadır. Yapılan çalışma esnasında Mültecilerin en çok uğradıkları mekânlardan birinin, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı olduğu saptanmıştır. Gelir seviyesi düşük olan Mültecilerin Sosyal Yardımlaşma Vakfına uzaklıkları şu şekildedir (Şekil 6): 11 (Fevzi Çakmak Mah.) - 1,43 km'dir. 12 (Mithat Paşa Mah.) - 4,6 km'dir. 13 (Kızılmurat Mah.) 2,53 km'dir. 14 (Gazipaşa Mah.) - 5,14 km'dir. 15 (Yunus Emre Mah.) - 5,21 km'dir. 16 (Barbaros Mah.) – 4,39 km'dir. 17 (Girne Mah.) – 3,36 km'dir. 18 (Şahin Mah.) - 1,4 km'dir. 19 (Ulubatlı Hasan Bulvarı) – 4,51 km'dir.

Şekil 7. Kâğıt Toplayıcılığı ve İnşaat İşinde Çalışan Suriyeli Mülteciler

Kaynak: Kişisel Arşiv

Suriyeli sığınmacı çocukların kâğıt toplayıcılıkları yaptıkları (Şekil 7) görülmektedir. Çoğu korunaksız ve kendilerinden büyük olan yük araçlarını taşımaktadırlar. Çocukların yaşam zorluklarının kılık kıyafetlerine yansıdığı görülmektedir. Kâğıt toplayıcılığı yapan Suriyeli mültecilerin motor aracını kullanan genç ve yaşlı kesim iken, el arabasını kullananlar oyun çağında olan çocuklardır. Bu çocukların birçoğunun can güvenliği tehlike altındadır. Suriyeli Sığınmacılar genellikle inşaat işçisi olarak çalıştıklarını belirtmiş olup inşaat işinde çalışan Suriyeli Mülteciler Şekil 7’de görülmektedir.

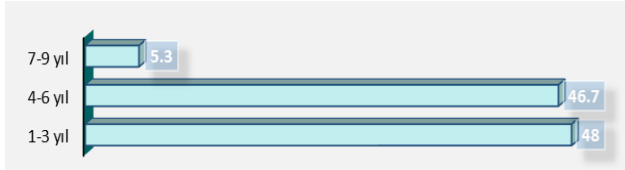

Şekil 8. Gelir düzeyi yüksek ve düşük olan Suriyeli Mültecilerin Yaşam Alanları

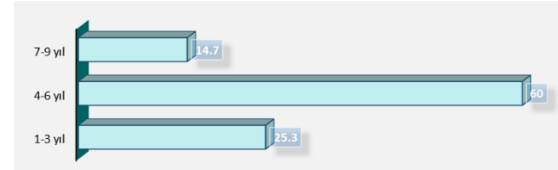
Kaynak: Kişisel Arşiv

Düşük gelir seviyesine sahip olan Mültecilerin, kentin atıl ve terk edilmiş konutlarında barınma ihtiyaçlarını karşıladıkları görülmektedir. Pencereleleri dahi olmayan bu konutlarda, soğuktan korunmak için duvarları naylonlar ile kaplamışlardır. İnsani temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamamakta olup, su ve tuvalet ihtiyaçlarını dışarda karşılamaktadırlar. Bunun yanı sıra gelir düzeyi yüksek olan katılımcıların yaşam alanları oldukça iyidir. Sitelerde yaşamakta olan Mülteciler, ihtiyaçlara erişim konusunda problem yaşamamaktadırlar (Şekil 8).

Katılımcılara memleketlerindeki yaşam alanları sorulduğunda, %66,0'sı “kırdı” yaşadıklarını belirtirken, %34,ü “kentte” yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların ev aidiyetlik durumları araştırıldığında, büyük çoğunluğun (%92,0) kirada yaşadıkları, %2,0'si ise evlerinin kendilerine ait olduğunu bildirmişlerdir. Buna ek olarak %3,3'ü çadırda, %2,7'si ise akrabası ile yaşadıklarını belirtmişlerdir. “Memleketinizdeki eviniz nasıldı?” sorusuna, katılımcıların; en fazla oran (%51,3) ile “kendilerine ait müstakil” evlerde yaşadıkları görülmektedir. 2.sırada (%24,0) ile “apartman dairelerinde kendilerine ait evi” olanlar, 3.sırada %20 ile “apartman dairelerinde kirada” yaşayanlar, son sırada (%4) ile “müstakil evde kirada” yaşayanlar oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlar ışığında örnekleme dâhil olanların çoğunluğunun müstakil ve kendi evlerinde yaşadıkları görülürken, göç ettikleri Mersin kenti Tarsus ilçesinde çoğunun kirada yaşadıkları belirlenmiştir. Memleketlerindeki mevcut koşullarına göre daha kötü standartlarda yaşamaktadırlar. Tarsus'taki ev oda sayıları incelendiğinde, “2+1” oda sayılı evde yaşayan katılımcılar en fazla iken (%46,0) onu “3+1” oda sayılı evde yaşayan katılımcılar takip etmektedir (%40,0). “4+1” oda sayılı evde yaşayan katılımcı sayısı en azdır (%2). Memleketlerinde yaşadıkları evlerin oda sayıları dikkate alındığında ise yine en fazla çoğunluğun (%41,3) ile “3+1” oda sayılı evde yaşadıkları görünürken onu takip eden 2.sırada ise “4+1” oda sayılı evde yaşayan (35,3) çoğunluk tarafından oluşturduğu görülmektedir.

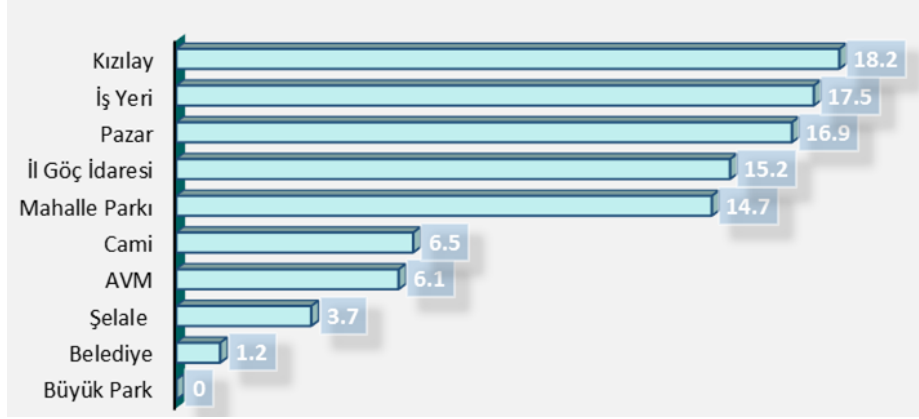

Şekil 9. Mahallede kaç yıldır yaşadıklarının dağılımı

Şekil 10. Mersin'de kaç yıldır yaşadıklarının dağılımı

“Kaç yıldır bu mahallede/çadır alanında yaşamaktasınız?” (Şekil 9) sorusuna; katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde, 7-9 yıl aralığında aynı mahallede bulunanların oranı %5,3, 4-6 yıl arasında aynı mahallede bulunanların oranları %46,7, 1-3 yıl aralığında yaşamakta olanlar %48,0'dır. Elde edilen veriler ışığında Mültecilerin hareketli oldukları ve mahalleleri değiştirdikleri saptanmıştır. Mersin'de kaç yıldır yaşadıkları araştırıldığında (Şekil 10), katılımcıların; %60'lık kesiminin “4-6 yıl” arası, %25,3'lük kesimi “1-3 yıl”, %14,7'si ise “7-9 yıl” arası Mersinde yaşadıklarını belirtmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda katılımcıların; çok fazla hareketliliğe sahip olmalarından kaynaklı sıkça kent değiştirdikleri görülmektedir.

Şekil 11. En çok vakit geçirilen yerler

Katılımcıların, en çok vakit geçirdikleri yerler değerlendirildiğinde (Şekil 11); %18.2’si Kızılay’da, %17.5’inin iş yerinde vakit geçirdikleri görülmektedir. Bunun nedeni yardım ve ihtiyaçlarını Kızılay’dan karşılamaları ve hayatlarını geçindirebilmek için işe gitmeleri gerekliliği olduğu söylenebilir. Aynı zamanda %16.9’u Pazar yerinde, %15.2’i İl Göç İdaresinde ve %14.7’i mahalle parkında vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. İl Göç İdaresi göçmenlerle ilgili birçok bilgi ve yönlendirme sağlama konumunda olduğu için göçmenlerin uğrak noktalarından bir tanesi olduğu saptanmıştır.

Tablo 1. Yerel yönetimlerin hizmetlerinin değerlendirilmesi

	Özellikler	Frekans	Yüzdeler
Ulaşım Hizmeti	Memnun Değilim	43	28,7
	Kısmen Memnunum	47	31,3
	Memnunum	60	40,0
Altyapı Hizmeti	Memnun Değilim	20	13,3
	Kısmen Memnunum	67	44,7
	Memnunum	63	42,0
Eğitim Hizmeti	Memnun Değilim	21	14,0
	Kısmen Memnunum	72	48,0
	Memnunum	57	38,0
Sağlık Hizmeti	Memnun Değilim	18	12,0
	Kısmen Memnunum	72	48,0
	Memnunum	60	40,0
Yeşil Alan	Memnun Değilim	5	3,3
	Kısmen Memnunum	56	37,3
	Memnunum	89	59,3

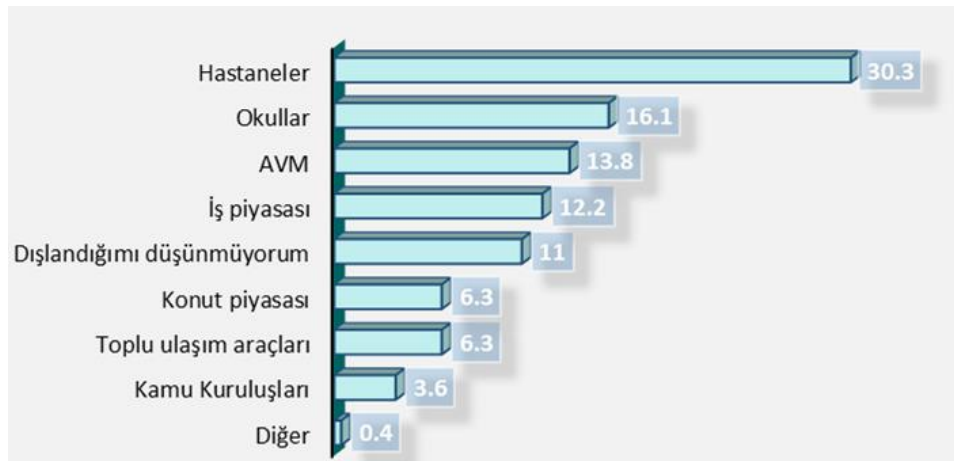
Yerel yönetimlerin hizmetlerinin değerlendirilmesi istendiğinde (Tablo 1), katılımcıların;

- Ulaşım hizmetinde en yüksek orana sahip olan %40 ile memnun olma durumu iken, 2.sırada %31,3 ile kısmen memnun olanlar, 3.sırada ise %28,7 ile memnun olmayanlar yer almaktadır.

- Altyapı hizmetinde oransal olarak en az tercih edilen %13,3 ile memnun olmayanlar yer alırken, en çok tercih edilen ise %44,7'lik oranla kısmen memnun olanlardır.
- Eğitim alanında en çok tercih edilen %48,0 ile kısmen memnunum seçeneği iken, 2.sırada %38,0 ile memnunun, son sırada ise %14 ile memnun değilim seçeneği olmuştur.
- Sağlık alanında ise en az %12,0 ile memnun değilim seçeneği yer alırken, 2.sırada %40 ile memnunum seçeneği, en çok ise %48,0 ile kısmen memnunundan oluşmaktadır.
- Ulaşım, Eğitim ve Sağlık hizmetlerinde “kısmen memnunum” şıkkının en çok tercih edilen olduğu belirlenmiştir.
- Yeşil alanda ise en çok tercih edilen %59,3 ile memnunum şıkkı olurken, en az tercih edileninin %3,3 ile memnun değilim seçeneği olduğu görülmüştür.

2.3.Uyum, Aidiyet ve Memnuniyet Durumu

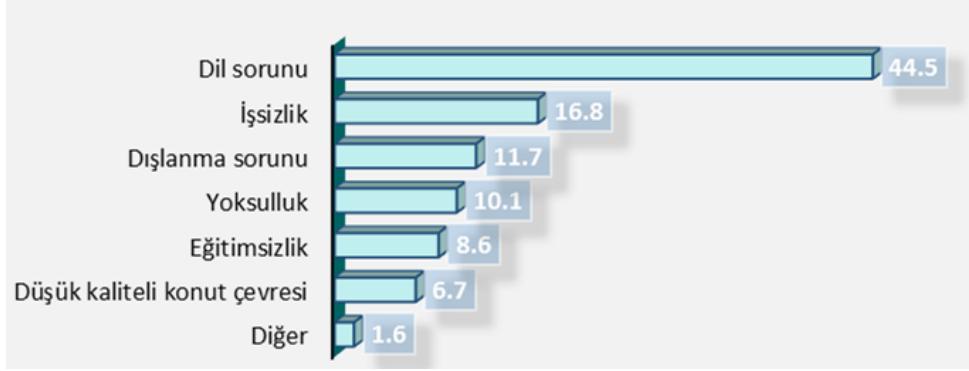
“Evinizden/çadır alanınızdan memnun musunuz?” sorusuna, katılımcıların; şu anki yaşadıkları konutlardan %53,3’ü “memnun” olduklarını, %47,7’si ise memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede sonuçların birbirine yakın olma nedeni, katılımcıların hem iyi kazanım elde eden hem de az kazanç elde edenlerden oluşmasıdır. Başka yerde yaşam isteği incelendiğinde, katılımcıların; büyük çoğunluğunun (%60) başka bir konutta “yaşama isteği mevcutken”, %40’nın ise yaşadıkları konutta “yaşamaya devam” etmeyi istemedikleri belirlenmiştir. Suriyeli Mültecilerle bir arada yaşamaktan memnun olma durumları araştırıldığında, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%86,7) Suriyeliler ile bir arada yaşamaktan “memnun” oldukları, %13,3’ü ise Suriyeliler ile bir arada yaşamaktan memnun olmadıklarını belirttikleri görülmektedir. Elde edilen sonuçların ışığında, Suriyelilerin bir arada yaşayarak birbirlerinden güç aldıkları ve kendilerini daha iyi hissettikleri söylenebilir.

Şekil 12. Dışlandıklarını düşündükleri alanlar

Dışlandıklarını düşündükleri alanlar incelendiğinde (Şekil 12), elde edilen veriler neticesinde, amaçlı örnekleme dâhil olanların; %30,3’ü hastanelerden, %16,1 okullardan, %13,8’i alışveriş merkezlerinden, %12,2’si iş piyasasından, %6,3’ü konut piyasası ve toplu taşıma araçlarından, %3,6’sı ise kamu kuruluşlarından dışlandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %11’i dışlandıklarını düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, çok az katılımcının dışlandığını düşünmediğini, büyük

çoğunluğu çeşitli alanlarda dışlandıklarını hissettiklerini yani uyumun tam anlamı ile gerçekleştirilemediğini göstermektedir.

Şekil 13. Yaşanılan sorunlar

“Yaşadığınız sorunlar neler?” sorusuna (Şekil 13), katılımcıların en çok oran ile %44,5’inin “dil sorunu” yaşadıklarını belirttikleri, %16,8’lik oran ile işsizlik, %11,7’lik oran ile dışlanma sorunu ve %10,1’lik oran ile yoksulluk seçeneğini seçtikleri belirlenmiştir. Katılımcıların en az karşılaşılan sorunu ise “konut” ve “diğer” seçeneği oluşturmaktadır.

Tablo 2: Türkler ile benzer ve farklı özellikler

	Özellikler	Frekans	Yüzdeler
Yemek Kültürü	Benzer	115	76,7
	Farklı	35	23,3
Örf, Adet ve Yaşam Biçimi	Benzer	75	50
	Farklı	75	50
Sanat	Benzer	120	80,0
	Farklı	30	20,0
Din	Benzer	143	95,3
	Farklı	7	4,7
Eğitim	Benzer	93	62,0
	Farklı	57	38,0
Şehir Yapısı / konutlar	Benzer	61	40,7
	Farklı	89	59,3

Türkler ile benzer özellikler incelendiğinde (Tablo 2), katılımcıların;

- Yemek kültürü karşılaştırılması ile ilgili olarak %76,7’si benzer olduğunu belirtirken, %23,3’ü farklılık gösterdiğini ifade etmişlerdir.
- Örf, adet ve yaşam biçimi karşılaştırılması ile ilgili olarak %50’si benzer, %50’si farklılık gösterdiğini söylemişlerdir.
- Sanat karşılaştırılması ile ilgili olarak %80’i benzer, %20’si ise farklılık gösterdiğini belirtmişlerdir.
- Din karşılaştırılması ile ilgili olarak çok yüksek bir oranda (%95,3) benzer, çok az bir oranda ise (%4,7) farklı olduğunu vurgulamışlardır.

- Eğitim karşılaştırılması ile ilgili olarak %62,0'ı benzer, %38,0'i ise farklı olduğunu ifade etmişlerdir.
- Şehir yapısı/konut karşılaştırılması ile ilgili olarak 40,7'si benzer, %59,3'ü farklı olduğunu belirtmişlerdir.

Memlekete gidip gelme durumları araştırıldığında, katılımcıların; %34,7'si memleketlerine gidip gelmediklerini, (%65,3) ise memleketlerine gidip geldiklerini ifade etmişlerdir. Bu çerçevede katılımcıların belirli dönemlerde kendi ülkelerine gidip gelme konusunda sıkıntı yaşamadıkları sonucuna ulaşılabilmektedir. “İmkânınız olursa memleketinize geri dönmeyi ister misiniz?” sorusuna, katılımcıların; %68,0'i savaş bittiği zaman memleketlerine dönmek istediklerini vurgulamışlardır. Bunun yanı sıra amaçlı örnekleme dâhil olanların %32,0'lik kısmı ise savaş bitse dahi dönmeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, katılımcıların ülkeye adaptasyonlarını tamamlamadıklarını ve gitmeyi düşündüklerini göstermektedir.

Şekil 14: Geleceğe yönelik istek ve talepler

Geleceğe dair istek ve talepleri yöneltildiğinde (Şekil 14), katılımcılar; en çok %27.8'lik oran ile “ülkeme dönmek isterim” cevabını vermişlerdir. Bunun yanı sıra %23.4'lük oran ile “Suriye'deki ortamın daha güvenli olması için hükümetin Uluslararası girişimlerde bulunması” seçeneği seçmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %16.5'lik kesimi “Türk vatandaşı olmak” yanıtını vermişlerdir.

2.4. Kurum ve Kuruluşların Görüş ve Çalışmaları

Suriyeli Mülteciler ile ilgili olarak, çeşitli kurum ve kuruluşlar (Mersin İl Göç İdaresi, Tarsus Kent Konseyi, Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, İlçe Emniyet Müdürlüğü, Şehir Plancıları Odası) ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İl Göç İdaresi'nde çalışan Göç Uzmanı ile yapılan görüşmede, “Mültecilerin kent ile uyumlarını sağlayabilmek için yürütmüş olduğunuz projeleri anlatır mısınız?” şeklinde sorulan soruya; “... İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğümüz tarafından uyum faaliyetleri yönetilmektedir. Uyum faaliyetleri, Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı kapsamında; Toplumsal Uyum, Sağlık ve Uyum, Sosyal Destek ve Uyum, Bilgilendirme ve Uyum, İş Gücü Piyasası ve Uyum olmak üzere 6 farklı alan üzerine hazırlanmıştır. ...” biçiminde yanıt vermiştir. Bunun yanı sıra Göç Uzmanı “Tarsus'taki (yaklaşık) Mülteci nüfusu, örgütlenmeleri (varsa dernekleri) hakkında

bilgi verir misiniz?” biçiminde sorulan soruyu ise “ ... Mersin’de yer alan Sığınmacılara yönelik dernekler; Sahil Özgürlük Sandalı Derneği, Mersin Hayır evi Yardımlaşma ve Kültür Derneği, Baraka Hayır Derneği, Maharet Kapasite Geliştirme Derneği, Humuslular Derneği, Suriye İlim ve Eğitim Yayma Derneği, Suriyeli Çocukları Koruma ve Yaşatma Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Yuva Derneği’dir.” şeklinde cevaplandırmıştır.

Tarsus İlçe Emniyet Müdürlüğü’nde çalışan yetkili “Suç işleyen mültecilerin genellikle hangi mahallelerde yaşadıkları gözlenmiştir?” şeklinde sorulan soruya; “Genellikle alt sınıfların yaşadığı mahallelerde yer almaktadırlar. Polatlı mahallesinde en fazla. Fahrettin Paşa Mahallesi, Gazi Paşa Mahallesi, Mithat Paşa Mahallesi, Şahin Mahallesi diğer suçlu mültecilerin yaşadıklarını ifade ettikleri mahallelerdir” biçiminde yanıt vermiştir. Aynı yetkili “Suç işleyen mültecilerin yaş aralıkları ve cinsiyetleri hakkında bilgi verebilir misiniz? Ayrıca hangi suçlardan cezaevinde bulunmaktadır?” sorularına ise “ Şubat 2021 verilerine göre; suç işleyen çocuk sayısı 9 kişi olup hepsi erkektir. Suç işleyen yetişkin sayısı ise 67 olup 57’si erkek, 10’u kadındır. Çocukların suç sebepleri; Cinsel suç (7 kişi), dolandırıcılık suçu (1), hırsızlık suçu (1). Yetişkinlerin işledikleri suçlar; Terör (51 kişi), uyuşturucu (8 kişi), yağma (2 kişi), cinsel (2 kişi), kasten öldürme (4 kişi).” biçiminde cevaplandırmıştır.

Kent Konseyi’nde çalışan ilgili yetkiliye “Mülteciler ile ilgili karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusuna “ ... Bir sağlıklı olarak Türkiye’nin her yerine dağılmış olmalarını doğru bulmuyorum. Ülkemizde olmayan, Suriyeliler ile birlikte gelen sağlık sorunları ortaya çıktı. Ordu, Afad ve Kızılay ile birlikte oluşturulmuş kamp alanlarında yaşamalıydı. Onlara konteynır kentler ve sağlıklı yaşam alanları oluşturularak orada yaşamaları sağlanmalıydı. Bazı kentlerde yerli halk azınlık durumuna düştü.” Biçiminde yanıt vermiştir. Şehir Plancıları Odası ilgili görevlisine “Mülteciler ile yerel halk arasındaki birlikteliği değerlendirir misiniz?” biçiminde soru yöneltilmiştir. İlgili yetkili yöneltilen soruya “ ... Mülteciler sadece kendilerini sıkıştırdıkları alan içerisinde yer alıyorlar. Bu da yerel halk ile hiçbir bağ kurulamamasına sebep olmakta. Belirli alanlara girmeleri yasaklanmakta. Sürekli bir güvenlik korkusu algısı sorunu var. Ama bu sadece bir algı. Sonuçta her toplumun içerisinde suç unsuru var. Kendi toplumumuzun içerisinde de suç unsuru yok mu tabi ki var. Bu durum bu bakış açısının belirlediği bir şey. ...” şeklinde cevap vermiştir.

Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’nda çalışan ilgili yetkiliye yöneltilen soru “TSYVDV olarak karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” biçimindedir. İlgili yetkili “Yalan beyanda bulunma ile çok karşılaşıyor. Başkalarının çocuklarını kendi çocukları gibi gösterenler ya da eşleri Suriye’de olmasına karşın ölmüş gibi gösterme. Bu nedenle aşırı fazla beyan olmuş oluyor. Ve birçoğu da yalan beyan. Ayrıca sunulan koşulları sağlayan da birçok beyanın bulunması. Yardımlardan çok beyanın olması. Sürekli konar göçer olmaları, nüfus sirkülasyonlarının sürekli değişmesi. Şahıslar ile irtibat problemi. Kanunlar hakkında bilinçlendirmenin eksik kalması sonucunda kanun tanımazlık yapmaları.” şeklinde cevap vermiştir.

3. KENTLİ HAKLARI, SOSYAL İÇERME POLİTİKALARI VE KAPSAYICI KENTSEL PLANLAMA YAKLAŞIMI

Mülteciler birbiriyle ilişkili çok boyutlu sosyal dışlanma sorunları yaşamaktadırlar. Makalede, Mültecilerin yaşadıkları bu sorunların çözümü “Kentli Hakları”, “Sosyal İçerme Politikaları” ve “Kapsayıcı Kentsel Planlama” yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır.

Kent ve kentli haklı, toplumsal haklar arasında değerlendirilmekte, yaşam, konut, çevre gibi kavramları da içerisinde barındıracak biçimde ele alınmaktadır. Bu doğrultuda kent ve kentli hakları, bireylerin mekânlardan yararlanabilme durumlarını kapsamaktadır (Lefebvre, 2015). Kent hakkı, sosyo-kültürel yaşamda yer alan insanların, vatandaşlık bağı çerçevesinde fark etmeksizin, diğer ülke vatandaşlarını da ele alan ve bir kentte yaşayan bütün bireyleri kapsayan (ırk, cinsiyet fark etmeksizin), kent mekânları ve imkânlarının kullanımını sağlamayı amaçlayan kavramdır (Baysal, 2011: 39). Avrupa Kentsel Şartında tanımlanmış olan “Kentli hakları” 20 temel haktan oluşmaktadır. Bu haklar; güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlence, kültürler arası kaynaşma, kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre, işlevlerin uyumu, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, mal ve hizmetler, doğal zenginlikler ve kaynaklar, kişisel bütünlük, belediyeler arası işbirliği, finansal yapı ve mekanizmalar, eşitlik (Özsoy ve Pektaş, 2015). Mülteciler için, burada yer alan tüm haklar önem arz etmektedir, özellikle “kültürler arası kaynaşma” hakkı, Mülteciler özelinde önem arz etmektedir. “Kültürler arası kaynaşma” hakkı, farklı kültürlerin bir arada yaşamasının önemini belirtmektedir (Mutlu, 2010).

Sosyal dışlanma; eğitim, sağlık, istihdam gibi çeşitli alanlarda söz konusu olup, çok boyutlu bir kavramdır (Topgöl, 2016: 270). Sosyal dışlanma; topluluk, grup ya da bireylerin, toplumdan dışlandıklarını belirtmektedir. Aynı zamanda bu topluluk, grup ya da bireylerin, toplum bağları zayıflatılarak yaşamsal faaliyetlerden (eğitim, sağlık, istihdam vb) uzak tutulmalarına neden olmaktadır (Leigh, 2011: 1). Sosyal dışlanma kavramı, ilk olarak Fransa’da 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Kavram ilk başlarda işsizleri, yaşlıları, sakatlığı bulunan insanları simgelerken zaman içerisinde sosyal politikaların yetersizliğinden kaynaklı eşitsizliği de ifade etmektedir (Bakioğlu vd., 2018: 12). Sosyal dışlanma ile mücadele, ulusal ve uluslararası kuruluşlar için büyük önem arz etmekte olup, bu sorunun çözümüne yönelik çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Sosyal dışlanma sorununun çözümüne yönelik olarak geliştirilen politika ya da yaklaşımlardan bazıları; toplumsal bütünleşme, sosyal uyum, kültürleşme, sosyal inovasyon, sosyal içerme vb. dir. Makale kapsamında, bu politikalar “sosyal içerme” politikası tercih edilmiştir. Sosyal İçerme kavramı; toplumsal dayanışmayı, “ben” ile “biz” ve “biz” ile “onlar” arasındaki ilişkinin ayırıcı çizgilerini silmeyi amaçlayan zihniyet, politika ve eylemler olarak tanımlanmıştır (Stjerno, 2004). Sosyal içerme; sosyal dışlanma ile yüz yüze kalan topluluk, grup, ya da bireyin, hayat standartları iyileştirilerek, sosyal ve ekonomik yaşamda yer almalarını sağlamayı amaçlamaktadır (DPT, 2007: 42). Sosyal dışlanma problemi yaşayan Suriyeli Mültecilerin yaşadıkları sorunlar çok boyutludur. Bu nedenle çok boyutlu olan sorunlarına yönelik, çok boyutlu çözüm önerileri

geliştirilmelidir. Bu kapsamda, makalede sosyal dışlanma ile mücadele konusunda en uygun kavramın “Sosyal İçerme” kavramı olacağı belirlenmiştir. Böylece toplum içerisindeki tüm grupların ya da bireylerin, hayatlarını etkileyen kararlarda etkin rol oynayarak katılım sağlamaları ve temel haklara (sağlık, ulaşım, eğitim, istihdam vb.) erişebilmeleri amaçlanmaktadır (Altınsoy, 2019: 39).

Makalede aynı zamanda, “kapsayıcı kentsel planlama” yaklaşımı temel alınmaktadır. Kapsayıcılık kavramı; fark gözetmeksizin herkesin yaşamın tüm alanlarına bağımsız katılabilmesini, her bireyin dışlanmadan ve ayrıştırılmadan sosyal yaşama dâhil olabilmesini ifade etmektedir. Kentsel mekânın (yapılı çevrenin) ve hizmetlerin kapsayıcı olması denildiğinde, toplumu oluşturan tüm grupların ihtiyaçlarına uygun, eşit olanaklar, eşit erişim ve eşit kullanım sağlayabilmesi, farklılıkları, çeşitliliği ve çoğulculuğu desteklemesi anlaşılmaktadır (Mishchenko Demir, 2018). Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Konferansı’nda (Habitat III), Yeni Kentsel Gündem kabul edilmiştir. Yeni Kentsel Gündem, kapsayıcı ve katılımcı bir yaklaşımla, eşitsizliği, dışlanmayı, ayrımcılığı ve ayrışmayı ortadan kaldıran, insan haysiyetine yakışır konutlarda ve karma mahallelerde eşitlik, birlik ve beraberlik içinde yaşamayı hedeflemektedir (Yeni Kentsel Gündem, 2017: 17). Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler (UCLG) Sosyal İçerme, Katılımcı Demokrasi ve İnsan Hakları Komitesi’nce “Kapsayıcı Şehirler” başlıklı belge hazırlanmıştır. Belge içerisinde yer alan bazı politikalar şunlardır; temel hizmetlere evrensel erişim ve vatandaşlık haklarının korunmasını güvence altına alma, onurlu bir hayat yaşamayı sağlayan ihtiyaçları karşılama, ekonomik, sosyal ve kültürel adaletsizlikleri azaltan eşitlikçi ilişkilerin teşvik edilmesi, yoksulluğu azaltma ve istihdam ile gelir imkânı sağlama, sağlığı, bireysel özerkliği, ihtiyaç sahiplerine yardımı ve ailelere destek olmayı teşvik etme ile kültüre, bilgiye ve sürekli eğitime erişimi yaygınlaştırma.

Çalışma kapsamında yapılan anket ve görüşmeler sonucunda Suriyeli mültecilerin kentsel mekânlara erişimlerinin kısıtlı olduğu ve sağlıklı olmayan çevrede yaşadıkları, kent mekânından dışlandıkları ortaya çıkmıştır. “Kapsayıcı kentsel planlama”, tam da bu aşama dışlanmaları ve eşitsizliği ortadan kaldırarak, herkesin insanca yaşayabileceği çevre ve imkânlar sunmaktadır. Fark gözetmeksizin herkesi benimseyen ve bu duruma yönelik olarak çalışmalar yürüten “Kapsayıcı planlama anlayışı” Suriyeli mültecilerin, Tarsus kenti içerisindeki yaşam imkânları daha iyi bir hale gelecek, yerel toplum ile mülteciler arasındaki iletişim güçlenecektir. Yaşanan problemlerin “Kapsayıcı kentsel planlama” ile aşılabileceği görülmektedir. Bu bağlamda makalede, kentli Suriyeli mültecilerin Avrupa Kentsel Şartı’nda tanımlı tüm Kentli Haklarına sahip olmaları, yerel yönetimlerin ve ilgili diğer kurum ve kuruluşların politika geliştirirken “Sosyal İçerme” politikasını benimsemeleri, kentsel planlamanın da “kapsayıcı planlama” anlayışıyla kentte yaşayan farklı tüm grupların o kentin çeşitliliği olarak görülmesi ve her grubun gereksinim ve taleplerine göre plan yapılması yoluyla, Suriyeli Mültecilerin çok boyutlu sosyal dışlanma sorunlarına çözüm sunulabileceği savunulmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ülkemize 2011 yılında zorunlu göçle gelen Suriyeli mülteciler kentlerde, “sığınak” biçiminde belirli kent parçalarında zorlu koşullar ve düşük yaşam kalitesi içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Ülkelerinden zorunluluk nedeni ile yerinden edilmiş ve sığınmacı konumunda bulunan Suriyeli mülteciler, Tarsus kenti içerisinde yoğun şekilde bulunmaktadır. Tarsus kentinde yaşayan Suriyeli mülteciler; yoksunluk ve yoksulluk içerisinde, barınma, sağlık, eğitim, sağlık, istihdam, kentsel hizmetlere katılım gibi çok boyutlu sosyal dışlanma ve uyum problemleri ile yaşamaktadırlar.

İncelenen yurtdışı bilimsel araştırmalarda “Çok kültürlülük” üzerine yapılmış olan kentsel planlama çalışmalarında; tek bir soruna odaklanılmadığı, farklı kültürlerin kent yapısını zenginleştirdiği üzerinde durulduğu görülmektedir. Çok kültürlü kentlerin başarısında, kentin kamusal ve sosyal alanlarında gerçekleştirilecek olan diyalog kavramı önemli bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, kentsel mekânların içerisinde barındırdıkları farklı kültürler ile bir arada planlama ve tasarlanma gerçekleştirilmelidir. Bunun yanı sıra “Mülteciler ve kentsel planlama” odaklı çalışmalarda ise devlet politikalarının mültecilerin hayat standartlarını iyileştirici, güvenliklerini sağlayıcı, kendilerini ifade edebildikleri hayatları yaşayabilecekleri ortamı sağlamak için destek olmaları gerekliliği ve kent mekânı planlamasının bütüncül şekilde yürütülmesinin önemli olduğu saptanmıştır. Suriyeli mültecilere yönelik kentsel planlama alanındaki Türkiye’deki bilimsel çalışmalarda ise kadın ve çocuk mültecilerin yaşadıkları sorunlar ve zorluklar üzerinde durulmaktadır. Ek olarak yerel halk ile Suriyeli mülteciler arasındaki çatışmalar da çalışma konuları içerisinde değerlendirilmekte ve uyum politikaları üzerinde araştırmalar yapılmaktadır.

Araştırma çerçevesinde veri toplama tekniği olarak anketten yararlanılmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin analizi sonucunda, kentlerde yaşayan mültecilerin en büyük sorunlarından birisinin dil problemi olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, dil probleminin getirdiği olumsuz etki sonucunda şehir ortamında yararlanılması gereken diğer hizmetlere erişimde de (eğitim, sağlık, istihdam vd.) zorluklar yaşadıkları belirlenmiştir. Sağlık konusunda, göçmen sağlığı merkezlerinin buldukları mahallelere uzak oluşu ve gelir durumlarının düşük seviye de olmasından kaynaklı erişim konusunda da problem olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra çocuk ve gençlerin eğitim alanında; dil probleminden, erişimden, dışlanmadan ve maddi imkânsızlıklardan kaynaklı problemlerden dolayı sorun yaşadıkları ortaya çıkarılmıştır. Ek olarak Suriyeli Mültecilerin çeşitli alanlarda (kamusal hizmetler, sosyal ve kültürel alanlar, ulaşım, eğitim vb.) dışlandıklarını söylemişlerdir. Kent içerisinde yaşayan mülteciler içerisinde gelir düzeyi yüksek olan grupların olduğu da saptanmıştır. Gelir düzeyi iyi olan mültecilerin; “öğretmenlik” ya da “doktorluk” yaptıkları belirlenmiştir. Yaşam koşulları iyi ve kentsel mekâna katılım konusunda daha az sıkıntı yaşadıkları ortaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte memleketlerinde sahip oldukları işleri (eczacılık, akademisyenlik) devam ettiremediklerini belirten katılımcılar da mevcuttur. Gelir düzeyi durumları fark etmeksizin Suriyeli Mülteciler, uluslararası girişimler ile barışın sağlanması

ve Suriye’de güvenli ortamın oluşturulmasını talep etmektedirler. Güvenli ve sağlıklı çevre oluşturulduğunda ülkelerine dönmeyi hedeflemektedirler.

Araştırmada veri çeşitliliğinin sağlanması amacıyla Suriyeli mülteciler ile ilişkisi olan kurum ve kuruluşların temsilcileri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmeler neticesinde, kurum ve kuruluş temsilcilerinin yaşadıkları zorunlu durumlar belirlenmiştir. Mersin İl Göç İdaresi’nin Suriyeli mültecilere yönelik olarak bu zamana kadar birçok çalışma yapmıştır. Toplumsal uyum, kamu – STK uyum organizasyonları, sosyal uyum buluşmaları çalışmalarından birkaçıdır. Tarsus İlçe Emniyet Müdürlüğü’nde Suriyeli mültecilerin işledikleri suçların kapsamına dair bilgiler elde edilmiş olup, en çok suç unsurunun terör olduğu öğrenilmiştir. Kent Konseyi ile gerçekleştirilen görüşme neticesinde yerel halk ile Suriyeli mültecilerin uyum problemleri yaşadıklarını düşündükleri anlaşılmıştır. Derinlemesine görüşme gerçekleştirilen bazı kurum ve kuruluşların, Suriyeli mültecilere yönelik olarak hazırlanmış geleceğe ilişkin projeleri bulunmamaktadır. Yoğun bir mülteci nüfus barındıran kentte, paydaşlardan bazıları olan bu kurumların projelerinin olmaması ilginç bir gösterge özelliği taşımaktadır.

Avrupa Kentsel Şartı içerisinde yer alan “Kentli Hakları” bütün insanlara yönelik olarak hazırlanmış ve özellikle dışlanmış grupları (kadın, çocuk, mülteci, engelli vd.) kapsayan nitelik taşımaktadır. “Kentli Hakları” bütün insanların sağlıklı, güvenli, temiz çevrede, ulaşım ve erişim problemi yaşamadığı, doğal ve kültürel zenginliklerden yararlanabildiği ortamlarda yaşamaları gerektiğini ifade etmektedir. Suriyeli mülteciler de “Kentli Hakları” içerisinde yer alan bütün haklardan yararlanma haklarına sahip olan bir grubu simgelemektedir. Bununla birlikte “Kültürler Arası Kaynaşma” hakkı da bu alanla ilgili önemli bilgiler sunan ve etkileşime olanak sağlayan mültecilere yönelik bir oluşum olarak değerlendirilmektedir. “Kültürler Arası Kaynaşma” hakkı ile farklı kültürlerle sahip olan insanların sağlık, istihdam, güncel sorunlar gibi alanlarda iletişim halinde olmalarının sağlanması gerekliliği ortaya konmaktadır.

İncelenen rapor ve çalışmalar, yapılan analizler, derinlemesine görüşmeler ve saha araştırması sonucunda, Tarsus kentinde yaşayan Suriyeli mültecilerin kente katılımını engelleyen sorunlardan yola çıkılarak, kentsel politika önerileri ile “eğitim”, “sağlık”, “istihdam”, “katılım”, “ayrımcılık” ve “barınma ve kentsel hizmetler” alt başlıklarında, amaç ve hedefler çerçevesinde “Sosyal İçerme Eylem Planı” hazırlanmıştır. Kentli hakları kapsamında, sosyal içerme doğrultusunda ve kapsayıcı kentsel planlama doğrultusunda hazırlanan kentsel politika önerileri aşağıdaki gibidir:

- Kent konseyi içerisinde Suriyeli mültecilerin temsil edilebilmesi için; “Göçmen Meclisi” kurulması
- Kurumlar arası iletişim ve etkileşimin doğru şekilde yürütülebilmesi ve bilgi paylaşımı konusunda aksaklık yaşanmaması için; “İlgili tüm kurum-kuruluşların yer aldığı “Göçmen Toplantıları” gerçekleştirilmesi.
- Yoksunluk yaşayan mültecilerin tespit edilerek, onlara yönelik belirlenen kentsel alanlarda “sosyal konutlar” inşa edilerek, bir arada ve sağlıklı ortamda yaşamaları sağlanmalıdır.

- “Sosyal konut” alanlarının oluşturulduğu bölgelerde, Suriyeli mültecilerin memleketlerini anımsatacak sosyal donatı elemanları ile yürüyüş yollarını desteklemek.

- Kentsel mekânda yaşamakta olan, bütün mültecilere yönelik olarak, “psiko-sosyal” destek sağlayacak birimlerin kurulması ve her biri için düzenli programlar oluşturularak desteğin sağlanması.

- Mültecilerin yoğun olarak buldukları mahallelerde dil kursu merkezleri kurmak

- Düşük gelir seviyesine sahip olan mültecilerin, işe gidip gelmeleri, sağlık hizmetlerinden yararlanmaları, psiko-sosyal destek merkezine ve dil kursu merkezine vd. ihtiyaçlarına ulaşmaları için toplu taşıma araçlarını kullanabilecekleri kartlar verilmesi, ihtiyaçlarına yönelik aylık olacak şekilde bakiyeler yüklenmesi.

- Mültecilerin şehir içerisinde istedikleri yere doğru bir şekilde ulaşabilmeleri için, Türkçe ve Arapça dillerinde, onlar için önemli olan noktaların haritalar üzerinde işaretlenerek broşürler oluşturulması ve dağıtılması.

Hazırlanan “Sosyal İçerme Eylem Planı” aşağıdaki gibidir.

1.Eğitim (*)						
Uzun Erim: Suriyeli Mültecilerin eğitim fırsatlarından eşit yararlanmasını sağlamak, eğitim kurumlarında dışlanmalarını önlemek, eğitimin önemine yönelik farkındalığı arttırmak, eğitime erişim olanaklarını arttırmak ve dil sorununun çözülmesi						
Sonuç	Çıktı/Hedef	Faaliyet / Etkinlik	Zaman	Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	İşbirliği Yapılacak Kurum ve Kuruluşlar	Göstergeler
1.1.Mültecilerin yaygın eğitim fırsatlarından yararlanması	1.1.1. Kişisel gelişim ve mesleki eğitimlere katılımı cazip hale getirmek 1.1.2. Okur-yazar Mülteci sayısını arttırmak 1.1.3. Uzaktan eğitimden (açık öğretim kurumları) yararlanan Mülteci sayısını arttırmak 1.1.4. Mültecilerin teknoloji destekli eğitime erişimlerini iyileştirmek ve Mültecileri sosyo-kültürel açıdan güçlendirmek	* Kişisel gelişim ve mesleki eğitim kursları açma ve sürekliliğini sağlama * Okuma-yazma kursları açma * Uzaktan eğitimin toplantılarla ve Mülteci dernekleri aracılığıyla tanıtımının ve duyurularının yapılması * Mültecilerin bilgi teknolojilerine erişimlerinin ve kullanımlarının artırılması amacıyla eğitim verme * Mültecilerin sosyalleşebilecekleri, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılabilecekleri kültür programları düzenleme	Kısa - Orta - Uzun	* İl Milli Eğitim Müdürlüğü * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü * Mersin Büyükşehir Belediyesi * Tarsus Belediyesi * Mersin Üniversitesi * Tarsus Üniversitesi	* Eğitim alanındaki Sivil Toplum Kuruluşları (“Tarsus Eğitim ve Yardımlaşma Derneği”, “Tarsus Eğitime Hizmet Derneği” ve “Tarsus İlim Kültür ve Eğitime Yardım Derneği”) * Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	* Kursa katılan Mülteci sayısında artış oranı * Kurs sayısındaki artış * Okur-yazar Mülteci sayısında artış * Açık öğretim kurumlarından yararlanan Mülteci sayısında artış * Bilgi teknolojilerini kullanan Mülteci sayısında artış
1.2. Mülteci çocukların okuldan dışlanmalarının önlenmesi ve toplumsal eşitlik konusunda farkındalığın artması	1.2.1. Okullarda Mülteci çocuklarına yönelik dışlanmayı, ayrımcılığı ortadan kaldırmak 1.2.2. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin toplumsal eşitlik konusundaki farkındalığını arttırmak 1.2.3. İlçedeki tüm okullarda Mültecilerle ilgili pozitif algının oluşmasını sağlamak	* Okuldaki öğretmenlerin ve yöneticilerin dışlanma ve ayrımcılık konusundaki farkındalıklarını arttırmak amacıyla seminerler düzenleme * İlçedeki tüm okullarda yönetici, öğretmen ve öğrencilere hoşgörü ve insan hakları konularında eğitim verme * Çocukların suç işleminin önlenmesi konusunda eğitim seminerleri düzenleme	Kısa - Orta - Uzun	* İl Milli Eğitim Müdürlüğü * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü * Mersin Üniversitesi * Tarsus Üniversitesi	* Eğitim alanındaki Sivil Toplum Kuruluşları (“Tarsus Eğitim ve Yardımlaşma Derneği”, “Tarsus Eğitime Hizmet Derneği” ve “Tarsus İlim Kültür ve Eğitime Yardım Derneği”) * Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	* Düzenlenen seminer ve verilen eğitim sayısı * Toplumsal eşitlik konusunda farkındalığı artan öğretmen, yönetici ve öğrenci sayısı * Suç işleyen çocuk sayısında azalma
1.3. Eğitimin önemine yönelik farkındalığın artması	1.3.1. Okul öncesi eğitimin kavranmasını sağlamak 1.3.2. Okulu Mülteci çocuklar için yaşam alanı haline getirmek 1.3.3. Mülteci çocukların okul devamsızlık ve terklerini önlemek, okul başarılarını arttırmak	* Mahallede ücretsiz kreş açma * Okulda spor aktiviteleri yapma, koro ve müzik grupları kurma * Okula düzensiz devam eden öğrencileri izleme * Eğitime başlamamış veya tamamlamamış çocukların devamlılığını sağlama * Kayıt, okula devam ve okul başarıları konularında arabulucu	Kısa - Orta - Uzun	* İl Milli Eğitim Müdürlüğü * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü * Mersin Üniversitesi * Tarsus Üniversitesi	* Eğitim alanındaki sivil toplum kuruluşları (“Tarsus Eğitim ve Yardımlaşma Derneği”, “Tarsus Eğitime Hizmet Derneği” ve “Tarsus İlim Kültür ve Eğitime Yardım Derneği”) * Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	* Okul öncesi eğitime devam eden çocuk sayısında artış * Okulu terk eden çocuk sayısında azalma * Çocukların okul başarı oranlarında artış * Okulda yapılan aktivitelerin sayısında artış * Okulda yapılan spor, kültür ve sanat aktivitelerine katılan Mülteci çocuk sayısında artış

		<p>eğitimler görevlendirme</p> <p>* Okulda kahvaltı ve etüt çalışmaları yapma</p> <p>* Rol modellerle söyleşiler yapma</p> <p>* Okullarda rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verme (orta öğretime geçiş, kariyer rehberliği, mesleki yönlendirme için)</p>				* Rehberlik ve danışmanlık hizmetinden yararlanan çocuk sayısında artış
1.4. Eğitime erişim olanaklarının artması	<p>1.4.1. Mülteci kız çocuklarının eğitimin her kademesine katılımını artırmak</p> <p>1.4.2. Mülteci anne-babaların eğitim konusunda bilinçlenmesini sağlamak</p> <p>1.4.3. Eğitim masraflarını azaltmak</p> <p>1.4.4. Toplumsal eşitlik temelli hizmet sunumunda kullanmak üzere veri toplamak</p>	<p>* Mülteci kızların orta öğrenime geçişlerini sağlama</p> <p>* Eğitimi destekleyici programlar oluşturma (örn. Eğitim malzemelerini ücretsiz temin etme, servis ücretlerini karşılama, burs sağlama, ödül verme)</p> <p>* Ebeveynlerle eğitim konusunda bilinçlendirme toplantıları yapma</p> <p>* Kanaat önderlerine (muhtar, dernek başkanı) yönelik eğitim hakkı, çocuk işçiliğinin ve erken yaşta evliliğin zararları vb. ile ilgili farkındalık eğitimleri düzenleme</p> <p>* Mülteci çocukların eğitim sorunlarına yönelik araştırmalar yapma</p>	Kısa - Orta - Uzun	<p>* İl Milli Eğitim Müdürlüğü</p> <p>* Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü</p> <p>* Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı</p> <p>* Tarsus Üniversitesi</p>	<p>* Muhtarlıklar</p> <p>* Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin)</p> <p>* Tarsus Belediyesi</p> <p>* Eğitim alanındaki sivil toplum kuruluşları</p> <p>* Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı</p>	<p>* Eğitimin her kademesine devam eden Mülteci kız çocuğu sayısında artış</p> <p>* Erken evlenen kız çocuğu sayısında azalma</p> <p>* Veri tabanı</p> <p>* Mültecilerin eğitim sorunlarına yönelik yapılan analizler</p>
1.5. Dil sorunun çözülmesi	<p>1.5.1. Türkçe dil eğitiminin çocuklara düzenli şekilde ulaştırılmasını sağlamak</p> <p>1.5.2. Okullarda tercümanlık yapacak destekçilerin bulundurulmasına olanak vermek</p> <p>1.5.3. Çocukların okula ulaşabilmeleri için ulaşımda dil sorunu yaşamamalarını sağlamak</p> <p>1.5.4. Genç, orta yaş ve yaşlılara yönelik Halk eğitim merkezlerinde dil eğitimi vermek</p>	<p>* Düzenli ve sistemli şekilde Türkçe dersleri vererek en kısa zamanda dil öğrenmelerini sağlama</p> <p>* Tercümanların bulunması ile Mültecilerin kendilerini daha iyi ifade etmeleri, aynı şekilde okuldaki öğretmenlerinde Mültecilere iyi eğitim vermelerini sağlama</p> <p>* Ana dillerinde ve Türkçe ulaşım ağına dair broşürler dağıtmak</p> <p>* Halk eğitim merkezlerinde Türkçe dil eğitimi sunma</p>	Kısa	<p>* İl Milli Eğitim Müdürlüğü</p> <p>* Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü</p>	<p>* Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı</p> <p>* Tarsus Üniversitesi</p>	<p>* Dil öğrenmiş Mülteci sayısında artış</p> <p>* Kurum ve kuruluşlarda çalışacak tercüman sayısı</p> <p>* Ulaşımdan kaynaklı eğitim sorunu yaşamayan kişi sayısında artış</p>

2.Sağlık Uzun Erim: Suriyeli Mültecileri yüksek nitelikli sağlık hizmetine erişimini ve sağlıklı yaşam hakkından eşit biçimde yararlanmasını sağlamak, sağlık hakları konusunda bilinçlendirmek, Erken evlilik ve gebelik hakkında bilgilendirmek ve yerel halkın Mültecilere sunulan imkânlar hakkında farkındalığının artırılması						
Sonuç	Çıktı/Hedef	Faaliyet / Etkinlik	Zaman	Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	İşbirliği Yapıl. Kurum ve Kuruluşlar	Göstergeler
2.1.Mültecilere yönelik sağlık hizmetlerinin erişimlerinin güçlendirilmesi	<p>2.1.1. Sağlık merkezlerinin kullanım düzeyini artırmak</p> <p>2.1.2. Sağlık birimlerinde hizmet kalite izleme ve değerlendirme mekanizmasını güçlendirmek</p> <p>2.1.3. Önleyici ve tedaviye yönelik sağlık hizmetleri ve başvuru kanalları konusunda farkındalıklarını artırmak ve erişimlerini kolaylaştırmak</p> <p>2.1.4. İlaçlara erişim konusunda sıkıntı yaşamalarını engellemek</p>	<p>* Halk eğitim kurslarında ve Toplum Sağlığı Merkezlerinde Mültecilerin halk sağlığı okur-yazarlığını geliştirmek üzere çalışmalar yapma (beslenmenin iyileştirilmesi, çevre sağlığı, erken evlilik, üreme sağlığı vb.)</p> <p>*Hastanelerdeki şikayet ve hasta görüş sistemi kurulmasını sağlama, bunlarla ilgili bilgilendirme çalışmaları yürütme</p> <p>* Sağlık hizmetleri, başvuru vb.. konularında bilgilendirme çalışmaları yapma</p> <p>* Birçok noktadaki eczanelerden ihtiyaç duydukları ilaçları alabilmelerini sağlama</p>	Kısa - Orta - Uzun	<p>* Mersin İl Sağlık Müdürlüğü</p> <p>* Tarsus Güçlendirilmiş Göçmen Sağlığı Merkezi</p> <p>* Tarsus İlçe Sağlık Müdürlüğü</p> <p>* Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü</p> <p>* Mersin Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği</p>	<p>*Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin)</p> <p>* Tarsus Üniversitesi</p> <p>* İl Milli Eğitim Müdürlüğü</p> <p>* Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı</p> <p>* Mersin Eczane Odası Tarsus Temsilciliği</p>	<p>* Sağlık merkezlerinin Mülteciler tarafından kullanım oranında artış</p> <p>* Sağlık hizmetlerinin sunumundan memnuniyetini ifade eden Mülteci sayısı</p> <p>* Hasta Mültecilerin ihtiyaç duydukları ilaçlara zamanında erişme sayısı</p>
2.2. Mültecilere yönelik nitelikli ve toplumsal eşitlik temelli sağlık hizmeti sunumunun artırılması	<p>2.2.1. Sağlıklı hizmet sunumu ve kullanımına ilişkin Mültecilere yönelik düzenli ve kapsamlı veri toplama ve değerlendirme sistemlerini güçlendirmek, veri tabanı oluşturmak</p> <p>2.2.2. Sağlık birimlerindeki şikayet mekanizmalarının geri bildirimlerini daha etkin hale getirmek</p> <p>2.2.3. Mültecilere duyarlı ve ayrımcı olmayan hizmet sunumu için sağlık çalışanlarının kapasitesini arttırmak</p> <p>2.2.4. Sağlık kurum ve kuruluşlarında Mültecilerin dil problemi yaşamaları için hastane içerisinde tercümanlık yapan çalışanlar bulundurmalarını sağlamak</p> <p>2.2.5. Mültecilere yönelik psiko-</p>	<p>* Sağlık hizmetlerinde Mültecilere yönelik önyargı ve ayrımcılığa ilişkin veri toplama ve değerlendirme</p> <p>* Sağlık personeline toplumsal eşitlik, insan hakları, hasta hakları, ayrımcılığın önlenmesine ilişkin hizmet-içi eğitim verme ve bu eğitimleri sürdürülebilir kılama</p> <p>* Mülteci Destek Merkezleri açarak psikolojik danışmanlık hizmetleri verme</p> <p>* Şikayet ve hasta görüş mekanizmasına başvuruları düzenli olarak raporlama ve hastalara geri bildirimde bulunma</p> <p>* Gezici sağlık araçları ile teşhis ve tedaviye yönelik hizmet verme, düzenli sağlık taramaları yapma</p> <p>* Sağlık sorunlarını ifade ederken dil problemi yaşamamalarını sağlama</p>	Kısa - Orta - Uzun	<p>* Tarsus İlçe Sağlık Müdürlüğü</p> <p>* Tarsus Güçlendirilmiş Göçmen Sağlığı Merkezi</p> <p>* Tarsus Belediyesi</p> <p>* Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü</p>	<p>* Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü</p> <p>* Kent Konseyi</p> <p>*Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin)</p> <p>*Tarsus Üniversitesi</p> <p>* Mersin Baro Başkanlığı</p> <p>*Tercümanlık</p> <p>*Tarsus Psikoloji Derneği</p>	<p>* Eğitim alan sağlık personeli sayısında artış, sağlık personelinin Mültecilere yönelik tutum ve davranışlarındaki iyileşmeler</p> <p>* Aile Sağlığı Danışmanlığı hizmetinden yararlanan Mülteci sayısı</p>

	sosyal destek verilmesini sağlamak	* Yaşam koşullarındaki zorluk nedeniyle Suriyeli Mültecilere psiko-sosyal destek verilerek ruhsal açıdan iyi olmalarını sağlama				
2.3. Mültecilerin sağlık hakları konusunda bilinçlendirilmesi	2.3.1. Sağlık hakları konusunda farkındalıklarını arttırmak	* Sağlık hakkı, hasta hakları konularında atölye çalışmaları yapma	Kısa - Orta - Uzun	* Tarsus İlçe Sağlık Müdürlüğü * Tarsus Güçlendirilmiş Göçmen Sağlığı Merkezi * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü	* Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin) * Mersin Baro Başkanlığı * Mahalle Muhtarlıkları * Tarsus Sosyal Yard. ve Dayanışma Vakfı	* Farkındalığı oluşan Mülteci sayısında artma
2.4. Erken yaşta evliliklerin ve gebeliklerin önlenmesi	2.4.1. Erken yaşta gebeliklerin kadın sağlığına zararları konusunda farkındalığı arttırmak	* Erken yaşta evliliklerin sağlık açısından riskleri, erken yaşta evliliklerin önlenmesi konularında gençlere ve ebeveynlere eğitimler düzenleme * Erken gebelik riskleriyle ilgili bilgilendirme toplantıları yapma, broşürler dağıtma	Kısa - Orta - Uzun	* Tarsus İlçe Sağlık Müdürlüğü * Tarsus Güçlendirilmiş Göçmen Sağlığı Merkezi * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü	* Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü * İl Milli Eğitim Müdürlüğü	* Erken yaşta evlilik oranında azalma * Erken yaşta gebelik oranında azalma
2.5. Yerel Halkın Sağlık konusunda Mültecilere sunulan haklar hakkında bilgilendirilmesi	2.5.1. Yerel Halkın sağlık ile ilgili olarak Mültecilere sunulan bazı özel durumların ihtiyaç temelli olduğunun aktarılması	* Yerel halka Mültecilerin yaşam koşullarının zorluğu ve ihtiyaç duyulan sağlık araçlarının gereğinin toplantı ve yerel medya ile ifade edilmesi	Kısa - Orta	* Tarsus İlçe Sağlık Müdürlüğü * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü	* Yerel Basın	Yerel halk ile Mültecilerin birbirine anlayışlı yaklaşması

3.İstihdam

Uzun Erim: Suriyeli Mültecilerin ekonomik hayata eşit katılımını sağlamak ve iyi koşullarda çalışma haklarıyla ilgili farkındalıklarını arttırmak

Sonuç	Çıktı/Hedef	Faaliyet / Etkinlik	Zaman	Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	İşbirliği Yapıl. Kurum ve Kuruluşlar	Göstergeler
3.1.Mültecilerin çalışma hayatlarına katılımın artırılması	3.1.1.Mültecilerin İŞKUR ve kentteki istihdam imkânlarına dair farkındalıklarını arttırmak 3.1.2.Mültecilerin çalışma alanında kullanabilecekleri bilgi ve becerileri geliştirmek, özgüvenlerini arttırmak 3.1.3.Mültecilerin toplumsal eşitlik, çalışma hakkı ve ilgili yasalar hakkında bilgi düzeylerini arttırmak	* İstihdam garantili mesleki eğitimler düzenleme * İş arama teknikleri ve girişimcilik seminerleri düzenleme * İş güvenliği ve diğer çalışma hayatına ilişkin mevzuatla ilgili bilgilendirme toplantıları düzenleme * Mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verme * Sosyal hizmet destek ve istihdam rehberliği yapacak birimler kurma	Kısa - Orta - Uzun	* Mersin Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü * İl Milli Eğitim Müdürlüğü * Mersin Büyükşehir Belediyesi * Tarsus Belediyesi * KOSGEB	* Sivil Toplum Kuruluşları * Kent Konseyi * Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı * Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı * Altınoluk Şehbal Sosyal Yardımlaşma Eğitim Kültür ve Sanat Derneği	* Düzenlenen uyum masalarına, seminer ve eğitimlere katılan Mülteci sayılarındaki artış * İş piyasasına katılan Mülteci sayısındaki artış * Yardım kuruluşlarından destek alan Mülteci sayısı * Mesleki eğitime yönelen Mülteci çocuk sayısındaki artış

				* İŞKUR İl Müdürlüğü * Mersin Baro Başkanlığı		
3.2.Mültecilerin çalışma hayatına erişimi önündeki engellerin kaldırılması	3.2.1.Mültecilerin istihdama katılımına yönelik kimliklerinden kaynaklı önyargı ve dirençleri azaltmak 3.2.2.Kayıt dışı Mülteci istihdam konusunda farkındalık oluşturmak 3.2.3. Girişimci Mültecilere yönelik güçlendirici ve teşvik edici uygulamalar gerçekleştirmek 3.2.4. İşgücü piyasası aktörlerinin toplumsal eşitlik konusundaki farkındalığını artırmak	* Çocuk bakımı, yaşlı ve engelli konuları ile ilgili kamusal sosyal bakım desteği vererek (kreş, bakımevi vb.) Mülteci kadınların istihdam fırsatlarından yararlanmasını sağlama * Kayıt dışı istihdam hakkında seminerler düzenleme * Kamu kurumlarına, işçi ve işveren sendikalarına dair toplumsal eşitlik farkındalığı ve Mültecilerin işgücü piyasasına katılımını önleyen engellerle (önyargı, ayrımcı muamele vb) mücadele etme * Mültecilerin işe girişte ve çalışma hayatında karşılaştıkları ayrımcı muamelelere karşı kurum- içi şikâyet mekanizmaları oluşturma	Kısa - Orta - Uzun	* Mersin Büyükşehir Belediyesi * Tarsus Belediyesi * İŞKUR İl Müdürlüğü * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü	* Kent Konseyi * Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin) * Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı * Altınoluk Şehbal Sosyal Yardımlaşma Eğitim Kültür ve Sanat Derneği	* Kreş, bakımevi sayısındaki artış * Kamu kurumlarına, işçi ve işveren sendikalarına yönelik çalışmalara katılan sayısı * Kurum-içi şikâyet mekanizmaları sayısı
3.3. Mültecilere yönelik istihdam olanaklarının artırılması	3.3.1. Mültecilere yönelik uygun çalışma koşulları ve olanakları geliştirmek	* İşgücü piyasası analizleri yaparak Mültecilere uygun istidam fırsatlarını saptama ve iş piyasası ile paylaşma * Mülteci girişimcilere yönelik teşvik ve kredi desteği verme * İşverenlerin işe alımlarda Mültecilere pozitif ayrımcılık uygulamasına ilişkin savunuculuk çalışmaları yürütme * Mültecilerin dini faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için, çalışma zamanlarında düzenleme yapma	Kısa	* İŞKUR İl Müdürlüğü * KOSGEB * Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü		* Yarı zamanlı çalışan Mülteci sayısındaki artış * Düzenli çalışma saati uygulanmayan işte çalışan Mülteci sayısındaki artış * Kota Uygulamaları
3.4.Mültecilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi	3.4.1.Mültecilerin istihdama katılımlarında karşılaştıkları zorluklara dair kapsamlı ve düzenli veri toplamak 3.4.2.Mültecilerin istihdama katılımları ile ilgili sunulan hizmetlerin niteliğinde iyileşme sağlamak, mesleki	* Mültecilerin çalışma koşulları ve sorunlarını saptama, sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirme * İşyeri sağlık birimleri sayısını artırma	Kısa - Orta - Uzun	* Mersin Büyükşehir Belediyesi * İŞKUR İl Müdürlüğü * Tarsus Belediyesi * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü	* Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin) * Tarsus Üniversitesi * İl Sağlık Müdürlüğü	* Yapılan anket çalışmasındaki ve gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerdeki çıkan sonuçlar * Çalışma hayatlarındaki karşılaştıkları sorunlara yönelik hazırlanmış raporlar * Sağlık birimlerindeki artış

	ve çevresel sağlık risklerini ortadan kaldırmak					
3.5. Çocuk işçiliğinin önlenmesi	<p>3.5.1. Mülteci ailelerin gelir düzeylerini denetlemek ve aile içerisinde çalışan çocuk işçileri saptamak</p> <p>3.5.2. Mülteci çocuk işçiliğinin olduğu meslekleri belirleyerek, çocuk işçiliğini engelleyecek önlemler geliştirmek</p> <p>3.5.3. Çalışan Mülteci çocuklara yönelik yaşadıkları sıkıntıları aşmalarını sağlamak için çözüm önerileri geliştirmek</p>	<p>* Mülteci çocukları çalışma hayatından uzaklaştırarak eğitim ve oyun ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlama</p> <p>* Mülteci çocukların yaşıtı çocuklar gibi sağlıklı çevre de ve arkadaş ilişkilerini güçlendirerek yaşamlarını gerçekleştirme</p> <p>* Mülteci çocuklara yönelik psiko-sosyal destek sağlama</p> <p>* Mülteci çocukların mesleki eğitime yönlendirilmesine yönelik rehberlik öğretmenleri ile ortak farkındalık çalışmaları yürütme</p>	Kısa – Orta	<p>* Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı</p> <p>* Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü</p> <p>* Milli Eğitim Bakanlığı</p> <p>* Tarsus Toplum Sağlığı Merkezi</p>	<p>* Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin)</p> <p>* Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı</p> <p>* Tarsus Üniversitesi</p>	<p>* Yapılan anket ve mekânsal çevre analizinden elde edilen sonuçlar</p> <p>Mülteci çocuk işçiliğine yönelik hazırlanan raporlar</p>

4.Yerel Mekanizmalara Katılım						
Uzun Erim: Suriyeli Mültecilerin hayatlarını etkileyen konularda yerel mekanizmalara eşit katılımını sağlamak ve yerel politika geliştirme süreçlerinde Mülteci temsiliyetini artırmak						
Sonuç	Çıktı/Hedef	Faaliyet / Etkinlik	Zaman	Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	İşbirliği Yapıl. Kurum ve Kuruluşlar	Göstergeler
4.1.Mültecilerin kente ilişkin planlama, politika oluşturma ve uygulama süreçlerine eşit katılımın ve kaynaklara eşit erişimlerinin güçlendirilmesi	<p>4.1.1.Mültecilerin karar verme süreçlerine aktif katılımını sağlama sorumluluğuna ilişkin yerel yönetim personelinin farkındalığını artırmak</p> <p>4.1.2.Mültecilerin yerel yönetimin işleyişi, karar verme mekanizmaları ile süreçte nasıl dahil olabileceği ile bilgisini artırma</p> <p>4.1.3. Yerel yönetimlerde planlama, politika ve uygulamaları toplumsal eşitlik ve katılımçılık temelinde geliştirmek</p> <p>4.1.4. Mültecilerin karar verme mekanizmalarına aktif katılımını sağlayacak kapsayıcı görüş/bilgi toplamak</p>	<p>* Kurumların işleyişi ve çalışmaları hakkında bilgilendirici eğitimler verme, güncel bilgilendirme materyalleri hazırlama</p> <p>* Yerel yönetim personeline yönelik toplumsal eşitlik, Mültecilere duyarlı hizmet sunumu, katılımçılık konularında atölye çalışmaları yapma</p> <p>* Hizmet sunumuna yönelik Mültecilerin talep ve şikayetlerini iletebileceği birimler oluşturma</p> <p>* Stratejik planlar, kentsel dönüşüm projeleri, kent planları ve faaliyet planları yapılırken Mültecilerle ve Göçmen Dernekleri ile diyalog, iştişare ve ortaklık mekanizmaları oluşturma, geri bildirim sistemi geliştirme</p> <p>* Kurumsal Stratejik planlara <i>Sosyal İçerme Eylem Planı</i> nı</p>	Kısa - Orta - Uzun	<p>* Mersin Büyükşehir Belediyesi</p> <p>* Tarsus Belediyesi</p> <p>* Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü</p> <p>* Kent Konseyi</p> <p>* Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü</p> <p>* İl Milli Eğitim Müdürlüğü</p> <p>* İl Emniyet Müdürlüğü</p> <p>* KOSGEB</p>	<p>* Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin)</p> <p>* Mahalle Muhtarlıkları</p>	<p>* Eğitim almış yerel yönetim personeli sayısı</p> <p>* Kamu kurumlarında Mültecilerin hizmet talebi artışı</p> <p>* Yerel yönetimlerin uygulamalarına ilişkin işleyen bilgi sistemi</p> <p>* Eğitimlere katılan Mülteci sayısı</p> <p>* İlgili kurullarda Mülteci sayısında artış</p> <p>* Göçmen Derneklerinin üye sayısındaki artış</p>

		yerleştirme, uygulama ve izleme				
4.2.Vatandaşlık hakkı alan Mültecilerin siyasi karar alma ve yerel yönetim mekanizmalarının da eşit temsilinin sağlanması	4.2.1.Vatandaşlık hakkı alan Mültecilerin seçme ve seçilme haklarına ilişkin bilgi ve kapasitesini artırmak	* Yerel siyasete giriş, oy kullanma ve prosedürlere ilişkin bilgilendirme toplantıları yapma * Mültecilerin karar verme mekanizmalarına katılımının önemine, karşılaşılan engellere ve gerekli teşviklere ilişkin araştırmalar yürütme * Kent konseyi bünyesinde Göçmen Meclisi kurulmasını ve güçlenmesini sağlama	Kısa - Orta - Uzun	* Mersin Büyükşehir Belediyesi * Tarsus Belediyesi * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü * Tarsus Üniversitesi	*Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin) * Kent Konseyi	* Siyasi karar alma mekanizmalarına katılan Mülteci sayısı * Yapılan araştırma sayısı * Bilinçli Mülteci seçmen sayısındaki artış * Kent Konseyi bünyesinde kurulan Göçmen Meclisi

5.Ayrımcılık

Uzun Erim: Suriyeli Mültecilere yönelik önyargıları ve ayrımcı uygulamaları ortadan kaldırmak, sosyo-kültürel hayata katılmalarını ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamak

Sonuç	Çıktı/Hedef	Faaliyet / Etkinlik	Zaman	Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	İşbirliği Yapıl. Kurum ve Kuruluşlar	Göstergeler
5.1.Mültecilere Yönelik Önyargıların ve Ayrımcı Muamelelerin Ortadan Kaldırılması	5.1.1.Toplumdaki Mültecilere dair olumsuz imge ve önyargıları ortadan kaldırmak 5.1.2.Mülteciler hakkındaki bilgi eksikliğini gidermek, Türkiye’de bulunmalarına karşın yanlış algıyı ortadan kaldırmak 5.1.3.Mültecilerin sahip oldukları temel haklar konusunda farkındalıklarını arttırmak 5.1.4. Mültecilere ülkenin yasal ve hukuksal işleyişleri hakkında bilgilendirme yapmak	* Kentteki tüm kurum ve kuruluş personeline, işverenlere, STK'lara, yerel medya çalışanlarına toplumsal eşitlik, insan hakları, ayrımcı ve önyargılı davranış ile mücadele konularında bilgilendirme toplantıları yapma * Ayrımcı muameleye karşı tüm kurum ve kuruluşlarda şikayet mekanizmaları oluşturma * Mültecilere sahip oldukları temel haklar konusunda eğitimler düzenleme * Mültecilere ülkenin yasal düzeni ve işleyiş hakkında bilgilendirmeler yapma * Mültecilerin hayat biçimleri, sosyal ve kültürel yaşam biçimlerine dair detaylı araştırmalar yapma ve kamuoyu ile paylaşma	Kısa - Orta - Uzun	* Mersin Üniversitesi * Tarsus Üniversitesi * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü * İl Milli Eğitim Müdürlüğü * Mersin Baro Başkanlığı	* Yerel medya *Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin) * Tüm kurum ve kuruluşlar * Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	*Toplantılara katılan Mülteci sayısında artış * Yapılan araştırma sayısında artış
5.2. Sosyo-kültürel hayata katılımın artması ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması	5.2.1.Mültecilerin kamusal hayata katılımını artırmak, toplum ile iletişimlerini güçlendirmek	* Kentteki spor, kültür ve sanat etkinliklerine katılma * Mültecilere yönelik özgün dans, resim ve müzik kursları verme	Kısa - Orta - Uzun	* Mersin Büyükşehir Belediyesi * Tarsus Belediyesi * Mersin Valiliği İl	*Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin) * Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Kurslara katılan kişi sayısındaki artış Toplantı ve aktivist hareketlere katılan kişi sayısındaki artış Spor, kültür ve sanat etkinliklerine katılan

	5.2.2. Suç oranını azaltıcı önlemler almak	* Mülteci çocukların okul eğitimlerine aktif katılımı gerçekleştirmek * Suça yönelimi engellemek amacıyla Gençlik ve Rehabilitasyon Merkezi kurmak		Göç İdaresi Müdürlüğü * İl Milli Eğitim Müdürlüğü		Mülteci sayısındaki artış Karma okullarda eğitim gören Mülteci çocuk sayısında artış
--	--	---	--	--	--	---

6.Barınma ve Kentsel Hizmetler Uzun Erim: Suriyeli Mültecilere yeterli konut sunmak, sağlıklı yaşam alanları sağlamak, kentsel altyapı ve hizmetlere erişimlerini güçlendirmek, kentlilik bilincini geliştirmek						
Sonuç	Çıktı/Hedef	Faaliyet / Etkinlik	Zaman	Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	İşbirliği Yapıl. Kurum ve Kuruluşlar	Göstergeler
6.1.Mültecilerin yaşam biçimi ve kültürel alışkanlıklarına duyarlı, katılımcı kent planlaması yapılması	6.1.1.Mültecilerin barınma ve kentsel hizmetlere yönelik ihtiyaçlarını belirlemek 6.1.2.Mültecilerin kent planlama süreçlerine katılımını artırmak 6.1.3. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan uzmanların Mültecilere duyarlı kent planlama konusunda farkındalığını artırmak 6.1.4. Kent planlama projelerinin yapımında Mültecilerin yaşam biçimi ve kültürel alışkanlıklarına duyarlı bir yaklaşım benimsemek	* Mültecilerin barınma ve kentsel hizmetlere (ulaşım, rekreasyon vb.) yönelik ihtiyaçlarını ve hizmet sunumunda karşılaştıkları engelleri saptamak amacıyla analizler yapma, memnuniyet araştırmaları yürütme * Kent planlama yapım sürecinde Göçmen dernekleri ile toplantılar, çalıştaylar yapma * Bütçe ve planlama bölümünde çalışan personele Mültecilere duyarlı kentsel hizmet ve planlama konusunda atölye çalışmalarını yapma * İmar planlarını Mültecilerin yaşam biçimi ve kültürel alışkanlıklarına uygun olarak yapma * Yerinde iyileştirme anlayışıyla projeler üretme	Kısa - Orta - Uzun	* Mersin Büyükşehir Belediyesi * Tarsus Belediyesi * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü	* Mersin Üniversitesi * Tarsus Üniversitesi * Kent Konseyi * Mahalle muhtarları * Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü * Tarsus Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı * Altınoluk Şehbal Sosyal Yardımlaşma Eğitim Kültür ve Sanat Derneği	Saptanan kentsel hizmet ihtiyaçlarının karşılanma oranı Planlama süreçlerine katılan, görüş bildiren Mülteci sayısındaki artış
6.2. Barınma koşullarının iyileştirilmesi ve Mültecilere duyarlı kentsel altyapı ve hizmet sunumunun güçlendirilmesi	6.2.1.Mültecilerin kayıt dışı buldukları yaşam alanlarını saptamak ve kayıt altına almak 6.1.2.Mültecilerin yaşam koşullarını iyileştirici barınma, kentsel altyapı ve hizmetler tasarlamak 6.1.3.Mültecilerin kentsel hizmetlere katılımında karşılaştıkları engelleri azaltmak	* Mültecilerin terk edilmiş atıl durumdaki yaşam alanlarını belirleyip, daha iyi yaşam koşuluna sahip konut imkanı sunma * Konut, mülkiyet güvencesi olan, ödenebilir, erişilebilir, sağlıklı ve iyi koşullarda, Mültecilere duyarlı yeterli konut sunma * Erişim sosyal donatılara ve kültürel faaliyetlere Mültecilerin ulaşılabilirliğini artırma (etkinliklere katılımında pozitif ayrımcılık içeren uygulamalar yürütme, sosyalleşmelerini sağlayacak merkezler açma vb.)	Kısa - Orta - Uzun	* Mersin Büyükşehir Belediyesi * Tarsus Belediyesi * Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü	*Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin) * Kent Konseyi *Muhtarlıklar * Tarsus Üniversitesi * Tarsus Çevre Koruma Kültür ve Sanat Merkezi Derneği	* Yeterli konut sunumu ve yararlanan Mülteci sayısında artış * Kamusal alanları kullanan Mülteci sayısında artış * Memnuniyet anketleri

		<p>* Güvenlik; doğal ve insan faktörlü tehlike ve tehditlere karşı güvenlik önlemleri alma</p> <p>* Rekreasyon; spor, çocuk oyun ve park alanlarına erişebilirliği artırma, bu alanları Mültecilerin sosyal ve spor aktivitelerini yapabilecekleri şekilde donatma</p> <p>* Altyapı; temiz su dağıtımını, kanalizasyon ve çöp hizmetlerinin sağlıklı işlenmesini sağlama</p> <p>* Ulaşım; mahallede yaya öncelikli ve güvenli ulaşım planlaması yapma, yeterli sayıda otoparka ve toplu ulaşım duraklarına erişimi sağlama</p>				
6.3. Mültecilerin kent kültürü konusunda bilinçlendirilmesi	<p>6.3.1. Mültecilerin kentlilik bilinci artırmak</p> <p>6.3.2. Mültecileri kent kültürü ve ortak kullanma açık alanların kullanımı konusunda bilinçlendirmek</p>	<p>* Spor, kültür ve sanat etkinlikleri düzenleme</p> <p>* Tekirdağ'ın tarihi ve doğal alanlarına rehber eşliğinde ve ücretsiz geziler düzenleme</p> <p>* Kamu kullanımına açık park ve spor aletlerinin kullanımı ve korunmasına yönelik eğitim verme</p>	Kısa - Orta - Uzun	<p>* Mersin Büyükşehir Belediyesi</p> <p>* Tarsus Belediyesi</p> <p>* Mersin Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü</p>	<p>* Mersin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü</p> <p>* İl Milli Eğitim Müdürlüğü</p> <p>* Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (Mersin)</p> <p>* Muhtarlıklar</p> <p>* Tarsus Çevre Koruma Kültür ve Sanat Merkezi Derneği</p>	<p>* Etkinliklere ve gezilere katılan Mülteci sayısında artış</p> <p>* Parklardaki ve spor aletlerindeki tahribatın azaltılması</p>

Kaynak: Gökce ve Gökce, (2015) çalışmasından uyarlanmıştır.

Finansal Destek:	Bu makale, Süleyman Demirel Üniversitesi FYL-2020-7976 No'lu "Kentsel Sığınaktan Kapsayıcı Kente; Mersin'deki Kentli Mülteciler" başlıklı BAP projesi tarafından desteklenmiştir.
Çıkar Çatışması:	Yok
Etik Kurul Onayı:	Var

KAYNAKÇA

- Alsan, M. 1950. 1949 Cenevre Sözleşmesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(3), Ankara. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/248/2251.pdf> .
- Altınsoy, H. (2019). Türkiye’de uygulanan sosyal içerme politikalarının AB Üyesi ülkeler ile mukayeseli değerlendirilmesi. *Kamu-İş dergisi*, 14(4), 37-68.

- Badawy, U.I., Salha, R., Jawabrah, M., Jarada, A. and El-Hawajri, M.A., (2016). Urban planning analyses of eefugee camps: Jabalia as Case Study – Gaza Strip, Palestine. *International Journal of Science and Research IJSR*, 5(4), 678–688.
- Bakioğlu, A., Artar, F. ve İzmir, H. (2018). *Ankara'daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri: göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma*. Sosyoloji Derneği Yayını, Yayın No: 25 Ankara.
- Baysal, C. U. (2011). Kent hakkı yeniden hayat bulurken. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 9(36), 31-55.
- Buscher, D. (2013). New approaches to urban refugee livelihoods. *Refuge Journal*, 28(2), 17-30.
- Campbell, E. H. (2006). Urban refugees in Nairobi: problems of protection, mechanisms of survival, and possibilities for integration. *Journal of Refugee Studies*, 193, 396-413.
- Çalık, T. (2015). Birleşmiş Milletler organlarının insan hakları ile ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(Özel sayı), Malatya.
- Çılgin, K. (2017). *Kent mülteciliği ve planlama açısından yerel sorumluluklar değerlendirme raporu: Suriyeli yeni komşularımız, İstanbul örneği*. TMMOB Şehir Plancıları Odası Raporu, İstanbul.
- DPT (2007). *2007-2013 Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyon raporu*. Dokuzuncu Kalkınma Planı. Ankara: DPT Yayınları.
- Gencer, T. E., Karagöz, D. (2016). Mülteci çocukların mekânsal ve psiko-sosyal yoksunlukları: kentsel alanlarda mülteci çocuk olmak. A. Çolpan-Kavuncu (Ed.). *Kentsel Güvenlik ve Çocuk Suçluluğu içinde* (37-48). Polis Akademisi Yayınları, Ankara.
- Gökce, D. ve Gökce, V. (2015), “Dışlanmayla Mücadelede Kent Yönetiminin Yol Haritası Sosyal İçerme Eylem Planı”, I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi, Eskişehir, ss:470.495.
- Günay, Z. ve Eker, G. (2018). *Süresiz şehircilik ve mültecilik: İstanbul'da kent-kamp-kent*. Şehir Plancıları Odası Yayınları, 42.Kolokiyumu Bildiri Özetleri Kitabı.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi, Transnational Press London*, 3(1), 29-63.
- İnan, Z. ve Korgavuş, B. (2017). Mülteci kampları ve yerleşim alanlarında sürdürülebilir tasarım. *Yeditepe Üniversitesi İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar Dergisi, İstanbul*, 1(2), 103-122.
- Kahraman, F., Nizam Ö. (2016). Mültecilik hallerini mekan üzerinden okumak: Gaziantep örneğinde Türkiyelilerin gözünden Suriyeli kent mültecileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 808-825.
- Koçak O. ve Gündüz, R. D. (2017). Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, Yalova.
- Lahdesmaki, T., 2014. The role of space in the politics of intercultural dialogue. In E.-N. Burdusel, O. Matiu, D. Preda, & A. Tomus (Eds.). *Cultural Encounter* (ss. 28-42). The Mosaic of Urban Identities. Proceedings of the seventh annual conference of the University Network of the European Capitals of Culture.
- Lefebvre, H. (2015). *Şehir hakkı*. (Çev. I. Ergüden) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Leigh, R. vd. (2011). *Dünyada gönüllülüğün durumu raporu- küresel refah için evrensel değerler*. (Çev. Z. Biliz). Türkiye: Beyaz Gemi Eğitim Danışmanlık Yayıncılık.
- Levin, J. M. (2013). Planning the Undocumented city: Unauthorized immigrants and planners in the 21st Century. *School of City and Regional Planning, Georgia Institute of Technology*, 1-41.
- Mutlu, A. (2010). *Kentli hakları ve Türkiye*. Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Mishchenko D. E. (2018). *Kapsayıcı bir kent mümkün mü?* <https://beyond.istanbul/kapsay%C4%B1c%C4%B1-bir-kent-m%C3%BCmk%C3%BCn-m%C3%BC-803a70a80df0>.
- Özsoy, H. N. ve Pektaş, E. K. (2018). Bir kentli olarak dolaşım hakkı: Afyonkarahisar halkının algısı üzerine bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(5), 267-286.
- Resmi Gazete (2013). *Yabancılar ve uluslararası koruma kanunu*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>. (Erişim Tarihi 14.08.2020).
- Sandercock, L. (2003). Planning in the ethno-culturally diverse city: a comment. *Planning Theory and Practice Journal*, 4(3), 319-323.

- Stjerno, S. (2004). *Solidarity in Europe: The History of an Idea*. UK & USA: Cambridge University Press, Cambridge.
- Topgül, S. (2016). Sosyal dışlanma ve göç: mülteci işçiler örneği. *Sosyoloji Dergisi*, (34), 269-289.
- Aktel, M. ve Kaygısız, Ü. (2018). Türkiye’de göç yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 579-604.
- UNHCR, (2016). *Mülteci ve göçmen*.
https://www.unhcr.org/cy/wpcontent/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf.
(Erişim Tarihi 14.08.2020).
- Yeni Kentsel Gündem (Habitat III) (2017). *Herkesi için sürdürülebilir kentler ve yerleşmelere ilişkin Kito bildirgesi*. United Nations.
- Zhuang, Z. C. (2013). Rethinking multicultural planning: An Empirical study of ethnic retailing. *Canadian Journal of Urban Research*, 22(2) 90-116. <https://www.jstor.org/stable/26193951>.
- Waters, T. (1999). Assessing the impact of the Rwandan refugee Crisis on development planning in rural Tanzania, 1994-1996. *Human Organization Journal*, 58(2), 142-152.
- Wet, C. (2006). Development-Induced Displacement: Problems, Policies and People. *Berghahn Books*, 224.
- Qadeer, M. (1997). *Pluralistic planning for multicultural cities: The Canadian practice*. *Journal of The American Planning Association*, 63(4), 481-494.